

BIBLIOTECA ȘCOLARULUI

Dimitrie
CANTEMIR

Istoria ieroglifică

LITERA

Dimitrie
CANTEMIR

ISTORIA IEROGLIFICĂ

**

CUPRINS

<i>Notă asupra ediției</i>	2
PARTEA A ȘESEA.....	3
PARTEA A ȘEPTEA	40
PARTEA A OPTA	86
PARTEA A NOA	129
PARTEA A DZECEA	156
PARTEA A 11-ECEA	197
PARTEA A 12-ECEA	223
IARĂȘI CĂTRĂ CITITORIU	240
SCARA	
A NUMERELOR ȘI CUVINTELOR IEROGLIFICEȘTI	
TÂLCUITOARE	
Volumul I	241
Volumul II	254
GLOSAR	261
<i>Aprecieri.....</i>	375

CZU 859.0–31

C 19

CUPRINS

Textul romanului se reproduce după:

Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică* (în două volume). Colecția „Biblioteca pentru toți“. Editura Minerva, București, 1983.

În prezenta ediție s-a păstrat ortografia sursei.

Coperta: Isai Cârmu

ISBN 9975–74–083–9

© LITERA

PARTEA A ŞESEA

CUPRINS

Inorogul și dreptății bizuit, și datului cuvânt și giurământ sprijenit fiind, după ce cea de obște făclie lumina supt umbre își duce și fața pământului cu brâul întunericului să încinge, din vârvul muntilor la locul [locul] numit în prundiș să coborî, unde nu după multă vreme și Șoimul viind, cu cinste și cu plecăciune îi dede încinăciune. Cătr-aceasta cădzute țeremonii și cinstese plecăciuni, precum din chipul dinafară, așe din sufletul dinluntru arâtând, tând pe sine norocit, tând ceasul împreunării fericit și de buni chedzi numia, de vreme ce de împreunare dorită ca aceasta și de pofta spre carea de multă vreme inima îi săltă, lipsit și neînvrednicit n-au rămas. Așijderea, tuturor cereștilor mulțemita făcea, pentru căci sănătos și de toată grijea pizmei neprietinești neatins și nebetejît pre Inorog vede. După aceasta cu multe chipuri să arete siliia, precum macar că din porunca stăpânească împotrivnic a fi s-ar fi vădzuț, însă amintrilea pururea cu bun gând și cu chiară inimă cătră dânsul au fost și ieste. Deci pre o parte ca o slugă, celea ce slugii credincioase s-ar fi cădzut a isprăvi au vrut și s-au nevoit, iară pre altă parte așe lucrul au cumpănit, ca nici stăpânului său vicleșug să facă, nici după porunca nedreaptă dreptatea să calce¹ (că atuncea numai

¹ La întâlnirea care are loc între Dimitrie și Toma, acesta din urmă se vede silit să recunoască situația sa delicată: pe de o parte, în calitate de executor al poruncii lui Brâncoveanu, ar fi trebuit să joace rolul de dușman al lui Dimitrie, iar, pe de alta, conformându-se spiritului de echitate, sosește la întâlnire ca prieten, fapt ce îl situează în rol de trădător al domnului său.

schimosirea slujbei i este lăudată, când pentru voia dreptății voia stăpânului să calcă).¹ Ce ca ce cu nedreptate și cu răutate s-ar fi poruncit a să face, aceiași cu cinste și cu dreptate din urăciune spre dragoste și din vrajbă spre pace a să întoarce au silit și precum bună și vârtoasă nedejde are, dzicea, că ce cu amară neprietenie s-au început, aceia cu dulce frăție să să istovască și să să plinească (că precum căldura soarelui din grăunțele putredzite spicale verdzi a odrăsli face, așe sufletele întelepte din împuțita vrăjmășiie frumos mirosoitoare a dragostii flori a răzsări prefac).²

Cătră acestea și Inorogul celea ce să cuvinia priimiri de închinăciuni îi da, buna-i socoteală și a sufletului orânduiala îi lăuda și cu tot feliul de cuvânt dulce și cuvios data-i cuceritură îi lăua. În scurt, la începătura dialogului³ între dânsii sosiră și unul

¹ Înțelegând disocierea antagonică dintre ordinea morală și cea politică (citește absolutismul politic), Dimitrie Cantemir este silit să recunoască faptul că optând pentru dreptate încalcî loialitatea față de stăpânire, îndeplinirea datoriei devenind astfel o simplă simulare („schimosire“), un act formal.

² Toma Cantacuzino se străduiește să împace conștiința datoriei cu teza, formulată ad-hoc, că alegând calea împăcării între cei doi dușmani, Dimitrie și Brâncoveanu, acest lucru va servi amândurora și ca atare și cauzei generale.

³ Sau *Dialogul Inorogului cu Șoimul* este la cheie începătura istoriei. Cu aceasta ar fi trebuit să înceapă *Istoria Ieroglifică* într-o redactare obișnuită, întrucât în acest dialog sunt povestite cronologic momentele semnificative ale conflictului dintre Cantemirești și Brâncoveanu, acest conflict începând, după părerea scriitorului, o dată cu urcarea în scaun a domnului muntean (1688). Dar Cantemir, urmând modelul compozitional al lui Heliodor, a mutat acest moment la mijlocul povestirii, în timp ce perioada anului 1703, cu respectiva adunare de la Arnăut-chioi, a fost plasată la început, devenind, în limbajul ieroglific, vorbăreața adunare a animalelor. Dialogul dintre Dimitrie Cantemir și Toma Cantacuzino este un moment important al *Istoriei ieroglifice*, întrucât este o confruntare a poziției scriitorului cu cea a opicii muntene privind istoria conflictului amintit. Dar, cu toată importanța lui de ordin istoric, din punct de vedere literar trebuie considerat mai curând un excurs în trecut, adevăratul conținut al romanului constituindu-l prezentul limitat la etapa 1703-1705.

de altul pricină vrăjbii, carile și pentru ce ar fi fost, a întreba începură, Inorogul întrebarea într-acesta chip înainte puind:¹

„Toate lucrurile firești câte soarele vede, luminează și încăldzește, fără pricinitorul clătirii lor nu numai a nu fi, ce așeși nici a să gândi pot. Una numai și aceia singură slobodă voia muritorilor ieste, carea fără nici o pricina și fără altă îndemnare a sa hirișă clătire are și singură sie și clătitoriu și clătire a-și fi și a-și face poate. Cătră carea macar că dinafără viitoare spre clătire-i îndemnătoare multe și în multe chipuri a i să adaoge și spre ple-carea într-o parte, trăgătoare, împingătoare, asupritoare, ră-dicătoare, lesnităre, îngreuităre, iușurătoare, lățitoare, strâmtătoare și altele asemenea acestora a-i vini și a i să tâmplă pot. Însă orice ar fi fapta de făcut, de bine sau de rău, de scădere sau de folos, a o ispiti, a o cerca, a o află și într-o parte clătirea a-și alege singură sie stăpânitoare și în toate volnică ieste, atâtă cât vădzind și înțelegând binele, din volnica voie răul a urma, a alege și a face poate. De pre care lucruri într-această mare și puternică monarhie carea în pieptul muritorilor să cuprinde, doaă chipuri sau, mai adevărat să dzic, doaă tipare a doaă chipuri a avea aievea și tuturor cunoscut a fi poate. Adeca unul mai mult decât firesc și oarece ceresc și dumnaďzăiesc, iară altul mai gios și mai puțin decât firesc și oarece ceriului și firii împotrivă. Cel dintâi binelui, cest de pre urmă răului însoțitoriu și următoriu și așeși de tot moștenitoriu și purtătoriu ieste. Că amintrilea, dinafără clătitoriu

¹ Tema discuțiilor dintre cei doi este căutarea cauzei prime (idee de tip aristotelic, aplicată de Cantemir la viața socială), adică a primului fapt care a dus la intensificarea actuală a conflictului dintre Cantemirești și Brâncoveanu. Primul care ia cuvântul în această chestiune, Dimitrie, își începe intervenția printr-o introducere filozofică, după obiceiul său. Ideile filozofice expuse cu acest prilej au o dublă importanță: în primul rând, sunt ideile unui personaj (Inorogul), autorul însuși, iar, în al doilea rând, ele reprezintă cheia prin care putem detecta, ca ale sale, și alte idei, vehiculate de scriitor prin intermediul altor personaje, de obicei, partizani de ai săi sau exponenti ai maselor.

în voia slobodă putere și biruință de ar avea, nici voia slobodă slobodă ar fi, nici de bunătate laudă, nici de răutate hulă cu dreptul i s-ar cădea¹. De unde să arată că între muritori obiceiul voroavii și deprinderea limbii în zădar ieste, cu carea încotro voia din voia ei să să fie pohârnit vrând, să ne însțiințăm². Carea ar fi fost a clădirii pricină a întreba ne-am obiciuit și pentru ca zugrăvala

¹ Cantemir reia ideea împărțirii lucrurilor în două categorii: ordinea naturală și cea morală. Ordinii naturale aparțin fenomenelor naturale, care nu au autonomie existențială; ele nu pot fi concepute ca existând și manifestându-se fără o cauză din afara lor, „principioriul clădirii“, Dumnezeu. Ordinii morale, diferită de cea naturală, aparțin faptele umane. Acestea sunt rezultatul autonomiei voinei umane, a libertății sale absolute de manifestare, omul acționând, sub raport moral, fără a fi impulsionat și dirijat din afară, deși cauzele extramorale ale activității umane sunt numeroase, Cantemir imaginând o mulțime. Teza autonomiei voinei morale („monarhia carea în piepturile muritorilor să cuprindă“) aparține moralei creștine, din nevoia de a explica orientarea omului spre bine sau spre rău. Pentru a justifica sanctiunea divină, creștinismul a negat atât predestinaționismul sub raportul binelui sau al răului (Cantemir va dezbată pe larg această problemă în *Loca obscura*, lucrarea sa de maturitate în domeniul educației și moralei), cât și comiterea oricărui act moral sub impulsul unei forțe exterioare spirituale (îngeri sau diavoli). Autonomia voinei morale înseamnă deci libertatea omului de a se decide spre bine sau spre rău în actele sale de voință. Acestea sunt ideile pe care le susține Cantemir în cvântarea sa teoretică.

Pentru o mai bună înțelegere a acestora, socotim necesară coroborarea lor cu teza legității cauză-efect din lumea faptelor umane în cadrul vieții sociale, teză expusă prin intermediul stolnicului. Din compararea celor două concepții, rezultă că una este problema autonomiei voinei umane, văzută din perspectiva binelui și răului, și alta aparține justiției imanente, care operează ca factor punitiv cu puterea unei legități naturale în cadrul vieții sociale și individuale. Ambele teze descind însă din concepția creștină, în care divinitatea este imaginată ca o entitate supremă justițiară a faptelor omenești, fapte ce integrează omul ordinii morale.

² În temeindu-se, desigur, pe experiența sa de viață, Cantemir susține că vorbirea joacă în realitate rolul de mistificatoare a adevăratelor gânduri și intenții ale omului.

răutății să acoperim, puterea voii slobode într-un chip cu altă zugrăvală, așeși de tot tăgăduim.

Ce oricum ar fi, greșala învechită chipul negreșelii luând, după învechita obiciuire, dzic, vrere-ași și ași pofti, iubite prijetine, ca să pociu ști, aceștii asupra mea vrăjmașe și de cap goană, carea și ce i-ar fi fost pricina? Si de nu toată răutatea din singură voia și inima muritorilor purcede, alta, când, cum, ce, și pentru ce să fie fost?^{“1}

Şoimul răspunsă:² „Celea mai vechi și mai de demult începături cum ar fi fost nici a le ști, nici știute a le grăi pot (că precum nu toate avutele folositoare sint, așe nu toate știutele voro-vite vreun folos aduc). Iară din cât și a ști și a grăi pot, din ceste mai de aproape ieste aceasta, că jiganiia cu talpa de gânsă, cu colții de știucă, adecă Vidra, vulpea peștelui și peștelel vulpii, mai denainte până din monarhia dobitoacelor și a tuturor jiganiilor a să izgoni, în mare dragoste și prieteșug cu Corbul să avea, atâtă cât, când Corbul din vârvul copaciului crângăia, Vidra din fundul pâclei răspundea, și când Vidra soldzii peștelui înghițiia, grumadzii Corbului simțiia³ (căci adevărata dragoste capetelor fuii <i> să asamănă, ca când unul într-o parte s-ar trage, altul neclătit a rămânea nu poate). Deci Vidra, epitropia pre acele vremi țiind, de pururea jalobă și grele pâri cătră Corb trimitea, precum Inorogul, Filul, Lupul, Pardosul, Râsul, Veverița și încă alte câteva din jigăni ascultării și stăpânirii ei nu vor să să su-

¹ Considerând necesară uitarea tuturor greșelilor și conflictelor vechi, Dimitrie roagă pe Toma să-i dezvăluie motivele pentru care Brâncoveanu îl ură și îl urmărea cu atâtă patimă.

² Toma Cantacuzino va expune mai departe punctul de vedere munțean în problema conflictului dintre Cantemirești și Brâncoveanu.

³ Toma Cantacuzino afirmă că actuala dușmănie între Cantemirești și Brâncoveanu s-ar urca în timp de-abia până în vremea primei domnii a lui Constantin Duca (1693—1695), ajuns în scaunul Moldovei cu sprijinul și banii domnului munțean.

puie, ce în tot chipul statul monarhiei să tulbere și tot trupul publicăi spre răzsipă să aducă îmblă.¹

Deci Corbul, de unele ca acestea audzind, să tulbura și câte un prieten pentru un prieten poftă și cererea ce i-ar fi fost a-i plini și a-i face siliia și pre prietenii ei prieteni, iară pre neprietenii ei neprietenii îi ținea și-i avea. De unde (dragoste și prieteșugul numai cătră un chip spre multe chipuri ură și vrăjmășie au scornit), și așe, pre cât a mea slabă socoteală a agiunge poate, începătura răcelii și împotrivirea inimilor să să fie scornit socotesc.²

Inorogul: „Aceasta foarte bine am înțeles-o și, precum dzici, așe ieste. Numai încă mai dintr-adânc începătura lucrului a ști și să cade. Că precum mai sus ț-am dzis, toate clătitele firești, pricina clătitoare firească cearcă. Iară în faptele voii slobode nu pricinile clătitoare, ce a căror clătită pricina clătitoare să fie fost să întreabă.“³

Șoimul: „Foarte cu dragă inimă ași pofti ca pentru acesta lucru mai într-adevăr să mă înștiințădž“.

¹ Duca, aflat în mare amiciție cu Brâncoveanu, se plângea mereu curții de la București împotriva fraților Cantemir, Dimitrie și Antioh, împotriva lui Lupu Bogdan hatmanul, cumnatul lor, și, de asemenea, contra fraților Rusești, Lordache, Mihalache și Manolache, învinuindu-i că-i fac greutăți în domnie, desigur prin pările la Poartă (să nu uitam că Duca luase domnia Moldovei scoțând din scaun pe Dimitrie, ales domn de boierii de sfat, unii dintre aceștia fiind frații Ruset, pe atunci devotați familiei Cantemir).

² Era așa de mare amiciția între Duca și Brâncoveanu în această vreme — spune Toma — încât domnul Țării Românești socotea prieten pe cine era prietenul lui Duca și dușman pe cine era acestuia dușman.

³ Dimitrie consideră că începutul dușmăniei este cu mult mai vechi, încă din timpul domniei lui Constantin Cantemir (1685—1693). Cu acest prilej el enunță, pe scurt, un principiu de metodologie pentru detectarea cauzei primare în conflictele interumane. Astfel, în timp ce în ordinea naturii orice fenomen, manifestat în mod firesc, obligă la căutarea unei singure cauze naturale, în ordinea faptelor umane, produse ale autonomiei voinței, singura metodă posibilă este căutarea cauzei prime („pricina clătitoare“) a tuturor manifestărilor („a celor clătite“) și nu a celor seriale („pricinile clătitoare“, seria de cauze dintre cea primă și momentul ultim al manifestării, ultima faptă).

Inorogul: „De vreme ce aşe cu sete pentru rădăcina lucrului acestuia a te înştiinţa pofteşti, dinceput a ţi-l povestii nu mă voi lenevi. Însă pre cât lungimea istoriei ar pofti, scurtimea vremii mână nu-mi dă, căci iată și câtăva parte a nopții au trecut și pre aceasta vreme cinești la ale sale a să afla s-ar cădea (căci multe și în multe chipuri sunt sigețile și nălucirile nopților tăcute, carile prin întuneric îmblă și vâjăiesc, iară în lumină lovăsc și rănesc). Deci pre cât mai în scurt voi putea și în puține cuvinte toată lungimea și lățimea poveștii a cuprinde mă voi nevoi.

Vii și dară că odânaoară *Monocheroleopardalis*¹ din toate jigniile pământului mai vestit și mai ales era (nici de alcătuire a atâtea numere într-un nume te miră, căci mai pre urmă și aceasta taină vîi înțelege), a căruia vrednicie, macar că lumii știută ieste, însă într-acesta chip numele, slava și puterea adăogând, până într-atâta au crescut.² Aceasta din părinții săi oae zămislit și născut era³, deci întâi, și la chip și la fire, mielușel. Iară după

¹ Licornul — leul — leopardul este Constantin Cantemir, tatăl fraților Cantemir. Fiul său, scriitorul, găsește prilejul de a face o expunere a vietii și ascensiunii la putere a tatălui său. Aceasta nu are decât în final o legătură cu subiectul *Istoriei ieroglifice* și poate fi intitulată, conformându-ne cheii, *Povestea nașterii, creșterii, suirii în stăpânire a părintelui Inorogului*. Dimitrie va mai scrie două biografii ale tatălui sau, una, de mică dimensiune, în *Istoria Imperiului Otoman*, și alta, o lucrare special afectată acestei probleme, *Viața lui Constantin Cantemir*. În toate cele trei există însă sensibile diferențe, în special sub raportul originii familiei. Din punct de vedere literar această viață a tatălui său prezintă o trăsătură deosebită față de povestirile semiautonome de până acum din *Istoria ieroglifică*. Oglindind faptul real al ascensiunii spre putere a tatălui său, aşadar schimbări ale situației acestuia de-a lungul vietii, scriitorul va realiza, cu ajutorul limbajului ieroglific, o permanentă metamorfoză a persoanei. Narațiunea capătă astfel un aspect de basm popular în stil românesc. Scriitorul folosește pentru aceasta și credința, de origine magică, a dobândirii de către învingător a puterii adversarului ucis.

² De aici înainte, scriitorul se referea la ceea ce numește la cheie: *Povestea nașterii, creșterii, suirii la stăpânire a părintelui Inorogului*.

³ *Din părinții oae: din oameni buni, proști, din stepăna mai de gios (D.C.) —*

ce la mai mare vârstă cresc și în toată turma în fruntea tuturor areșilor ieși, împotrivă a căruia, a sta sau în cap a să lovi, nici un berbece să putea afla și carile prin necunoștință precum împotrivă și va putea sta și să părea, deodată numai ispita puterii frunții făcea, că a doa lovitură nici aştepta, nici mai suferia.¹ Așe el toată turma decât păstorii mai bine păscând și otcârmuiind, un lup vrăjmaș și lacom din fire, dară de foame încă mai vrăjmaș și mai cumplit făcut, cu mare răpegiune și cu fălcile căscate totdeodată pre berbece să-l fărâme, să-l spinte și să-l înghiță vrăjmaș vinia. Berbecele, vădzind pre lup așe de cu mare răpegiune asupră vîndu-i și acmu vremea în desără, când dzua cu noaptea să îngână, fiind, pre lup unul din areți să fie și după obiceiu precum în capete să să lovască vine, socolti. Într-această socoteală berbecele aflându-să, din toată groaza și frica lupului afară era și așe în tâmpinare-i fără nici o spaimă ieșind, ca pre un arete, așe de chibzuit și de tare în frunte îl lovi, cât poftorire a mai face nu mai trebui, de vreme ce coarnele prin tidva capului lupului pătrundzind, fruntea zdrumicându-i, crierii afară și vârsă. Lupul într-acesta chip vârtos lovit și rănit, fără de a doua răzsuflare, viața pre

Cantemir, în acord cu izvoarele vremii, se referă la condiția modestă a familiei Cantemir, tatăl său fiind fiu de răzeș sărac din ținutul Fălcicului, și anume din satul Silișteni de pe valea Elanului. Cronicarul Ion Neculce menționează despre el amănuntul că era analfabet și în timpul domniei învățase doar să se iscălească. Cronicarul muntean Radu Greceanu menționează că, înainte de a fi mercenar, tatăl scriitorului fusese herghelie. Probabil, vreo întâmplare din această etapă de viață și va fi furnizat scriitorului de mai târziu episodul cu lupul și armăsarul din cea de a doua povestire a Vulpiei despre șicună Lupa.

¹ Arete vârtos: *bun viteaz* (D.C.) — Tânărul Constantin Cantemir se va deosebi, prin urmare, de restul celor de o seamă cu el, prin calitățile sale exceptionale de războinic. De altfel, asemenea calități, subliniază scriitorul, îl vor urca pe tatăl său pe scara socială. Este probabil ca Tânărul să fi învățat încă din această vreme meseria armelor, pentru care avea înclinații deosebite, prilejul constituindu-l vecinătatea cu tătariei, situație ce obliga pe toți locuitorii să fie bine pregătiți din punct de vedere militar.

moarte își schimbă.¹ Aretele mai târdziu vitejia ce făcusă cunoscând, carea că din tâmplare fusese, însă îndată duhurile cele de arete ce purta își schimbă și până în dzuă din oacie în jiganie și din arete în lup să mută.² (Că tâmplările fericirii la cei mai mulți obiceile firii a muta pururea s-au vădut). Așe berbecele preobrajenie ca aceasta luând, îndată din neamul său răzlețindu-să, după firea lupilor codrii, câmpii și munții a cutreiera începu și multă vreme a vietii sale într-acesta chip în streinătate îmblând și petrecând³, odânaoară la loc ca acela a nemeri i să tâmplă, unde decât toate jiganiile mai mulți pardoși să află. Acolo nu după multă vreme, ce să vânedze și cu ce viața să-și sprijenească neavând (căci multimea pardoșilor pre altele așeși de tot împuținase), cu dânsii de luptă a să ispiti începu. (Că pofta biruinții toate ispitește și nevoia toate învață, ales în primejdii a vietii lipsa sosind). Deci așeși din ispita dintâi, lucrul cu fericire

¹ *Lupta cu lupul: războaiele carile au avut cu tătari (D. C.)* — pasajul se referă la o luptă a Tânărului Cantemir cu un mărzac tătar, aşa cum sunt prezentate mai târziu lucrurile în *Viața lui Constantin Cantemir*.

² *Mutarea în lup: numele ce i s-au schimbat: Cantemir (D.C.)* — expresia arăta că viteazul Constantin, care purta până acum alt nume de familie, în urma omorârii unui vestit mărzac tătar cu numele Cantemir (de care vorbesc izvoarele istorice ale timpului), își va lua de acum înainte numele de familie Cantemir.

³ Începe o a doua etapă în viața lui Constantin Cantemir, aceea de mercenar, deci de militar în slujba unei țări străine când, în mare măsură, el își duce existența în afara Moldovei. Pentru această epocă, scriitorul afirmă la cheie doar un singur amănunt: *Râzleț prin munți: capichehaie la Tarigrad* — Constantin Cantemir devine într-adevăr capichehaia la Poartă a lui Gheorghe Duca în cea de a treia domnie în Moldova (1678—1683). Dar scriitorul se referă în text și la alte amânunte de viață: el cutreieră codrii (adică merge la Adrianopol), munții și câmpii (*Tara Căpilor: Polonia*). Este vorba de perioada în care se află ca mercenar (1648—1660), în armata regelui polon Ioan II Kazimir (1648—1668), și apoi în armata domnului muntean Grigore Ghica (1660—1664), cu a cărui nepoată se căsătorește. Scriitorul nu amintește însă că tatăl său revine în Moldova în vremea domniei lui Eustratie Dabija (1661—1665) și a lui Gheorghe Duca, ce domnește de trei ori în Moldova.

și după voie a vini i să tâmplă, de vreme ce întâiași dată cu cel mai mare și mai groznic pardos de luptă să apucă, pre carile, după multe nevoi și nu cu puține a vietii cumpene și primejdii, îl birui și-l omorî. A căruia duhuri îndată luând, precum din arete lup, așe din lup pardos să făcu.¹ După mare și primejdioasă biruință ca aceasta, pardosul mai înalte și mai puternice duhuri în sine simți, carile în trupul și pieptul pardosului de încăput nu era, și așe, de ispătă, spre lupta leului să apucă² (că toate în lume de să și cuprind în hotărăle sale, iară pofta a cinstei mai mari și a biruinții mai tari, nici în lat câmpul a tot pământul, nici înalt muntele a tot locul a să opri sau a să îndestuli poate). Ce leul prea vârtoasă și puternică jiganie fiind (precum poți cunoaște), nu pre lesne îi fu duhurile a-i lua, căci adese și mai în toată vremea ispita monomahii făcând, în carea macar că nu să biruia, însă nici titulul biruinții a lua putea. Așe ei în toate dzilele la luptă, ca la o scoală, să ispitiia și să deprindea, până când pardosul pricepu că nu altă ceva de la cea deplin biruință îl împie-decă, fără numai iuțimea picioarelor și sprintiniia carea leul în trupul său purta. Că de multe ori pardosul acmu mai dobândind biruința, leul, cu iuțimea dinainte-i i să ferii și cu acesta chip cea desăvârșită biruință îi tăgăduia. Pardosul, într-acesta chip pricina neizbândii sale bine cunoscând, cătră vârtoase duhurile pardosului, grea greuimea filului și sprintină iuțimea inorogului

¹ Lupta cu pardoșii: războiele cu șfedzii în Tara Leșească (D.C.) — scriitorul se referă aici la războiul polono-suedez (1655—1660), la care a luat parte și tatăl său în calitate de comandant a o mie de mercenari moldoveni. Cu acest prilej, lângă Thorn, el omoară în duel un ofițer suedez. De aici și transformarea sa, simbolico-magică, în leopard.

² Leul este simbolul Moldovei și prin excelенță semnul ridicării la demnitatea domniei, treapta supremă a ascensiunii sociale. Interesant că fiul afirma despre tatăl său că a aspirat la domnia Moldovei, conștient, desigur, de excepționalele sale calități militare. Această epocă de aspirație la puterea supremă trebuie să înceapă o dată cu revenirea sa în Moldova în vremea lui Eustratie Dabija și a definitivei sale stabiliri în timpul domniilor lui Gheorghe Duca.

adaosă și mai cu de-adins cu ascuțit și nebiruit cornul a monocherului într-armându-să, într-o luptă numai toată biruința asupra leului dobândi,¹ în carile îndată și fără nici o împiedecare să și mută (că precum nuării după vânturi aleargă, așe duhurile după biruințe să pleacă). Firi, duhuri și puteri ca acestea născutul miel în sine strângând și alcătuind, în doaă hirișe numere și le-au împărțit; unul: Provatolicolefăs², altul: Monocheroleopardalis³. Ce dintr-acestea cest mai de pre urmă mai mult obiciuindu-să, precum în nume, așe în fire Monocheroleopardal au rămas. Așe dară, toate firile într-una boțind, blândețea oii, înțelepciunea lupului, cunoștința pardosului, greuimea filului, iuțimea inorogului și vârtutea leului în sine nebetejite și nesmintite le feria și, din dzi în dzi încă mai adăogându-le, la stepăna cea mai de sus le înălța și le suia. Si așe, toată cinstea, lauda și puterea a tuturor jiganiilor dobândi. Deci jiganiile toate, de atâtea vrednicii încunjurat și împregiurat vădzindu-l, cu un duh și cu o inimă îl rugăra ca oblăduitoriu, purtătoriu și despre tot împotrivnicul păzitoriu să le fie. Monocheroleopardalis, prin câtăva vreme a tuturor viața în mâna sa să priimască ferindu-să, această rugăminte a lor să priimască să tăgăduia. Însă până mai pre urmă pre cel ce lup-

¹ Biruința Leului: stepăna domnii a dobândi, cap peste toate dobitoacele (moldovenii — n. ed.) afi (D. C.) — insistență cu care scriitorul vorbește despre tatăl său că, după revenirea în țară, ar fi aspirat la domnie, ar putea conține un sămbure de adevăr, deși mai târziu, în Viața lui Constantin Cantemir, renunță la această precizare. Cert este că, deși fiul îl prezintă că ar fi ajuns domn datorită strălucitelor sale virtuți militare, realitatea este că marii boieri ai Moldovei l-au ales, socotindu-l ușor de manevrat, cum de altfel s-a și întâmplat.

² Înseamnă, în grecește, oaie — lup — elefant, Constantin Cantemir întrunind calitățile acestor animale: blândețea și sentimentul echității de la oaie, curajul înțelept și spiritul pragmatic specific lupului, puterea fizică proprie elefantului.

³ Desemnează, în grecește, licorn (inorog) — leu — leopard, Constantin Cantemir întrunind deci și calitățile acestor animale: iuțimea și invincibilitatea inorogului, puterea politică și noblețea sufletească exprimată de leu, ferocitatea și violența leopardului.

tele a atâtea vrăjmașe jigăniilor a-l birui nu putusă, moale rugămintele înfrângându-l și umilite cuvintele înduplecându-l, după pofta lor îl adusără¹ (că precum răspunderea moale frângere mâniia, așe rugămintea cu umilință pornește crucea). Carile a tuturor chivernisire în palmă și a tuturor otcârmuire în samă luând, prin câtăva vreme cinstes, frumos, drept și cu înțelepciune, cum să cade, pre toate jigăniile și dobitoacele giudeca, îndrepta, ocrotită, păzii și stăpinii² (că atuncea publica înfloreste și odrăslește, când stăpânii miluiesc și ceartă în dreptate și supușii ascultă și slujesc din dragoste).³ Așe cât în vremea stăpânirii lui nici ochiul neprijetinului s-au veselit, nici budzele vrăjmașului s-au zimbit, nici inima împotrivnicului s-au învoieșeat. Ce precum cereștii (ah) de multe ori peminteștilor a zavistui s-au vădzuț, așe și Monocheroleopardalis de sigeata lutului mai denainte de vreme nerănit și de tâmplările țărñii neprăvuit a rămânea n-au putut⁴, de vreme ce încă în puterile firii sale fiind, în carile a multora nedejde și

¹ O inconsecvență: mai sus, scriitorul afirmă că tatăl său ar fi fost un aspirant la puterea politică, de o manieră oarecum agresivă („lupta cu Leul”), în timp ce acum lasă să se înțeleagă că a fost ales aproape fără voia sa domn al Moldovei de către boierii țării. Adevărul este că în aceste vremuri de intensificare a dominației otomane, marii boieri nu prea aveau interesul să ocupe ei scaunul domnesc, ci căutați o persoană mai de jos și docilă, în spatele căreia ei să poată jefui netulburăți țara. O astfel de persoană a fost Constantin Cantemir.

² Cu înțelepciune dobitoacele a giudeca: cu dreptate și cu cinstă domnia și ținea (D. C.) — păreră excelentă a fiului despre domnia tatălui, așa cum o vom întâlni și în Viața lui Constantin Cantemir. Bătrânlul Cantemir ar fi condus pe supușii săi cu înțelepciune și cu dreptate. Realitatea este că a fost un domn slab, nu fără greșeli politice, precum uciderea fraților Costin (Velicico hatmanul și Miron cronicarul), și, de asemenea, o unealtă docilă în mâna unor boieri hrăpăreți, între care mai ales Iordache Ruset (Pardosul).

³ Conceptia politică a lui Cantemir privind relația dintre domn și supuși: un domn, care stăpânește cu dreptate, își atrage iubirea poporului. Așadar, spiritul de echitate trebuie să fie virtutea fundamentală a unui domn.

⁴ Sigeata lutului: slăbiciunea firii (D.C.). Tâmplările țărñii: zavistii oamenilor (D. C.) — fiul recunoaște că totuși tatăl său nu a domnit fără nici o greșeală

viață să rădzima, cu mare a tuturor pagubă și nesuferită jеле, cătră cele de sus lăcașuri s-au mutat¹, ca cel ce leu între dobitoace de vârtos să lauda, leu între stelele ceriului în veci să luminedze s-au aşedzat,² în urma sa doi numelui său moștenitorii, pre Fil adecă și pre Inorog lăsind.³ Deci la săvârșitul lui a fi și la începutul lui a nu fi, Filul (carile și de stat, și de vîrstă mai mare era), pentru une pricini departe în munții de la Grumadzii-Bou-lui trimăs era⁴, a cării trimeteri pricini de povestea noastră abătută fiind, a le povesti părăsim (că voroava nu în vremea și la locul său, ca rafturile de aur în capul măgariul să prind). Iară Inorogul, acolea de față aflându-să, toate supusele și nesupusele jigăniilor lor chivernisitorii și stăpânirii părintelui moștenitoriu a fi îl aleasără și cu toții într-o inimă și într-un glas în scaunul obla-durii îl ridicară.⁵ Ce precum să dzice cuvântul (că fericirea grab-

(„slăbiciunea firii“), aluzie la uciderea fraților Costin, provocată de „zavistia oamenilor“, adică de intrigile celor din jur. Se știe că omorârea Costinilor s-a făcut la instigarea lui Ilie Tifescu (Vulpea) și mai ales a fraților Ruset, Iordache (Pardosul) fiind cel care a avut de fapt inițiativa în această nenorocită întâmplare.

¹ Cătră cele de sus lăcașe a să muta: din viață trecătoare în cea vecinică a să muta (D. C.) — este vorba de moartea lui Constantin Cantemir, la 13 martie 1693.

² Leu între stele: sfânt în ceriu (D. C.) — Leul este constelația care desemnează puterea regală, domnia, iar expresia „sfânt în ceriu“ corespunde formulei de „sfânt răposat“ ce se atribuia domnului decedat.

³ La moartea sa, Constantin lasă ca moștenitori legitimi la domnie pe Antioh (Filul) și pe Dimitrie (Inorogul). Scriitorul sugerează că, prin tatăl lor, cei doi frați își câștigaseră drepturi ereditare la domnie.

⁴ În momentul morții lui Constantin Cantemir, fiul său mai mare, Antioh, cu drepturi prioritare la domnie, se afla ca ostatec la Istanbul.

⁵ Aflându-se de față la moartea tatălui său, Dimitrie este proclamat domn, deși, în realitate, dreptul i se cuvenea lui Antioh, ca mai vîrstnic. Scriitorul spune că el a fost ales de către „supusele și nesupusele jigăni“, adică de țărani și boieri, afirmație inexactă, deoarece a fost vorba de o alegere de palat, marii boieri — în special Ruseteștii — văzând în Tânărul Dimitrie un domn ușor de manevrat, ca și tatăl său. Cu timpul, Ruseteștii, în frunte cu Iordache, vor trăda cauza familiei Cantemir, în condiții critice pentru situația celor doi frați.

nică curând obosește), de vreme ce pe aceia vreme Vidra¹ la locul prundișului,² unde acmu noi sintem, a lăcui să tâmplase, carea cu multe chipuri de linguisituri și cu a Corbului mijlocii în dragostea monarhiei pasirilor întrând. Corbului prin scrisori într-acesta chip înștiința, că, „de vreme ce Monocheroleopardalis dintre vii au lipsit și toată împiedicare poftii noastre din mijloc s-au rădicat, să silești și să te nevoiești, te rog, ca stăpânirea asupra dobitoacelor mie să mi să dea. Iară eu voi face ca toată vita grasă și toată carne săoasă domnului și stăpânului mieu în mâncare și tot singele cald și sătios în băutură să să dea.”³ Corbul, întâi pentru cea din fire lăcomie ce avea, apoi pentru căci nu puțină pizmă și zavistie asupra dobitoacelor purta, de vreme ce prin toată vremea a stăpânirii lui Monocheroleopardalis, rar și mai niciodată cu odihnă și cu ticneală stârvurile cerceta și așeși singe cald să bea sau carne proaspătă să mănânce în viață lui nu s-au învrednicit⁴. Cătră aceasta și altă pricina să adăogea, că fata Cor-

¹ Vidra, Constantin Duca, fiul lui Gheorghe Duca, în vremea căruia Constantin Cantemir fusese capuchehaie la Istanbul.

² O mahala din Istanbul situată pe malul Bosforului. Interesant amănuntul: Duca locuise în același loc unde acum se aflau frații Cantemir.

³ Constantin Duca, în calitate de fiu de domn, socotea și el că ar avea dreptul legitim de a moșteni domnia Moldovei. Nu putuse beneficia de aceste drepturi, datorită domniei lui Constantin Cantemir, care fusese pentru el o „împiedicare a poftii” legitime. El scrie lui Constantin Brâncoveanu — dușmanul Cantemireștilor — să-l ajute pentru a ocupa scaunul Moldovei, ce i se cuvenea de drept — Cantemireștii fiind, după el, niște usurpatori — și-i promite domnului muntean o bună parte din veniturile Moldovei („vita grasă și toată carne săoasă... și tot singele cald”).

⁴ *Lăcomia din fire: pofta științei și a cinstei numelui (D. C.)* — datorită lăcomiei sale pentru prestigiu („cinstea numelui”) și, de asemenea, din dușmanie pentru Cantemirești, Brâncoveanu va îmbrățișa cauza lui Constantin Duca, sprijinind pretențiile acestuia la domnia Moldovei. Motivul real era, desigur, necesitatea pe care o simțea domnul Țării Românești de a avea ca vecin un prieten și un aliat.

bului, Mreana, la vârsta căsătoriei agiungând, pre tâlhariu chelariu Corbul socotă să facă și Vidrii femeie să o dea aleasă.¹ Așe dară, Corbul, știind că trăind Monocheroleopardalis, precum despre munți, așe despre câmpi, toate străjuite și păzite era,² iară acmu el lipsit, precum să dzice cuvântul (că pre leul mort și șoareci să cațără), îndată tuturor dulăilor de casă știre dede pentru ca cum mai curând și pre cât mai tare vor putea cu lătrături și cu brehături prin toate locurile spaimă și groază să dea (căci dulăii cu Corbul de pururea însoțire avea). Dulăii îndată toți munții cu dealurile și toate văile cu pădurile de cehnituri și de schilălașituri împlură, de a cărora rău menitoriu, spurcate și grețoage glasuri, toate dobitoacele să însăşimântară, și unele într-o parte, altele într-altă parte capetele să-și cruce o plecară (că când capul să amește, picioarele dovedesc, și când mădularile buiugiesc, lipsea criirilor arată). Așe dară, totdeodată iele împrăștiindu-să și fietecarea unde și cum putea amistuindu-să și aciuându-să, atuncea Corbul vreme află ca toate după reaoa sa voie să facă și pre Vidră din baltă în curte și din tină în scaun să o urce, ca jiganiia în neam cu prepus tuturor dobitoacelor împărat și stăpânitoriu să fie (o, ceriu și păminte, au din nuări piatră și din cremene

¹ Mreana: *fata lui Basaraba vodă* (D. C.) — este vorba de Maria, fiica lui Brâncoveanu, promisă drept soție lui Duca. Aceste aranjamente s-au întâmplat, probabil, imediat după moartea bătrânlui Cantemir, adică prin martie 1693, iar nunta Mariei cu Duca va avea loc în toamna aceluiași an. Cunoscând bine firea și apucăturile lui Duca, scriitorul prezintă cu umor această înrudire: „pre tâlhariu chelariu Corbul socotă să facă“, adică acesta dădea cheia cămării pe mâna unui om cu totul necinstit; într-adevăr, ca domn, Duca a jefuit fără scrupule veniturile Moldovei.

² Scriitorul socotește că tatăl său impusește respect polonilor, aluzie la invazia nenorocoasă a polonilor conduși de Ioan Sobieșki în vara lui 1691 (atunci a avut loc cunoscuta confruntare între Sobieșki și plăieșii cetății Neamțului, descrisă mult mai târziu de Costache Negruzzii), și că avusese o poziție forte la Poartă, ceea ce era adevărat.

picături de apă vii să scoți? Că rămân firile precum au început, precum toate să cunosc la sfârșitul spre carile năzuiesc¹⁾.

A Vidrii dară schimositură de stăpânire ca aceasta făcându-să, dobitoacele toate în toate părțile prin câtăva vreme pribegie și de la locurile și sălașele lor streine petrecând, cele mai multe dintr-însele acmu vivorul înstreinării și holbura rătăcirii nemai-putând suferi, capetele plecându-și, cerbicea supt greu și aspru giugul tirăniilor Vidrii își plecară și cineși pre la lăcașurile lor să înturnară² (că coliba în țarina sa și bordeiul în pământul său decât palaturile în streinătate mai desfătate și mai frumoase a fi socotiră), fără numai Lupul și Pardosul (carii pre aceia vreme Monocheroleopardalului foarte credincioși și de aproape prieteni era), din socoteala lor neîntorși, departe, în Țara Câmpilor, prin multă vreme ramasără, adeca până la vreme stăpânirii Filului.³ De care lucru, toată pasirea de singe vârsătoare pre acești doi mare pizmă și mânie avea. Inorogul, încă și de ai săi părăsit și tirănia Vidrii întărītă și în toate părțile întinsă și lătită vădzind, să sculă și în munții înalți, carii la Grumadzii-Boului să află, unde

¹ Cât timp domnise Constantin Cantemir, respectat de poloni și cu trecere la Poartă — spune cu mândrie scriitorul — Brâncoveanu nu avusese succes în unelturile sale dușmanoase față de Cantemir. Dar după moartea bătrânlui, el dă ordin capucinilor (dulăii) și agenților săi (coteii) să umble prin codri (Adrianopol) și munți (Istanbul) pentru a influența pe demnitarii otomani în favoarea ridicării lui Constantin Duca (Vidra) pe scaunul Moldovei, împotriva drepturilor lui Dimitrie. Această acțiune a agenților munteni trebuia să însemne și înfricoșarea boierimii moldovene susținătoare a Cantemireștilor.

² Cantemir vorbește aici foarte vag, dar în realitate boierimea ostilă Cantemireștilor, refugiată peste hotare în vremea domniei lui Constantin Cantemir, revine în țară după ce Duca sosește în scaunul Moldovei. Printre boierii întorși în țară sunt și fiii lui Miron Costin cronicarul.

³ La numirea lui Constantin Duca (1693), pribegesc peste hotare boierii favorabili Cantemireștilor. Cei mai de frunte, Lupu Bogdan hatmanul și Iordache Ruset, se refugiază în Polonia, unde stau până la venirea în scaun a lui Antioh Cantemir (1695).

și Filul să afla, să dusă. Ce dintâi pre la cetatea Deltii cătăva vreme locurile cercetând, în prundișul acesta să aşădzară.¹ Vidra știind că stăpânire în silă au apucat și cu tiranie ieste să o ție, așijderea pre dreptii moștenitorii² între vii știind, ea viață cu ticală să ducă nu va putea, cu fel de fel de amestecături cătră monarhia Vulturului și cătră Corb îi părâia, însă toată pâra într-aceasta să închidea, dzicând: „Filul și Inorogul vii rămâind, și voi, și noi viață cu linește și stăpânire cu slobodzenie să petrecem și să facem nu vom putea, căci nu numai a mea, ce încă și a voastră nebiruită monarhie a tulbura și a o răzsipi vor sili și răutățile lor una după alta ca valurile vor să urmedze³ (că marea nu de altă, ce de vânt față își schimbă, vântul vivor, vivorul holbură, holbura furtună, furtuna valuri, valurile primejdie vaselor și peirea celor din vase aduce)“.

Corbul, macar că în curândă vreme de spurcat lucrul ce făcuse într-ascunsul inimii sale rău să căise, căci Vidra nu multă vreme

¹ Mergerea Inorogului la munții Grumadzii-Boului: mergerea lui din țara-și la Tarigrad (D. C.) — Dimitrie Cantemir susține că după ce Poarta a acordat domnia lui Constantin Duca, el a părăsit Moldova și după ce a trecut mai întâi prin Adrianopol, a mers și s-a stabilit la Istanbul, unde se afla fratele său, Antioh. Realitatea este că, în urma demersurilor făcute de Brâncoveanu, Dimitrie Cantemir nu a fost confirmat în domnie, deși fusese ales de către boieri în urma morții tatălui său. După vreo trei săptămâni de domnie neconfirmată, el este ridicat din scaun de către un capegiabaș, care îl transportă sub escortă la Istanbul. În urma sa sosește noul domn, Constantin Duca, pe care Brâncoveanu și-l va face ginere.

² Acești „drepti moștenitori“ ai tronului Moldovei erau — zice scriitorul — Antioh și el însuși. Dar „drept moștenitor“ era de fapt și Constantin Duca, și el fiu de domn.

³ Noul domn, temându-se de frații Cantemir, propune lui Brâncoveanu, socrul său, să lupte în comun împotriva lor, mergând chiar până la suprimarea fizică. Obiceiul ca domnii să ceară Portii suprimarea pretendenților era mai vechi. (Să ne amintim că munteanul Petru Cercel fusese ucis de turci la cererea lui Mihnea Turcitul, în 1585, și tot astfel moldoveanul Miron Barnovschi, se pare, la cererea lui Vasile Lupu, în 1633).

la cuvântul dat și-au stătut, nici căsătoriia cu fata lui, Mreana, și rudeniia ce făcusă din firea ei au mutat-o,¹ ce, după cea hirișă și veche fire, mai mult pre ascuns decât la ivală îmbla și mai cu drag prin fundul apelor decât la uscat să primbla și gânduri împotrivnice împotriva Corbului fierbea.² De unele ca acestea Corbul înțelegând, de mare căință și de grea dosadă tare să năcăjiia, însă de a lumii rușine pentru lucrul ce lucrase aievea să căi și de împietrirea inimii ce avea pentru greșala ce greșisă de tot să pocăi nu putea (că inima în răutăți îngrășată de gândul căielii să vitionește, iară cu pocăință să omoară). Ce cele ce Vidra împotrivă-i făcea, ca cum nu le-ar pricepe, cu ochiul cunoștinței le trecea (însă din inima pizmătare răbdarea când izbucnește, atunci cea răbdarea, nu vrednicie, ce răutate la vremea sa naște, că tot pizmătariul din nepuțință, iară nu din bunăvoie rabdă). Cu o pricina că aceasta și a Corbului răbdare și așe adâncă tăcere să spâندzura, de vreme ce pre Vidră organul răutății având, supt numele ei pre cei ce i să păreă împotrivnici în toate părțile-i goniia și în tot chipul fără nici o cale îi dosedii și-i păgubiia. În scurt, Corbul cu mâna altuia șerpele din bortă a scoate siliia³, dară în zădar. Că Inorogul, precum mai sus s-au pomenit, în

¹ Scriitorul afirma cu ironie că Duca nu și-a schimbat „firea“, adică apucăturile sale urâte, prin căsătoria cu fata lui Brâncoveanu, ceea ce înseamnă că nu a adoptat cel puțin conduită recunoștinței față de socrul și binefăcătorul său.

² Vidra, „mai cu drag prin fundul apelor decât la uscat să primbla“, adică intensifică mai curând relațiile cu turcii decât cu socrul său Brâncoveanu, împotriva căruia chiar începuse să facă intrigă la Poartă. După cum rezultă din izvoarele vremii, sursa reală a conflictului dintre Duca și domnul Țării Românești a constituit-o, în primul rând, motivul că Brâncoveanu cerea ginerelui să-i înapoieze banii cheltuiți de el cu obținerea domniei de la Poartă și, în al doilea rând, datorită faptului că socrul se amesteca prea mult în treburile politice ale ginerelui, lucru ce incomoda și pe boierimea moldoveană.

³ Brâncoveanu mergea atât de departe în tutelarea ginerelui, încât se folosea de acesta ca de un instrument pentru satisfacerea intereselor personale și mai ales pentru doborârea propriilor dușmani, cum erau Cantemireștii.

munți ducându-să, acolea pre Fil află, cu carile sfatul obștiindu-și, lucrul pre o cale își pusără și, nu după multă vreme, din dobitoacele și jigăniile împrăștiiate, precât mai curând putură, la un loc le adunară. De ciia la vrăjitorii vremii aceiai mărgând, hrismul Pleonexiii de la capiște Epithimii învățat foarte pre mulcomiș le cântară:

În cindzăci de singeroase
Vom pre cele lăcrămoase,
Ochii umedzi să le ștergem,
La moșie să ne mergem.
Vidra pește, Corbul stârvuri
Cerce-n vârtopi, nu prin vârvuri
Să să urce fără cale
Și să-și cate ale sale.

Vrăjitorii Epithimii^{<1>} stihurile acestea citind și de câteva ori procitindu-le, tâlcul acesta să fie întăreasă, adecă cindzăci de căpuși (carile sint pungi de piele cu singe împlete¹ pline de supt singele strein, jirtfă Pleonexiii vor să aducă, pentru ca de supt tiranii Vidrii și vrăjmășia Corbului mântuindu-i boadza, la moșie-și să-i ducă și din nevoia robiilor scoțindu-i, voia cea rea și lacrămile în veselie și bucurie să le întoarcă.² Deci vrăjitorii, jirtfa priimind, descântecul buiguirii³ le citiră, cu carile întâi pre Corb în som-

¹ Căpuși săngerioase sau pungi de piele cu singe împlete sunt pungi de bani din sudorile săracilor (D. C.), iar vrăjitorii sunt cei ce au putere la Poartă, cei ce isprăvăsc (D.C.) — înalții demnitari otomani. Prin urmare, în condițiile prigoanei începute de Constantin Duca și Brâncoveanu împotriva celor doi frați Cantemir, aceștia nu rămân pasivi, ci regrupează în jurul lor pe „dobitoacele și jigăniile împrăștiiate“, adică pe boierii rămași fideli, și plătesc cincizeci de pungi de galbeni marilor demnitari pentru răsturnarea lui Duca și reînscăunarea unuia dintre cei doi.

² Revenirea la domnie a unuia dintre frații Cantemir ar fi însemnat — spune scriitorul — eliberarea Moldovei de sub tirania și robia lui Constantin Duca, lucru adevărat, deoarece acesta supusese pe locuitori la o fiscalitate exagerată.

³ Descântecul buiguirii, cuvântul și lucrul făcut pe taină și peste știința altora (D. C.).

nul nesimțirii băgând, pe Vidră din scaun pohârniră, carea, în legătura vrăjii stăpânit cunoscându-să, într-acele părți mai mult zăbavă a face nu putu, ce îndată, cu Mreana, fiica Corbului, și cu alalți ai ei rude, lindini, păduchi, lipitori și cârcei¹, sculându-să, la gârlele Grumadzii-Boului să dusă. Iară Inorogul, din bunăvoie pentru strajea în munți rămâind, pre Fil la moștenirea părințască trimasă.²

Corbul, de aceasta în știre luând, de mare mânie cu urgie încins, cu bogăția simăț, de minte răzleț, cuvinte lăudăroase și duhuri ca focul de mâñoioase a slobodzi începu și ca acestea, ni în față, ni în dos, cu mari îngrozituri dzicea: „Pentru ce Inorogul au scos cuiul pre carile eu l-am bătut? Pentru ce Filul al său ș-au luat? și asupra gândului mieu gând au rădicat? Așe? Lasă, că le voiu arăta și a cunoaște îi voi face eu că a pasirilor monarhie ieste mai tare și vor pricepe că Vulturul zboară mai presus decât toate trupurile, și precum Corbul cu glasul său tot răul menește și isprăvește vor înțelege.”³ Si ce mai mult, iubite prietene,

¹ *Lindini, păduchi, lipitori, cârcei* (deci animale parazite) sunt la cheie *streinii și carii nu sînt de țară* (D. C.) — expresia desemnează pe greci, în mare parte rude, pe care Duca îi adusese cu sine în Moldova și probabil că le încredințase, în calitate desigur de creditori, o parte din veniturile țării.

² Folosind în mare taină relațiile și banii, astfel încât Brâncoveanu nu a putut prinde deloc de veste, Antioh Cantemir obține domnia Moldovei (1695), Dimitrie, fratele său, devenind capucinăia sa la Poartă („strajea în munți“). Pus în față unui fapt împlinit, Constantin Duca pleacă la Istanbul („gârlele Grumadzii-Boului“), împreună cu soția sa (Mreana) și cu grecii pe care îi adusese cu sine („lindini, păduchi, lipitori și cârcei“).

³ *Cuiul bătut: lucrul isprăvit. Domnia lui Constantin vodă Duca* (D. C.). — „Pentru ce Inorogul au scos cuiul pre carile eu l-am bătut?” — strigă cu furie Brâncoveanu, acuzând pe Dimitrie Cantemir că a scos pe Duca („cuiul“ bătut de el) din domnie. Dincolo de această revoltă a domnului Țării Românești, care merge până la amenințarea pe Cantemirești cu răzbunarea, trebuie să înțelegem că mazilirea lui Duca s-a făcut în urma străduințelor lui Dimitrie, care nu reține domnia pentru sine, ci o face cadrul fratelui său.

voroava să lungesc. Corbul, macar că în capul Vidrăi tot focul iadului a să grămădi bucuros era, însă răul cuiva, carile cu mâna lui nu să isprăviia, precum răzsipă în toată lumea să face i să părea, mai vârtos că în scădereea Vidrei adaogerea altora socotia, de care lucru, vrăjmășii carea asupra Vidrii cocea, asupra Inorogului și a Filului o borî¹.

Și macar că la mijloc patru mii și șepte sute de ani cu luptele din toate dzile au trecut², și nu puține singeroase jirtfe pre la capiștele bodzilor și multe pre la nesățioase lăcomiia vrăjitorilor s-au vărsat și s-au împrăștiat, însă Corbul de ce s-au apucat tot răul a plini nicicum rămășiță n-au lăsat, că într-adevăr, precum rău din gură să läudase, mai rău cu lucrul au săvârșit, de vreme ce iarăși cu Vidra mâna au dat³ (că făcătorii de rău spre răul mulțor buni cu binenele a unui rău a să sluji obiciuți sint). Iarăși dulăii ș-au întărtat, iarăși ogarâi ș-au asmuțat, iarăși coteii în

¹ Deși își ura ginerele, domnia lui Antioh Cantemir devinea un factor de îngrijorare pentru Brâncoveanu, care cunoștea puterea relațiilor celor doi frați la Poartă, relații ce se puteau întoarce împotriva sa.

² După obiceiul său, scriitorul mărește cu o sută cifrele indicând diverse date. Aici această regulă este încălcată, deoarece reducerea cu o sută ar însemna patruzeci și şapte de ani, ceea ce ar împinge evenimentele pe vremea domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, lucru ce constituie un nonsens. Dacă reducem cifra cu o mie, ne dă patru ani și şapte luni, ceea ce corespunde aproape exact cu timpul primei domnii a lui Antioh Cantemir (1 decembrie 1695—14 septembrie 1700).

³ *Jirtfe singeroase: mită, māzdă, dată din spatele altora (D. C.)* — tot timpul primei domnii a lui Antioh, Brâncoveanu a plătit mită și a dat daruri pe la demnitarii Portjii, nelăsându-se până nu a adus din nou ca domn în Moldova pe Constantin Duca, deși acesta nu-i mai era ginere (doamna Maria murise în 1697) și deși îi făcuse destule necazuri în prima domnie. Scriitorul nu amintește că, tot în această vreme, prin 1696, Brâncoveanu chiar a încercat să-l otrâvească și că înainte de a aduce pe Duca a doua oară în scaun, a propus ca domn pe un oarecare Toderașco, un negustor bogat din Galați, care însă nu va fi acceptat de turci. Marele vizir Rami reis-efendi oferă însă lui Brâncoveanu și domnia Moldovei, dar acesta refuză, la sfatul prea prudentului Constantin Cantacuzino stolnicul.

munți și în păduri să au băgat, iarăși în câmpi măiestriile, în dumbrăvi siltele și în rediuri mrejile să au vărsat, iarăși tot dobitocul au spăriiat și în toate părțile l-au împrăștiat¹. Și așe, sfârșitul tuturor tirăniilor și începutul tuturor vrăjmășilor, iarăși pre Vîdră, cu tiranie mai cumplită decât toată tirănia, ca locul altuia să tirănească și lăcașul dreptului fără milă să răzsipească, au trimis-o².

Filul, de acestea întelegând, întâi Lupului și Pardosului știre dede (căci aceștea pre aceia vreme dreptatea ferii), cari nu cu mică a vietii primejdie, din întinse mrejile tiranului scăpând, iarăși la Țara Câmpilor pribegiră.³ Inorogul, în munți precum și mai sus s-au pomenit, aflându-să în locuri tari și ascunse, în cătăva vreme aciuat să au potolit. Așijderea Filul, la Grumadzii-Boului viind să au aşedzat, însă nu puține asuprele despre vrăjitorii vremii trasă, de vreme ce Corbul cu toată nevoița sta, ca nu numai de hrană, ce așezi de viață să-l lipsască. Ce vrăjitorii, întâi de jirtele vechi, apoi și de cele noaă voia boadzii Pleonexiii plecând, la ale sale să margă voie îi dederă⁴ (că mila Pleonexiii atuncea numai să clătește, când cele din față mistuiește, iară de cele din dos în scurtă vreme cu mai multul nedejduește).

¹ În noile condiții, Brâncoveanu reactivează corpul său de agenți și spioni din capitala otomană, punându-i pe urmele fraților Cantemir și căutând să îngrozească pe boierii care îi sprijineau.

² Cea de a doua domnie a lui Constantin Duca (1700—1703) — spune scriitorul — a fost mai cumplită decât cea dintâi, atât pentru cei doi frați cât și pentru țară.

³ Aflând de mazilirea sa, făcută în mare secret, Antioh vestește mai întâi pe Lupu Bogdan și pe Iordache Ruset (în acea vreme fiind încă sprijinitor al celor doi frați), care se refugiază și de astă dată în Polonia („Țara Câmpilor“).

⁴ În aceste noi condiții, Dimitrie, aflat deja la Istanbul, se ascunde bine, iar Antioh, venit și el tot aici, este supus acțiunii de prigonire din partea lui Duca și Brâncoveanu, care voiau să-l ucidă. El scapă însă cu viață plătind mulți bani demnitărilor, care au ținut seama și de sumele oferite mai înainte. Teama lui Dimitrie de ura lui Brâncoveanu era justificată, deoarece, prin căsătoria, în 1699, cu Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino, devenise moștenitorul tronului muntean.

Așe și într-acesta chip, iubite prietene, Vidra tirăniia în mâna vrăjmășii și vrăjmășia în dreapta tirăniilor luând, de cîia Corbul aievea vrajba, la arătare neprietenii și tot răul asupra Inorogului și a Filului a plini, câtu-i negrul bobului a lipsi n-au lăsat, ce dintâiași dată, toate după voie a isprăvi neputând, vremea păștea, ca cînd va putea, atuncea să isprăvăscă. Așe, Vidra cu răutatea Corbului agiutorită și la epitropiia jiganiilor aşedzată fiind, pe Bătlan la gărle pentru paza pe aceia vreme lăsase. Carile nu după multă vreme pre Vîdră de vicleană cătră Corb o vădi, adecă precum cu meșterșuguri viclene și cu mari și multe giuruințe de jirtfe minciunoase pre la ușile vrăjitorilor îmblă, ca epitropiia pasirilor să tulbere și monarhiia să le răzzipască.¹

Asupra părâi aceștia și câteva jigașii de singe mâncătoare soșiră, între carile mai de frunte Lupul, Ursul, Vulpea, Ciacalul și Strutocamila era. Acestea, încăși tirăniia-i a mai suferi neputând, în Țara Pasirilor, la epitropia Corbului, fugiră, cătră carile mare și lacrămoasă jalobă făcând, întra-cesta chip dzicea:² „Mare

¹ *Paza Bătlanului la gărle: capichehaialâcul lui Dimachi (D. C.) — după ce Constantin Duca revine pentru a doua oară la domnia Moldovei (1700—1708), numește capichehaie la Poartă pe grecul Chiritaș Dimachi, care fusese mai înainte și capichehaia lui Brâncoveanu. Se vede însă că juca rolul de agent al domnului Tării Românești pe lângă curtea din Iași, din moment ce el trădează pe Duca și informează pe Brâncoveanu de intrigile acestuia la Poartă, împotriva fostului socru, mergând până acolo încât urmărea răsturnarea lui din scaunul muntean. De altfel, această conduită a lui Duca va constitui motivul principal al măsurilor pe care Brâncoveanu le va lua pentru înlăturarea definitivă a nerecunoscătorului său protejat, înlăturare ce se va produce în 1703.*

² Cățiva boieri moldoveni intrați în conflict cu Duca — Lupu Bogdan hatmanul, Vasile Costache, Ilie Țifescu, Maxut serdarul și Mihai Racoviță — se refugiază la curtea lui Brâncoveanu, căruia îi adresează o jalbă scrisă conținând învinuire la adresa domnului lor. Asemenea pări scrise constituiau — după obiceiul vremii — argumente în demersurile pe care le făceau nemulțumiții la Poartă în vederea mazilirii unui domn. Cu refugierea acestor boieri la curtea de la București, faptele istorice sunt aduse în fază preliminară a adunării de la Arnăut-chioi.

strâmbătate și greu păcat cu noi ai lucrat, o, în lumină ponegrit¹, Coarbe, de vreme ce iarăși în scaunul tirănii asupra noastră vrăjmășia Vidrii ai rădicat, jiganie carea nici în fire neam, nici în minte socoteală, nici în lucru vreun aşedzimânt stătătoriu a avea poate (că ce-i mai poftit? Stăpânirea. Si ce-i mai cu greu? Stăpânirea.), și cela carile pre sine neașezat știe, stăpânire cu aşedzimânt să facă cum va putea?² Aceasta dară, cu tirănia ce face și cu lăcomia ce lucrează, nu numai oile în munți și în păduri au împrăștiat, nu numai caprile prin văi și prin vârtope au izgonit, nu numai boii, vacile și hergheliile cu foc și cu fier au ars³, nu numai găinele de pene și puii de tuleie au zmult și le-au dzăciuit, ce acmu și soldzii peștelui să radză⁴ și să-l vânedze pe supt gheată va, dzicând că firea ei de pește decât de carne mai priimitoare ieste, lucru carile de firea și de deprinderea noastră prea departe stă. Deci acmu și noi ale noastre pustii pără-

¹ Expresia *în lumină ponegrit* însemnând *în adevăr și în dreptate necunoscătoriu* (*D. C.*) — are rostul de a sublinia că Brâncoveanu nu se ghida după spiritul adevărului și al dreptății.

² Un portret al naturii lui Constantin Duca, în care scriitorul subliniază nestatornicia, acesta fiind un agitat mintal („nici în minte socoteală”), dezordonat în gândire, și în același timpdezorganizat și netemeinic în activitate („nici în lucru vreun aşedzimânt stătătoriu avea poate“). Cantemir accentuează că aceste trăsături sunt incompatibile cu greaua sarcină a domniei, sarcină ce cere un om echilibrat și așezat, cu aptitudini pentru activitatea organizată și perseverentă.

³ *Boii, vacile, herghelia cu fier și foc a arde: văcăritul* (*D. C.*) — printre măsurile de excesivă fiscalitate pe care le-a luat Constantin Duca, a fost și văcăritul, dare ce lovea și în boierii, proprietarii cirezilor de cornute mari, declanșând astfel o nemulțumire generală. De răul acestor dări, oile, adică țărani, fug în munți, amănunt confirmat și de documentele vremii.

⁴ *Soldzii peștilor a rade: bani căptușiți, minciunoși a face* (*D. C.*) — Lămurirea dată de Cantemir este cu totul neclară, ea putându-se referi fie la refuzul lui Duca de a plăti datoriile către Brâncoveanu, ceea ce ar corespunde cu izvoarele vremii, fie la o eventuală acțiune a lui Duca de falsificare a banilor, amănunt necunoscut de izvoarele timpului, dar foarte potrivit cu apucăturile acestui domn.

sind, de mare nevoie la menitoriu glasul tău am năzuit, ca iarăși cu sfatul și cu voia ta, pre tiranul acesta deasupră-ne să-l râdicăm și iarăși pre stăpânitorii moșneni la locu-și să chemăm.¹ Căci numai într-acesta chip socotim că tulburările și răscoalele acestea la aședzimânt și la linește a să aduce vor putea² (că oala fierbând și de mare fierbinteală peste margini dând, cu lingura apa vânturând, deodată cevași a să stâmpăra să vede; iară stând focul neclătit, vârsarea de tot a să potoli preste putință ieste; deci la înfocări la carile vânturarea lingurii nu sporește, potolirea și stângerea focului trebuiește).“ Corbul, și mai denainte cu pâra Bâtlanului asupra Vidrii ațițat și acmu cu jaloba acestora încă mai întărâtat fiind, cuvânt le dede că, pre cât va putea va sili, și din tiraniia Vidrii îi va mântui. Care pizmă Corbul la adunarea dintâi carea la cetatea Deltii ș-au izbândit, unde pre Vidră dintr-îmbe monarhiile au izgonit-o (precum la locul său istoriia s-au pomenit)³.

Corbul dară atâtea și atâtea răutăți și îndrăpniți precum să fie făcut și precum a multora răzsipă pricină să fie fost bine

¹ Boierii cer lui Brâncoveanu să-i scape de un „tiran“ și străin de țară ca Duca și să cheme în locul său la domnie din nou pe „stăpânitorii moșneni“, adică pe domnii de drept, adeverați moștenitori ai tronului moldovean. Acești moștenitori și stăpânitori legitimi erau — spune scriitorul — el și fratele său Antioh. Nu știm din altă parte că boierii moldoveni refugiați la curtea lui Brâncoveanu ar fi cerut în mod expres revenirea în scaun a unuia dintre frații Cantemir.

² Numai respectând principiul domniei ereditare se poate ajunge la o stabilitate politică în țară și mai ales la înlăturarea tulburărilor interne.

³ Ducându-se la Adrianopol, în vara lui 1703, Brâncoveanu obține de la marele vizir Rami reis-efendi mazilirea lui Constantin Duca. Izvoarele vremii vorbesc de „jalbele“ repetate ale boierilor moldoveni adresate Portii, plângeri ce precedaseră desigur demersurile domnului Tării Românești. Tot aici se face precizarea că un obiectiv principal al primei adunări de la Adrianopol, adică al adunării de la Arnăut-chioj, fusese aprobarea unanimă și scrisă a participantilor în vederea scoaterii din domnie a lui Constantin Duca, pentru ca mai apoi să se treacă la cel de al doilea obiectiv, acela al votării candidaturii lui Mihai Racoviță pentru funcția de domn.

cunoscând, însă nici aşe de păcat s-au pocăit, ce cu aceasta prină mai mari şi mai grele unul peste altul să grămădească au gândit, de vreme ce pătimişilor alt cuvânt le da, iară în reaoa inimă spurcat gând purta (că răutatea inimii din fire rele, din răutate, răutate învaţă şi din cercetare pizmă şi izbândă găteşte), adeca de pizma veche binele Inorogului şi a Filului nicicum nul poftiia, iară de pizma noaă pre Vidră dintr-îmbe monarhiile să izgonească (precum au şi făcut) şi al triilea chip să aleagă (precum la alegerea Strutocamilei s-au vădit) au socotit.¹ La carea cu ce meşterşuguri spurcate şi cu ce vicleşuguri fără de lege s-au slujit pre larg la locul său s-au pomenit.

Iară cele mai pre ascuns ce să lucrasă pre scurt acmu să ţi le arăt. Vii şti dară, iubite prietine, că vădزind Corbul greşala ce cu Vidra făcusă, apoi inimile jiganiilor cunoscând, că asupra Inorogului şi a Filului stăruiesc, împotriva aievea să li se puie, socotia că multe nevoi şi grele gâlceve să vor râdica² (că cuvântul împotrivă sabia ascute, iară răspunderea lină frânge mânia). Şi aşe, pre Lup în taină chemând, dzisă: „Bine cunosc, o, prietine, că multe nevoi şi asuprele despre spurcata Vidră aţi tras şi încă multe asupră a vă aduce, de va putea, să găteşte. Însă noi, pentru ca greşala să ne îndreptăm şi păcatul să ne răscumpără, împotriva şi spre pohârnirea ei, pre cât în mâna ne va vini, cu tot sufletul ne vom nevoi. Pentru care lucru, o poftă am şi eu de la voi, ca mijlocitori fiind între noi şi între Fil şi Inorog, pace să

¹ Din „pizmă veche“, Brâncoveanu nu vroia revenirea la domnie a Cantemireştilor şi din „pizmă noaă“ îl îndepărta din scaun pe Constantin Duca, preferinţele sale de acum îndreptându-se spre un „al triilea chip“, adică spre Mihai Racoviţă (Struțocămila).

² Cantemir dă unele amănunte de culise privind faza care a precedat pregătirile pentru alegerea candidaturii lui Mihai Racoviţă, subliniind că Brâncoveanu, după ce hotărâse mazilirea lui Duca, îşi dă seama de situaţia delicată creată, întrucât preferinţele sale veneau în conflict cu cele ale boierimii moldovene pentru revenirea fraţilor Cantemir. Aşa cel puţin crede scriitorul.

alcătuim, și aceasta încă tot adevărul și curata inimă să fie (că decât pacea zugrăvită, războiul crunt mai curat și mai fericit ieste¹).“ Acestea Lupul de la Corb audzind și precum din toată inima să fie încredințându-să, să bucură foarte și: „Acesta lucru foarte prelesne să va face, răspunsă, de vreme ce eu adeverit săn că Filul și Inorogul dreptății și păcii plecați sunt și, îndată ce cuvântul păcii din gură vor da, în inimă pecetluit și tipărit le va rămânea. (Că curat ascunsul inimii singur șiie și icoană și oglindă-și ieste, în carea ce și cum ieste de pururea să vede). și de vreme ce și a ta poftă spre a dreptății chip s-au plecat și pacea îmbrățășadză, pentru acesta lucru știre să le facem și vîi cunoaște că cele de mine grăite nu numai din dragostea carea cătră dânsii am, ce mai vârtos după voia adevărului s-au grăit. Însă pacea aceasta intr-aceasta a stării trebuiește, ca de acmu înainte Vidrii împotrivă și lor intr-agitoriu să fii.“²

În puține cuvinte toată istoria să cuprindzi, o, prijetine, pentru poftă, legătura și isprăvirea păcii s-au grăit, s-au răspuns, s-au trimăs, s-au întors și toate cele trebuitoare la mijloc puindu-să, prin chipuri de credință s-au isprăvit și cu mari giurământuri și blăstămuri dintr-îmbe părțile tare s-au legat³. (Ce la viclean parola dumnațăiască și basna poetică tot o cinste au), în care

¹ O afirmație în contradicție cu mândria exagerată ce caracteriza pe Brâncoveanu; recunoscându-și greșelile, domnul Țării Românești ar fi luat inițiativa împăcării cu Cantemirești și în acest scop ar fi chemat pe Lupu Bogdan, aflat la București, pentru a-i mijloca reluarea relațiilor. Probabil însă că a recurs la un asemenea procedeu cu gând ascuns, ca o manevră pentru adormirea vigilenței celor doi frați. Presupunerea noastră este confirmată de desfășurarea ulterioară a evenimentelor.

² Lupu Bogdan primește bucuros propunerea lui Brâncoveanu, căruia îi sugerează perspectiva unei colaborări cu Cantemirești în lupta care trebuia dusă împotriva lui Constantin Duca.

³ S-a ajuns, aşadar, la o înțelegere între Lupu Bogdan, care vorbea în numele cununaților lui, și Brâncoveanu, înțelegere scrisă, întărită prin jurământ, după obiceiul vremii, pe care însă, domnul Țării Românești se va grăbi să-o calce.

chip și Corbul în vreme ce giurământurile cele străsnice să făcea, atuncea toate măiestriile vicleșugului prin toate locurile își întindea și cu mari giuruințe de multe jirtfe pre la bodzi și pre la vrăjitori ispitiia, ca pre o pasire, a cării și numele, și traiul, și lăcașul împuțit și scârnav îi ieste, epitrop monarhiei dobitoaceelor să facă siliia. Poți și și numele pasirii, o, prijetine, că Pupădza era, din Țara Gemănării născută și în satul Furcăi crescută, și acmu, mai-mai în curțile funelor bătrânețele ș-ar fi închis de nu ș-ar fi fost așe de timpuriu puturos duhul slobodzit¹. Ce de aceasta agiunge și la cuvântul nostru să ne întoarcem.

Corbului nici jertfele i s-au priimit, nici vrăjitorii după plăcere i-au vrăjit. De care lucru, socoteala într-alt chip de răutate a-și muta i-au căutat, adeca pre proastă jiganiia Strutocamila în taină luând, cu multe măgulituri și învăluiri o ispiti. Chipul, statul, faptul, îmblatul și căutatul în multe ritoricești tropuri läudându-i, și precum firea spre vâlfa stapânirii să o fie făcut, dzicându-i, s-au înșelat, au credzut și așe și ea s-au cunoscut, săracă, precum la întrebarea ei frumos s-au pomenit. Unde Corbul cu silogismul de vrednică ade-

¹ Pupădza: Verga (D. C.) — născut în Țara Gemănării adică Țara Furcăi, descifrată la cheie ca Ceatalgea, un sat de lângă Istanbul. Verga sau Vergo este un grec, născut într-adevăr în Ceatalgea, care a ocupat diverse dregătorii atât sub Șerban Cantacuzino cât și sub Constantin Brâncoveanu. Lipsa de bună-credință a domnului muntean este evidentă: în timp ce pe față promova o politică de împăcare cu Cantemirești, angajându-se chiar prin intermediul unor înțelegeri scrise, în același timp făcea demersuri la Poartă pentru înscăunarea în Moldova a acestui Vergo, de numele căruia sunt legate astăzi șoseaua și bariera Vergului din București. Se întâmplă însă că Vergo moare tocmai în timpul acestor demersuri (1703). Despre același personaj, scriitorul mai afirmă că era crescut la „satul Furcăi“. La cheie, *curțile funii*, *satul Furcăi* înseamnă *spânzurătorile*. Expresia pare a semnifica Istanbulul, poate locul mărginaș din capitala otomană, afectat pentru execuțiile prin spânzurătoare. Scriitorul sugerează, prin aceste precizări enigmatische, că dacă n-ar fi murit, Vergo ar fi ajuns probabil la spânzurătoare, ca mulți dintre pretendenții și domnii mazili.

verind-o, coarnele boului, coada păunului și cu penele lui îndatorind-o, epitrop Leului și stăpânitoriu dobitoacelor au pus-o. Unde și până astădzi, cu minunea a toată lumea, stăpânește¹ (că de multe ori cel greșit nemerit și cel nemerit greșit ieșe).

Așadară Corbul, o, prijetine, organul răutății, iară nu răutatea, nici pizma ș-au schimbat, chipul neprietinii, iară nu vrajba spre pace ș-au mutat, de vreme ce la acea adunare carea întâi la cetatea Deltii s-au făcut, nu după cum cuvânt cu giurământ avea

¹ După ce-a cheltuit fără nici un folos banii cu demersurile pentru înscăunarea lui Vergo, Poarta neluând în seamă această candidatură, Brâncoveanu își îndreaptă atenția spre boierul moldovean Mihai Racoviță, refugiat la curtea sa de frica lui Duca, pe care, în împrejurările cunoscute, l-a ajutat să se urce în scaunul domnesc al Moldovei. Cu aceasta evenimentele sunt aduse la zi.

Precizarea „unde și până astădzi... stăpânește“ ne obligă să considerăm că ne aflăm la începutul lui 1704 (probabil prin ianuarie-februarie) când domnea efectiv Mihai Racoviță. *Istoria ieroglifică* se afla în curs de elaborare și fusese începută cu probabilitate în vara lui 1703, o data cu evenimentele de la Arnăutchioi, ceea ce ar explica și masiva prezență a adunării animalelor în structura romanului. Pornind de la o astfel de supradimensionare a acestui moment, am putea avansa opinia că inițial scriitorul n-a gândit *Istoria ieroglifică* aşa cum o cunoaștem astăzi, ci socotim că era limitată la momentul adunării, în scopul de a ridicula, cu mijloace filozofice și literare, practica alegerii domnului, falsificarea spiritului democratic în cadrul adunărilor populare, confruntarea de interes și de patimi, incapacitatea logică de a promova adevărul în condițiile confruntării de interes, necinstea demnitărilor otomani, spectacolul grotesc al deficiențelor de caracter etc. Pe traseu, scriitorul își va da seama de importanța evenimentelor trăite, le va consemna într-un „catastih“ și le va integra, după ce va face apel la întâmplările anterioare. Acestea explicau prezentul, rezultatul lor fiind „Dialogul Inorogului cu Șoimul“, prin care ar fi trebuit să înceapă romanul în condițiile unei îndelungate și elaborate proiectări literare. Apoi, scriitorul și-a rescris romanul, fără a-l mai restructura compozițional, de unde și factura să încărcată și oarecum insuficient sudată și prelucrată. Este de la sine înțeles că o organizare atât de întâmplătoare de material, în care evenimentele propriu-zise, trecute și prezente, țin mai mult de istorie decât de literatură, nu pot fi puse pe seama unei concepții să zicem baroce, cum începe să se susțină în ultima vreme.

dat, nici dreptilor moșneni agiutoriu au fost (căci, precum știut îți ieste, Filul încă acolea agiunse și cu tine împreunare avuse se, cătră carile singur tu mare priința Corbului arătaseși, carea mai pre urmă căptușită au ieșit)¹, ce cu tot mijlocul inimile ale altor jigănnii după pofta sa să le întoarcă, cu felul de fel de meșterșuguri, au silit, pre unele cu înfricoșeri, pre altele cu spărieri, pre unele cu îngroziri și spăimântări, pre altele cu giuruințe și cu dări, silogismul ce pentru Strutocamilă la mijloc să puie vrea, a priimi, vrând-nevrând, le-au silit și a încovoi le-au făcut. Care lucru, după cum știi, isprăvindu-l, încă mai cumplită și mai vrăjmașă goană asupra dreptății au scornit, carea și până astădzi, precum vedzi, să trăgăneadză² (iară a tot lucrul sfârșitul la ce iese vremea arată și norocul învăță). Acestea dară, o, prietene, au fost pricinile și începăturile și acesta au fost pricinitorul și începătoriul vrăjibilor, răscoalelor, goanelor și războaielor carile întru monarhiia dobitoacelor și până în dzua de astădzi să lucecadză.³ Ce acmu, sfârșit voroavii puind, poftim ca nu alta a giurui și alta a dărui să ne fii cunoscut, de vreme <ce> în proimiul voroavii scurtinea cuvântului făgăduiam, iară acmu oarecum toată

¹ Se revine la momentul adunării de la Arnăut-chioi, în vara lui 1703. Dimitrie crezând cu naivitate că Toma Cantacuzino, care avusese o întrevedere cu Antioh Cantemir, prezent și el acolo, i se arătase binevoitor, dându-i probabil dreptate de cauză. În realitate, după cum mărturisesc și izvoarele vremii, Toma fusese trimis cu sarcini speciale de către Brâncoveanu, pe față urmând să amăgească pe Antioh, iar în ascuns („căptușit“) trebuind să orienteze adunarea spre candidatura lui Racoviță.

² Constantin Brâncoveanu este arătat drept singurul vinovat de dușmănia dintre el și Cantemirești, datorită politicii sale de rea-credință în înțelegerile încheiate și din vina măsurilor de contracarare a ascensiunii acestora la puterea politică.

³ Concluzia pe care o trage Cantemir din expunerea de până aici a faptelor este că Brâncoveanu apare cu evidență ca inițiatorul și întreținătorul stării conflictuale de la început până în prezent. Numai că scriitorul exagerează când vorbește de războaie, ele neavând în realitate loc. După cum va arăta desfășurarea ulterioară a evenimentelor, conflictul are un caracter cu totul particular.

lungimea istoriei prin câteva ceasuri am trăgănat. Însă iertăciunea aceștii asuprele a dobândi pre lesne vom nedejdui, de vreme ce (a lucrurilor știință nu din părere, ce din chiară arătare să naște, carea, după materiei ce are, potrivirea formii înțelegirii cearcă) (că voroava laconească la meșterșug ieste lăudată, iară materiei adevărul cu îndelungată și chiară voroavă a să tâlcui, a celor neminciunoși și la voroavă izvorători lucru ieste).“

Șoimul de acestea pre amănuntul bine înțelegând, precum de dulce voroava Inorogului, așe de înștiințarea adevărului, mult să minună și într-acesta chip cătră Inorog dzisă: „Vechiu și adevărat cuvânt între toți să grăiește (că dreptatea toate biruiește și adevărul decât toate mai tare ieste), aşijderea (strâmbătatea și lucrătoriul ei pururea viptul căii sale mânâncă și băutura toapsăcului său bea). Ce dară între strâmb și între drept, între adevăr și între minciună ar fi, de nu pemintenii, cereștii vor giudeca și vor alege. Ce acmu lucrul rămâne ca dintr-această a noastră dorită și nesățioasă împreunare vechile începături a răutății să să surpe și noaă temeliile bunătății să să arunce (că mutarea minții, schimbarea socotelii și nestarea cuvântului, numai atunci sint lăudate, cât din rău spre bine și din vrajbă spre dragoste să întorc¹).“

Inorogul dzisă: „Începuturile bune, o, prietene, din inima bună și neprepusă izvorăsc, iară amintrilea, îndoînța inimii stând, îndoite, întreite și în multe noduri împleticite și căptușite din rost cuvintele ies). De care lucru, a mă înștiința aș pofti: Aceste începături bune, carile dzici la mijloc<u>l să punem, singur din tine vii să le pui, au a le pune de la alții poruncă și pozvolenie ai?“

Șoimul răspunsă: „Într-adevăr ieste că eu poruncă ca aceasta și aievea pozvolenie de la mai-marii miei nu am. Însă inima a toatei noastre monarhii spre ce stăruiește foarte bine cunosc,

¹ Toma Cantacuzino, vorbind ca din partea sa, este de aceeași părere cu scriitorul și propune în consecință ștergerea neînțelegerilor trecutului și trecerea la o politică de pace. Pentru el orice conduită este bună dacă promovează binele și pacea.

adecă, ca cu orice mijloc s-ar putea, lucrurile spre o aşedzare şi lineşte să să aducă poftesc. Şi de vreme ce adevarul de grăit ieste, că de nu de tot cu toţii a goni s-au obosit, însă nici unul între noi odihnit n-au rămas, şi mai mult grijea din toate dzilele, decât goana din toate locurile, sudori de singe ne picureadză (că osteninţa clătirii sudori pe trup umedzeşte, iară grijea neîncetată vлага inimii topeşte). Încă cătră acestea ieste şi altă pricina carea spre ispita lucrului acestuia mă îndeamnă, adeca credinţa carea Corbul în mine şi în cuvintele mele are. Cătră carile eu tot adevarul lucrului precum ieste arătând, fără nici un prepus, din gândul carile până acmu asupra ta are, părăsindu-să, răutatea spre bunătate îşi va pleca.¹

Inorogul dzisă: „Lucrul acesta, o, prijetine, oarecum necredut şi peste putină mi să pare, că precum din bătrâni ştim (corbul puii albi îşi scoate, iară firea în negrimea lor îi întoarce²). Deci şi Corbul bătrân în alb de s-ar văpsi, cu o ploaie, sau şi cu o roaă să să spele poate şi ce supt albiciune din fire imăciune au avut, în curândă vreme îşi va arăta (că rămân fiinţele precum au început, de s-ar şi tâmplările în toate ceasurile schimba³). Aşijderea de am dzice că Corbul la pene pre dinafară a să albi

¹ La întrebarea lui Cantemir dacă are împăternicire din partea lui Brâncoveanu pentru o eventuală împăcare, Toma răspunde negativ, dar îl asigură că are atâta treccere pe lângă domnul Țării Românești pentru a-l putea convinge de utilitatea împăcării cu frații Cantemir.

² Natura lucrează după norme fixe, orice deviere de la normele ei fiind anihilată prin readucere la normal. Cantemir se dovedeşte, în *Istoria ieroglifică*, intens preocupat de legităţile proceselor naturale, acestea devenind pentru el un model de explicare a naturii umane şi a vieţii sociale.

³ Aplicând la domeniul biologic principiul aristotelic al ineficienţei acţiunii întâmplării asupra substanţei, Cantemir enunţă teza fixităii speciilor, orice întâmplare survenită asupra unor indivizi neputând duce la vreo transformare a lor; prin extensie, el enunţă şi teza psihopedagogică a imutabilităţii naturii umane, negând posibilitatea transformării unui om rău în altul bun sub acţiunea diverselor condiţii.

poate, însă inima pre dinluntru fără prepus tot neagră îi va rămânea. Ce pentru ca să nu să dzică că inima mea de cuvântul bun s-au împietroșet, sau de numele păcii s-au îngrețoșet, iată în tot adevărul și în curată inimă dzic, că precum hotărăle neprieteșugului, așe ale prieteșugului a le păzi gata sint și pre acestea pre amândoaa aievea și nezugrăvite a le purta știu¹ (că precum chipul frumos și icoana ghizdavă ochiul vesel este, pre atâtă vicleșugul ascuns și dragostea schizmuită sufletul întristeadză). Așijderea (precum boala ascunsă pre doftori și pre doftorii batgiocurește și pre cel ce dzace până la moarte măgulește, așe vicleșugul și pre cel ce viclenește și pre cel ce să viclenește la scădere aduce și încă mai vârtos pre viclenitoriu decât pre viclenit spre groznică răzsipă pohârnește, precum și răul tainuit pre doftori măgulește numai, iară pre cel ei supus întâi din sănătate, apoi și din viață îl izgonește).“

Șoimul răspunsă: „Adevărat, acestea precum le dzici, așe sint, însă (de multe ori boala nenedejduită pre leac ș-au dat) și precum un cuvânt să dzice (mortii numai leac între muritori nu s-au aflat, iară amintrilea viață stând și buna socoteală slujind, tuturor tămăduire și vindicare să nedejduește). În care chip și eu acmu dzic: Într-această dată și cu mine lucrul ispитеște și vii cunoaște că macar că la pene iușor, însă la cuvânt greu și stătătoriu sint și precum în aer a zbura, așe pre copaci a sta și pre stâncă nemutat a mă aşedza pociu.“²

Inorogul dzisă: „Cu bună samă cuvintele acestea poftitoriu binelui să fii te arată și dreptății iubitoriu și de cuvinte adevărate

¹ Deși nu crede că un om ca Brâncoveanu este în stare să-și schimbe apucăturile, adică nu poate gândi sincer la o împăcare, Cantemir declară deschis despre sine că ar putea promova o astfel de politică și ar da dovadă că știe să se țină de cuvânt.

² Toma roagă pe Dimitrie să credă cel puțin în statornicia cuvântului și caracterului său, virtuți de prim rang în practica vietii cavaleresti.

grăitoriu să fii te sfîtesc, însă giuruitele acestea la faptă a aduce, precum socotesc, un lucru a te opri poate, adecă căci supt poruncă și supt ascultare supus ești. Pravila dară stăpânilor asupra supușilor cea mai de temeu ieste: *Așe voiū, așe poruncesc, așe să să facă*. Deci oriunde sentenția aceasta putere desăvârșită are, acolo cuvântul adevărat și sfatul cu cale loc nu are¹. Ce precum vor unii să dzică (ispita până în de trii ori ieste a înțeleptilor, iară aceiași nepărăsit a ispiti, a nebunilor). De care lucru, o dată, de da-ori sau și de trii ori și tu ispитеște și vedzi de vor ieși poftele strâmbe după dzisele drepte și de ieste ureche destupată spre ascultarea cuvântului drept, cunoaște (că urechea astupată leacu și ieste ca cu ce ar fi astupată să să scoată, iară căriia organul audzirii ieste betejit și de tot surdu, nici leacul pre lesne, nici trăsnetul tunului, nici buhnetul dobelor spre simțire a o aduce pot)². După aceasta a ști și să cade, o, prijetine, că ispita înțeleptască ieste și să face când oarecare nedejde înainte mărgătoare și une semne de ieșirea ispiti arătătoare să află. Iară amintrilea, când cineva ispita peste toată nedejdea începe, ispita să dzice, însă nu înțeleptască, ce nebunească. Că cu ce socoteală cineva cele peste ceriu sau cele în chentrul pământului lăcuitoare a cunoaște ar ispiti și ce nedejde, precum va putea cunoaște i s-ar da, unde simțirea a agiunge și socoteala a încăpea nu poate, că precum axioma filosofască știută îți ieste: Toată cunoștința și toată știința din înaintea mărgătoare simțire purcede³. Deci de ai povăță

¹ Cantemir subliniază că în condițiile absolutismului, adică în condițiile manifestării voinței aberante a monarhului, nu sunt posibile nici adevărul și nici consilierea cea mai bună cerută de împrejurări.

² Cantemir continua să rămână sceptic privitor la posibilitatea ca Brâncoveanu să meargă cu adevărat pe calea păcii.

³ Cantemir formulează o teză senzualisto-rationalistă privind posibilitățile și limitele cunoașterii: după el cunoașterea este posibilă cu ajutorul a două căi, inseparabile una față de alta: treapta simțurilor („simțirea“), care joacă rolul primar în procesul cunoașterii („înainte mărgătoarea simțire“), și gândirea

ca aceasta, bărbătește pasă, iară de nu (fără povăță la ostroavele fericitorilor a merge părăsește-te¹)“.

Șoimul dzisă: „Foarte adeverit să fii că inima bună nedejde îmi arată și încă de demult adevărate semne spre această călătorie am cunoscut. Ce numai acmu atâta poftesc, ce ț-ar fi poftele să știu și cu ce chip pătimirile carile peste toată dreptatea ai tras, a le uita ai putea, să cunosc. Si cătră aceasta puțină vreme de

(„socoteala“), adică treapta rațională, un proces secundar. În cunoașterea lucrurilor și oamenilor, deseori nu este necesar un simplu contact senzorial, ci este obligatorie repetarea, care joacă rolul de cercetare sau probă („ispită“). Această încercare nu este însă totdeauna utilă și nu poate fi nici rațională, oportună („înțelegește“), ci se impune numai atunci când poti anticipa adevărul sau, mai bine zis, când există indicii ale adevărului; încercările nefundate în acest mod constituie un act irațional („ispită nebunească“), cu totul inutil. Asemenea indicii ale adevărului sunt date numai prin cunoașterea senzorială — cu care însă nu putem pătrunde nici în centrul pamântului (domeniu neaccesibil simțurilor) și nici dincolo de cer, adică dincolo de lumea vizibilă a astrelor (iarăși un domeniu inaccesibil simțurilor), Cantemir având în vedere, probabil, universul spiritual (teologia) și în mod sigur lumea metafizicii (ontologia). Prioritatea funcțională pe care o acordă Cantemir cunoașterii senzoriale față de cea rațională, prioritate ce trebuie înțeleasă și sub forma că cea de a doua este dependentă de prima, este exprimată în teza, de natură senzualistă, că știința, cunoașterea se întemeiază pe datele furnizate de simțuri, empiria trebuind să premeargă epistemiei. Se cuvine să comparăm această teză cantemiriană cu principiul gnoseologiei senzualiste a lui John Locke: „nimic nu există în intelect care să nu fi fost mai întâi în simțuri“. Această teză a întemeierii cu necesitate a științei pe datele senzoriale face din Cantemir un premergător al metodologiei moderne în știință, al unei științe limitate la domeniul fizic, guvernat de legi naturale, singurul domeniu care poate oferi certitudini pentru cunoașterea umană. Credincios acestui principiu, Cantemir privește cu ironie și ostilitate, în câteva locuri din *Istoria ieroglifică*, adevărurile, metodele și construcțiile pur raționale, fie că este vorba de domeniul logicii, fie că este vorba de cel al metafizicii.

¹ Fără povăță la ostroavele fericitorilor a merge: fără știință locul adevărului a afla (D. C.).

îngăduință având, pentru ca de cele trebuitoare știre a da și răspuns a lua să pociu¹.

Inorogul dzisă: „Poftele mele și puține și, precum mi să pare, drepte sint. Puține dzic, căci numai doaă, drepte dzic, căci ale noastre, iară nu streine poftim. Întâi dară ieste: Filului dreapta și părințasca moștenire să nu i să opreasă, sau Corbul de la Strutocamilă aripile luându-și, noi pentru a noastră dreptate orice a face vom putea, de nu agiutoriu, încai împotrivnic să nu ne fie. A doa ieste: traiul și lăcașul mieu, veri în vârvul munțiilor, veri în fundul văilor, veri în câmp, veri în pădure, sau oriunde aiurea pofta inimii mele ar fi, din toată grijea vicleșugului neprietenesc afară să fiu. Aceste doaă făcându-să, poate fi începăturile prieteșugului să să puie și mai cu vreme dragostea adevărată să să intemeiedze. Cu vreme dzic, căci cu vreme și neprieteșugul în multe au crescut² (că cele dimpotrivă tot o măsură și tot un număr au). Iară amintrilea cine ar dzice că cu toată inima din urăciune îndată spre cea desăvârșită dragoste a să întoarce poate, aceia inimă vicleană și minciunoasă ieste. Că precum intrarea, așe ieșirea patimilor să socotește și mai vârtos obiceiul învechit ieste deprindere cu nevoie a să uita, pre carile precum meșterșugul, așe firea pre lesne a-l lipsi sau a-l tăgădui nu poate. Iară deși s-ar afla nas de ceară și inimă de argint-viu ca aceia, mă crede că acel feliu de prieteșug pururea îndoit și cu prepus ar fi

¹ Toma cere lui Cantemir să-și expună condițiile și pretențiile pe care le are față de Brâncoveanu în eventualitatea încheierii unei înțelegeri între ei.

² Condițiile „drepte“, expuse de Dimitrie, sunt:

a) Antioh Cantemir să poată reveni la domnia Moldovei, ca la un drept de moștenire, iar Brâncoveanu să-și retragă protecția asupra lui Mihai Racoviță, lăsând toată libertatea fraților Cantemir de a-și apăra drepturile lor politice;

b) să înceteze toată acțiunea de urmărire și persecutare împotriva lui Dimitrie Cantemir, astfel încât să-și poată recăpăta întreaga libertate de acțiune. De îndeplinirea celei de a doua condiții — pe care Dimitrie o socotește fundamentală — depindea o reală împăcare între el și domnul Țării Românești.

(că sufletul carile pre lesne din ură în dragoste a să muta știe, acela urmadză ca încă mai pre lesne și din foarte mică pricină din dragoste în ură a să schimba să poată). De care lucru (pierdereea vremii cinstită ieste când intru alegerea prietenilor și pentru nepierdereea prietenilor să cheltuieste). Iară pentru vremea dării și luării răspunsului, după a locului depărtare, socotesc că 1.500 de minute¹ nu numai de agiuns, ce încă și de prisosit sint. Deci orice știi și poți, fără zăbavă fă, ca nice prieteșugul, nici neprieteșugul prin multă vreme în prepus să rămâie.“

¹ 1500 minute (neexplicate la cheie) trebuie să însemne 15 zile, timpul necesar pentru ca Toma să trimită la curtea din București condițiile puse de Dimitrie și să primească răspunsul de la Brâncoveanu.

PARTEA A ȘEPTEA

CUPRINS

Acestea înr-acesta chip prin câteva a nopții ceasuri Inorogul cu Șoimul voroavă făcând, Hameleon, precum mai sus s-au pomenit, la lăcașul său ducându-să, în vasul uluirii vetrilele gândurilor deșchidea, prin marea retelelor socotele înotând, spre toate vânturile, horburilor funele chitelelor întindea¹. Așe el în valurile vicleșugurilor tăvălindu-să (poate fi răutatea îndoit și întruit să lucreze fortuna slobodzind), somn fără somn și odihnă fără odihnă îl chinuia, atâtă cât cu ochii deșchiși somna și cu toată fantasia deșteptată visa.² În care vis părerea chipuri ca acestea închipuindu-i î zugrăvii.³

Hameleonului cu aer a să paște și cu vânt a să hrăni⁴ firea fiindu-i, precum pre marginea unii ape îmblă i să părea⁵, unde

¹ Este de remarcat complexa și frumoasa metaforă a mării pentru a sugera frământările nocturne ale lui Scarlat Ruset.

² Scarlat are un vis premonitor, foarte logic construit de scriitor, doavadă a cunoștințelor întinse ale lui Cantemir în domeniul oniromanției. Această sevență a *Istoriei ieroglifice* ar putea fi intitulată *Visul Hameleonului*. Prin importanța pe care o acordă visului (motivul propriu-zis și seria de interpretări) în desfășurarea întâmplărilor din *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir trebuie considerat ca primul scriitor care introduce în literatura noastră atmosfera onnică.

³ Construcția și alegoria visului, de o logică severă, demonstrează un scriitor ce nu rămâne la modalitatea primitivă a oniromanției vremii, ci construiește totul după o tehnică savantă, în care logica este conjugată cu psihologia.

⁴ Se reamintește că hrana Hameleonului, adică a lui Scarlat Ruset, este aerul, vântul, ceea ce înseamnă cămătăria și intriga.

⁵ Visul începe să fie povestit în manieră populară, deși terminologia este,

niște hingiuri dese și îngheimpoase și niște copaci frundzoși și umbroși era, atâtă cât de desimea și grosimea umbrelor ce avea, precum de tot soarele le lipsește și preste tot întunecosă căptușește și să părea. Așadară, el îmblând și prin întunecoasă ceața aceia orbăcăind, departe înainte precum o zare de foc vede și să păru, spre carea cu toată nevoința năzuind și la dânsa apropiindu-să, vădu că atâtă de mare era focul carile cu mare văpaie ardea, cât cu vârvul parai nuării ceriului pătrundea, unde stihia focului¹ cu apa² nuărului mari și groznice trăsnete și plesnete făcea (precum aceste doaă trupuri³ de stihii goale unul pre altul a nu priimi și vrăjmăšește una pre alta a strica și a împrăștiia obiciuite sint). Iară în mijlocul focului o jiganie groz-nică vădu, carea la chip ca șopârla, însă cu multul mai mare și mai groasă a fi și să părea. Aceasta în toate părțile prin pară primblându-să, fără sațiu jăratecul⁴ păștea și de mare lăcomie și spudza înghiția, nemică cevași de atâtă înfocată văpaie betejindu-să. Hameleonul așe de cu dulce mâncarea sulimendriții⁵ vădzind (căci așe să numia jiganiia aceia), lucru carile nici odânăoară stomahul ei îl simțisă, foamea în mață i să scorni (că din multe pofta sufletului

pe alocuri, savantă. Prima secvență a visului, destul de întinsă, are rostul de a realiza portretul moral al lui Scarlat Ruset.

¹ Focul privit ca element fundamental al existenței. Se observă cum scriitorul folosește o terminologie specifică filozofiei antice, în care întâlnim focul printre elementele care stau la baza lumii (aerul, apa, focul, pământul).

² Apa este înțelesă aici tot ca un element stihial.

³ Trup: corp, în înțeles de element, de stihie; „trupuri de stihii“ — elemente stihiale, elemente ultime; „trupuri de stihii goale“ — elemente stihiale pure, primare. Cantemir privește focul și apa asemenea unui cuplu de contrarii, aflate în permanentă luptă, ca în filozofia lui Empedocle.

⁴ *Focul, jăratecul: binele și desfășările lumii* (D. C.) — după opinia lui Cantemir, înclinația umană spre plăcere și satisfacții de tot felul acționează în interior ca un foc mistuitior.

⁵ Cantemir folosește credința populară, după care focul nu ar avea nici o putere asupra salamandrei.

neclătită ar fi, de n-ar fi simțirile pre dinafără iscoditoare și apoi îndemnătoare).¹ Foamea dară începând, mănuștăile i să întorcea și stomahul tare îl chinuia. Carile de toată știința a simțire ca aceia gol, cu de moarte tipete: „vai, mațele, vai, mănuștăile, vai, pântecele, vai, vintrile mele!“ a să văietă și a să văiera începu. Și leacul aceii necunoscute boale, ce ar fi și unde s-ar afla, nu știa. Așe el într-acel chip mișelos chinuindu-să, salamandra din mijlocul focului: „O, sărace, strigând, dzisă, ce poate fi acest chin, carile așe de fără milă te-au apucat și ce această lacomă căutare și nesățioasă mâncare spre bucatele mele?“ Hameleonul, fără „vai și vai“, altă nu dzicea, și fără „moriu și moriu“, altă nu răspundea. Ce mai pre urmă cu lânged glas dzisă: „Simțire nesimțită simt și pătimire nepătimită pat², o, domnul mieu și împăratul focului (că Hameleonului precum salamandra bodzul focului³ să fie i să păru).“ Hameleonul la toate amăgitoriu, iară la aceasta să amăgi, căci în hrana și în mâncare deosăbire a face neștiind, i să păru că jăratecul fără primejdie și focul fără nevoie a înghiți și a mistui va putea. Ce răul rău pate, că în locul foamei sațiuл cu arsură și nesuferite durerile i să înmulțiră. Salamandra dzisă: „O, ticăloase, au nu știi că foametei hrana și setei băutura îi ieste leacul? Însă nu tot stomahul toată bucată mistuiește, nici tot gâtlejul toată băutura priimește, nici altă jiganie, fără de mine, foc a paște poate [că cine pentru desfrânată poftă orânduiala firească covârșește, acela în focul lăcomiei sale (ca tine acmu) să pedepsește, a căruia stângere și potolire foarte cu greu și mai nici cu greu să găsește]. Ce tu acmu, mai multă zăbavă nefăcând,

¹ O justă observație psihologică.

² Scarlat Ruset este prezentat ca un om chinuit de dorința de a se bucura de „binele și desfătările lumii“.

³ Bodzul focului: *slava lumii* (D. C.) — salamandra ar simboliza, prin urmare, renumele pe care îl poate câștiga prin conduita de viață exprimată de lume, al cărui sens, după concepția cantemiriană expusă în *Divanul lumii*, ar fi cel al fărădelegilor.

cum mai curând aleargă, cearcă și unde oaăle șerpelui¹ vii află, nezăticnit le bea, căci după mâncare ca aceasta, băutură ca aceia trebuie, că numai acelea doară văpaia carea în droburile tale s-au atițat a stânge vor putea.“ Hameleonul, de leac ca acesta de la sulimendriță înțelegând, macar că nu fără mari slăbiciuni și leșinături, însă îndată prin toate malurile a cerca, toți câmpii și dealurile a cutreiera și toate bortele copacilor, gaurile țărmurilor și crăpăturile pământului a scociorî începu (că la cel bolnav sănătatea de mare preț ieste, pentru carea toate în cumpăna puind, mai iușoare a fi le socotește). Deci după multă și cu multe dureri, trudă și ostenință, oaăle șerpelui, carile ohendra să cheamă, într-un loc a află i să tâmplă, pre carile, de mare arsura mațelor², îndată și fără de nici o îngăimală le sorbi. Așadară, de cu grabă dacă oaăle bău, precum arsura mațelor ce avea i s-au potolit i sa păru. Însă după fire doftorul, după doftor leacul și după leac ca acela tămăduirea carea i să cuviniia îi vini, de vreme ce nu chipul boalei în chipul sănătății, ce forma răului într-altă formă mai rea și mai cumplită s-au mutat. Căci oaăle ohendrii în călduros pântecele Hameleonului coborându-să, nu spre mistuire, ce spre zămislire clătire a face începură și acmu embrionați puii ohendrei după a lor fire pântecele îi fărâma și, pentru ca în lumină să iasă, vintrele îi spinteca (că cine cu lăcomie acul cosătoriului înghite, acela cu mare mișălie fierul arătoriului borește), și așe, săracul Hameleonul iarăși spre moarte să bătea, iarăși munci și dureri de naștere îl cuprindea, în locul leacului otrava și în locul sănătății moartea cunoștea, dară ce să facă și de ce să să apuce nici știia, nici să pricepea. Puii ohendrii din pântece-i ieșind³, peste trup i să împletecii, de grumadzi i să

¹ Oaă de șerpe: minciunile scornite (D.C.).

² Arsura mațelor: pedeapsa a științei rele într-ascunsul inimii (D.C.).

³ Ieșirea puilor prin pântece: viptul minciunilor, ocara carea peste voie vine (D.C.) — Cantemir subliniază că rezultatul minciunilor și intrigilor lui Scarlat

colăciia, îl pișca, îl mușca, și nu laptele, carile nu avea, ce sin-gele, carile de prin toate vinele i să scurea, îi sugea. Într-acesta chip puii ohendrii și născuții lui și atâta de cumplit din toate părțile de viață deșertându-l, și cu toapsăc și venin împlându-l, în dureri așe mari și chinuri așe nesuferite, îndată oteșirea în minte nu-i venia. Ce mai târdziu de mare și minunată puterea cornului Inorogului asupra a toată otrava aminte își adusă¹ (căci și de altă dată de otrăvită a văzduhului putregiune mântuindu-l, cu sănătatea vieții îl dăruisă)² și așe, din pădure la munte într-un suflet alergă, ca doară pre Inorog, de binele său făcătoriu, undeva a afla va putea. Pre carile într-un munte prea înalt și loc prea aspru și fără suis afăndu-l, i să părea că pre o stincă înaltă în simceaoa muntelui sede, iară din toate părțile prăpăști, hârtoape și păhârnituri groznice era, atâta cât căutării amețală aducea³. Iară din văzduh și peste vârvul munților îi păru că o pasire neagră⁴, cu mare vâjiiuri viind, pre luminos și luncos cornul

Ruset va însemna până la urma pierderea prestigiului pentru autorul lor; în orice caz, ele vor atrage după sine o pedeapsă binemeritată.

¹ Credință populară, potrivit căreia praful ras de pe cornul inorogului, acest animal fabulos, ar fi un puternic antidot. Simbolic, scriitorul se referă la o întâmplare adevărată petrecută între Scarlat și Dimitrie Cantemir, simbolizat de Inorog. Începe cea de a doua secvență a visului, foarte scurtă, menită să demonstreze, cu ajutorul unei întâmplări, generozitatea sufletească a lui Dimitrie Cantemir, precum și conduită recunoștinței, de care ar fi trebuit să dea, cu necesitate, dovdă Scarlat.

² Este vorba de un ajutor bănesc acordat de Dimitrie lui Scarlat, aflat odinioară într-o grea situație financiară („otrăvita a văzduhului putregiune“ știm că este „aierul sam“, care la cheie este tâlcuit ca „datoria și săracia Hameleonului“).

³ Muntele semnifică, în oniromanție, urcuș social, demnitate și putere, dar simbolica *Istoriei ieroglifice* desemnează pe un înalt demnitar otoman. Poate că această a doua semnificație are în vedere scriitorul, dacă ne gândim că el se afla într-adevăr ascuns în casa înaltului demnitar otoman amintit.

⁴ Pasire neagră: *Corbul* (D. C.) — Constantin Brâncoveanu. Începe o altă secvență a visului, de factură premonitorie propriu-zisă, în care Scarlat asistă

Inorogului vrea să să puie. Inorogul cu capul clătind și cornul cutremurând, pasirea cu picioarele de neted și luciu cornul lui a să lipi nu putea. Câtăva vreme pasirea să să puie, Inorogul să o surpe și războiu ca acesta făcând, odată să tâmplă ca Inorogul în curmedziș cu cornul lovind, câteva pene din aripa cea dreaptă a pasirii să rumpă.¹ De care lucru, pasirea, slăbindu-să și de multă luptă amețind și obosindu-să, în mieșălos chip, giumătate zburând, iară giumătate prăvălindu-să, în prăpastea dedesupt să cobori² (că înălțarea înflațiilor cu mintea, ca penele în aripi, iară sfârșitul lor ca pasirea zmultă rămâne). Hameleonul, într-atâtea dureri ce să află, frumoasă privala aceii monomahii³ durerile a-și uita îl făcusă (că când puterea sufletului chiară în privala înțelegerii să înfige, atuncea toate simțurile trupului din afară amurătesc). Ce a luptii privală săvârșindu-să, boldurile și strămurările patimii la simțirea durerilor îl întoarsără.⁴ Ce, precum s-au dzis, unde Inorogul şedea, nici loc, nici nedejde de suit Hameleonul având, de departe, cu mare umilință, patima își povestia și: „Milostivește-te, milostivește-te asupra ticăloșiii mele!“ striga. Inorogul

la o luptă între Corb (Constantin Brâncoveanu) și Inorog (Dimitrie Cantemir), luptă ce trebuia să facă pe visător să înțeleagă că Dimitrie va fi mai puternic decât domnul Țării Românești.

¹ Penele cădzute: scădere puterii (D. C.).

² De sus în prăpastie cădere: din mândrie trecerea în ocară (D. C.) — Cantemir subliniază faptul că din această luptă Brâncoveanu va ieși în pierdere, ceea ce s-a și întâmplat: a cheltuit foarte mulți bani cu mituirea demnitarilor și era să-și piardă și tronul în împrejurările de la 1703.

³ Duelul (monomahia) la care a asistat în vis Scarlat oglindește un adevară: Ruseteștii, care până aici se dovediseră sprijinitorii familiei Cantemir, fuseseră în același timp și martorii conflictului dintre aceștia și domnul Țării Românești, conflict care începuse încă din 1688.

⁴ În ultima secvență a visului, scriitorul aduce lucrurile în prezent, pentru a ridicula profilul moral al lui Scarlat, imposibil de transformat în bine. În acest scop se reia firul convorbirii Hameleonului cu Inorogul, căruia îi cere să-l vindece de suferința provocată prin înghițirea ouălor de șarpe.

dzisă: „Ce fel de patimă ieste carea te chinuiește?“ Hameleonul răspunsă: „Întâi foamea lângedzind, apoi focul m-au pârjolit, iară mai pre urmă puii carii am născut m-au prăpădit; și iată că, de nu mai curând milostivirea ta asupra slăbiciunei mele va agiunge, pierit și prăpădit sint, căci altă nedejde și năzuire vieții mele n-au rămas.“ Și iarăși din toată inima: „Agiotoriu, agiotoriu! striga, și cornul plecându-ți, din otrava ce mă putredește, mântuiește-mă!“ să rugă.¹ Inorogul răspunsă: „Leacul și puterea leacului cornului mieu spre otrava carea dinafără vine slujește, iară nu spre veninul carile dinluntru să naște (că răutatea boalii doftorii o tămăduiesc, iară boala sufletului² leacurile apotecarilor nu știe). Ce pre cât a socoti pociu, receta leacului tău aceasta ieste: cornul cămilii, coama șerpelui, ochiul guziului orb și unghile peștelui luând, în laptele aspidei le fierbe, până din dzece ocă, dzece dramuri vor rămânea, carile în chipul aleffiului făcându-să, când soarele ca luna va scădea cu o parte pre la rane te unge, iară cu altă parte la sfârșitul soarelui, apă din fărmușuri de marmure și din piluri de aur storcând, o amestecă, și în chipul șerbetului făcând-o, o bea, și aşe leacul îți vii afla.“³ Hameleonul chipul leacurilor audzind și precum în batgiocură îi dzice

¹ Hameleonul povestește Inorogului pe scurt întâmplarea care l-a adus la el: arzând de focul patimilor lumești („binele și desfătările lumii“) și chinuit de conștiință încărcată („pedeapsa științei reale într-ascunsul inimii“), merge la salamandră, zeița focului, o ființă diabolică, după sfatul căreia îngheite ouă de viperă (minciuni) ce se dezvoltă apoi în pântecele lui, îi provoacă chinuri mari la naștere și-i intoxica tot trupul (pedepsirea minciunilor).

² Scriitorul nu înțelege o psihopatie, ci un viciu moral care, desigur, nu putea fi vindecat cu doctorii, sau, cum se spune expresiv în text, această boală „leacurile apotecarilor nu știe“.

³ Rețeta oferită de Inorog cuprinde leacuri absurde, sensul acestor referindu-se la imposibilitatea vindecării lui Scarlat Ruset de grava sa boală morală, reprezentată de minciună, vicleșuguri, intrigă, ce alcătuiau „firea“, natura personajului. Cantemir se exprimă plastic la cheie: *Receta leacului boalei Hameleonului: neputința întoarcerii firii spre bine.*

socotind: „Vai de mine, vai de mine, dară unde și cine poate lucruri nevădzute, neaudzite ca acestea să afle?“ Și cu strigarea deodată să deșteptă.

Din somn și din vis ca acesta Hameleonul trezindu-să, tot chipul videnii ca într-un punct a socotelii culegând, ni spre bine, ni spre rău îl lăua. De carile totdeodată ni să bucura, ni să întrista. Ce pre-cum să dzice (tot ce cu mare poftă iubim, aceia cu mare lesnire credem), în care chip și Hameleonul toate cele dimpotrivă din gând izgonind, după plăcerea și pofta sa visul într-acesta chip tâlcuiua:

Apa carea curea, pre a căriiă margine el să primbla: nestătătoare vreme și amestecate dzilele ei sint; pădurea deasă și ca întunericul umbroasă, prin carea cu mare nevoie îmbla: multimea gloate-lor tulburate; iară negura carea lumina soarelui opriia: învăluirea lucrurilor a cărora sfârșit cu ochiul înțelegerii a să videa și a să cunoaște nu să putea; întâi de departe zarea focului vădzută: mici începăturile poftei fierbinți; iară de aproape pară înaltă: mărimea poftei și a lucrului din nemică până într-atâta îngroșet și cres-cut, cât preste toată lumea vestea i-au ieșit; sulimendița carea în jăratecul focului să păștea: statul a toată adunarea carile cu nestânsă poftă spre izbândirea inimilor să hrăniia și cu mare nevoință pentru pofta sa, tot greul și nevoia a suferi nu să tăgăduia. Așijderea, salamandra de foc precum nebătijă, așe nesăturată: statul lucrului început pentru săvârșire nepărăsit să silește, nici cineva din cei împotrivnici în ceva a-l beteji va putea și pofta atâta de folos îi va fi, cât de binele carile va urma neîndestulit va fi, căci în mare mărime și lucru și lauda lui va crește. Iară războiul apiei nuărilor cu vârvul parăi focului și trăs-netele și plesnetele carile între dânsеле să făcea: precum acestor doaă monarhii minunate fapte și vestea lucrului ce să va între dânsèle isprăvi, peste nuări va trece și prin și preste toate țările și olaturile va merge; foamea carea din mâncarea salamandrii i s-au scornit: pofta cu carea el spre acela lucru (cu carile vreun ames-tec nu avea) a să amesteca l-au îndemnat; în chipul ei jeratec a

mâncă: pentru agonisirea laudii de la monarhia pasirilor (căci para pasirilor zburătoare, iară apa nuărilor, dobitoacelor la pământ, trăgătoare a fi tâlcuia), în pofta a tot statul lor au intrat. Arsura carea în pântece i s-au scornit: greuimea și nevoia lucrului; leacul pre carile salamandra l-au învățat, adeca oaăle șerpelui să bea: mijlocile carile din socoteală și din înțelepciune să nasc (căci șerpele înțelepciunea, iară oaăle aflările și mijlocele pre carile înțelepciune le dă, tâlcuia), arâtându-i, le-au aflat, le-au băut și în pântece puii șerpelui s-au zămislit: socoteala în gând și în inimă au băgat, apoi, ca cum le-ar fi zămislit, la calea lor spre ducerea săvârșitului le-au pus. Prin pântece cu mari dureri i-au născut: adeca preste nedejdea să și de unde nici s-au gândit, fapta cu mare bucurie au săvârșit (căci durerile împotriva tâlcuind, veselie și bucurie a fi socotia). Iară leacul carile împotriva durerii de la Inorog poftiia: prin buiguirea fantaziei, visul aievea și durerea adevărată socotind, stricarea aceii bucurii de la nebiruită puterea neprijetinului prin necunoștință cerca. Ce Inorogul leac carile în fire nu să dă, nici undeva să aflu, spuindu-i, precum lucrul început nicicum a să strica nu va putea, nici asupra aceii bucurii, pre carea faptul înțeleptăsc au adus-o, vreo întristare împotrivnică va putea sta¹. Acestea așe, toate, după a sa voie Hameleonul tâlcuind, visul în nespusă bucurie și în lucrul aievea întorcea. Ce un lucru această înfiptă socoteală oarecum din temelie ii clătia, căci după voie tâlcul a potrivii nu putea.² Adeca: pre cornul Inorogului pasirea cea neagră a să pune neputând, cu penele aripilor frânte, de râpă mai mult prăvălită decât lăsată s-au dat. Așijderea, că el la locul unde Inorogul sta a să urca și loc a să sui n-au aflat. Ce până mai pre urmă, macar că cu îndoit și prepus gând, însă iarăși pre cât mai aproape de pofta sa a-l aduce au putut, și pre

¹ Până aici elementele visului sunt tâlcuite de Scarlat în favoarea sa, considerându-le o prevestire, nu fără dificultăți, a succeselor în demersurile sale.

² Rămân însă câteva elemente a căror natură rău prevestitoare îl pun pe gânduri, dar, forțând interpretarea, le stabilește un sens benefic.

acesta într-acesta chip l-au tâlcuit. Adecă: pre neprietin moartea de nu-l și va de tot stăpâni, ea într-o parte, *spre râpă*, adecă spre vremea necunoscută lăsându-să, viața strâmpătă și nenorocită îi va lăsa, ca carea altul nici mai denainte, nici mai pre urmă de dânsul a viețui nu s-au vădzuț, sau în loc strâmt și rău ca acela viața își va petrece, de unde nici el la altul, nici altul la dânsul să margă va putea.

Așadară, Hameleonul, vesel după vis și voios după tâlcuirea lui, din locu-și sări și, cum de la Șoim pentru vinirea Inorogului cevași știre nu i s-au dat să mira¹ (căci cu Șoimul cuvânt pusesecă când Inorogul ar vini, îndată știre să-i facă). Apoi iarăși singur mângâindu-să, în sine dzicea: „Vicleșugul carile în inimă port nici piielea de pre mine nu-l simpte, necum aceștea în prepus că acesta să fie întrat și mai vârtoș că precum în toată credința mă au, bine i-am cunoscut. Ce, poate fi, Inorogul de ceva s-au împiedecat și la locul prundișului nu s-au coborât, căci amintrilea și el la cuvântul dat stătătoriu, și Șoimul de vicleșug neștiitoriu ieste.“ Și aşe, iarăși în stratu-și culcându-să, dzua a să lumina cu întunecos gând aştepta.

Deci Inorogul și cu Șoimul, după ce prin multă vreme a nopții, ce le-ar fi fost voroavele sfârșiră, unul cu altul sărutându-să și în brațe prietenești cuprindzindu-să, sara bună își dederă și unul de la altul despărțindu-să, cineși la ale sale să înturnară (că la împreunare pofta hirișă, iară la despărțire voia de împreună trebuie²). Iară când mâna cea de aur cu degetele de trandafir din vârvurile munților flori culege și mănumanchele negre din cele albe

¹ Interpretând visul în favoarea lui, deși unele elemente i se arătau net nefavorabile, Scarlat pleacă vesel la întâlnirea cu Toma Cantacuzino, neliniștit însă că acesta nu-l anunțase de sosirea lui Dimitrie.

² Toma se transformă prea repede în prieten afectuos al lui Dimitrie, după ce până de curând fusese dușmanul lui. Mai trebuie să remarcăm, de asemenea, și faptul că nu-l anunțase pe Scarlat de sosirea lui Dimitrie la el, deși se convenise în acest sens.

alege¹. Hameleonul, după obiceiu, la ispитеle răutăților, școala vrăjilor și cercetare străjilor degrabă purceasă, pre carile într-un suflet cutreierând și ceva nou din celea ce rău nedejduia neaflând, precum cu bună samă Inorogul din munte la locul împreunării să nu să fie coborât, singur și ie își dovedi (că vicleanul când pe altul în lucru să amăgească nu are, atunci singur pe sine în socoteală să violenește și cuvintele din sin furându-și în pungă le punе). Si aşe, precum vremea clevetii și ceasul zavistii să fie nemerit socotind, cum mai degrabă la Șoim să dusă².

Cătră carile darea bunii dimineti de giumatate curmând și cădzuta încinăciune încă bine nesfârșind, cu capul viperii să încchina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina și, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căscate, cu budzele lăsate și cu balele aspumate cuvinte cu stropi și stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a împrăștia începu:³ „Vădzuț-ați,

¹ Se remarcă unele metafore semnificând revărsatul zorilor și răsăritul soarelui, scriitorul explicându-le pe fiecare la cheie. Astfel: *mâna de aur este soarele; degete de trandafir sunt radzele soarelui roșii de dimineață, culegerea florilor din munți înseamnă când radzele soarelui în vîrvurile munților lovește, iar mănușele albe din cele negre a alege se tâlcuiesc când să îngâna dzua cu noaptea.* Între acestea, „mâna cea de aur cu degetele de trandafir“ (vezi textul), poate fi socotită o influență a *Iliadei* lui Homer, unde întâlnim expresia „aurora cea cu degete de trandafir“. Format la școala retorică vremii, care exagera rolul podoabelor stilistice, Dimitrie Cantemir a suferit foarte mult influența acesteia, preferând exprimării simple încărcătura stilistică, prețiozitatea și efectele de contrast. Așa stănd lucrurile, trebuie privită cu rezerva cuvenită opinia curentă că el ar putea fi un reprezentant de concepție al barocului în literatura noastră veche, deși, luat în sine, și barocul este o modalitate *sui generis* a spiritului retoric.

² Neliniștit totuși de unele elemente rău prevăzute ale visului, Scarlat, înainte de a vizita pe Toma Cantacuzino, se duce în zori să sondeze străjile de bostangii, care aveau sarcina de a tăia retragerea lui Dimitrie pe apă și de a-l captura.

³ Constatând că Dimitrie n-a fost prins de bostangii, așa cum se aștepta și, convins că acesta nu venise la întâlnirea convenită, Scarlat se duce în grabă la Toma Cantacuzino și, dându-și pe față ura de care era capabil, își începe sirul

dzice, lucru la cuvânt așe de năstătătoriu și ca frundza de tot vântul în toate părțile clătitoriu? Vădzut-ați cucoșul, învățătoriul vântului, în vârful turnului?¹ Eu încă de multă vreme la trup câte dramuri și la minte câte grăunță cumpănește, să ți-l cântăresc și de toate pre amănuntul să ți-l perigrapsesc vream, la chip, cum și la obiceie ce fel ieste să ți-l arăt poftiiam și precum din gura lui vreodată adevărul nu iese a ți-l dovedi mă ispitiiam. Însă spre împreunarea lui cu atâtă sete încins și cu atâtă poftă spre viderea lui aprins vădzindu-te, a ți-l povesti mă siiam. Iară acmu, iată, singur iușurimea minții, nestarea cuvântului și toată prostimea firii bine i-ai vădzut și precum socotesc, precum și cât ieste, de pre unghe leul și de pre parte tot țircălamul vii fi cunoscut, căci eu, ticălosul, pentru a mea prostime, ca nu cândai în prepusul de zavistnic și îndoînța de clevetnic să cadz, adevărul a-ți grăi mă temeam și toată ființa lucrului a-ți descoveri mă feriiam (că pre cât de urâcioasă ieste minciuna la urechile drept audzitoare, pre atâtă de primejdioasă ieste adeverința la audzirea strâmb ascultătoare). Ce acmu, iată, el, la locul însămnat și după cuvântul dat, n-au vinit. Iată, giurământurile în loc de basnă și cuvintele și rugămintele în chip de batgiocură le-au luat². De care lucru, îndrăzneala adevărului luând, din curată inimă ași dzice

de atacuri calomnioase la adresa fostului stăpân și prieten. Din acest motiv putem intitula această parte *Secvența calomniei*. Din punct de vedere literar, trebuie remarcată capacitatea scriitorului de a reprezenta dinamica gestuală în manifestarea ipocriziei, urii și perfidiei de care era stăpânit Scarlat: „cu capul viperii să închina, cu ochii vulpei căuta, cu trupul dulăului să clătina și, ca cum de duh rău tulburat ar fi fost, cu fălcile căscate, cu budzele lăsate și cu balele aspumate cuvinte cu stropi și stropi cu cuvinte amestecate într-acesta chip a împrăștia începu“.

¹ Cucoșul în vârful turnului, carile după vânt să întoarce, cela ce după vreme își mută voia și prieteșugul (D. C.) — Dimitrie Cantemir este acuzat de oportunitism în relație cu semenii.

² Scarlat face un portret psihic și moral calomnios lui Dimitrie, alcătuit în realitate după propriul său caracter. Modelul uman negativ, frecvent în epoca

ca de această prietenească împreunare părăsindu-te, cu chipul carile prietenul și prietenul ce să fie n-au învățat, deplinul neprieten și vrednicul neprieten, cum și cât să fie, a cunoaște să-l faci, ca alte feluri de curse și de lațe întindzindu-i și într-însele vânându-l, să priceapă¹ (că precum toate obrazele unul cu altul nu să asamănă și stelele una cu alta în lumină nu să potrivăsc, așe decât vicleanul mai viclean și decât meșterul altul mai meșter și mai isteș să află).“

Șoimul deodată și într-acesta chip oare de cine grăiește mult să miră. Apoi această puturoasă hulă, de unde și asupra a cui o scornește, cu lin glas îl întrebă.

Hameleonul dzisă: „Dară, domnul meu bine știe cine în lume și singur între toți muritorii de toată hula și ocara vrednic ieste, a căruia și a numelui pomenire grețoasă, și audzului scărândăvoasă ieste“.

Șoimul dzisă: „Hele, pentru aceasta și mai ales a înțelege aș vrea“.

El dzisă: „Au nu amăgeul și șifariul acela atâtea crunte sudori mi-au vărsat?² Au nu vicleanul și înșelătoriul acela de atâtea ori și într-atâtea de moarte cumpene și de viață primejdii m-au

evenimentelor descrise în *Istoria ieroglifică*, dar respins de concepția despre om a lui Cantemir, are următoarele trăsături: nestatornicie în promisiuni, angajamente și atitudini; influențabilitate, lipsa unei conduite ferme; oportunism în relațiile cu semenii și mai ales în contractarea și păstrarea prieteniei; natură vulgară, neevoluată („prostimea firii“); inconstanță și agitație mintală. („iușurimea minții“), adică trecerea rapidă de la o părere la alta, incapacitatea de a aprofunda și a urmări o idee, intelect aberant. (Acestea nu trebuie confundate cu aceea ce am numi astăzi mobilitatea inteligenței, flexibilitatea, receptivitatea și aprehensivitatea mintală, care sunt calități nu defecte.)

¹ Față de un prieten atât de nedemn și de amăgitor ca Dimitrie, spune Scarlat, trebuie ca Toma să-și schimbe atitudinea și să continue să-i întindă curse pentru a-l captura.

² Scarlat consideră că prin neprezentarea la întâlnire, Dimitrie Cantemir i-a anulat toate eforturile și cheltuiala de energie pentru prinderea planuită.

băgat, mai vârtoș că cu a lui pricină și rob la mâna crocodilului am cădzut, unde și până astădzi cu greu preț a mă răscumpără și cu mulți chizăși prețul să-mi plătesc legat sint.¹ Dară de vreme ce el toate ostenințele în zădar și toate slujbele în darn a fi mi-au arătat,² lasă, că încă puțintel, și visul carile am visat după tâlcuire îl voi plini. Căci visele pre mine vrodată macară nu mă amăgesc, că precum a viselor tâlcuire, așe a vrăjilor alcătuire de la tată-mieu foarte bine am învățat. Că tată-mieu, Apariu³, prin multă vreme la Hersonisul crivățului⁴ cu corăbierii imblând, de la băbeli schithilor toate meșterșugurile gheomandii, hiromandii și a necromandii deplin învățasă, pre carile prin adese paradosin supt pecetea pomenirii tare le-am însămnat, din carile șuvăitoriu și a multe cărări știutoriul acela nu-mi va scăpa“.⁵

¹ Continuând să credă că Dimitrie nu a venit într-adevăr la întâlnirea cu Toma, Scarlat trece de la calomnii la acuzații care să justifice ura și pornirea sa pătimășă. O primă acuzație: Cantemir l-ar fi pus de mai multe ori în situații care i-au primejduit viața — ceea ce nu știm din altă parte — amănuntul referindu-se probabil la unele misiuni riscante pe vremea când Ruseteștii erau fideli familiei Cantemir. Cea de a doua acuzație — mai gravă — este exprimată clar: din cauza lui Dimitrie, Scarlat ar fi intrat în închisoarea bostangilor, de unde ar fi scăpat numai cu girul unor cunoștințe care garantaseră că vor plăti o anumită sumă de bani. Se vede că întâmplarea nu se petrecuse prea demult, dacă Scarlat era tolerat încă (1704) pentru neplata sumei.

² Scarlat afirmă expres că Dimitrie nu i-a arătat recunoaștința cuvenită pentru serviciile mari aduse cândva.

³ Apariu: *Cupariul cel bătrân (D. C.)* — este vorba de Constantin Ruset, grec de neam, tatăl fraților Ruset: Mihalache, Lascărache (mort la acea vreme), Iordache, Manolache și Scarlat, ultimul jucând un rol de frunte în povestirea *Istoriei ieroglifice*. Pentru că bătrânul Ruset fusese cupar în vremea lui Vasile Lupu, fiii săi au fost numiți și Cupărești. Acest Constantin Cuparul a jucat un rol imens în viața politică a Moldovei și, după el, fiul său Iordache.

⁴ *Hersonisul crivățului: Crâmul tătărăsc (D. C.)* — Crimeea.

⁵ Scarlat dă amănunte interesante despre tatăl său, care se ocupase în tinerețe cu comerțul pe mare („cu corăbieriera imblând“), amănunt confirmat de izvoarele timpului. El frecventase, cu acest prilej, Crimeea, învățând de la

Șoimul înțelegând că toate acestea vărsături asupra curățanii Inorogului le borește: „Șterge-ți gura, dzisă, o, prijetine, și de ieste cu putință știupitura iarăși îți înghiți și borâtura iarăși îți sorbi, căci Inorogul și la cuvântul dat au stătut, și la locul împreunării, asară, după cum au dzis, au vinit. De la carile de întreagă voroavă săturându-mă și de înaltă înțelepciune mult mirându-mă, adeverit sint că acestea toate spre ispită sau prin zavistie veche le grăiești. Și acmu din pricina sau a neștiinții, sau a răutății (căci amândoăă jigănnii rele și cu multe capete sint), în vreme fără vreme cu ce erai încărcat a te descărca și în locul ce nu îți s-au cădzut a le arunca ai silit. Ce de ai făcut ispită, o, prijetine (întâi pre tine de bun, apoi pre altul de rău ispitește); iară de te-ai din zavistiia veche cleveta noaă a face pornit, să știi (că sabia zavistiții mânunc nu are, și oricine a mâna ar apuca-o, nerănit și nebetejit să rămâie nu poate)“.¹

Hameleonul, de o parte cu obrazul (carile nu de rușine, ce de vicleșuguri a să muta știe), în multe fețe să schimba și pen-

niște tătăraice bătrâne diverse practici divinatorii ca: *geomanția* — ghicirea prin anumite semne sau figuri ivite în pământ, nisip, țărâna etc.; *chiromanția* — prezicerea viitorului după semnele din palmă; *necromanția* — comunicarea cu spiritele morților, spiritismul. Mai sus se afirmă că acest Scarlat învățase de la tatăl său nu numai aceste practici, ci și oniromanția, adică arta tâlcuirii viselor, și, de asemenea „alcătuirea“ vrăjilor. Cum vrăjitorii sunt înalții demnitari otomani în ipostaza de dispunători ai vieții politice din țările românești, expresia pare a se referi la faptul, adevărat, că Ruseteștii au fost maeștrii de culise ai vieții noastre politice din acel timp.

¹ Dându-și seama la cine se refereau insultele lui Scarlat, Toma Cantacuzino trece la apărarea lui Dimitrie Cantemir, nu fără a acuza pe intrigant că a făcut toate acestea fie din ură veche („zavistie veche“), fie ca să-i sondeze părerea („spre ispită“). Cu acest prilej el face un portret al calităților lui Dimitrie, lucru nu lipsit de importanță pentru părerea pe care o avea scriitorul despre sine însuși. Astfel, el se consideră statoric în cuvântul dat (trsătură a cavelerismului), om cu „întreagă voroavă“, adică echilibrat și cu judecată bună și de asemenea, plin de o „înaltă înțelepciune“, ceea ce ar însemna om cu vederi largi, de principiu.

tru că acmu řoimul din minciunele și clevetele, carile din spus-cata lui gură audzisă, să nu cumva vechea-i pizmă să cunoască și mai cu de-adins vicleșugurile să nu-i cumva cerce și, aflându-le, să nu-i cumva amintrilea visul tâlcuiască să temea. Iară de altă parte, cum minciuna în haina adevărului și vicleșugul în cămeșa dreptății ș-ar îmbrăca și acmu de curând călcatele-și de vulpe vicleană urme cum ș-ar astupa, cu gândul obrăznicii, în câmpul nerușinării, ca un cal sirep și desfrânat, alerga. Așijderea, acestea cu a cuvântului meșterșug a le sicui, a le căptuși și a le zugrăvi de nu le-a cumva putea, de toată nedejdea ce mai denainte luasă, scăpat să simții¹. Însă (aflătoare de meșterșuguri firea în nevoi), și ales a lui, carea organul răutății a-și afla și răutatea minții a-și acoperi îndată în pomenire îi adusă, singur în inima sa ca acestea scornind: „Oare cei ce a meșterșugului cuvântului învățători sint ce altă giuruință cătră ucinicii săi dau, fără cât, precum adevărul minciună și minciuna adevărul să facă îi va face², și de vreme ce cu cea de obște socoteală lucrul și meșterșugul acesta

¹ Văzându-și vicleșugurile descoperite, Scarlat intră în panică și caută o cale de a ieși din încurcătură; aceasta este arta cuvântului („a cuvântului meșterșug“), adică știința retoricii. Această artă este văzută de Scarlat ca un mijloc de „a zugrăvi“ lucrurile după voia și interesele de moment.

² Afirmație gravă: Cantemir vede în retorică știința de a preface adevărul în minciună și minciuna în adevăr, știință ce își are, prin urmare, o logică proprie, o logică sofisticată. De altfel, marele nostru gânditor face, în *Istoria ieroglifică*, o severă critică a logicii tradiționale aristotelice în ansamblu, demonstrând atât incapacitatea acesteia de a obține, în toate împrejurările, adevărul, cât și ușurința cu care aceasta se poate transforma în sofistică, în retorică și chiar în poetică. Mai gravă trebuie considerată situația care stă în spatele afirmației, pusă în gura lui Scarlat, că o asemenea concepție privind funcționalitatea retoricii se profesa de la catedră din generație în generație („cei ce a meșterșugului cuvântului învățători sint...“), situație ce indică viabilitatea unei mentalități ce reactivă în lumea grecească a Fanarului epoca sofisticii clasice. Nu este de mirare că retorica de catedră putea perverti caractere, exemplele oferite de Scarlat și de Alexandru Mavrocordat Exaporitul în această privință fiind elocvente.

așe să crede, iată că urmadză ca și eu aceasta a isprăvi să pociu, de vreme ce nu puțin untdelemn într-aceasta învățatură am cheltuit și mai vârtos că prin multă vreme între alalte lighioi scaunul aceștii școale am ținut și cu scrisorile a cărților amăgitoare de prinderea din toate dzile am avut¹. Si așe, fețe după fețe și chipuri după chipuri în față schimbându-și, cătră Șoim voroava într-acesta chip începu:² „(Dragostea prea mare și liubovul carile peste hotar trece, de prea mică pricină, mari presupusuri își face)³, precum maicele cătră fiii săi aievea dovdă sint. Carele ori de fetece mică a orânduielii sănătății mutare grele și primejdioase boale cuconilor săi prepun și de celea ce să nu le cumva vie să tem, acele precum să le fie vinit, de frică socotesc, de unde cuvântul a să dzice s-au apucat (să nu vie în capul copilului ce-i menește maică-sa)⁴. Asemenea dragostelete Afroditei⁵, când la

¹ *Școala, scaunul ritoricăi a ținea: gramatic, scriitoriu de cărți a fi* (D. C.) — din monolog mai rezultă că Scarlat se formase la școala retoricăi și că fusesese grămatic, situație ce corespunde adevărului. El a avut această funcție în cancelaria fostului domn Gheorghe Duca, tatăl lui Constantin Duca. Cantemir nu amintește aici că Scarlat a deținut chiar funcția de mare retor al Patriarhiei Ortodoxe din Constantinopol.

² Vrând să spună că insinuările făcute la adresa lui Dimitrie sunt pornite în realitate dintr-un adânc sentiment de prețuire și prietenie, Scarlat ține o cuvântare în fața lui Toma, prin care face o demonstrație retorică despre universalitatea, forța și inventivitatea sentimentului de dragoste.

³ În exordiul cuvântării, pregătit după rețeta retoricăi, Scarlat expune teza de bază, ce urmează să fie demonstrată, exprimată de ideea că atunci când sentimentul de dragoste devine copleșitor, creează starea contrară a suspiciunii.

⁴ Un prim exemplu în această privință îl constituie dragostea de mamă către copiii săi.

⁵ *Dragostelete Afroditii: iubostelete spurcate, curvești* (D. C.) — potrivit rețetei retorice, Scarlat nu abordează direct tema amicinției, cum s-ar fi cuvenit, ci, pentru a-și argumenta mai bine teza, recurge la analogie, folosind în acest sens sentimentul iubirii carnale specific cuplului iubit-iubită. Urmează apoi o imaginată jelanie a geloziei, în care bărbatul se plânge de infidelitatea iubitei. Folosind antiteza, procedeu apartinând, de asemenea, arsenalului retoricăi,

stepăna hirișiii sale sosesc, pre tot ochiul viclean și tot piciorul strâmb socotesc, și, în toate și pentru toate, pentru cel și iubit, negândite prepusuri și zelotipii își scornește. și pentru ca dragostele să-și poftorească și iubostele să-și înnoiască, tot prepusul fantastic în locul adevărului apucând, o hulă drăgăstoasă și o mânie mângâioasă scornește, dzicând: „Bine cunosc și din multe împotrivă semne adeverit sint¹ că răul mieu noroc cu curată inima mea rău să slujește și de nesuferit rane în toate dzilele prin mâna ta într-înemă îmi trimete. De vreme ce tu acmu pre altul sau pre cutarile (anume dzicând) a iubi ai început, iară pre mine, ticălosul, din drăgăstoșii tăi ochi depărtându-mă, cu toată inima din adevărata dragoste m-ai lepădat și m-ai urgisit. Bine încă din ceput inima îmi spunea că dragostea, cu carea în zădar ardeam, adevărul a cunoaște mă opriia, că dragostelor zugrăvitoare și inimii mele amăgitoare ești, de vreme ce acmu, iată, aievea și la arătare au ieșit, că așeși dintăi cătră mine numai cu gura și cu cuvântul erai, iară cătră ciuda lumii² acela cu toată inima și cu tot sufletul te dai. Ce bună nedejde am că în curândă vreme de lancea carea eu m-am rănit și de veninul cu carile eu m-am otrăvit și el nerănit și neotrăvit să nu scape, și peste puține dzile, precum eu acmu, așe el atuncea deplin va cunoaște că nici odă-năoară cu cineva dreptatea a ținea și curăția inimii nebetejită și

scriitorul pune față în față defectele iubitului părăsit cu frumusețea celui care i-a luat locul în inima iubitei. Totul formează o excelentă pagină închinată dragostei. Pe de altă parte, Cantemir sugerează că, prin folosirea incorectă a analogiei, Scarlat comisese, de fapt, o aberație logică, întrucât nu se poate stabili o relație de asemănare între sentimentul amicinției și cel al dragostei afrodisiace. În felul acesta, scriitorul face o demonstrație indirectă a modului în care logica retorică promovează sofisticarea adevărului.

¹ De aici încep reproșurile de dragoste specifice stării de gelozie, subliniindu-se infidelitatea și nestatornicia ființei iubite. Este de remarcat precizarea făcută de Scarlat că „hula“, calomnia la adresa iubitei este, de fapt, „o hulă drăgăstoasă și o mânie mângâioasă“, pornite dintr-o pasiune profundă.

² Adică uimirea, minunea lumii, cu sensul de urâtul, monstrul lumii. Astfel numea gelosul pe rivalul său și noul preferat al iubitei.

neimată a feri nu te-ai învățat, ce pururea cătră toți la cuvânt nestătătoare și cu inima ca valurile mării în toate marginile lovitore ai fost și ești. De care lucru, precum liniștei mării, așe dragostelor tale de credzut și în cuvintele tale de sprijenit n-au fost, nici poate fi. Căci din nemică în înalte de urăciune valuri te înalți și fără nici o pricina liniștea în tulburare și furtuni de mânie ca acestea îți întorci, cât ticălosul inimii vas în ocean fără fund și mare fără margine, ca aceasta undeva liman de năzuință și liniște de măntuință a afla nu poate. Ce de vreme ce nemilostiva-ți inimă și sufletul întoarcere spre căială nu-ți știe¹, iată că de astădzi și înainte măhnită fața mea nu vii mai videa și slabănoș piciorul mieu înalt și neagiuns pragul tău nu va mai călca. Fă-ți voia, plinește-ți pofta, negura din vârvul munților s-au rădicat, nuării de pe fața soarelui s-au mutat, tot spinul și piiedeca din cale-ți s-au luat, și fără de nice o sială, strângă, îmbrătășadză, dulci sărutături și a trupurilor încăldzituri cu acest acmu de curând și proaspăt iubovnic vă împărțiți. Eu m-am vechit², m-am veștedzit și ca florile de brumă m-am ovilit. Soarele m-au lovit, căldura m-au pălit, vânturile m-au negrit, drumurile m-au ostenit, dzilele m-au vechit, aii m-au îmbătrânit, nopțile m-au schimosit și, decât toate mai cumplit, norocul m-au urgisit și din dragostele tale m-au izgonit. Iară acesta nou,³ vios, vlăgos, ghizdav și frumos, ca soarele de luminos, ca luna de arătos și ca omătul de albicios

¹ Urmează amenințările îndrăgostitului, arma psihologică pentru determinarea reîntoarcerii ființei iubite.

² După ce lasă toată libertatea ființei iubite de a se bucura de farmecele noului său ales, gelosul începe un plâns al disperării iubitului părăsit — prima elegie în literatura română, alcătuită în stilul bocetelor populare în versuri, unde se întâlnește o puternică influență a *Mioriței*, dar apar și elemente literare exotice, desigur, o reminiscență a lecturilor și a mediului oriental în care Cantemir și-a dus tinerețea. Pasajul bocetului formează primul termen al analizei, cu sublinierea defectelor iubitului părăsit.

³ De aici începe al doilea termen al antitezei, cu evidențierea calităților noului iubit, toate acestea constituind trăsăturile frumuseții bărbătești, unele

ieste. Ochii řoimului, pieptul leului, fața trandafirului, fruntea iasiminului, gura bujorului, dinții läcrämioarelor, grumadzii păunului, sprâncenele corbului, părul sobolului, mâinile ca aripile, degetele ca radzele, mijlocul pardosului, statul chiparosului, pelița cacumului, unghile inorogului, glasul bubocului și vârtutea colunului are. Lucru ca acesta ț-aî agonisit? Paște-l, poartă-l și în multe dzile cu fericire hrănește-l și îngrașă-l. Iară mie aceasta îmi rămâne, pe blăstămatu lumii năroc plângând, dreptatea mea cătră tine și strâmbătatea ta cătră mine în veci cătră toți și nepărăsit petiutinderile să povestesc.“ Acestea și altele ca acestea jelea inimii a grăi găsește și zelotipia asupra iubitelui său, sau de față, sau cătră alt chip, să jăluiește, până când răspunsul cel sie dorit, din dulce rostul iubitei¹ sale slobodzit, răspuns spre a sa nemângâiată mângâierea a audzi să învrednicește. Carea în curată inimă stăruită trăind și de la iubitul ei în prepusuri ca acestea țindu-să, într-acesta chip îi răspunde: „Norocul mieu cel nenorocit,² o, dulcele mieu, până într-atâta necredincios și prepuitar te face, că din sinul maicei și de la titile mamcii de când am ieșit, decât tine mai frumos și mai drăgăștos nici a trupului ochi mi-au vădzut, nici a sufletului a videa mi-au poftit. Că între toți dumnădzăii³, deși ieste soarele mai frumos, însă eclipsis îl întunecadză și noaptea îl depărteadză, de ieste luna⁴ între boadză

dintre ele conținând o notă oriental-exotică (datorită comparațiilor cu luna, iasiminul, pardosul, cacumul etc.).

¹ Cuplul iubit-iubită apare pentru prima dată în literatura noastră în contextul unor pagini închinate iubirii.

² Scriitorul folosește de mai multe ori cuvântul „noroc“ pentru partener sau pentru parteneră cu înțelesul popular de soartă bună sau rea. Cu aceste cuvinte începe răspunsul de linistire al iubitei față de gelosul și suspiciosul său adorat.

³ Dumnădzăii: după obiciuitora voroavă poeticăescă trupurile cerești în sămnadză (D. C.) — astrele, stelele și planetele.

⁴ Luna este luată în înțelesul de divinitate feminină, ca la popoarele antice, în timp ce Soarele (vezi mai sus) este considerat divinitate masculină, simbolizând forță și strălucirea bărbătească.

și Vinerea¹ între stele mai ghizdavă, însă lipsa luminii, acoperirea nuărilor și minunată nașterea comitelor le astupă și le acopere. Singure numai, decât toate frumșetele mai frumoase, frumșetele tale dzua lumineadză, noaptea strălumineadză, de departe mângâiesc și de aproape sufletul veselesc, a căroră lumină apus nu știe și privala sațiu nu are. O,² blăstămat ceasul acela în carile lăcrămos ochiul mieu nu te vede și nenorocită dzua în carea de privala ta depărtată stau. Soarele nu răsaie, stelele nu luminedze și dzua să nu să arete nopții aceia în carea brațele mele nu te îmbrătaşadză și țările mele la talpele tale nu să alătureadză. Vulturul ceresc³ ascunsele inimilor și tainele sufletelor știe. Pre carile neminciunos și credincios martur puiu, că în ceasul în carile cu lipsa nespuselor tale lumini⁴ mă osindesc, îndată fântânele Nilului din ochi⁵ neîncetat îmi izvorăsc și suspinele înfocate din inimă decât para tartarului mai înalte și decât scânteile Ethnii mai înfocate îmi izbucnesc. Din tine ales, o, iubitorul meu, toate trupurile ciunguri de copaci pârjoliți și toate chipurile tăciuni în tină potoliți ochilor miei să văd și sufletului meu să par.⁶ Ah, pustie și decât cu moartea mai omorâtă eu, când neînfrântă voia ta asupra mea mâhnită voiu cunoaște. Nu, sufletul sufletului meu, nu, lumina ochilor, nu, viața și ființa mea, nu prepune pe țărna talpelor tale

¹ Vinerea: steaoa ciobanului, carea întâi răsare (D. C.) — Vinerea este Afrodida sau Venus, zeița frumuseții. În explicația dată, Cantemir o confundă cu Arcturus, numit în popor și Steaua ciobanului, stea de primă mărime în constelația Boarului din Balanță. Scriitorul nu avea de unde să știe că Venus sau Luceafărul apare la apusul Soarelui numai în fază de elongație estică, în timp ce Arcturus apare în mod permanent, în timpul verii, la apusul Soarelui.

² Răspunsul de liniștire se transformă acum într-o înfocată declarație de dragoste din partea femeii iubite.

³ Vulturul ceresc: Dumnădzău părintele (D. C.).

⁴ Lipsa nespuselor lumini: lipsa privelii frumoșilor ochi (D. C.).

⁵ Fântânele Nilului din ochi: izvoarale lăcrămilor nepărăsite (D. C.).

⁶ O foarte frumoasă exprimare: femeia declară iubitului său că trupurile altor bărbați î se par niște cioturi, iar fețele asemenea unor tăciuni stinsi, lipsite de strălucire.

gând ca carile nici după moarte, necum pân la moarte în inima mea va intra. O mie de suflete Dumnădzău de mi-ar fi dat, în primejdii părului capului tău pre fietecarile de o mie de ori jirtfă și giunghere spre plecarea mâinii Dumnădzăului le-ași aduce. Că de ieste în lume vreo fericire, aceia privala ta ieste, și de ieste după lume vreo fericire în carea mie privala ta să-mi lipsască, și ea să lipsască, că toată munca tartarului mie alta nu poate fi, fără numai minuta ceasului despărțirii tale. Că numai cu tine fericirea adevărată, iară fără tine, oricum și oriunde ar fi, minciunoasă ieste.“ Ca acestea răspunsuri plăcute iubitul de la iubita sa (o, domnul mieu, Șoaime,) luând, inima din dogoreala prepusurilor își răcorește și oarecum dragostea înnoindu-și, liubovul și iubostele își adeverește. Într-acesta chip și ca cu aceasta dragoste cătră în veci de iubitul Inorog aflându-mă, pentru obraznica, însă din adevărata dragoste pornita ispătă, iertare să aib, mă rog.¹ Căci ce ieste adevărul a mărturisi să cade, că în toate prepusurile dimpotrivă cu o oarbă purcedere am cădžut, ca nu cumva el, după datul cuvânt neviind, ceva măiestrii neprietinești să fie simțit am prepus și, pentru ca adevărul a pricepe să poți, celea ce nu are îi grăiam și celea ce nu-i poftesc îi dziceam. Iară acmu dintr-îmbe părțile cunoscând și înștiințându-mă că nu ce dineoarea prepuneam, ce ce dinceput știiam și nedejduiam, au ieșit, însământata-mi inimă acea deplină veselie au luat și toată îndoînță dimpotrivă de pe suflet mi s-au rădicat. Adevărat, dară, domnul mieu, că, precum dzici, Inorogul, precum la cuvânt stătătoriu, așe la lucruri stăruitoriu și la minte neclătitoriu ieste, că el minciuna nu numai căci nu o grăiește, ce

¹ Scarlat Ruset cere iertare lui Toma pentru defăimarea adusă lui Dimitrie, susținând că a făcut toate acestea din prea mare prețuire și amicinție pentru el, aşa cum s-a întâmplat și cu îndrăgostitul părăsit, care aruncă tot felul de acuzații femeii iubite. Apoi, începe să-l laude, găsindu-i multe calități, negate mai înainte cu seninătate. Este de observat cum Scarlat știe să treacă, în mod foarteabil, de la o atitudine la alta.

macar a o audzi nu o priimește, și precum cu limba despre voroavele deșerte postește, așe urechile despre cuvintele fără ființă își oprește. Adeverit, dară, să fii că pre cât din voroava lui te-ai înștiințat, cu mii de mii de ori mai cu multul din faptele lui vîi cunoaște că în toată vrednicia străluminat și în toată bunătatea curat să va afla.¹ Înalte dară cereștii cornul slăvii lui și, dintramele dzile scurtând, dzilele lui înmulțască, și nenumărați aii îi adaugă. Că ce sint, după pricina dintâi², a lui și de la dânsul sint, că odânăoară puterea cornului³ lui cu antidotul cel neprețuit și în de binefaceri neperigrăpsit asupra slabiciunii cum mai curând de n-ar fi agiuns, încă de mult viața mi s-ar fi curmat și țărna cu pravul mi s-ar fi amestecat.⁴ Ce acmu, pentru căci la vremea împreunării neaflându-mă și de a lui nesățioasă privală lipsindu-mă,

¹ Portretul admirativ, făcut de astă dată de Scarlat lui Dimitrie, neagă cu totul pe cel anterior. Sunt de reținut calitățile invocate, pentru a cunoaște părerea deosebit de bună pe care scriitorul o avea despre sine, ele constituind un adevărat autoportret sub raport moral, al voinței și al virtuților mintale: statornic în promisiuni și angajamente („la cuvânt stătătoriu“), perseverent în activitate („la lucruri stăruiorii“), echilibrat mintal („la minte neclătitoriu“), iubitor al adevărului și neîngăduitor cu minciuna, preocupat de a nu flecări („despre voroavele deșerte postește“), fiind, de asemenea, vestit pentru virtuțile lui („în toată vrednicia străluminat“). Portretul consună, cu unele completări, cu cel făcut mai înainte de Toma Cantacuzino, constituind un model al vieții sociale.

² Cantemir dezvoltă, în *Istoria ieroglifică*, o întreagă teorie a cauzalității, cauza inițială având un rol metodologic deosebit în desprinderea adevărului din lanțul complex al relației cauză-efect, în lumea fenomenelor sociale și mai ales în relațiile interindividuale. Scarlat este silit să recunoască faptul că în lanțul de conflicte dintre cei doi, Dimitrie Cantemir joacă rolul de cauză primă în sensul că acest lanț al relațiilor dintre ei a început printr-o binefacere față de Scarlat, care, însă, a uitat-o.

³ Este vorba de credința populară, pătrunsă prin *fizioloage*, după care cornul inorogului ar conține o substanță ce ar neutraliza otrăvurile.

⁴ Prin urmare, Cantemir l-ar fi scăpat pe Scarlat de o datorie mare, pentru care acesta fusese probabil închis și pus în situația de a fi ucis la cererea creditorilor, practică obișnuită în acea vreme. Această achitare de datorii vine

inima-mi cu pară înălțată și cu văpiae nestâmpărată îmi arde. Ce poate fi fortuna șegi necredzute și glume nesuferite ca acestea arâtându-mi, cu întristările și măhnirile mele giucându-să, să zăbăvește. De care lucru, pentru a lui de a doa venire fără știință să nu fiu,¹ ca paguba și pedeapsa carea acmu sufletul mi-au simțit, a-mi răscumpăra și a-mi mângâia să pociu, și de nu cu sărutarea talpelor, macar cu privala ochilor să mă învrednicesc, carea, una și singură, toată întristăciune și măhniciunea a-mi rădica și toată durerea inimii a-mi vindica, destulă și de prisosit ieste.“

Șoimul, la inimă curat, viclenelor a Hameleonului cuvinte încredințându-să, precum iarăși după câteva dzile sint să să împreune îi spusă.²

Hameleonul îndată: „Dară, eu știu, dzice, că visele mele pe mine să mă amăgească cu puțință nu ieste.“ Șoimul: „Ce vis ieste acela, rogu-te, că și denioarea pomenind, precum asupra lui îl vii izbândi dziceai?“

Hameleonul dinceput pre amănuntul începu a i-l povesti, precum mai sus s-au dzis. Șoimul, deodată adâncimea visului cu sigeata socotelii pătrundzind, tâlcul ce i-ar fi mult să mira și cătră Hameleon: „Dară tu acesta cum l-ai tâlcuit?“ dzisă.

Hameleonul nu numai în cuvintele aievea viclean, ce încă și în vise fantastice dușman,³ acmu, înaintea Șoimului, visul spre bine tâlcuia și pre scurt mintea a-i căptuși siliia, dzicând:

în contradicție cu acuzația anterioară a lui Scarlat privind faptul că tocmai datorită lui Dimitrie ar fi fost reținut în închisoarea bostangilor.

¹ Simțind că Toma Cantacuzino a rămas convins de sinceritatea declarațiilor sale pentru Dimitrie Cantemir, Scarlat roagă pe mandatarul curții de la București să-i anunțe și lui data celei de a doua întâlniri dintre Toma și Dimitrie, ascunzându-i, bineînțeles, motivele reale.

² Naivul Toma se lasă înșelat de Scarlat, căruia îi spune că peste câteva zile va avea loc o nouă întâlnire cu Dimitrie Cantemir. Precizarea „câteva dzile“ ne îndreptățește să considerăm justă tâlcuirea celor „1500 de minute“ prin 15 zile necesare trimiterii și sosirii corespondenței dintre Istanbul și București.

³ Ar putea însemna vise ce scapă unei chei raționale și ca atare greu sau imposibil de descifrat; acestea nu intrau în atenția lui Scarlat.

„Pădurea cea deasă și umbroasă: grijea carea pentru pogorârea Inorogului purtam era și îndoînță vinirii lui la împreunare însamna¹. Salamandra carea în para focului să păștea: vechiul neprieteșug, carile în răutăți au crescut și s-au hrănuit. Foametea carea în pântece mi s-au scornit: jelea carea pentru acest neprieteșug mi-au vinit și de greu pentru prieteni inima mi s-au rănit. Leacul oaălor șerpelui, carile mai mare durere mi-au făcut: vinirea Inorogului pentru a căriia neștiință oarece în prepusuri am intrat și ispita cea de dineaoarea am făcut. Zămislirea și nașterea puilor prin pântece: nedejdea vinirii lui și minunată isprăvirea lucrului prieteșugului ce va să să facă. Pasirea cea neagră, carea, de cornul Inorogului neputându-să lipi, cu capul în gios au căzut: vestea și numele cel rău, carile pre năpaste asupra cinstii Inorogului îl punea, adevărul cunoscându-să, de pre capul lui să va rădica și în prăpastea uitării să va lepăda. Leacul cel peste putința firii Inorogul îi arăta și într-ace dată sfârșitul visului urma: precum veselii și bucuriile carea din isprava lucrului va lua, în lume împotrivnic sau în ceva betejitoriu a i să afla nu va putea, și aşe, tot săvârșitul lucrului în bucurie și inimă bună va rămânea.“

Așe Hameleonul în grabă, la unele prindzindu-să, la altele neprindzindu-să, îzbândirea visului nădind și cârpind în scurte cuvințe, lungi și late vicleșuguri acoperiia.²

Ce Șoimul, macar că visul în multe părți lua, însă deodată în cămara tăcerii îl încuie și sfârșitul lucrului tâlcuirea visului să arete aștepta (că vrăjitorii minciunoși și credzătorii părerilor

¹ Scarlat trece, în fața lui Toma, la o a doua tâlcuire a visului său. Este interesantă reconstrucția și reinterpretarea simbolurilor onirice, Cantemir introducând astfel o importantă notă de relativism în domeniul oniric, aflat în acea vreme încă în stadiul tălmăcirilor tradiționale.

² Noua interpretare a visului era, de fapt, o încercare a lui Scarlat de a mistifica lucrurile cu scopul de a convinge pe Toma că actualele demersuri pentru înțelegere se vor termina cu bine pentru toate persoanele: Toma, Dimitrie și Scarlat.

nopții, de nu frați, iară veri primari își sint. Cela din minciuni adevărul, cesta din fantazie chipul a scoate silește).¹

După acestea Hameleonul de la Șoim ieșind și cum vânatul au pierdut și Inorogul au scăpat, cu mare jele și a inimii durere gândind, de mare năcaz budzele își mușca și mâinile își frângea. Și așe, cum mai degrabă la dulăi și la ogari alergând, cu fața posomorâtă și cu inima înfrântă, în trist chip și jelnică închipuire li să arătă² (că a amăgeilor cea mai de frunte învățătură și mai de treabă schimositură ieste ca în inimă pe cacodemonul, iară în față evdemonul să poarte)³, pre carile ei, într-aceasta formă și arătare vădzindu-l: „Ce poate fi aceasta, o, prietene, dzisără, că chipul urgie și fața bezcisnicie îți arată și lucru peste voie să tăi să fie tâmplat, măhnite căutăturile și fierbinți oftălurile îți mărturisesc? Au spre chedzi răi vrăjile ceva ț-au menit? Au spre pofta inimii noastre de ceva împotrivă și neagră veste ai simțit? Sau de nu ție ceva rău ț-au vinit, altuia vreun bine a să face ai cunoscut (că zavistnicul măhnirea îndoită poartă, una când lui ceva rău, alta când altuia ceva bine să nu cumva vie să teme). Noi până acmu într-atât tăcere înfundat a te videa nu ni s-au tâmplat. Limba cea ca clopotul cine ț-au legat? Gura cea ca doba ce ț-au astupat? Voroava cea ca pohoaiile ploilor cine ț-au înghețat? Glasul cel ca tunul fulgerului ce ț-au amortit? Multimea cuvintelor cele ca păcura izvorătoare și ca năboiul pe toate sesurile clevetelor năbușitoare cine ț-au oprit? Fără nici o zăbavă și cum mai curând spune-ne, ca, sau măhnirii împreună părtași, sau, de va fi

¹ Față de visul povestit și interpretat de Scarlat, Toma adoptă atitudinea cea mai potrivită: va aștepta să vadă cum se vor desfășura evenimentele. Atitudinea lui Toma coincidea cu cea a lui Dimitrie, care nu credea nici în vrăji, nici în visuri (vezi paranteza).

² Nemulțumit și măhnit de eșecul demersurilor sale pentru capturarea lui Dimitrie, Scarlat se duce să comunice toate acestea agentilor munteni.

³ *Evdemonul în față, cacodemonul în inimă: tu arătare prijetin, iar într-as-cuns neprijetin (D. C.)* — caracteristica ipocriților și înselătorilor, după părerea scriitorului.

cu putință, mângăietori și gonași să ne facem. (Că cuvântul mângâios la încristare ieste ca numele doftorului la dzăcare), carile macar că îndată toată încristarea n-ar râdica, însă o îndoință oare-carea chitelelor aduce. (Iară unde îndoință, acolea și nedejdea, și unde nedejdea, acolea și începătura mângâierii ieste), precum și doftorul macar că nu încracea dată toată boala scoate, nici numele lui face minuni, ce nedejdea bolnavului râdicând, socotește că cel ce leacurile dă, de față ieste, aşe precum și leacul îi va afla nedejduiește, care nedejduire oarecare chip de oteșire îi aduce.“

Hameleonul, din nări pufnind, pieptul izbind, din cap tremurând, din mâni aruncând, cu picioarele ca dulăii turbați țărna împrăștiind, din gură aspumând și toată icoana vrăjmășiii de la înimă în față-și zugrăvind: „O, fraților și prietenilor, în mare a ini-mii strâmtoare mă aflu, dzisă, atâtă cât, precum să dzice dzică-toarea, că de oi grăi, oi muri, de oi tăcea, oi plesni, și din doaă răutăți carea de mai bună să aleg mintea nu-mi poate nemeri. Să încep, tremur, să nu încep, de năcaz mă cutremur, să dzic, mă tem, să nu dzic, putere a răbda nu mi-au rămas, ca fătătoarele la ceas am sosit: să făt, durerile și chinurile mă însăşimintează, să nu făt, pântecele îmi crapă și cuvintele ca puji ohendrii prin trece îmi ies. Să stric doaă, tocmai una, să tocmai doaă, stric o mie. Pentru care lucru, mai denainte, până cuvântul a vă deșchide, prietenesc sfat să-mi dați și cu mâna frățască să mă îndămânați vă povestesc. Adecă, întâi să stric doaă și să tocmai una? Au întâi, tocmai una, să stric doaă? La aceasta întrebare de voi videa că și voi după a mea socoteală mă sfătuiați, atuncea gura de voi închide, pântecele să-mi cașce și pre spinare plesnind, povestea prin treci să izbucnească și călcâiul în locul rostului să grăiască voi lasa.¹¹“

¹¹ Scarlat Ruset este îndemnat de agenții munteni să le comunice cauza mâhnirii sale, dar acesta ezită să le vorbească direct despre eșecul încercării de a prinde pe Dimitrie Cantemir. De altfel, avea și de ce să se teamă, întrucât urma să acuze de acest eșec pe Toma Însuși, șeful spionilor.

Dulăii, câtăva vreme în gânduri stând și la întrebare fără baiere ca aceia ce să-i răspundă socotind, mai târdziu într-acesta chip îi dzisără: „La toată începătura a tot lucrul doaă săvârșituri a unii pricini să socotesc, carile pentru un săvârșit dintr-acele doaă să începe, adecă un săvârșit ieste, pentru ca oricum ar fi, lucrul acela ieste să să facă, iară altul ieste, pentru ca bine sau rău, tare sau slab, trainic sau netrainic și altele asemenea acestora să să facă caută. Deci când cel de pre urmă și mai cu anevoie nu să socotește, cel mai dintâi și mai pre lesne să apucă. Aşijderea (orice mai cu lesne la săvârșitul poftit a să duce s-ar putea, aceiași mai cu greu și mai cu nevoie a să face nebunie ieste). Deci pentru care săvârșit pricina începerii ț-ar fi socotind, spre acela lucrul îți aşadză. Iară amintrilea știm că, precum din fire, așe din meșterșug, tot lucrul decât a să face, a să strica mai pre lesne ieste. Că un copaciu în 40 de ani la cea deplin vârstă și hirișă mărime a vini, iară a să usca în 40 dzile poate. Aşijderea, videm că cele în meșterșug a să tocmi decât a să face mai lesne și decât amândoă mai lesne stricarea, că piramidele Egiptului, colosul Rodosului, raiul Vavilonului, capiștea Efesului¹ carea prin vremea a [...]² de ani de-abia și cu lucrarea a toată putința Asiei cu mare nevoie a să isprăvi s-au putut; și altele asemenea acestora, cu câtă nevoie și cu câtă ostenință s-au făcut, cine poate povesti? Carile cât de cu lesne și cât de cu iușor în nimică s-au întors, a toți muritorilor minune aduce (că a tot muritoriul tot lucrul muritoriu și puțin stătătoriu ieste). Aşijderea altele, precum pre lesne a să face, așe mai pre lesne a să strica, iară a să tocmi, toată isteciunea meșterilor gonește (că un copil mititel cu un betișor suptirel o mie de oale și dzaci de mii de stele a sfârâma

¹ Cantemir enumeră patru din „cele șapte minuni ale lumii“ din antichitate: piramidele Egiptului, colosul din Rhodos, grădinile suspendate („raiul“) din Babilon, templul („capiștea“) din Efes, celealte trei fiind mausoleul din Halicarnas, farul din Alexandria și statuia lui Zeus din Olimpia de Fidias.

² Loc alb în manuscris.

poate, iară o mie de olari o oală spartă a cârpi și dzaci de mii de steclari o steclă frântă a tocmi nu pot). Și precum să dzice cuvântul (un nebun o pietricea în fundul mării aruncă, pre cărea o mie de întălepti să o scoată vrednici nu sint), care paradigmă lesnirea facerii, și nevoia desfacerii arată. Acmu, dară, chipul facerii, tocmelii și stricării în sine socotind, după care ai pofti, sfatul nostru alcătuiește și de carea intâi să te apuci, alege¹.

Hameleonul răspunsă: „Adevărat, dzice, că prietineaască sfătuitură și înțelepțască învățatură mi-ati dat, și acmu cunosc (că sufletele prietenilor adevărați, cu puterea simbathiii carea între sine au, unul gândul altuia oarecum nemerește și unul altuia proroc să face). După povestea dară carea au trecut și după sfatul carile de la voi am audzit, urmadză ca intâi doaă stricând, apoi pre unul să tocmașc, carile mai pre urmă a multora de tocjmirea vietii pricină poate fi. Veți ști, dară, o, fraților, că pieirea a doaă capete ieste viața a capului al triilea, adeca cu moartea Inorogului și acmu și a Șoimului, viața Corbului să va stârui, prin carile toată a pasirilor și a dobitoacelor monarhie să va întări și despre răzsipa

¹ Prin intermediul agenților, Cantemir dezvoltă o teorie a acțiunii și creației umane. O acțiune umană, și ca atare o creație, este expresia unei motivații sau a unor interese („pricini“). În realizarea oricărei acțiuni se au în vedere două perspective sau scopuri („săvârșituri“): aceea a acțiunii în sine, un lucru urmând să fie făcut indiferent de orice implicație; și cea a valorii, lucrul putând fi făcut „bine sau rău, tare sau slab, trainic sau netrainic“ etc. De asemenea, în realizarea unui lucru se are în vedere procedeul cel mai lesnicios și, am zice astăzi, cel mai economic, orice complicare inutilă sau adoptarea unei căi mai dificile decât este necesar ținând de domeniul iraționalului. Judecând, apoi, lucrurile din perspectiva durabilității („trăinicia“), în general acestea se produc mai greu și se pot nimici mai ușor, fie și cele construite în vederea unei durabilități mari. Cantemir interpretează problema prin zădărcia și desertăciunea străduințelor și creației umane, idee de factură biblică. Din același unghi de vedere trebuia și Scarlat Ruset să-și evalueze propriile sale demersuri pentru prinderea lui Dimitrie. Este curios cum tocmai agenții, gata la orice, sunt puși de scriitor să țină un logos cu o astfel de filozofie defetist-moralizatoare unui om cu o atât de diabolică plăcere și perseverență în a face rău.

carea i să gătește să va sprijeni. Iară într-alt chip nici putință, nici vreo de putință nedejde au rămas, precum mai pre urmă povestea viți înțelege!“¹

Dulăii din gura Hameleonului pentru numele Șoimului audzind, nu puțin să tulburără, căci și frica îi avea și cinstea îi purta. Însă, pentru ca dintr-adânc lucrul mai la ivală sa scoată, cu tot de-adinsul pe Hameleon a întreba începură și cum curg lucrurile și ce ar fi povestea să le spuie îl poftiră.

Hameleonul dzisă: „Lucrurile toate după poftă și după tâlcuirea visului cea dintâi purcesese și până în săvârșit așe ar fi mărs. Iară acmu vicleșugul carile Șoimul cătră stăpânul său au arătat și lucrurile spre mare și groznic rău au mutat și tâlcuirea visului mieu spre cumplită și strașnică izbândire au schimbat.“

Dulăii, învăluite cuvintele lui neprincipând, precum de aierul fierbinte îmbătat sau acmu la schimbarea lunii fiind, de boala ce avea² turbat, și tulburat să fie socotia, ales de numele visului (în carile toată voroava întemeiată să videa), audzind (din vis, vis, și din noapte întuneric să iasă socotia), însă macar și vis să fie (a tot lucrului știință decât neștiință [decât neștiință] mai bună și mai de folos a fi dzicea). Si așe, pentru temeiul voroavii și ceința povestiei, vârtos a-l iscodi apucără.

Hameleonul dzisă: „Șoimul spre amândoaaă monarhiile aieve neprijetin și cumplit vrăjmaș a fi s-au arătat, și pre mine de atâta vreme în râs și batgiocură țindu-mă, toate și mai nenumăratele mele slujbe în prav și în pulbere le-au vânturat, de vreme ce,

¹ Încurajat de agenți, Scarlat le comunică, tot în formă voalată, planul său de a nimici nu numai pe Dimitrie, ci și pe Toma Cantacuzino, considerat de el un trădător, pentru a feri pe Brâncoveanu de nenorocirea pe care, zicea el, i-o pregăteau cei doi.

² Cantemir afirmă despre Scarlat Ruset că suferea de o boală („boala ce avea“) psihonervoasă, cu manifestări ciclice de tip lunar („la schimbarea lunii“). Scriitorul repetă de câteva ori acest lucru în *Istoria ieroglifică*. (A se vedea și anterior: „ca cum de duh rău tulburat“, p. 15. expresie ce insinuează epilepsia).

precum bine știți, că cu toții sfatul la un loc pusesem, ca doară vreun mijloc a să afla s-ar putea, cu carile pre Inorog la prundiș să-l coborâm și pre neprijetinul obștii la strâmpotul lui și la largul nostru să-l aducem, la care lucru cu toții, ca într-o desime de pădure umbroasă și ca într-o noapte nuăroasă și întunecoasă, cu gândurile rătăcind și cu socoteala orbăcăind, îmblam (că întunecarea mintii, decât a nopții mai grea, și piierdereea socoteli decât a căii mai primejdioasă ieste). Și acmu mai toată nedejdea pentru isprăvirea lucrului să curma, ce eu, cu multe ostenințe și cu fierbinți sudori vărsate, în mijlocul primejdialor, ca o sulimendriță în mijlocul focului m-am aruncat și acmu mijlocul lesniirii și chipul isprăvirii aflând, atâta nevoie mi să îndemnăsa și pofta slujbei ațătase, cât ca cum cu totului în foc ași arde mi să părea și acmu plinirea slujbei, leacul arsurii țiind, pojarul carile mănuștările îmi topia precum să-l potolească socotiam. Căci cu multe meșterșuguri acoperite și cu fel de feliuri de giurământuri zugrăvite pre Inorog la strâmpotul lui și la largul nostru scosesem și în marginea prundișului îl coborâsem. Și acmu ca cum în dezlegate legături știindu-l, din ceas în ceas și asupra neprijetinului izbândire și cea dorită a visului mieu tâlcuire să audz aşteptam și, toată noaptea în gânduri tăvălindu-mă, în pat ca peștele pe uscat mă izbiiam (că precum peștele afară din apă cu aier să îneacă, așe pofta peste măsură toate valurile gândurilor asupră-și încarcă). Iară după ce astădzi soarele zorile ș-au răvărsat și de dzuă s-au luminat (oh, cu multul noaptea morții decât dzuă ca aceasta mai fericită și mai plăcută mi-ar fi fost) și curmarea nedejdii, cărea fără de nedejde mi s-au tâmplat, înțelegând, pentru ca minciunoase ispитеle Inorogului să arăt, la Șoim m-am dus. Nicicu de vinirea și de slobodzirea lui în gând puind (căci, de ar fi vinit, precum și eu și voi știre am fi avut, socotiam), cătră carile eu pentru chiară firea Inorogului și pentru nestătătoare cu-vintele lui a povesti și de-a fir-a-păr a le tâlcui începând, Șoimul, cu mare mânie a mă probodzi și cu amare cuvinte a mă o cări,

au început. Aşijderea, cu nespuse laude pre Inorog a lăuda şi preste ceriu lauda a-i râdica să silia, şi, încă cu putinţă de ar fi fost, toate tropurile ipervoliceşti unul peste altul grămădind, scaun decât a lui Zefs mai înalt preste ceriuri i-ar fi aşedzat. Deciia precum Inorogul la împreunare să fie vinit şi în mintea lui adâncă înțelepciune să fie găsit şi toată răutatea şi strâmbătatea la noi, iară toată bunătatea şi dreptatea la dânsul să fie aflat dzicea. Cătră acestea, mare cinstă pomenirii numelui adăocea, şi precum cu jiganie ca aceasta prietenie, iară nu neprietenie, a face şi a păzi trebuie, nici strâmbă goana noastră (carea împotriva a tuturor cereştilor ieste), carea asupra blândeştelor şi lineştii lui am scornit, fară izbândă de sus şi fără plată din ceriu a rămânea poate. După acestea şi pre mine cu tot de-adinsul tare mă îndemna ca de acmu înainte, tot neprieteşugul din inimă scoţind, cât prin mâna mi-ar vini, spre folosul, iară nu înalgirosul lui să silesc, de vreme ce şi el de astădzi înainte într-această inimă curat şi dintr-această socoteală nemutat rămâne. Ce năboiul cuvintelor să-mi abat (căci la inima dosedită meşterşugul voroavii neînvăţat să află şi materiia cuvântului nu să sfârşeşte) şi într-un cuvânt toată încheietura voroavii să cuprindz: câtă nepriinţă şi vrăjmăsie asupra Inorogului de la Şoim nedejduiam, atâtă şi încă şi mai multă priinţă şi frătie între dânsii am cunoscut. Eu, dară, o, fraţiilor, otrăvite ca acestea de la Şoim cuvinte audzind, ca cum cu oaă de năpârcă m-ar fi ospătat şi cu venin de vipere m-ar fi adăpat mi s-au părut, carile cu mari dureri de întristări în maţe-mi zămis-lindu-să, de mare năcaz pântecele crăpându-mi, cătră voi le nasc şi visul în izbândire încă puţin au rămas şi mai vârtos laudele şi clătirile cele de cap cu carile cu urgie îmi porunciia, pentru ca despre voi cuvântul tăinuit să ţiu, acelea toate clătirea otrăvii şi a melanholiei în ficaţi mi-au scornit, cât, precum mă videţi, de tulburat înainte vă stau. Ce cereşti de s-ar milostivi şi cu atâtă pohârnirea faptei de s-ar opri, încă tot de viaţă nedejde aşि trage. Iară cursul izbândirii visului, tot pre această cale de va merge,

Inorogul de toată primejdia scăpat și măntuit ieste, căci pasirea cea neagră, carea de corn nu i s-au putut lipi, tot cuvântul și lucrul împotrivă împotriva lui biruință să nu aibă, va să să tâlcuiască și leacurile cele peste fire date, sau de tot tăgăduite, rana și boala poftei mele așeși de tot neîstelită va să rămâie (că rana poftii decât a fierului mai obrintitoare și de pricina cât de mică mai burziluitoare ieste).¹

Dulăii amestecătura visului cu împrăștiitura altii voroave amestecată audzind, voroavii ce să răspundză nu putea și visul cum ar tâlcui nu știa. De care lucru, iarăși pre Hameleon dintr-acestea ce s-ar înțelege întreba și visul ce s-ar tâlcui cerceta.

El dzisă: „A visului izbândire într-acesta chip Dumnădzău să o depărtedze, iară ceia carea eu mai denainte am tâlcuit, de izbândire să o apropiiedze. Și mai mult pentru vis în zădar cu gândurile în desert nu vă purtați, ce pentru povestea deșteptată lucrul a păzi nu vă îngăimăți, și de ce întâi și mai cu temeiul vii apuca, fără zăbavă vă gătați. Că nu prea atâta Inorogul, pre căt Șoimul lucrurilor noastre să împoncișadză (că cine priiește neprijetinului, acela nu priiește prijetinului), și într-această dată oricine viața Inorogului poftește, acela cinăi spre moartea Corbului gătește. Iară căt despre partea mea ieste, bine știți, că încă de demult îmbletele Șoimului nu-mi plăcea și precum pentru vicleșugurile în prepus să întrâm era, mutarea sfatului celui dintâi îl arăta, precum v-am și mai povestit. Iară acmu, iată, prepusurile mele la adevereală și vicleșugurile lui la ivală au ieșit² (că

¹ Folosind și datele visului său, Scarlat caută să demonstreze în fața agenților vinovăția lui Toma Cantacuzino: acesta nu numai că a dejucat cu bună știință planul de prindere a lui Dimitrie, dar nu încetează să-l laude, dovdă că Toma și-a trădat domnul și stăpânul, coalizându-se cu Dimitrie împotriva acestuia.

² Scarlat, bănuind pe Toma mai demult de neloyalitate față de Brâncoveanu, avertizase despre aceasta pe agenți, ceea ce înseamnă că domnul Țării Românești folosea un personal de supraveghere și control asupra rețelei sale de spionaj și chiar asupra trimișilor săi speciali. De altfel, cronica lui Radu

spre porunca stăpânească ce vicleșug mai mare a fi poate decât prieteșug și frăție a legă cu neprijetinul cel de moarte), precum și Șoimul a face acmu s-au vădzuț, carile, pre vrăjmaș ca acesta la mână având, nu numai căci în toată pacea l-au slobodzit, ce încă și departe țiindu-i, spre a lui priință și a vicleșugului părtăsie pre alții a-i întoarce silește. Însă precum bine salamandra mă mustă că nu fietecui ieste dat jăratec a mânca (nici fietecui de lucruri aspre și grele a să apuca să cade, ales când pricina asupri-toare lipsește). Dară de vreme ce eu, ticălosul, jăratecul am mâncat, în mață neastâmpărat pojar ca acesta mi s-au ațiațat, oaale ohendrii am băut, puui șerpelui am zămislit și acmu iată că i-am și născut, pre toți cereștii milostivi cu plecăciune rog ca aceasta numai, iară nu alta, izbândirea visului să fie. Că până aice fortuna piciorul a călca de-și va opri, tot oarece nedejde rămâne ca lucrul început la săvârșit să să ducă, însă nevoință din inimă și silință din suflet de să va pune (că nevoința sufereală cearcă, iară sufereala toate rabdă, iară răbdarea cu vreme mai mult izbândește).¹

Dulăii dzisără: „Dară acmu adevărat, peste știința noastră, Inorogul cu Șoimul împreunare să fie avut? Si fără prepus cuvințe necădzute ca acestea cătră tine împotriva stăpânului nostru să fie grăit?”

„Cu bună sama, răspunsă Hameleonul, și așe să-m aib parte de copiii pre carii acmu prin pântece i-am născut (că bine ști că într-alt chip nașterea copiilor firea mi-au tăgăduit) și așe roada săditurii carea am sădit și zmiceaoa, odrasla hultuoanei carea am hultuit să-mi crească, cât ieste minciună sau alt chip de blojeritură în voroava mea. Deci mai mult ceva de acestea a vă prepune vă părăsiți și cum mai curând pentru lucrurile Inorogului și pen-

Greceanu, cronicarul oficial al lui Brâncoveanu, înregistrează manifestările de nelioialitate ale lui Toma Cantacuzino față de domnul Țării Românești.

¹ În colocviul cu agenții munteni, Scarlat face mereu referiri la visul său, dând progresiv o altă interpretare.

tru strâmbe îmbletele Șoimului, Corbului știre să dați. Că amintrilea (rana obrintindu-să și patima învechindu-să, a să vin-dica cu nevoie va fi) (căci până a nu flămândzi, hrana a cerca, a socolanilor, iară flămând pe la ușile altora a să împrumuta, al leneșilor lucru ieste). Și cătră acestea lucrul încă mai dintr-adânc a cunoaște de viți vrea, a ști vi să cade că a Șoimului fapte spurate nu numai cu atâta să încheie, ce încă și de alte ale lui vân-turoase fantazii bine m-am adeverit, pentru carile fără nici un prepus adeverit sint.¹

Dulăii aceia ce poate fi întrebându-l și de va fi ceva de temeu, pentru ca totdeodată monarhiilor știre să facă, dzicându-i, Hame-leonul răspunsă: „Ieri, când soarele fruntea cailor spre apus și carul spre coada ursului celui mic își întoarce², pre marginea prundișului încoace și încolea, pentru ca meleanholia să-mi răschir, primblându-mă și pentru lucrurile asupră-ne stăruitoare în multe gânduri învaluindu-mă, Molia, carea blanele strică, în timpinare îmi ieși.³ Eu, macar că nu de foame, ce pentru zăbava pre vârvul limbii luând-o, ea, săracă, de icoana morții carea acmu

¹ Scarlat consiliază pe agenții munteni să alcătuiască împreună cu el un denunț către Brâncoveanu, în care să-l încunoștințeze despre trădarea lui Toma Cantacuzino. Aceasta dovedește rolul oficial al lui Scarlat în rețea secretă a lui Brâncoveanu. De altfel, în aranjamentele făcute de domnul Țării Românești pentru sprijinirea candidaturii lui Mihai Racoviță, lui Scarlat i se promiseseră „florile și văpsele“, adică „voie slobodă, minciuni, vicleșuguri a face și a scrie“, situație ce înseamnă investirea lui ca agent de spionaj atât în folosul lui Racoviță cât și al lui Brâncoveanu. Un asemenea rol îl jucase și Chirilă Dimachi, care, ca diplomat al lui Constantin Duca, furniza informații despre acesta curții socrului de la București.

² *Caii soarelui cu fruntea spre apus și carul spre ursul cel mic își întoarce: adecă după noă ceasuri de dizi, pin chindie (D.C.).*

³ „*Molia din blane*“: Athanasie Papazoulu, mic agent al Cantemireștilor, în toamna anului 1703 înștiințase pe Dimitrie de hotărârea adunării restrânsă a boierilor aflați la Adrianopol de a-l urmări și a-l prinde. Din pasajul de față rezultă că Athanasie Papazoulu căzuse într-o cursă întinsă de Scarlat, care urmărea să obțină de la el unele informații secrete.

dinainte-i sta, tare însăpăimându-să, cu mare umilință a mi să rugă începu și: „Cruță-mi viața, domnul mieu, dzicea, spre moale și molatec trupșorul mieu aspru și nedomolit nu te arăta, ce întâi doaă, trii jelnice a mele cu cele mai de pre urmă trase duhuri alcătuite stihuri și olicăite cântece ascultând, vii cunoaște că musele, pre cei ce de la inimă le iubăsc, cu darul profitii îi împodobăsc! Care cântec, bineînțeles, și mie și tie și pre lângă noi încă multora viață a da, iară amintrilea neaudzit și neînțeles, a multora ața vieții a curma poate.“ Eu îi dziși: „(De moarte nu te teme și de viață nu fi cu grijă), ce cântecul ce știi¹ cum mai curând și cum mai bine știi, mi-l cântă, pentru carile împreună cu viață și alte multe și scumpe de la mine daruri vii lua, carile, după giuruința cuvântului, îndată și cu plineala lucrului vor urma.“ Ea, dară, într-acesta chip cântecul începu:

„Cu penele Șoimul vântul despicând,
Cu Bâțlanul negru cuvântul puind,
Corbul dinceput cu rău tirânește,
Nici din hereghie² pre drept stăpânește,
Ce-n cuibul altora oaăle ce au scos,³

¹ Scarlat știa bine că Athanasie Papazoulu cunoștea unele secrete importante, de deconspirarea cărora depindeau viața și moartea unor persoane importante ale vieții politice de atunci („cântec... mie și tie și pre lângă noi încă multora viață a da, iară amintrilea neaudzit și neînțeles, a multora ața vieții a curma poate“).

² „Hereghie — origine nobilă, princiara. Cantemir repetă afirmația că Brâncoveanu nu era de origine princiara și ca atare nu avea drept la domnie.

³ Neavând drept la moștenire, Brâncoveanu s-a folosit în acest sens de dreptul altora. În *Istoria Imperiului Otoman* Cantemir va afirma că acesta a usurpat numele Basarabilor. În realitate, Brâncoveanu, nepot al fraților Cantacuzini, cu drept la domnie, a căpătat tronul printr-un aranjament de familie, nici unul dintre frații lui Șerban Cantacuzino nevrând să se încarce cu o atât de dificilă responsabilitate. Se vede însă treaba că nepoții de frați ai domnului decedat nu vroiau să mai țină seama de un astfel de aranjament. Unul dintre aceștia era Toma. Până la urmă tronul a fost ocupat de Ștefan Cantacuzino, după uciderea lui Brâncoveanu (1714).

Tare laba Șoimului le va da-le gios¹,
 Cel cu un corn, iute, mai iute la minte,²
 Ale sale cere cu svinte cuvinte.
 În curândă vreme, după fulger, tunul
 Rău îi va detuna, din mulți pân la unul³.

Așijderea vii și, domnul mieu, dzisă Molia, eu, ticăloasa, și a mă naște și a mă hrăni din pieile jigăniilor obiciuită fiind, cu amăgeală blane socotind a fi, în niște pene am fost întrat, de la carile și cântecul acesta acmu de curând am învățat. Penele dară precum să videa era de Șoim cu de Bâtlan amestecate⁴, carile după sfărșitul cântecului, între sine o voroavă dulce și исcusită ca aceasta a șopti începură. Și întâi penele Bâtlanului cuvântul apucând, dzicea: „Pre stăpânul mieu, acmu de curând, Corbul l-au trimis, pentru ca împreună cu stăpânul vostru, Șoimul, de pază

¹ Se afirmă expres că Toma Cantacuzino, care avea drept la domnie, ar umbla să răstoarne pe Brâncoveanu, vărul său primar.

² O nouă autocaracterizare a lui Dimitrie Cantemir („cel cu corn“): un om „mai iute la minte“ decât alții. Despre el se spune că și-ar cere niște drepturi față de Brâncoveanu („ale sale cere“). Pretențiile celor doi împotriva lui Brâncoveanu ar fi putut să-i împrietenească.

³ *Penele Șoimului și a Bâtlanului sunt slugile lor* (D. C.) — versurile, alcătuite într-o formă scriptică, se pot traduce astfel: Prin agenții („slugile“) lui Toma Cantacuzino și prin Dimachi, capuchehaia sa la Poartă, Brâncoveanu își aranjează treburile de domnie („cuvântul puind“) în capitala Imperiului Otoman, aceasta însemnând că domnul Țării Românești se menținea la putere cu ajutorul poliției sale secrete. Deși nu are dreptul de a fi domn, el stăpânește Țara Românească. Toma Cantacuzino va avea grija să-l răstoarne. Dimitrie Cantemir își va ridica și el pretențiile sale, astfel încât acțiunea conjugată dintre cei doi va avea asupra lui Brâncoveanu și asupra familiei sale efectul unui trăsnet („tun“) nimicitor. Despre faptul că Toma Cantacuzino complotă într-adevăr împotriva lui Brâncoveanu vorbește și cronicarul oficial al domnului, Radu Greceanu.

⁴ Atât Toma Cantacuzino cât și Chiriță Dimachi își aveau fiecare agenții personali, care se spionau și se supravegheau reciproc. Se vede că acest Papazoulu asistase din umbră la o adunare a agenților lui Toma și Dimachi și, trăgând cu urechea la discuțiile lor, a aflat astfel secretele pe care le va dezvăluî apoi lui Scarlat.

prin munți și prin gârlele apelor să fie și nu știm încă pentru alt oarecine (a căruia nume l-am uitat) aminte să le fie le-au poruncit, ca doară a-l prinde putând, nu știm ce răutate mare să-i facă să gătesc. Însă ce vor putea isprăvi nu putem ști, de vreme ce, precum înțelegem, nu pre iușor acesta lucru a isprăvi nedejduiesc.⁴¹ Iară penele Șoimului dzisără: „Voi, puturoaselor, câte cuvinte ați grăbit, pre toate cu nu știm, nu știm, le-ați amestecat. Ce noi știm că stăpânul nostru nici nebun, nici luat de minte ieste, ca organ răutății și cleștele faurului să să facă și știm că tot sfatul din rău spre bine și din minciunos spre adevărat l-au mutat (că precum atocmirea mădularelor la frumșetea trupului, așe atocmirea sfaturilor la podoaba înțelepciunii slujește). Adeca de strâmbă vânarea Inorogului părăsindu-să, ei pre cela ce i-au trimis să vânedze și pre noi din pestrițe să ne facă negre, iară pre voi din negre să vă facă pestrițe, care lucru acmu, cu mijlocul celor ce știi văpsi acestea, ieste gata și precum după fulger îndată tunul urmadză, așe după sfat, cuvântul în lucrul să va plini².“

Acestea, o frațiilor, de la lighioaia carea afară din toată patima noastră ieste am audzit și, precum pentru începături, așe pentru sfârșituri, vreo știre să aibă în ceva a prepune nu ieste. De care lucru, aievea ieste că probăziturile carile în obraz mi le arunca și laudele cu carile pre Inorog preste nuări rădica cu a Moliii

¹ Agenții lui Dimachi, vorbind oarecum voalat, destăinuiesc că șeful lor, împreună cu Toma, au primit sarcină de la Brâncoveanu să urmărească și să captureze pe cineva aflat în Istanbul („munții și gârlele apelor“), desigur pe Dimitrie Cantemir; ei își exprimă însă opinia că o astfel de sarcină părea irealizabilă.

² *Văpsitorii penelor: schimbătorii stepenelor (D. C.)* — adică ai rangurilor sociale și ai funcțiilor. Agenții lui Toma spun lucrurilor pe nume, afirmând că Toma nu admite să se facă unealta acțiunii nedreptă dusă de Brâncoveanu contra lui Dimitrie. Dimpotrivă, Toma se va întoarce împotriva domnului Țării Românești și va schimba rolurile agenților săi și ai lui Dimachi, toate aceste lucruri urmând să se petreacă curând. O astfel de conversație între cele două grupuri de agenți demonstrează că încă de la început se ajunsese la o colaborare între Toma și Dimachi.

cuvinte foarte bine să potrivăsc și decât lumina soarelui mai tare să adeveresc. Acestea, pre căt a mea proastă socoteală agiunge, cu un ceas mai înainte la o cale de nu să vor pune, mă tem că să nu cumva iasă, precum penele dzicea, și noi pre alții a vâna îmblând, să nu ne cumva vânădze alții pe noi (că ce ieste după părete, ochiul muritoriu a videa, și ce să va naște mâne sufletul în muritoriu a cunoaște nu poate). Pentru care lucru (tot cuvântul ascultat, tot sfatul de întrebat și tot prepusul cu chibzuită socoteală cercat și scuturat trebuie).¹

Dulăii de acestea cu informuite dovedele a Hameleonului tare adeverindu-să și cuvintelor lui vârtos încredințându-să, îndată pentru toate Corbului știre făcură² (că precum dulăii fricoși de frundza clătită latră, și coteii minciunoși de pe urma șoarecelui, ca după a iepurelui cehnesc, așe iușorul la minte de toate să teme și pentru adevăr minciuna pre lesne crede).

Ce Hameleonul meșterșugul ritoricăi în poetică mutând,³ o sentenție veche spre mai mare răul nou într-acesta chip le prociti;

¹ Scarlat reușește să convingă pe agenții munteni, aducând ca probă mărturia lui Papazoulu, ale cărei fapte coincideau cu poziția adoptată în fața sa de către Toma Cantacuzino.

² Agenții munteni se hotărăsc, în sfârșit, și dau de știre lui Brâncoveanu de toate cele aflate, convinși acum că într-adevăr Toma își trădează stăpânul. Astfel de denunțuri împotriva lui Toma au fost consemnate și de Radu Greceanu, cronicarul de casă al lui Brâncoveanu.

³ Cantemir vorbește despre devierea retoricăi în poetică, retorica fiind înțeleasă, în concepția cantemirană, ca o modalitate de falsificare a adevărului. Filozoful nu ne spune în ce fel poetică poate juca un astfel de nedosit rol, dar am putea avansa opinia că ar fi eventual vorba de trimiterea la citate, cu rol aforistic („sentenție“), din opere poetice de autoritate recunoscută, ca în exemplul de mai jos. Un astfel de apel, de obicei din nevoi de ordin practic (soluții preluate din citate pentru situații analoge) înseamnă, din punct de vedere logic, folosirea nejudicioasă sau în scopuri necinstite a analogiei. Utilizarea unor asemenea citate din opere poetice, lucru frecvent și în timpul nostru, joacă, prin urmare, un rol bine definit în gândirea literară și filozofică a lui Cantemir, fapt ce ne îndrăgitiește să considerăm că N. Iorga nu avea dreptate să-l acuze pe scriitor de eruditie ostentativă.

Οὐ χάλον τὸ φίλε παντα λογον ποτὶ τεχτονα φοιτην
 Μῆδετι παντ' αλλον χρεος ἵσχεμεν αλλα χαι αυτος
 Τελνάθαι σκριγγα, πελει δε τοι ευμαρεξ εργον¹

Adecă:

Nu ieste bine, o, prijetine, pentru fietece
 pricină la meșter a merge.
 Nici la toate altul să-ți trebuiască, ce și tu
 Fă fluierul, căci îți ieste pre lesne lucrul.²

Acei vechi a lucrurilor cunoscători nu în zădar învățături ca acestea supt slovele nemuririi au legat, ce pentru ca dintru ale sale următorii domirindu-să, spre folosul și procopsala sa cuvintele la faptă să aducă³. De care lucru noi, macar că știre Corbului facem și învățătură de la dânsul așteptăm, însă după svânta aceasta sentenție și de la noi vreo clătire a să face trebuie, pentru ca doaă lucruri a dobândi să putem: Una căci nevoia lucrului ce ne stă asupră poate să nu aștepte învățătura de acolo, alta că ce din mintea noastră a isprăvi vom putea, aceia numai hirișă a noastră cinste să va chema. Iară amintrilea, noi totdeauna ucinici și alții meșteri vor rămânea, nici toată nedejdea curmând în toate ceasurile, ca puii golași, cu gura căscată, hrana de la alții să așteptăm, ce bună inimă făcând, bărbătește de isprăvirea lucrului să ne apucăm. Că precum am și mai dzis, că de va rămânea a visului tâlcuire numai până aicea, alaltă tâlcuire toată nelucrătoare va rămânea și doritul săvârșit odată cu bucurie tot vom videa. Pentru carile, bună nedejde mi-au rămas, de vreme ce Șoimul, în mine deplin credință având, precum iarăși la același

¹ Versurile citate sunt din Hesiod, *Munci și zile*.

² Folosind acest aforism, Scarlat spune agenților că este mai util să dea dovadă de inițiativă în rezolvarea unor probleme curente, fără a mai apela la încuviințarea superiorilor.

³ Pasaj revelator pentru admirarea pe care o avea Cantemir pentru valorile culturii antice, indiciu al formației sale umanist-renascentiste. Anticii trebuie să fie modele și învățăminte practice pentru oamenii epocii sale.

loc cu Inorogul ieste să să mai împreune mi-au arătat. Care vreme foarte în minte țiind-o, altă dată somnul nu vise, ce trezviaa lucruri deplin îmi va arăta, și aşe, socotesc că de lațurile ce i-am întins tot nu va scăpa.¹

Deci dulăii carte în chip ca acesta scrisă cătră Corb trimasără:

„Monarhii monarhiilor și domnului domnilor, stăpânului nostru milostiv, noi credincioasele slugi și plecații robi, ogarâi, dulăii, coteii și Râsul², cu multă plecăciune, la pravul pragului puternicului nostru stăpân, nevrednicile noastre obraze ștergând, de la toate cereștile puterii, bună pază și fericită viață rugând, biruință a toată împotrivirea și supunere a tot neprietenul poftim. Cătră aceasta, în știre facem că precum cerescul Vultur martur cuvinTELOR și cunoșcătoriu inimilor ne ieste, că nu de vreo zavistie porniți, nici de vreo pizmă clătiți, ce de adevărate tâmplate lucrurile părților acestora (adecă la Grumadzii-Boului, unde împotriva neprietenului de obște și pentru vânătoarea vrăjmașului

¹ Fragment revelator pentru felul în care Cantemir înțelege folosirea deviată a poeticii: Scarlat recurge la citat ca normă a unei activitățijosnice, cu scopul de a însela, ceea ce înseamnă că scriitorul cerea în mod implicit ca utilizarea valorilor culturii antice să fie făcută într-un cadru etic, de strictă moralitate. Devierea de la normele etice ale acțiunii reprezenta implicit o falsificare a adevărului conținut într-o valoare culturală adoptată ca model sau călăuză de acțiune. Astfel, Scarlat îndeamnă pe agenți să nu mai aștepte răspunsul de la București, să acționeze peste capul lui Toma, înselându-l și folosindu-l ca momeală, și să aibă inițiativă în activitatea lor, pentru a avea merite personale în executarea ordinului șefului suprem, Brâncoveanu, în ceea ce privește capturarea lui Dimitrie.

² Scrisoarea trimisă în țară de agenții lui Brâncoveanu este alcăuită ca venind din partea tuturor categoriilor de slujbași ai corpului de informații secrete aparținând domnului muntean: curierii (ogarii), spionii (coteii), capuchehaiiele (dulăii). Este de remarcat și prezența lui Mihalache Ruset (Râsul) care, împreună cu fratele său Scarlat, erau capuchehaiiele lui Mihai Racoviță la Poartă, ceea ce înseamnă că era o acțiune conjugată, conform convenției încheiate între Iași și București. Stilul, formulele de politețe sunt în spiritul corespondenței oficiale din acea vreme.

Inorog trimiși sintem) însămnăm și înștiințăm. Va ști dară domnul nostru milostiv că în ceste dzile cu ostenința a unor prieteni credincioși și prin multe crunte ale noastre sudori, cât și talpele prin aspre și ascuțite stinci călcând ni s-au beșicat și prin dese și ghimoase hinciuri scociorând, părul ni s-au jepuit și pielea ni s-au despoiat, și așe, după multe priveghiri și alergări, pre acel de cap neprijetin la mare strâmptoare l-am coborât și în mâna Șoimului ca în nerupe și nedelegate legături l-am lăsat, cu toții bună nedejde având ca și ostenințele noastre în deșert să nu iasă, și acel cumplit neprijetin sfârșit răutăților să-și puie. Ce Șoimul (pre carile pentru mai mare credință și mai bună nedejdea l-ai fost trimăs), după ce cu dânsul față la față au vinit, nu știm, cu ochii, ca vulpea pe cocoș, l-au fărmăcat, au cu cuvintele, ca sirenele cu cântecele, l-au atipit și l-au amăgit? Atâta știm că nu numai căci nu l-au prins, nu numai căci nepipăit l-au slobodzit, ce încă și una cu dânsul într-un prieteșug și într-o inimă legându-să, mare dragoste între dânsii să arată, atâta cât, nu numai căci despre goana lui ne oprește, ce încă și pre noi, ca vicleșugului lui părtași să ne facem, tare ne silește.¹

Așijderea Bâtlanul (carile mai pre urmă pentru paza gârlelor s-au trimis), în partea lor dându-să, toate tainele și toate siltele cătră Inorog ne descopere, cât un păr de pe noi de ne-ap năpârli, preste știință neprijetinului să fie cu puțină nu ieste.² Cătră acestea, foarte bine și din chipuri de credință vrednice, tare ne-am adeverit, adeca Șoimul penele schimbându-și, din pestrițe negre, iară a Bâtlanului din negre pestrițe să le facă. De care lucru, acestea nu în puțin a să lua trebuie (căci bucățeaoa aluatului la toată covata destul ieste și din scânteia mică, mare pojar a să atița

¹ În scrisoarea-denunț Toma este acuzat că în timp ce agenții depuneau toate eforturile pentru prinderea lui Dimitrie, acesta a legat prietenie cu dușmanul oprindu-i să-și facă datoria și violență astfel pe domnul și stăpânul său.

² În același denunț, era vizat și Dimachi, capucină domnului muntean, fiind acuzat că înștiință pe Dimitrie de tot ce se punea la cale împotriva sa.

poate). La carea proasta noastră minte alt leac a afla nu poate, fără numai Șoimul și Bâtlanul, dintr-această slujbă scoțindu-să, la monarhie să să cheme, ca pentru vicleșugul carile au făcut dovedindu-să, cu ceia ce li să cade pedeapsă să li să plătească.¹

Cartea acestora decât cerneala mai cu negre pâri plină și într-acesta chip împodobită era.² Iară Șoimul, precum mai sus s-au pomenit, dacă de la împreunarea Inorogului s-au despărțit, după cuvântul carile îi dedese, și el carte ca aceasta alcătuind, cătră Corb au trimis³:

După titul. „Bine știe domnul mieu milostiv că după porunca carea mi s-au dat, la Grumadzii-Boului viind împreună cu toți dulăii, în tot chipul de nevoință, spre a Inorogului vânătoare am silit și am nevoit, atâta cât nici o piatră neclătită și nici un unghiu nescociorât și nici un meșterșug neispitit n-am lăsat (ce celea ce norocul nu sloboade, nevoința batgiucuresc) și nicicum cu de-a sila la mâna să-l aducem n-am putut. Ce iarăși, după porunca carea am avut, cu mijlocul Hameleonului, cuvinte de pace și sămn de prieteșug i-am trimis, socotind (ca cea cu rău a îsprăvi n-am putut, cu bine a îsprăvi să ispitem). Carile, întâi cuvintelor, apoi giurământurilor mele încredințându-să, la un loc ne-am împreunat și tot feliul de voroavă cu dânsul am scuturat. Ce câte prin multă vreme am vorovit, toate a să scrie și multe sint și nu toate urechile a le suferi pot. Iară toată încheitura cuvintelor ieste aceasta: Pacea și liniștea cu toată inima poftește, însă a să

¹ În încheierea denunțului, agenții propun lui Brâncoveanu să recheme în țară atât pe Toma cât și pe Dimachi ca să dea socoteală de faptele lor și să-și ia pedeapsa. Brâncoveanu va da curs acestei propunerii, rechemând în țară pe Toma, dar, cum o va dovedi desfășurarea ulterioară a evenimentelor, nu-l va pedepsi.

² Denunțul conținea o mulțime de calomnii la adresa lui Toma Cantacuzino și Dimachi.

³ Fără să știe de denunțul trimis de agenții din subordine împotriva sa, Toma expediază, la rândul său, o scrisoare către Brâncoveanu, în care îl informează despre stadiul îndeplinirii misiunii încredințate.

încredința prea cu anevoie a fi arată, de vreme ce de multe ori și prin multe chipuri aceasta s-au ispiti și totdeauna și în cuvinte și în fapte amăgit și viclenit s-au aflat. Care lucru, eu, tare tăgăduindu-l, cu multe chipuri de voroave, fără ființă, dreptatea a-i astupa mă siliam (că cei ce a păcii aşedzători sint, pentru ca cele cu cuviință și spre împăcarea inimilor sint să aşedze, și minciuni a grăi slobodzenie au, ca capetele rădicând și înăltând, mijlocele a ținea să poată). Ce el, cu multe și mari argumenturi și nebiruite dovede și mai vârtoș cu scrisorile carile a mâna avea, dreptatea lui și amăgeala noastră arăta,¹ atâta cât ce să-i răspund n-am mai avut. De care lucru toate cuvintele lui cu socoteală și toate jalobele lui cu dreptate a fi mi s-au părut. și într-aceasta, domnul mieu milostiv adeverit să fie că amestecătorii de răutăți și a păcii neprijetini într-alt chip îl zugrăvii, iară eu la dânsul alt chip am cunoscut. Deci ce priință adevăratii mele slujbe mă îndeamnă și adevărul poftește, dzic că jiganiia aceasta nu de neprieteșug, ce de prieteșug vrednică ieste, căci într-îmbă mâna gata și neferit ieste. Pentru acestea, dară, cu îndrăzneala și voia vegheată carea la lumina negrimei tale neapărat am, mă rog: ca ce pofta și voia domnului mieu milostiv ar fi, cum mai curând chiar răspuns să aib, căci până în vremea a 1.500 de minute, soroc răspunsului puind, până la aceia vreme goana neprieticăască în odihna prietenească precum va sta cuvânt i-am dat.²"

Corbul, dară, ase din doaă părți, doaă feluri de scrisori luând,

¹ În scrisoarea trimisă către Brâncoveanu, Toma îi relatează că la întâlnirea cu Dimitrie Cantemir a putut afla că acesta este în mod sincer înclinat spre o împăcare cu domnul Țării Românești, dar Brâncoveanu dăduse până aici doavadă de rea-credință, pentru care el posedă dovezi scrise. Aluzia se referă probabil la convenția încheiată cu Lupu Bogdan hatmanul și încălcată de Brâncoveanu.

² Subliniind sinceritatea și calitățile lui Dimitrie Cantemir, Toma pledează pentru o reală împăcare cu acesta și cere aprobarea de a realiza o învoială de pace. El a acordat lui Dimitrie un armistițiu de 15 zile („1500 minute“), timp în care dorește un răspuns în această privință de la domnul său.

cu doi ochi, doaă cărti citiia, și cu doaă urechi, doaă povești împotrivă audziia. Ce ochiul cel drept cu urechea dreaptă pe cartea dulăilor fu și minciunoasă cuvintele și clevetele lor ascultă. Iară ochiul stâng și urechea stângă pe slovele curate și cuvintele adevărate întorcând, toate dzisele îndărăpt și tot adevărul în minciună luă (căci minciuna după voie decât adevărul împotrivă la cei stăpânitori mai mare încăpere are). Deci dulăilor răspuns dede, precum pre Șoim și Bâtlan de acolo râdicând, ceia ce li să cade își vor lua plată, iară ei, în tot chipul silind, lucrul în slab să nu lasă și ori în ce fel s-ar putea, numai la mâna neprijetinul să vie, să nevoiască, pentru carea mare mulțemită și de aceia slujbă vrednice daruri vor lua. Iară din pricina lenivirii lor, lucrul într-alt chip de va fi, fără grea [grea] certare și fără a cinstei scădere să scape nu vor putea¹.

Iară Șoimului într-acesta chip răspuns trimasă: „Cartea ta am luat și într-însa cuvintele inimii Inorogului am citit. Deci iată că-ți džic: nu să poate, nu să face, nu să află, cătră mine altă dată a scrie te părăsește. Iară Inorogului cuvânt de pace supt giurământ cât de tare dă, și numele cerescului Vultur la mijloc puind, pre neprijetin a amăgi nu te sii (căci la noi doftori sint carii, daruri bune vădzind, boala păcatelor cât de grea a tămadui pot), (Ѡ, zeľ cai qeoµmuritorii a nemuritorilor voie a amăgi cum pot ispit?). Ce ori în ce chip ar fi, încă o dată la locul prundișului a-l coborî silește, de unde altă dată ca de altă, să nu cumva mai scape, nici frica giurământului de la îndrăzneala izbândii a te opri pricină să pui (că pre neprijetin a-l birui numai voia noastră cearcă, iară tot feliul de meșterșuguri și de vicleșuguri a face pravila locului nostru sloboade). Că în monarhia noastră ves-

¹ Primind ambele scrisorii și dând curs urii sale împotriva lui Cantemir, Brâncoveanu acordă credit agentilor, cărora le face cunoscut că va rechema în țară pe Toma și pe Dimachi. În consecință, le acordă în exclusivitate întreaga responsabilitate și libertate de acțiune în ceea ce privește prinderea lui Dimitrie, promițându-le răsplata cuvenită pentru o astfel de importantă sarcină.

tită și de la toți adeverită axiomă iese (cu mortul, decât cu viul, giudecată a avea, mai lesne, și de păcatul nevădzut, decât de neprietenul vădzut, a te curăță mai pre iușor iese¹). Că când jignirea aceia dintre vîi va lipsi, atuncea numai noi precum adevărat între vîi ne odihinim ne vom putea numi. Deci cum mai curând, după porunca noastră, sau isprăvind, sau neisprăvind lucrul, pre Bâtlan împreună cu tine luând, aicea să vîi căci alte lucruri și alte trebe într-alte părți a împărației noastre s-au tâmplat, la carile pentru ca cu mâna ta să să isprăvască, sintem să te trimetem². Iară pentru aceia slujbă într-acea parte, iată că pre fratele fratei lui, vărul vărului și nepotul nepotului, Uleul, trimetem, carile, îndată acolo ce va sosi, tu, fără altă zăbavă sculându-te, să vîi. Într-alt chip să nu faci. Aceasta-ți scriem.³

¹ Brâncoveanu răspunde lui Toma că nu acceptă învoiala făcută cu Dimitrie Cantemir. Ca atare trebuie să-l atragă pe acesta la o nouă întâlnire sub pretextul împăcării, în realitate, o nouă cursă de capturare. În această privință să nu-și facă probleme de conștiință, din cauza folosirii jurămintelor mincinoase, întrucât „pravila locului“, adică regula politicii lui Brâncoveanu, se conducea după principiul „scopul scuză mijloacele“, precum și după deviza , că este mai ușor să te judeci cu mortul și este mai bine să te cureți de dușman decât de păcate.

² Chiar dacă Toma nu ajunge să-și îndeplinească misiunea încredințată, domnul Țării Românești îi ordona să ia cu el și pe Dimachi, și să se reîntoarcă neîntârziat în țară, unde va primi alte însărcinări. Într-adevăr, Brâncoveanu, după cum mărturisește cronicarul Radu Greceanu, îl face pe Toma mare postelnic, după întoarcerea lui în țară, cu toate zvonurile și informările primite despre neloyalitatea acestuia. Domnul Țării Românești nu putea, desigur, trece peste puternica și influenta familie a Cantacuzinilor, al cărei membru era și Toma.

³ În locul lui Toma rechemat în țară, Brâncoveanu trimite ca șef al agentilor și spionilor săi pe paharnicul Ștefan Cantacuzino (Uliul), fiul stolnicului. El este numit „fratele fratelui, vărul vărului și nepotul nepotului“, întrucât era frate cu Răducanu Cantacuzino (Coruiul), celălalt fiu al stolnicului, era primar cu Constantin Brâncoveanu, acesta fiind, la rândul său, văr primar cu toții Cantacuzinii din generația Tânără și, nepotul mătușii Stanca, mama lui Brâncoveanu, și al lui Matei Cantacuzino, tatăl lui Toma.

PARTEA A OPTA

CUPRINS

Amânduror părților răspunsurile într-acesta chip viind, dulăii cătră Hameleon a Corbului socoteală îndată descoperiră și pentru venirea Inorogului la împreunare foarte amintea să-i fie cu multe giuruințe îl rugară. (Ce pietrii rătunde din vârful dealului puțină urnire îi trebuie), căci el altă treabă nu avea, fără numai ce dzua împreunării lor păziia¹. Iară Șoimul, vădzind că după făgăduința carea cătră Inorog făcusă răspunsul nu-i vinisă, nici inima Corbului spre pofta adevărului să plecase, ce supt numele credinții încă mai mari și mai fără lege vicleșuguri să facă îi poruncește, socoti (că mai bine ieste într-o dzi de o mie de ori a muri decât ochiul cel ce toate într-ascuns vede o dată a amăgi), și tot adevărul cătră Inorog descoperind, adevăratul prieteșug să-i dobândească aleasă, pentru ca din viitoarea-i primejdie norocul a-l feri de nu va încovi, încăilea pre dânsul de acea imăciune curat și neimat să-l cunoască². Deci Șoimul de vicleană cartea carea

¹ Agenții lui Brâncoveanu la Poartă comunică și lui Scarlat răspunsul primit de la Brâncoveanu, privind planul acestuia de continuare a urmăririi, rugându-l să fie mai cu băgare de seamă la cea de a doua întâlnire. Această colaborare a agenților munteni cu Scarlat se făcea conform convenției de într-ajutorare amintită între Iași și București.

² Toma se conturează drept un personaj de factură cavalerească: primind de la Brâncoveanu ordinul de a folosi cea de a doua întâlnire pentru a-l captura pe Dimitrie, el hotărăște să nu dea curs acestei dispoziții care ar fi însemnat transformarea sa într-o mizerabilă unealtă a violenței și necinstei domnului, ci dimpotrivă, preferând câștigarea și respectarea unei prietenii adevărate, se gândește să-și prevină prietenul de soarta ce i se pregătea. Până la sosirea

dulăii cătră Corb scrisese nicicum de știre având, și pentru vicleșugul Hameleonului nici cum prepuind, Hameleonului știre trimasă ca cum mai curând să vie, căci are cuvânt să-i grăiască și poruncă să-i poruncească.¹

Hameleon, pururea grijea vremii răspunsului și a împreunării lor purtând, fără altă zăbavă, sărind, la Soim să dusă. Cătră carile Șoimul: „Du-te, dzice, o, prijetine, și Inorogului știre dă precum răspunsul ce aşteptam mi-au vinit, deci, oricând va putea, iarăși la locul dintâi împreunare să avem îl poftesc, căci singur, de ar fi cu puțință, unde să află aş merge, dară multe pricini înainte să pun, carile despre acea cale mă împiiedecă. Întâi că, mărgând eu acolo, alalți tovarăși poate intr-alte prepusuri să între; a doa, că macar că pentru prepusuri vânturoase ca acestea atâta aminte nu mi-ar fi, ce în trecutele dzile, după vânarea unii Potârnichi,² mai vârtos decât s-ar fi cădzut slobodzindu-mă, câteva pene din aripa dreaptă mi-am betejit, deci, pentru ca să să îndreptedze, câteva dzile în odihnă să mă aflu doftorii mi-au poruncit; și așe, la înăltîmea munților a mă sui peste puțință îm ieste.“

Hameleonul, poruncă lui plăcută și dorită ca aceasta audzind, mare bucurie luă și de tâlcuirea visului său cea dintâi iarăși tare a nedejdui apucă. Ca acestea dară în gând clocoitiia, iar din cuvânt cătră Șoim dzisă (cu îndrăzneală grăind și pentru cuviința

înlocitorului său, Toma continua să fie menținut în Istanbul pentru îndeplinirea și continuarea misiunii încredințate. După cum menționează izvoarele vremii, scrierea de rechemare este din 15 ianuarie 1704, iar plecarea lui Toma va avea loc la 10 martie în același an, între aceste date având loc cea de a doua întâlnire dintre Toma și Dimitrie.

¹ Toma nu aflase de denunțul împotriva sa făcut de agenții munteni, în colaborare cu Scarlat, aşa încât el vestește pe Scarlat de cea de a doua întâlnire cu Dimitrie, care urma să aibă loc în curând.

² *Potârnichea: fata Stamii (D. C.)* — adică a unui oarecare Stamas, un obscur grec din Istanbul. Motivând un accident cu prilejul unei aventuri amoroase cu fata unui oarecare Stamas, situație ce-l obliga să rămână în casă, lasă lui Scarlat toată libertatea de a aranja întâlnirea dintre el și Dimitrie Cantemir.

dreptății pomenind): „O, domnul mieu, înțelepții cuvintele îndesite a suferi obiciuți sint, cu care sentenție și eu sprijenindu-mă, pentru adevăratul mieu prijetin o obrăznicie cădzută și o asupreală întregilor la minte plăcută, cătră tine de voi arăta, ierăciune să aibă mă rog. Mă rog, dară, domnul mieu milostiv, să nu cumva ostenințele mele în zădar să iasă, adecață împreunarea aceasta să nu cumva spre scăderea cinstii Inorogului să fie, că precum bine ai cunoscut, dreptului acestuia grele năcazuri și nespusă strâmbătăți i s-au făcut și încă altele mai mari și să face (pre cât pociu cunoaște) urătorii dreptății cu multe chipuri mă tem că nevoiesc, că precum și mai denainte am dzis (cine adevărat iubește, gânduri de negândit gândește și prepusuri de neprepus prepune). De care lucru, iarăși mă rog, obrăznicia mea în vină să nu să tie, și eu iată că după porunca ta știre îi voi da, iar el, după cuvântul carile au dat, soarele îndrăpt poate să să întoarcă, iară el din socoteală-și să să mute precum peste putință ieste adeverit sint. Deci el acmu viind, să nu cumva alte meșterșuguri de vicleșuguri să fie, și apoi toată ocara asupra mea va rămânea și toată lumea numele vândzătoriului și poreclă de răufăcătoriului mie îmi va punea. Ce nu atâta pentru strâmbă poreclitura mea, cât pentru fără cale doseditura lui m-aș pedepsi”¹ (o, jigania fățarnică, o, vas spurcat și lingură scârnavă, cum răutatea în inimă amestecând, cu gura cele ce știa că-i vor vini, pentru ca asupra altora să cadză, cale le găteadză).

Şoimul, de spurcat vicleșugul lui aşeşi nicicum prepuind, de acestea ce-și propune nicicum grija să nu poarte tare îl adeveri, și precum (mai bine fără purtarea duhului, decât cu purtarea ocărâi a fi socotește) îi dzicea.

Hameleonul acmu, deplin cunoscând precum gândul Şoimu-

¹ Asumându-și sarcina de a anunța pe Dimitrie pentru întâlnire, perfidul Scarlat, care știa bine ce soartă îi pregătea, pentru a se arăta neamestecat în această urâtă mașinație, previne pe Toma că s-ar putea ca agenții lui să fi pregătit o cursă Inorogului.

lui nicicum spre răul Inorogului nu să pleacă, ce cinstea cuvântului decât viața mai scumpă ține, de acolo ieșind, întâi la dulăi să dusă, și toate câte Șoimul îi poruncisă și pentru vinirea Inorogului la împreunare, precum peste puține dzile ieste să fie, le spusă. Apoi la Crocodil alergă, cătră carile cu mare îndrăzneală: „Bucură-te, domnul și stăpânul mieu milostiv“, dzisă.¹ Crocodilul: „Ce poate fi aceasta a ta lascavă și voioasă arătare? Oare tie vreun bine, au altuia vreun rău undeva ai simțit?“ (Că zavistnicii pentru răul altora decât de binele său mai mult să bucură). Hameleonul dzisă: „Amândoaă părțile întrebării, o, domnul meu, adevărate și precum sint le-ai cunoscut. Și cum să nu mă bucur, de vreme ce prada ț-am apropiat, vânătul la strâmtori ț-am încuiat, masă întinsă ț-am deșchis și bucate sățioase ț-am gătat și, în scurt să dzic, toate după poftă și după voie s-au tâmplat. Că, iată, în ceastă sară Inorogul la prundiș să coboară, la ușile a toate poticile dulăii stau gata să puie zăvoară, toate intrările și ieșirile lui viteji vânătorii și neosteniți gonitorii tare le străjuesc și vârtos le păzesc (căci așe cu dulăii să vorovisă). Deci altă cale de scăpare și potică de fugă nu-i rămâne, fără numai doară în apă să să arunce, unde domnul meu câteva ceasuri a străjui de nu să va leni, fără greș de biv pradă domnul meu va dobândi, eu asupra neprietenului voi izbândi și prețul îndzăcit și însutit îmi voi plăti. La strajea nopții dintâi pogorârea la prundiș îi va fi, paza dulăilor despre alte părți nu va lipsi și, așe precum socotesc, bucată gata în gura domnului meu va vini.“² Crocodilul, acestea audzind, să veseli, însă cătră Hameleon într-acesta chip întrebarea vrăjbii pusă: „Eu, pre căt din sunetele cuvintelor lumii am putut înțelege, tu și cu Inorogul mare dragoste aveați și

¹ Plecând să invite, ca din partea lui Toma, pe Dimitrie la întâlnire, Scarlat anunță mai întâi pe agenții munteni, după care vestește și pe comandantul bostangiilor (crocodilul).

² Scarlat propune din nou planul adoptat cu ocazia primei întâlniri, adică, agenții munteni să-i pândească întoarcerea lui Dimitrie la porțile Istanbulului,

odânăoară într-un loc nedespărțită lăcuiată, atâta cât sufletul tău de a lui lipit să fie fost să părea. Dară acmu această vrăjmașă neprietenie și de moarte asupră-i viclenie din ce pricină să să fie tâmplat? Cu dreptul voiu să-mi spui.“¹

Hameleonul, de nenejduită întrebare ca aceasta, deodată tare să ului (că minciunoșii în voroavele tocmite să dezvălesc, iară la întrebările fără veste ca bezmeticii să uluiesc). Iară mai pre urmă, precum să dzice cuvântul (minciunosul tatăl minciunii și minciuna fata minciunosului ieste), îndată minciuna zămisli și spurcata basnă născu, dzicând: „Aceasta întrebare până acmu nici din prijetini, nici din neprijetini cineva m-au mai întrebat, în care lucru ascunse și de nedescoperit taine să cuprind, nici cătră alt chip o dată cu moartea le-aș descoperi. Ce de vreme ce domnul mieu acesta lucru a mă întreba și dreptatea carea asupra lui ași avea a afla învoiește, pre cât mai pre scurt voi putea (de vreme ce la Inorog a mă duce vremea mă grăbește) a te înștiință mă voi nevoi. Va ști dară domnul mieu milostiv că părintele mieu era Apariu, carile în toate dzilele apă de la fântânele de singe a aduce obiciuț era.² După ce și eu mai la vârstă am sosit și cofa în mâna a râdica, apa din fântână a scoate și coromâsla pre umere a purta am început, cu tată-mieu

iar bostangii să patruleze pe Bosfor și pe Cornul de aur pentru a-i putea tăia retragerea, dacă se întorcea cu barca pe apă.

¹ Seful bostangiilor este intrigat de ura înverșunată pe care o purta Scarlat lui Dimitrie, știind că înainte vreme erau prieteni nedespărțiti. Expresia „odânăoară într-un loc nedespărțită lăcuiată“ pare a se referi la vremea când Scarlat era capucinul lui Constantin Cantemir la Poartă, iar Dimitrie se afla la studii în Istanbul.

² Începe confesiunea lui Scarlat cu expunerea motivelor urii ce i-o purta lui Dimitrie. Prima parte se referă alegoric la profilul moral al lui Constantin Cuparul (Apariu), și, implicit, al descendenților săi; cea de a doua este o povestire, de asemenea, alegorică, despre îndrăgostirea și căsătoria lui Scarlat cu ființa iubită, totul petrecându-se într-un splendid climat de magie. Termenul „fântânele de singe“ nu se explică la cheie, dar este sigur că scriitorul a plecat

împreună adese fântânele cele de singe la rădăcinele Munților Vrăjbii izvorâtoare cercetam. Munții aceștea, de departe, în țara ce să cheamă Pizma, să află, despre partea răsăritului, pre marginea ocheanului în sus, spre crivăț, și în gios, spre amiadzădzi, în lung și în lat atâtă de mult să trag, cât cei ce nepărăsit drumul carile pre la rădăcinele lor merge au ținut dzic precum până la ocheanul apusului ocoleșc și ca un zid în giur împregiur toată rătundzala pământului îngrădesc.¹ Așe, noi dară pentru trasul apii adese la acei munți mărgând și din care izvor apa mai cruntă și fierbinte ar fi ispitind (căci apa aceia cu fierbinteala, iară nu cu răceala setea stâmpără), odată în vârvul unui munte prea înalt ne-am urcat, în vârvul a căruia un puț prea adânc și mai să dzic fără fund am aflat. Din gura puțului ciatura cu hârzobul slobodzind, după ce cât era funia de lungă au mărs, după ce învălitorile capelor și încingătorile mijlocelor la capete am adaos, cu mare nevoie de fundul puțului agiungând, precum de o umedzală ciatura să fim împlut am simțit. Iară după ce vasul afară scoasem, vădzum că nu umedzală roșie, ce albă era, din carea, gustând, precum adevărat lapte ieste am cunoscut. Si îndată, precum mun-

de la funcția de cupar a bătrânlului Ruset, ceea ce ne-ar îndreptăji să-l traducem prin veniturile provenite din producția de vinuri. Dar prezența și a altor termeni simbolici, de factură morală, ne obligă să-l integrăm sensului moral, ceea ce vom face mai departe.

¹ Termeni simbolici privind profilul moral al lui Constantin Ruset cuparul și tot astfel al fiului său Scarlat: fântânilo, adică izvoarele de sânge izvorăsc din Munții Vrajbei, ai certurilor și conflictelor între oameni. La rândul lor, acești munți se află în țara Pizmei, adică a invidiei, cel mai mare defect al relațiilor interumane și al vieții politice din vremea lui Cantemir și, de asemenea, nota caracteristică a Cupăreștilor. Munții Vrajbei sunt atât de întinși, încât țin de la un ocean la altul, înconjurând întreg pământul. *Ocheanul apusului este moartea, iar rătundzala pământului semnifică inima omului (D. C.).* Cu elementele pe care le avem, putem formula astfel profilul moral al Ruseteștilor: inima lor era stăpânită de invidie până la moarte, preocuparea lor de viață fiind provocarea de conflicte și suferință.

tele cela ce lapte izvorește să fie ne-am adus aminte. Îndată ce laptele gustaiu, din fundul puțului un tânguios glas: „Vai, țiți-șoarele mele, vai, lăptișorul mieu, cine dintre muritori te-au tras? Cine din cei nemuritori vreodată te-au băut? Cine ieste îndrăzeniul și obraznicul acesta carile pieptul Biruinții a apipăi și țiți-șoarele fiicăi mele de gurguie a suge nu s-au temut?“ Tată-mieu, glasul acel așe de tângâios și așe de mângâios audzind, îndată descântecul necromandii asupra laptelui a descânta începu (căci precum duhul Biruinții să fie într-acesta chip strigat pricepusă¹). Laptele, după descântec, îndată a să închega și mădu-larele unul de altul a să legă începură. După aceia vinele preste oase întindzându-să, toate părțile trupului a să clăti și supțirea peste dâNSELE pelicioară a să lipi vădzum.² Si așe, îndată o ficioară ghizdavă și frumoasă denainte-ne în picioare stătea, carea cu ochii sigeta, cu sprâncenele arcul încorda, cu fața singe vârsa, cu budzele inima spintica, cu mijlocul viața curma, cu statul morții râdica, cu cuvântul dzilele în cumpănă măsura, cu răspunsul sufletul de la mormânt înturna, iar cu singur numele Biruinții toată frumusețe biruia și covârsiia.³ Pre aceasta într-acesta chip, o, domnul mieu, vădzind-o, îndată în inimă rană nesuferită și boală netămăduită simțiiu și cătră părintele mieu: „O, tată, căci lucru primejdios ca acesta a videa m-ai născut“ (că decât rana

¹ Muntele ce izvorăște lapte: Galata Țarigradului: cartierul italian al Istanbulului; gustarea laptelui: logodna spre nuntă; Biruința: Victoria (D.C.) — numele fetei născute în acest cartier. Alegoria se referă la îndrăgostirea și logodirea lui Scarlat Ruset cu Victoria, o Tânără foarte frumoasă, dar stearpă, zice Cantemir mai departe, născută în Galata, un cartier în Istanbul.

² Tatăl lui Scarlat joacă aici ofițul de vrăjitor, rol în acord cu amănuntele date despre el cu alt prilej. „Descântecul necromandii“ — invocația spiritistă; Procedeul este magic, însă imaginea încarnării Victoriei este alcătuită după modelul uneia din viziunile lui Iezuchiel.

³ Avem aici o altă descriere a frumuseții feminine, aceasta descriere a Victoriei fiind diferită de cea a Helgăi, amânunt ce denotă marile resurse ale talentului de scriitor al lui Dimitrie Cantemir.

dragostelor și decât boala iubostelor mai primejdioasă nici țirulicii au vădzut, nici doftorii au audzit) „și decât meșterșugul pre morți și înviaia, mai bine meșterșugul pre mine a mă omorî sau a nu mă naște să fi învățat“ (că în statul acesta a vieții de dragoste pătimitoare, moartea decât viața mai poftită ieste).¹ Tatăl mieu, în nerupt lanțuhul dragostelor legat și așe de tare înfășurat vădzindu-mă, dzisă: „Bodzul dragostei², o, fiile, fiul Afroditei ieste, pre carile nu după micșorimea vârstei (căci pururea copil ieste), ce după tare arcul ce trage și ascuțită sigeata ce în ficați înginge, cei ce-l măsură, îl cunosc.³ Ce cât spre această a ta de curând scornită patimă lucrul ar pofti, fii cu bună inimă, că cela ce cu cuvântul și cu meșterșugul farmăcului necromandii din lapte ficioară⁴ a face au putut, din ficioară spre pofta nevestirii inima a-i pleca cu multul mai pre lesne va putea. Numai atâtă căci de împotrivnic norocul tău (carile muritorilor niciodată deplin nu vine) foarte rău îmi pare, de vreme ce ficioara aceasta, din lapte născută fiind, din fire starpă a fi firea au lăsat-o, nici părțele ei spre zămislirea simenții locuri și-au gătat.⁵ Unul i-ar fi leacul (pre cât adânc meșterșugul mieu a afla poate), ce și acela pre cât cu anevoie și ieste aflarea, cu atâtă mai cu nevoie ieste, afându-l, cu dânsul după voie cineva a să sluji.“

Eu cătră tată-mieu dzis: „Pentru stârpie și pentru a zămislirii leac a cerca, lucru mai pre urmă trebuitoriu ieste, ce acmu deodată leacul nesuferelii mele fără zăbavă afând, alalte leacuri de vor trebui, mai cu vreme vom putea cerca“ (că înteleptii întâi

¹ Suferințele sufletești ale îndrăgostitului Scarlat sunt de comparat cu cele ale fiilor de boieri care Tânjeau după frumusețea Helgei.

² Amor, zeul dragostei, fiul Afroditei, zeița iubirii.

³ Explicația pe care o dă bătrânul conține elemente ale religiei greco-romane, cultul pentru antichitate fiind specific spiritului renascentist.

⁴ Din lapte ficioară: fată gălăteancă (D. C.) — este vorba de aceeași Victoria.

⁵ Este doar o insinuare răutăcioasă a lui Cantemir, aşa cum procedase și cu Helge. În realitate, Victoria nu era starpă, în urma căsătoriei cu Scarlat a dat naștere unui fiu, Iordache.

nevoia, apoi treaba căută). Și, ce mai mult, o, domnul mieu, cu voroava să ocolească? Tatăl mieu îndată descântecul dragostelor¹ în capul ficioarii descântă și, trii peri din cosiță-i zmulgându-i, unul la grumadzi, altul la brațe, iară al triilea la mijloc îmi învălătuci, cu carii precum sufletul ficioarii de tot trupul mieu să să fie legat și inima ei în sufletul mieu să fie întrat îi pără. Și aşe, ea ochii de la pământ râdicându-și, ca lumina soarelui în stele oglindă frâmsetelor ei mă făcu și în mine pre sinea și în grozăvii mea frâmsește ei a videa i să părea (că ochii dragostelor nu ce ieste, ce precum îi plac văd)². În scurt, pe Biruință dragoste o biruiră, și Diana Afroditis a să face priimi.³ Iară a doa dizi părintele mieu, din somn deșteptându-mă, dzisă: „Eu în dzile bătrâñ și la ani învechit sint, o, fiule, ce cuvintele mele pomenește. Între a lumii jigăñii Inorogul să află carile în vârvul cornului mare vârtute poartă și împotrivă a toată pătimirea putere are. Deci, vreodâňaoară cu dânsul a te împreuna de tî să va tâmpla, pre cât vii putea în prieteșugul lui vâratos a te lega silește, că el numai pântecele Biruinței spre roada simenții neamului tău a deschide poate.”⁴ Așadară, părintele mieu, Apariul, învătătura dându-mi, dintre vii au ieșit. Iară eu în multă vreme cu Biruința

¹ Urmează ritualul magic pentru provocarea sentimentului de dragoste al Victoriai către Scarlat.

² Urâtenia Hameleonului este transfigurată sub puterea sentimentului de dragoste de care era cuprinsă Victoria. Scriitorul îmbină aici efectul produs în mod real de dragoste cu credința populară după care dragostea, provocată prin magie, poate transforma urâtu în frumos. Putem afirma, aşadar, despre Cantemir scriitorul că știe să folosească nu numai valorile culturii sale livrești și în special valorile culturii antice greco-romane, ci și bogatele resurse ale credințelor și creației populare românești, alături de influență, de asemenea, copleșitoare, a culturii turco-arabe, cu splendoarea climatului său exotic și basmic.

³ Sub influența magiei, Victoria se transformă până la urmă din Diana (ficioară) în Afrodita (femeie), adică devine soția lui Scarlat.

⁴ Invitația, pe care o face bătrâñul Ruset de a folosi virtuțile Inorogului, se

la un loc și într-un pat vietuind, nicicum numelui următoriu și neamului adăogătoriu de la dânsa să iau nu m-am învrednicit.

Deci târdziu mai pre urmă, de învățătura părintelui mieu, carea pentru Inorog îm dedese, aminte aducându-mi, toate pustiile Aravii a cerca și toate părțile lumii a cutriera nu m-am părăsit, până locul și läcașul Inorogului am aflat. Aflându-l, de dânsul cu mare cinste m-am lipit, tovarăș în toate căile nedespărțit și slugă în toate slujbele neostenit m-am făcutu-i,¹ nici în viața mea altă plată sau simbrie i-am poftit, fără numai o data macar vârvul cornului lui de moale pântecele Biruinței mele să lipască am nedejduit. și pentru ca pologul stidirii să să râdice și supt singurătate acoperemântul necunoștinții să să arunce, de multe ori și mai în toate dzilele, la culcatul și la sculatul lui, eu trebuie în câmp îmi scorneam, iară Biruinței lingă dânsul să să afle îi porunceam. Ce împietrită inima lui nicicum spre stârpirea pântecelui ei a să milostivi nu s-au muiat, ce în zavistiia neamului și seminții mele neclătit au statut. Eu, într-această asprime și neînduplecără vădzindu-l, aievea simbrii slujbei și pofta inișii, carea îmi era, cerându-i, cu mare urgie și mânie, simbrie ca aceasta a-mi da au tăgăduit, și precum el Dianii, și nu Afroditii, să fie încchinat apofasisticos mi-au răspuns.²

Întemeiază pe credința potrivit căreia cornul acestuia ar avea puterea de a vindeca orice boală și neputință și mai ales de a salva pe cei otrăviți. Cea de a doua parte a sfatului este în realitate o dispoziție cu limbă de moarte ca Scarlat să rămână credincios familiei Cantemir, scriitorul sugerând că acesta a încălcat până și un asemenea lucru.

¹ Aluzie la serviciile de bună-credință aduse de Scarlat lui Dimitrie, perioadă ce s-ar putea localiza între 1693—1703.

² Scriitorul afirmă că Scarlat și-ar fi oferit soția pentru a avea un urmaș prin Dimitrie, dar că prințul ar fi refuzat această penibilă ofertă. Acest refuz ar fi fost deci motivul pentru care Scarlat i-ar purta acum atâtă ură. Desigur, asemenea afirmații nu pot fi adevărate, rostul lor fiind insulta la adresa lui Scarlat, Dimitrie având de altfel obiceiul de a face, uneori, în *Istoria ieroglifică*,

Acムu dară, o, domnul mieu, ce mai mare dreptate și ce mai dreaptă pricină spre izbândă lui a mi să da? Și ce mai uscată iască spre aŃiŃarea răsplătirii decât o preală simbrii și tăgada dreptei poftă a să află poate? Și aceasta ieste pricina vrăjbii cu carea până la moartea mea a nu-l intiri nu voi părăsi și precum „bună nedejde am, astădzi izbândă mea și plata lui, precum Ń-am spus, îndzăcit și însutit să va plini.“

Așadară, Hameleonul sfărăsit spurcatei și năpăstuitoarei basne puind și toate vicleșugurile pre căt mai pre-ascuns putu alcătuind, în munte la Inorog să sui, cătră carile, cu multă plecăciune plină de mare îńșelăciune îńchinându-să, dzisă: „Leul și Vulturul ceresc în veci lăudat și toate pasirile și dobitoacele cerești preste veci slăvite să fie, carii faŃă domnului mieu cea de lumină slobodzitoare și sănătatea lui ceia ce-i lumii trebuitoare în statul său a videa m-au învrednicit. Cătră acestea, dumnealui Șoimul cu plecăciune sănătate trimiŃind, roagă și poftește ca, după făgada carea aŃi dat în această sară, de iznoavă, dorita-Ńi împreunare a avea să poată, căci toate după voie a-Ńi vesti și toate de fericire a-Ńi povesti are.“

Inorogul, amânduror îńchinăciunilor celea ce li să cuvinia de priimire răspunsuri dând, dzisă: „De împreunarea Șoimului cu dragoste bucuros sint (că cu prietenul adevărat și de credinŃă vrednic, cine va împreunare și voroavă trebuitoare a avea, între cele de frunte fericiri să numără), însă în ceastă sară, după poftă-i

afirmaŃii umilitoare despre unele personaje pe care nu le agreea. În privinŃă acuzaŃiilor aduse de Scarlat mai știm dinainte că vina lui Dimitrie ar fi constat în facilitarea aruncării Hameleonului în îńchisoarea bostangiilor, acuzaŃie contrazisă de scriitor în altă parte, unde afirmă că a plătit el lui Scarlat datoriiile pentru care era ameninŃat cu îńchisoarea. O astfel de motivare contradictorie a urii trebuie îńtelesă altfel: fraŃii Ruset, conducându-se după interesele lor meschine, obișnuiau cu ușurinŃă să încalce spiritul de loialitate faŃă de cei a căror situaŃie politică se dovedea la un moment dat instabilă și pentru aceasta recurgeau la diverse motivări ale noii lor atitudini.

a face, o pricină (și aceasta dreaptă precum mi să pare) mă oprește, de vreme ce noi sorocul neprieteșugului și dzua prieteșugului până în 1500 de minute pusesem, și acmu, peste soroc răspunsul trecând, urmadză ca și legătura datelor cuvinte să să fie rupt. De care lucru, înnoirea giurământului și întărirea cuvintelor trebuitoare și într-îmbe părțile folositoare a fi socotesc, cu carea odihnindu-ne, afară din tot prepusul iarăși la locul știut să ne împreunăm. Că măcar că despre omenia și întregimea Șoimul lucru împotrivă nu-mi prepuie, nici la giurământurile o dată date, cu vremea urgia cerească a să răsufla socotesc (că tot cel ce la tot cuvântul necredzătoriu și la tot giurământul prepuito-riu să arată, acela de călcarea a tot giurământul pururea gata ieste), ce de la buni prijetini la ureche mi-au vinit precum crocodilul la țărmurile apei să fie pădzind, de la carile poate ceva prin neștiință înalgirosul să mi să facă.¹

Hameleonul, pentru numele crocodilului din gura Inorogului audzind, vicleșugul ascunsului inimii tare îl tulbură (că pre cât știință bună, în tulburare, mângâiere, pre atâtă știință rea, în linește, tulburare aduce). Și cu grele giurământuri și strașnice blăstămuri a să giura și a să blăstăma începu, precum acestea nighina neprijetinului între sămânța grâului și mugurul pădureț în hultuoana domesnică, hultuită să fie:² „Însă iarășile, o, domnul mieu, de vreme ce ca acestea la ureche-ți s-au sfârât (ece crosocohn), aibi grija (că vicleșugul înțeleptului cu multul mai cumplit ieste decât a nebunului). (O, piiile diavolului supt părul

¹ Fiind înștiințat că bostangiii îl urmăreau pentru a fi capturat, Dimitrie refuză să vină la cea de a doua întâlnire, pe motiv că trecuseră cele cincisprezece zile de armistițiu, situație ce obliga pe Toma să reînnoiască jurământul pentru garantarea securității personale a Inorogului.

² Nighina între grâu înseamnă minciunile pentru adevăr, iar mugurul pădureț în hultuoana domesnică hultuită să fie — cuvântul rău în inima bună (D. C.) — astfel caracterizează scriitorul blestemurile și jurăminte false de loialitate ale lui Scarlat.

dracului! Cu ce fel de împletecuri următoare ocara-și supt numele altuia mai denainte a o vârî silește.¹ Că domnul bine știe (că firea decât deprinderea mai veche ieste și totdeauna clevetele rele strică obiceele bune), de unde poți prepune că dintr-aceste sunate să fie vreunele și adevărate. Iară cât despre partea mea ieste, pre chipul nezugrăvit² mă giur, că despre partea Șoimului, nici în voroavă-i meșterșug și-n faptă-i vicleșug macar cevaș n-am priceput (caută aicea giurământul vicleanului supt numele dreptului acoperit). Însă eu spre toată porunca de binelui mieu făcătoriu macar cum nu mă voi lenevi, ce iată, în pripă înapoi mă voi întoarce și de acestea prepusuri foarte tare a te adeveri și a te odihni voi sili.³"

Așadară, Hameleonul întorcându-să, în cale gândurile cele fără cale procitiia și de pomenirea străjii crocodilului nu puțină întristare simțiia, ce ca valurile țărmurii una după alta chitelele inima îi izbiia, socotind precum silța i s-au vadit și lațul i s-au descoperit. Apoi iarăși singur șiie parigorie și mângâiere făcându-și, în sine dzicea: „Pentru crocodil Șoimul cevași macară nu știe, carile, de ar fi știut adevărat, știre i-ar fi dat. Dulăii și Râsul să-i spuie,

¹ Neputându-și stăpâni stările sufletești de ură și revoltă, scriitorul obișnuiește uneori să intervină din afara operei, cu aprecieri dure și chiar invective la adresa personajelor neagreate sau în adresa conduitelor reprobatibile. Scriitorul se dovedește o natură pătimășă, el constituind astfel un caz literar prin care putem înțelege cum lipsa distanței în timp față de evenimentele trăite nu lasă loc decantării sentimentelor, ci facilitează manifestarea brutală a unei subiectivități exagerate.

² *Chipul nezugrăvit: sfânta năframă (D. C.)* — aluzie la năframa Mariei din Magdala, pe care s-a imprimat, potrivit tradiției evanghelice, chipul lui Isus Hristos în drumul său spre Golgota.

³ Văzându-se nevoie să ducă un răspuns negativ lui Toma, Scarlat, de teamă să nu piardă prilejul oferit de cea de a doua întâlnire, își ia obligația față de Dimitrie de a face toate demersurile pentru ca lucrurile să se soldeze cu bine, iar, pentru a înlătura suspiciunea lui Cantemir, laudă spiritul de corectitudine al șefului agenților munteni.

de ar fi și vrut, n-ar fi putut, căci nici vremea i-au lăsat, nice strâmtorile drumurilor acestora cale le-au dat. Eu singur, nu lui, nu altuia să-i spuiu, ce așeși de ași și că piielea de pre mine știe cele ce dzac în mine, singur mie samă făcându-mi, de care brad în ceastă pădure¹ ieste mai înalt, de acela m-ași spândzura. Ce altă nu ieste, fără numai Inorogul nici o parte a primejdii în prepusul gândului neadusă nelăsând (căci înțeleptul mai mult de cele împotrivă decât de cele după voie chitește), de lucrul ce-și prepune, precum adevărat să fie înțeles dzice, și ce nu știe arată că știe, pentru ca adevărul științii să agonisască.“ Ce, după lineștea mângâierii aceștii, iarăși furtuna întristării i să scorniia, dzicând: „Bine că macar că de crocodil adevărată știință nu are, dară iată că de dânsul prepus are, de ce are prepus are și grijă, de ce are grijă are și pază, și cu paza bună din primejdia rea poate să scape. De care lucru, acmu toată puterea meșterșugurilor să-mi cheltuiesc trebuie, pentru ca din prepusul ce au intrat să-l scoț și după pofta voii mele la locul prundișului să-l cobor, în carile toată nedeadea tâlcuirii visului meu să sprijănește. ^{2“}

Acestea răul rău gândind și cu chiteala învălindu-le și dezvălindu-le, la Șoim sosi, cătră carile, după închinăciune, într-acesta chip grai: „La Inorog am fost, de cât poruncă mi-ai dat, pre amănuntul i-am spus. La lucru gata și la cuvânt stătătoriu l-am

¹ Brad în pădure: casă în cetate (D. C.) — întrebându-se, în monologul său, cine ar fi putut să prevină pe Cantemir de primejdie, Scarlat ajunge la constatarea că nimeni nu putea face acest lucru dintre cunoștințele sale implicate în acțiunea de urmărire (Toma Cantacuzino, agenții și spioni, Mihalache Ruset). Nici chiar el însuși nu putea face acest lucru, iar dacă ar fi făcut-o, zice el, s-ar spânzura de cea mai înaltă casă din Istanbul. În cele din urmă, consideră că suspiciunea lui Dimitrie este rezultatul unui spirit înțelept, frământat de întâmplările potrivnice (o altă notă pentru autoportretul scriitorului).

² Sunt remarcabile, din punct de vedere literar, frământările și incertitudinea lui Scarlat în legătură cu eventualitatea descoperirii planului său, precum și obstinația cu care caută noi mijloace de a face posibilă întrevederea dintre Toma și Dimitrie, scopul adevărat fiind acela de a-și captura victimă.

aflat, numai pentru vinirea-i îndată o pricină află, ce și aceia cu întreagă și înțeleaptă socoteală ieste, de vreme ce dzice că sorocul carile ați fost pus să fie trecut, pentru carile de iznoavă adeverința cuvântului poftește. Mai ieste și altă pricină, carea oarece în gânduri puindu-l, nu puțin vinirea-i înpriiedecă, adecă precum de un crocodil să fie înțeles, carile, sau pentru dânsul, sau după obiceiul lor, trecătoarele apelor să fie pădzind și, sau cu știința a altor dulăi, să nu cumva preste știința ta ce nu gândește el și ce nu-i poftești tu să i să tâmpile. Pentru carile a-l mângâia, cu fel de fel de socotele și cu multe giurământuri din prepus a-l scoate cât am putut am nevoit, și precum acestea sint să nu le credză (ia aminte vicleană voroava a viclenii jigăni). Așijderea, despre partea ta unele ca acestea să să lucredze, lumea de s-ar clăti, peste putință ieste; nici dulăii, sau altcineva, preste știința ta ceva, nu numai a face, ce așeși mai nici a gândi să nu poată l-am adeverit (căci eu, robul tău, așe știu, așe și credzu). Ce el în cuvintele mele de tot a să odihni poate să nu poată. De care lucru, cu tot de-adinsul din prepusuri ca acestea să-l scoți trebuie, ca binele cu bine făcând, toate deplin și cum cinstei tale să cade să să isprăvască (că păscarii răutății undițile vicleșugului spre vânarea și moartea binelui din față până în fundul mării necunoștinții aruncă).“

Șoimul, despre inima sa curat știindu-să, pentru alții lucrul a cerca să apucă, și așe, îndată pre dulăi la sine chemând, de au ceva știre pentru îmbletele crocodilului vârtos îi întreba. Ei alăt vicleșug ascundzind, pentru crocodil într-adevăr tare să giura, precum nu de îmbletele lui să știe, ce ași și nici de nume-i până acmu să nu fie audzit. Așe, dulăii în strâmbătate pe dreptate să giura (căci spurcata lighioaie până într-atâta urmele vicleșugului șuvăisă, cât și soțiile vicleșugului a i le cunoaște deplin nu putea) și tot prepusul de la mijloc cu vârtoase blăstămuri râdica¹. Șoimul,

¹ Aflând de la Scarlat despre bănuielile lui Dimitrie privitoare la paza bostangiilor, Toma cheamă pe agenții săi, care, având sarcină expresă de la

în multe istet și provideț, iară intr-aceașta pristăvii sale bizin-
du-să, prost și lesne credzătoriu să arătă. Deci dulăilor credzind
și despre Hameleon nici cum prepus având, supt răutatea alto-
ra, dreptatea și bunătatea sa prea ieftin vându, într-acesta chip
cu scrisoarea pre Inorog adeverind:

*După încinăciune: „Câte prin Hameleon mi s-au dzis, m-am
înștiințat. Deci pentru prepusurile carile grijea ți le-au scornit, ade-
verit să fii, că de nu din singură grijea sint, ce altul cineva din crieri
le-au plăzmuit, unul ca acela nici al nostru, nici al vostru prijetin
iese, fără grija dară la împreunarea de folos vino. Si mă crede că
pre numele a nenăscutului Vultur, pre singele a nevinovatului miel
și pre duhul a toată viață¹ mă giur că în inima mea nici au fost,
nici iese, nici va fi vicleșug, nici la alții a fi am simțit. Ce orice
pentru folosul vostru ar fi, aceia silesc, nevoiesc și îvoiesc.“*

Acesta răspuns Hameleonul de la Șoim luând, îndată înapoi
la Inorog să întoarsă, căruia, după citeala slovelor, de la sine ca
acestea adăogea: „Vedzi, dzice, o, domnul mieu, că Șoimul cu
ale sale drepte giurământuri, ale mele adevărate maine dzise
cuvinte adeverește și mai vârtoș eu (carile în dragostea ta ne-
măruia al doilea nu m-oi număra), în tot chipul și pre dânsul, și
pre dulăi tare am ispitit și dintr-alți a lor pre dinafară ce au is-
coade cu mare osirdie am iscodit, ce macar cât negrul supt unghe
lucrul acesta așe a fi nu l-am aflat. Acmu dară, alalte în desert
prepusuri din socoteală scoțind (și mă iartă căci, din adevărată
dragoste pornit, cuvinte cani necioplite slobod), la poftita-ți
împreunare îl priimește (că pentru îndelungarea vremii pricinile
poftorite pre o parte micropsihie, iară pre alta apsfisie arată, carile
prijetinului răceală, iară neprijetinului fierbinteală scornesc.)²“

Brâncoveanu să prindă pe Cantemir, jurără că nu știu nimic, ascunzându-i cursa
pregătită. Încă o dată naiv și lesne încrezător, Toma scrie lui Cantemir că poate
veni liniștit la întâlnire, asigurându-l că nu i se va putea întâmpla nimic rău.

¹ *Nenăscutul Vultur, nevinovatul miel, viața a tot duhul: Sfânta Troiță (D.C.) — Sfânta Treime, una din formulele de jurământ din acea vreme.*

² Fin psiholog, Scarlat caută să convingă pe Dimitrie că după atâtea asigurări,

Inorogul, macar că grijea carea avea nici din fantazie născută, nici după spurcată socoteala Hameleonului, adecă minciuna grăind, adevărul să scoată, ce din adevărate argumenturi a buni prietini înștiințat era¹ (însă pronia dumnaďzaiască calcă socoteala muritorească), apoi dreptății sale lăsindu-să și megalopsihii <i> sprejinindu-să, precum în desără la locul știut să va coborî, cuvânt dede (că singele carile ieste să cură, în vine a rămânea cu anevoie ieste).

Hameleon, plin de duhul răutății și înflat de vântul fărălegii, cu mare bucurie din vârvul muntelui nu numai cu picioarele viclenilii alerga, ce și cu aripile diavolii zbura, căci în săvârșirea răutăților ca furnica în pierirea sa aripi să fie agonisit și să părea, carea și pre Hameleon în dzua izbândii îl aştepta. Aședără el, cu atâtă agerie slobodzindu-să, întâi la crocodil, pentru ca de vînirea Inorogului într-acea sară să-l adeverească, apoi la dulăi alergă cărora bună nedejde să aibă le vesti, căci sfârșitul tuturor ostenelelor s-au apropiiat și neprijetinul în labyrinthus neștiinții s-au încuiat. Iar de cîia înainte toată treaba nu în nevoință, ce în voință lor rămâne, dzicea, și, precum vor pofti, așe cu dânsul a face vor putea, îi adeveriria.²

De acolo la Șoim întorcându-să, de fără prepus în desără vînirea Inorogului îl înștiință. Așijderea, din inimă cumplite, iară din gură zugrăvite și șicuite cuvinte arunca, dzicând: „Iată acmu, o, domnul mieu, că după sudoroasele ostenituri și în toate părțile fără preget alergături, slujba carea asupră-mi am luat, spre cel

mai ales din partea lui Toma, poate veni fără grija la întâlnire, refuzul său putând fi interpretat fie ca lașitate (micropsihie), fie ca dispreț (apsifisie) față de Toma, situație ce ar putea duce la răcirea amicitației dintre cei doi și tot atât la dușmănia șefului agenților munteni.

¹ În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir mărturisește că cel care l-a preventit de primejdie a fost un turc, „bun prieten“ al său, defterdarul Firari Hasan-paşa.

² După ce obține adeziunea lui Dimitrie pentru cea de a doua întâlnire cu Toma, Scarlat anunță și pe agenții munteni și pe bostangii că victima le poate cădea în mâna.

de obște folos în ceastă sară a să isprăvi nedejduiesc. Numai iarăși a te rugă îndrăznesc (că tremurătoare ieste inima celuia carile pentru prijetinul său cât pentru sine să îngrijlivește), să nu cumva preste știința ta jiganile fără socoteală ceva împotriva Inorogului să facă, și așe, mare necinste și ocară de numele tuturor decât pripoiul de aramă mai tare să va lipi.¹ Atâta numai că în lume eu mai prelesne a mă curăți voi putea, de vreme ce în adeverința cuvintelor tale nedejduindu-mă, cu multe ale mele giurământuri și ca cum s-ar dzice cu cuvinte crunte² l-am adeverit și la locul prundișului l-am coborât.“ Șoimul, oarecum cani cu mânie: „Lasă, rogu-te, dzisă, că destul îți sint cuvintele deșerte și șicuite, cu carile până acmu urechile mi-ai mâncat (că de multe ori sufletul sămălăuitoriu cuvinte decât vrăjile Pithiii mai nemeritoare izbucnește). Că ce fărălege ar fi aceasta, ca după atâta legături și întăriri, lucru împotriva precum a muritorilor, așe a nemuritorilor să să facă? Nu dea Dumnaďzău în curată inima mea împuțite spurcăciuni ca acestea să între. Ce du-te de te odihnește, căci știu că vîi fi ostenit și pentru acestea mai multă grija în zădar nu îmbla purtând, căci grijea cinstei cuvântului și numelui mieu eu o știu păzi.“ Hamleonul dzisă: „Facă cereștii ca toate după poftă să iasă. Iară eu, la odihnă ducându-mă, aceasta te poftesc, ca în ceasul ce împreunare veți avea știre să aib, și aceasta nu pentru altă, ce numai de plinierea cuvintelor lui îնștiințându-mă, somn cu linește și noapte fără gânduri să petrec.“ „Fi-va“, Șoimul dzicându-i, el la borta lui să dusă. Însă nu mai curând în strat s-au aruncat, până nu de tare străjuirea crocodilului s-au îնștiințat³ (că toți vicenii în răutate grijili, iară în bunătate trândavi sint).

¹ Pripoiul de aramă: lipitura ocărâi la nume (D. C.) — perfidul Scarlat, care aranjase toate spre nenorocirea lui Dimitrie, atrage din nou atenția lui Toma că, după atâtea eforturi, ar fi nepotrivit ca Inorogul să cadă pe mâna agentilor, situație ce s-ar solda cu o faimă proastă și pentru Toma, și pentru Scarlat.

² Cuvinte crunte; legături cu giurământ (D.C.).

³ Obtinând de la Toma promisiunea că îl va îնștiința asupra momentului

Iară Inorogul, după datul cuvânt, dacă ochiul cel de obște genele orizontului peste lumini își sloboade, la locul orânduit să coborî, unde și Șoimul îndată sosi. Deci după ce dintr-îmbe părțile cădzutele țeremonii să isprăviră, Șoimul voroava într-aces- ta chip începu: „Împreunarea aceasta acmu între noi ieste a doa. Iară începătura a adevărarei dragoste din împreunarea dintâi în inimile noastre s-au zămislit și până în cel deplin a bunelor vreri stat au crescut (că în curată casa sufletului painjina minciunii a să prinde loc nu are). De vreme dară ce dintâi, de sfânta-ți dreptate înștiințându-mă, acmu calea dreptății a călca și urmele credinții în cărarea adeverinții a pune voiу.¹ Va ști dară iubitul mieu prijetin că după voroava dintâi, dintr-îmbe părțile ce mai cu folos și mai de cinste ar fi, aceia a isprăvi, cu gândul, cu cuvântul, cu lucrul și cu totul în tot chipul am silit (ce voia slobodă ieste o împărătie mare, în carea nici dreapta socoteală, nice strâmba asupreală biruință a avea poate). Iară acmu, preste toată nedejdea, răspuns nenejduit luând, precum cuvintele Corbului în vreun stătătoriu temeiul nu să aşadză am cunoscut. De care lucru, nici vreun lucru cu aşezdare sau cu adeverință pociu nedejdui (că depre unghie leul cu toții cunosc, iară de pe cuvânt ini- ma înțeleptii numai a iscodi pot). Iară pricina aceștii a mele nene- dejdurii ieste că din slovele Corbului toapsăcul răului i să cunoaște, carile nu îmtr-îmbe părțile, ce numai ce după a sa voie și de folos a fi i să pare, aceia prin a mea nevoiță lui să să facă silește, adecă ţie în viață cădere, iară mie în cinste scădere sirguiește. De vreme ce, după porunca carea dintâi de la dânsul

întâlnirii cu Cantemir, Scarlat a informat încă o dată pe bostangii să nu piardă prilejul.

¹ După apusul soarelui are loc cea de a doua întâlnire dintre Toma și Dimitrie, tot în palatul prințului de pe Bosfor. Primul care ia cuvântul este Toma, care își ia obligația să fie obiectiv, adică să respecte dreptatea, adevărul și spiritul de loialitate (credință). Aceste trei virtuți configurează încă o dată portretul de cavaler pe care scriitorul îl face lui Toma.

aveam, pacea și dragostea adevărată înțelegeam, iară acmu, de pre cărțile ce-mi scrie șicuită și vicleană o cunosc, lucru carile inimii mele foarte scărândăvicios și dreptății foarte urâcios ieste. Spre carile în viață nici gura mi să va deschide, nici limba mi să va întinde, nici mâna mea îl va cuprinde, însă adeverit să fii, o, prietine, că nici viclean stăpânului mieu mă voi face, dar nici călcătoriu de lege, nici vândzătoriu dreptului a fi voi priimi (că voia dumndăzaiască decât porunca stăpânească cu multul mai strașnică a fi trebuie să cunoaștem). Deci tot adevărul ieste că celea de carile despre tine să mă păzasc îmi poruncesc, acelea ei și în gând și în cuvânt le au. Cărora ochiul cel ce ascunsele inimii și dzilele veacului privește după faptă în trup și-n suflet să le răsplătească. Iară pre tine de tot vădzutul și nevădzutul priieștin nesupărat și nebetejît să te păzască. Deci, de acmu înainte, și mai tare, și mai bună pază îți trebuie, nici în cuvintele cuiva încredințare să aibi, de vreme ce, nu numai pre tine, ce și pre mine pentru tine cu toată greuimea necinstei a mă încărca au învoit, ca supt numele doftoriii, prin cinstea credinții mele, otrava să vândză, carea în pântecele celor ce o vor întinde, sau nevinovatului o vor vinde, să vie. Iară pre mine în catalogul adevărăților priieștini numărându-mă, înaintea cerescului Vultur, cu toată adeverința inimii mă giur că în viață mea de bine voitoriu să-ți fiu și oricând și ori în ce a-ți sluji voi putea că nu mă voi lenevi cuvânt îți dau.¹⁴

¹⁴ Din nou Toma se vede pus în situația delicată: sau de a face act de loialitate față de domnul său, sau de a respecta dreptatea și prietenia. Hotărât să meargă pe calea dreptății, el dezvăluie lui Dimitrie că nu trebuie să spere nimic bun din partea lui Brâncoveanu, care urmărește să-l piardă. În aceste condiții, el, Toma, nu vrea să devină nici unealta vicleșugurilor și necinstei, la care este silit prin funcția pe care o ocupă în politica domnului Țării Românești, dar nici să trădeze, să viclească pe domn; de aceea, prevenindu-l de primejdia care i se pregătește, el consiliază pe Dimitrie de a lua toate măsurile pentru a nu se lăsa pradă dușmanilor săi. Prin această situație, scriitorul subliniază din

Inorogul aceste cu fierbinteala adeverinței cuvinte ascultând, precum de năcazul carile videa că asupra dreptății vine, grăiește, în scurt pricepu și mai mult altă voroava nelungind, Șoimului mulțămită făcu, căci n-au ascuns despre dânsul tot adevărul, și într-acesta chip, după mulțămită, ii grăi: „După giurământurile carile spre dragostea și prieteșugul între noi din singura a inimii tale plecare ai făcut, de acmu înainte frate a te numi mă îndeamnă. Deci, frățiorul mieu, cani pre scurt o poveste să-ți spuiu, cu ascultarea să nu te lenești te poftesc (că în trii chipuri și ca cum prin trii porți înluntrul palaturilor cunoștinții lucrurilor a intrat putem: prin pildele celor treceute, prin deprinderea cestor de acmu și prin bună socoteală celor viitoare). Deci istoriile încă o parte a ceștii sentenții fiind, din cele multe una ieste aceasta: Odânăoară¹, frate, era un păstoriu

nou contradicția de principiu care are loc între regulile vieții politice și etica religioasă a vremii, adică între ordinea politică și cea morală. Pe de altă parte, opțiunea lui Cantemir pentru ordinea morală (vezi textul: „voia dumndăzăiască decât porunca stăpânească cu multul mai strănică a fi trebuie să cunoaștem“) ne obligă să considerăm că modelul cavalerului, întruchipat aici și de Toma, și de scriitor, aparține acesteia.

¹ La cea de a doua întâlnire cu Toma, Dimitrie Cantemir spune în fața acestuia o povestioară cu tâlc, pe care o putem intitula *Povestea porcarilului*, subiectul fiind luat din viața de toate zilele a țăranului român. Mândru de cultura sa, scriitorul expune, prin intermediul acestei narațiuni, ideile sale social-politice privind criteriul fundamental în alegerea domnului — cultura, o serioasă pregătire intelectuală. Dezvoltându-și punctul de vedere, marele gânditor vroia să demonstreze interlocutorului său cum un om necultivat va folosi puterea politică nu în folosul general, ci pentru a-și da frâu liber pornirilor sale animalice. Deși aceste idei se întemeiau, desigur, pe destule exemple concrete de acest fel din istoria țării noastre din trecut, povestea expusă avea și o adresă directă. Prin porcar Cantemir înțelege, în realitate, pe Constantin Brâncoveanu, care nu prin merite personale, ci printr-o întâmplare, printr-un concurs de împrejurări ar fi ajuns domnul Țării Românești. Stăpânit de prea multă ură, Cantemir comitea de fapt o mare nedreptate; istoria, dreapta judecătoare a faptelor și a oamenilor, ne-a transmis, în persoana lui Brâncoveanu, imaginea unui domn de mare relief politic și cultural.

de râmători carile cu simbrii a tot satului în carile lăcuia din dzi în dzi viața își sprijenii. Acesta în proastă viață ca aceasta dzilele petrecându-și, nici cu audzul fără grohăitul porcilor, nici cu viderea fără prostii satului aceluia, altă ceva învățasă. Iară într-o dzi, cu altul (carile din cetate viind, pre acolea a trece i să tâmplase) în voroavă cădzind, pentru numele cetății în urechile porcariului să sună. Deci cetatea, ce și cum ar fi, nicicum în mintea lui să încapă nu putea, ce fantaziia, uneori ca un cuptoriu, alteori ca un cotlon, iară alteori ca pre o sură de dobitoace i-o zugrăvii (că fantaziia la proști cele vădzute numai a închipui poate). Deci cum și ce ar putea fi cetatea ca să să însțiințeze, cu pofta aprindzindu-să, râmătorii în câmp pustii lăsind și oarece fârmușuri de pâne carile cu sine avea, în glugă luând, pre drumul pre carile drumățul vinisă vârtos purceasă. Așe, într-acea dzi până în sară calătorind, unde întunericul îl apucă, acolea popasul și masul își făcu (ce norocul și pre porcariu, și pre olariu tot cu o orbime caută), carile pre purcariu aproape de porțile cetății și de norocirea ce-l aştepta adusese. De vreme ce împăratul carile acelor olaturi stăpânia și într-acea cetate împărația, în dzua ce trecusă dintre numărul viilor ieșise și moștinitoriu din trupul său nelăsind, între domnii și senatorii aceii monarhii, cine în scaun s-ar sui mare dihonie și zarvă să făcu (căci la stăpânire toți vrednici să socotesc, iară la supunere nici unul de bunăvoie priimește).¹ În scurt, nicicum unul altuia al doilea socotindu-să, cu sfatul de obște aleasără ca a doa dzi, pre poarta cetății, carea spre răzsărit caută, să iasă, și ori pre cine mai înainte, veri din streini, veri din cetăteni, pre cale ar tumpina, pre acela la scaunul împărații<i> și la corona monarhiei să-l rădice. Deci după sfatul de cu sară, de dimineață sculându-să (căci nici norocul porcariului dormiia), lângă drum pre porcariu din pajiște sculându-să

¹ Este o aluzie la boierimea moldoveană, despre care izvoarele timpului mărturisesc că alerga cu plăcere după puterea politică, displăcându-i, în schimb, ideea supunerii față de autoritatea domnească.

și la urduroșii ochi cu mâinile frecându-să, aflără, pre carile îndată cu cinste râdicându-l și din rufoase sucmane în porfiră prime-nindu-l, în lectică împărătească îl aședzară și, cu mare alaiu, până la curțile împărătești petrecându-l, după obiceiul locului, cele ce să cădea țeremonii spre încoronarea lui făcură, de unde s-au luat cuvântul carile să dzice: (Sara ghigariu, dimineața spătariu). Porcariul, uneori vis, uneori părere, alteori ca o basnă de poveste lucrul carile aievea și adevărat să făcusă a fi i să părea. Iară unul dintre senatori cătră alalți dzisă: „(Celea ce norocul face, nici mintea, nici socoteala a desface poate), însă (Oul cioarăi, de pieptul păunului o mie de ani de s-ar cloci, din găoace tot de cioară, iar nu de păun puiu va ieși), în care chip și împăratul acesta cu vreme nu la ce nărocul l-au adus, ce spre ce firea l-au născut va arăta, și această a mea prorocie nu din deșartă fantazie scornită să o socotiți, ce aminte cuvintele și faptele îi luati. Că iată, îndată ce la puterea împărăției s-au suit, nu de omenie, ce de porcie s-au apucat, de vreme ce, pre câți în satul în carile porcii păștea, pentru ceva pizmă avea, pre unii a-i omorî, pre alții a-i izgoni și cu alte feliuri de pedepse a-i domoli au stătut. (Că stăpânul nou după pizma veche a izbândi spurcat lucru ieste.)“ Si adevărat că împărăția aceia până mai pre urmă, de tiranii lui, la mare primejdie de pohârnire sosind și acmu ca un pojar în fâmul uscat răutate-i în toate părțile lățindu-să și ijdrându-să, tuturor lucru nesuferit a fi să cunoscu. Si așe, cu toții sculându-să, în așternutul unde cu feliu de feliu de spurcăciuni să tăvălia aflându-l, și dzilelor, și tiranii¹ sfârșit îi pusără.

Într-acesta chip, o, frate, și epitropia Corbului arată că, precum el Corb, așe cuvintele, dzisele și faptele de Corb îi sint; și cu vreme, cu glasul ce are, singur și menitoriu și chedzilor

¹ Cantemir condamnă, în mai multe locuri, transformarea puterii politice în dictatură personală, fenomen obișnuit pe acea vreme, formula politică curentă fiind monarhia absolută.

izbânditoriu își va fi. Iară când și cum aceasta s-ar tâmpla (izvodul norocului, ochiul muritoriului vreodată a-l citi nu poate¹).“

Așadară, Inorogul și Şoimul, prin cătăva vreme a nopții pilind și vorovind, să sculară și, amândoi frătește îmbrățișându-să și sărutându-să, iarăși pre numele cerescului Vultur să giurară, ca până la moarte prijetini nedespărțită și în toate primejdiiile unul altuia popreaoa răzimării și mâna sprejenirii să-și fie și dragostea vecinică și neimată să tie.²

Și așe, despărțindu-să, Şoimul, ieșind, la locul său să dusă, iară Inorogul, știind că după coborârea lui poticele munților s-au închis (că cei ce în munți lăcuia nopțile poticele până în răvărsatul zorilor încuiate a le ținea obiciuți era) și precum înapoi a să întoarce cu putin<ă> a nu fi socotind, peste apă cu înotatul a trece în credința valurilor să lăsă.³ O, lucru jelnic și de socoteala muritorilor neagiuns, cum pronia cerească pe dreptul de la viclean a să dosedi lasă și cel curat în lațul spurcatului a cădea sufere? Adevărat dară că la acesta lucru dovedele a căderilor vechi aporia de n-ar dezlega, nu cu puțină înădușala a tot sufletul filosofia atomistilor socotelele muritorilor și cu dâNSELE împreună lucrurile lumești ar stăpâni. Ce prepusul **tvn automctwn** rădicând, necunoscută a necunoscutului chivernisală pre toate din capăt până la sfârșit atingând, și pre fietecare cădere, la vremea și orânduiala sa, tare aşedzind, rămâne ca tot prostul din cele

¹ O prezicere sumbră a sfârșitului dramatic al lui Brâncoveanu, previziune făcută, aşadar, cu zece ani înainte de decapitarea lui la Istanbul (15 august 1714) din ordinul sultanului Ahmed III.

² O mărturisire deschisă a faptului că cea de a doua întâlnire se încheie cu un legământ de prietenie și ajutor reciproc între Dimitrie și Toma, situație ce explică trădarea acestuia din urmă față de Brâncoveanu în timpul evenimentelor de la 1711.

³ *Poticele până în dzuă închise: porțile cetății nopțile încuiate* (D. C.) — noaptea, târziu, când porțile cetății Istanbulului erau închise, Dimitrie Cantemir caută să se întoarcă cu barca pe apă la casa demnitarului otoman, unde găsise refugiu.

vădzute pre cele nevădzute cu ochiul sufletului a videa să poată și precum (răul pentru dzua rea să păzește, iară bunul ca metalul în foc cu nevoiele să lămurește) să întăleagă.¹ Deci Inorogul pre sama a nestătătoarelor undelor apei dându-să (macar că și aceasta cale fără mare prepus de primejdie nu-i era, precum mai pre urmă s-au vădzut, că nu socoteala lui, ce nemutată orânduiala norocului l-au amăgit), însă (din multe chipurile primejdii cea mai mică și mai iusoară a alege lucru înțelepțesc ieste) și pre marginea apei în sus, spre crivăț înnotând, prădătoriul lacom la pradă în mare strajea noptii calea trecătorii străjuind păziia. Unde Inorogul sosind (o, furtună în apă lină, o, fărâmarea corăbii în liman, o, faptă nefăcută și poveste nepovestită și audzită, îndată de la toți hulită, o, lucrul diavolului supt meșterșugul Hameleonului, o, Hameleon decât diavolul mai diavol, o, jiganie spurcată și decât toată fiiara mai vrăjmașă și mai sălbatecă)², iată de năprasnă crocodilul în valurile apei sunând și vâjâind, asupră-i sosi. Inorogul, întâi huietul apei audzind, apoi și chipul groznicii jigănii vădzind, îndată vicleșugul mai denainte gătit simți și fără nici o împotrivire spre nesățioasă vânarea lui să dede.

Crocodilul acmu fălcile pentru ca să-l înghiță căscând, Inorogul, toată fața vicleșugului și izbânda vicleanului într-un cuvânt cuprinzând, dzisă: „(Satură-te de singe nevinovat, Coarbe, de carile pururea flămând și nesăturat ai fost³)“. Crocodilul, cuvânt ca acesta de la Inorog audzind, lăcomia făclilor își înfrână și numele Corbului la mijloc adus ce va să fie cu de-adins cercetă (că

¹ Considerații filozofice asupra soartei omenești: excluzând interpretarea atomistă a întâmplărilor („căderile“) din viața omului, Cantemir consideră, în acord cu filozofia creștină, că neplăcerile și încercările suferite în mod nejustificat de cei buni, au o explicație în rațiunea divină, pe care mintea umană n-o va putea cunoaște și pricepe niciodată.

² Din nou o pornire subiectivistă la adresa lui Scarlat.

³ Văzându-se prinț de bostangii, Dimitrie își dă seama că arestarea sa se făcuse la stăruințele lui Brâncoveanu și îl acuză de acest lucru în fața lor.

spurcatul Hameleon nici crocodilului tot vicleșugul descoperisă¹⁾. Inorogul deodată nici împotrivă, nici după voie ceva răspundzind, ca mielul spre giunghere adus, mulcom tăcea și numai dintr-adâncul inimii: „O, dreptate, o, izbândă!“ striga (că în nevoi fapta pe făcătoriu oarecum peste cunoștință cunoscându-l, ca fiul către părinte de apăsul ce are să jeluiește). Iară după câtăva vreme socoti (că la vremea de trebuință cu cuvântul bine a să sluji și tare a să nevoi lucrul înteleptilor ieste). De care lucru, cătră jiganie voroavă ca aceasta începu: „Nu socoti, o, jiganie, că doară de groznic chipul tău în ceva m-am spăriat, sau căci acmu în puterea ta mă aflu, despre tine vreo grijă ca aceia port, ca carea socoteala întreagă vreo mângâiere a afla să nu-i poată, ales că bine cunosc că nici trupul mieu de stomachul tău a să mistui, nici cornul mieu de gâtlejul tău a să înghiți poate. Așijdere, nici vreo încrucișare noaă, precum sufletului mi-i fi dat, să ţi să pară, de vreme ce din tinerețe și aşeși din copilărie cu furtuna a mă giuca și în tot chipul a mă lupta obiciuit și deprins sint, atâtă cât nici ea din urgiile sale în mine ceva neazvârlit, nici eu de la dânsa ceva nesuferit să nu fie rămas socotesc, și mai vârtos cu aceasta mi să pare că toate sigetele din tolbă să-și fie vârsat, cu carile sau orânduiala vecinică într-un chip să să plinească, sau a mea îngăduință de acmu înainte ispитеle ieste să-i batgio-curească (căci precât primejdia s-ar socoti mai mare, pre atâtă sfârșitul să nedejduiește mai tare). Toți muritorii pururea în sin doi sorți purtăm, carii unul a morții, altul a vietii sint, și amândoi din ceasul zămisirii împreună cu noi în toate părțile, în toate locurile și în toate vremile din fire să tovărășesc. Deci, oricările povăță înainte ne-ar merge, vrând-nevrând ieste să urmăm. Nu lipsăsc unii dintre muritori carii pre sorțul morții groaza cea mai

¹ Rezultă că amestecul lui Brâncoveanu în capturarea lui Cantemir nu era cunoscut de șeful bostangiilor (crocodilul), Scarlat necomunicându-i acest important amănunt.

de pre urmă îl hotărăsc, însă aceasta la cei adevărat înțelepți pururea de batgiocură s-au ținut. De batgiocură dzic, căci altora spaimă, iară lor socoteală aduce. Spaimă, dzic, altora, căci trăind, a muri nu să învață. Socoteală lor aduce, căci trăind, prințet a muri să învață, și aşe, nu de spaima cea mai groznică să îngrozesc, ce, ori cu ce tâmplare ar fi, periodul firii cutrierând, ocoleșc, săvârșesc, și, din robiia furtunelor scăpând, să mânuiesc. De care lucru, nu cea mai mare spăriiere, ce cea de pre urmă mângâiere li să pare și le ieste. Deci de vreme ce sortul firesc la mine știut, așteptat și în samă nebăgat ieste, cu cât mai vârtos sortul tâmplătoriu (a căruia punct neînsămnat ieste), în samă mai nebăgat și mai înfruntat va fi, pre carile îndrăptnică furtuna aducându-l, scutul sufletului vitejesc a-l sprijeni i să cade. Adevarat dară amară întristare inima mi-ar fi simțit când neprietenul pentru a mea lenevire sau proastă socoteală m-ar fi amăgit (căci cu bună samă atuncea să cade cuiva a să întrista, când, prin a sa trufie și nebăgare în samă, singur și se scădere și nevoie își aduce). Iară acmu orânduiala viitoare nebiruită și din toate părțile neclătită stând (nici asupra vântului vetrelele a întinde, nici în mijlocul furtunii cărma fără nedejde a părăsi trebuie, că ceasta a fricosului, iară ceia a nebunului lucru ieste). Deci furtuna în mine urgia a-și plini mai denainte puind, supt numele cereștilor, viclenii muritori cu îndemnarea și sinhorisini ale mele îndrăptnice norociri fălcilor tale m-au vândut. Si macar că nu a înțeleptului sfetnic ieste a dzice, ah, căci m-am amăgit, ah, că eu nu socoteam că va vini lucrul aşe, însă când la numele cerescului să supune pemintescul, pentru amăgirea ce i-ar vini, mare mângâiere și de izbândă nedejde îi rămâne, că numele pre carile cei fără de lege organ și măiestrie răutății lor l-au făcut scutitoriu în nevoi, agiutoriu în strâmpotori și izbânditoriu în dziua mânnii sale să-i fie. Deci, o, jiganie, cereștii de nu să amăgesc ca peminteștii, după fapta carea au lucrat, în sfântul pre carile cu mare în samă nebăgare l-au spurcat, bună și neîndoită nedejde

am, că în curândă vreme (că la cel ce știe suferi toată vremea scurtă ieste) ceia ce li să cuvine plată să-și ia. Iară de nu, meșterșugul fortunii a supără, iară al mieu cu bună inimă toate a răbdă ieste.¹ Ce tu acmă, o, jiganie (de ieste la neamul crocodililor pomenirea binelui), adu-ți aminte că odânaoară în marginea a trii ape, la cetatea carea cheia a doă monarhii ieste, ne aflam. Unde tu foamea cu ce să-ți domolești neavând, eu cu hrană de biv te-am agiutorit și din gura morții (carea decât tine mai rea și mai vrăjmașă jiganie ieste) te-am mântuit. Deci, sau pentru de binefacerea trecută, sau pentru nedejdea viitoare (că piatra din zidire cu vreme iară la zidire să pună), îndemnărilor neprietenești nu te uita, ce până mâni de aicea slobod mă lasă, că până în dzuă veri binele, veri răul carile mi s-a tâmpla supt titlul numelui tău va rămânea. Iară de mâine încolea, nici răul să-mi faci vrednic vii fi, nici bine a-mi face de vii vrea prin mâna îți va vini. Căci sau dulăii gonași chipul fortunii îmi vor muta, sau eu a lor nevoință voi strămuta (că de multe ori noaptea fată și dzua ține în brață).²“

Crocodilul, aceste a Inorogului vârtoase cuvinte audzind, nici ce vorovia de tot înțelegea, nici ce ar face și de carea întâi s-ar

¹ După rețeta retorică, scriitorul ține un discurs filozofic în fața hasechiului turc, despre destinul uman și despre conduită pe care trebuie să-o aibă omul în fața întâmplărilor și încercărilor vieții. În esență, el împletește principii de viață de tip stoic cu cele creștine — îmbinare realizată de altfel încă din antichitate de filozofia creștină — și-și exprimă speranța, întrucât se socotește nevinovat, că Dumnezeu îl va ajuta să iasă cu bine din această situație critică. Este de remarcat aici cum înțeleptul intrunește în sine conduită stoică și speranță creștină în pedepsirea răului.

² *Cheia a doă monarhii: cetatea Belogradul (D. C.)* — Belgradul era într-adevăr o fortificație-cheie, loc de dispută între cele două imperii aflate în conflict: cel otoman și cel habsburgic; cetatea se află într-adevăr „în marginea a trii ape“: Dunărea, Sava și Tisa. Cantemir aduce aminte hasechiului că odinoară, la Belgrad (este vorba de retragerea armatelor turcești după dezastrul de la Zenta din 1697), îi făcuse un mare bine și îl roagă, ca recunoștință, să-i dea drumul din închisoarea bostangiilor chiar în seara aceea.

apuca alegea. Una, căci dinții lui de acea poamă și grumadzii de acea bucătea a nu fi, după cuvântul Inorogului, bine videa, alta, că de binele carile de la Inorog odânăoară vădzusă, aminte-i aducându-și, și rușine îi vinia, și mânia i să scornia (că la cei ce binele a răsplăti nu știa, din pomenire întâi rușine, iară din rușine mânie să scornește). Ce până mai pre urmă, pre binele obiceinic, răutatea din fire biruind (că cu nemilostivirea neamul crocodililor vestit ieste), pre Inorog la bârlogul său dusă, unde preste acea noapte poprit îl ținu.¹

Iară după ce negura noptii să rădică și săninul de duă să arătă, împăratul crocodililor și alături, cu toții, pentru vânatul carile peste noapte cădzusă de veste luară. (Căci fieră ca aceia vestită să să prindză și la urechile tuturor să nu să sune cu anevoie era). Deci împăratul crocodililor îndată pre un credincios al său la Inorog trimasă, ca într-un chip față de priință, iară într-altul de înfricoșere și de spăriere să-i arete (căci împăratul crocodililor pentru vânătoarea și vrajba carea Corbul asupra lui scornisă știre avea²). Deci crocodilul, după porunca stăpânu-său mărgând, cătră Inorog dzișă: „Primejdia de astăzi mâine noroc să-ți aducă și fii cu bună inimă, căci dulăii vânători de ce nedejduiesc, într-această dată putere ca aceia nu au. Numai acmu înțeleasăm, precum de prinderea ta de știre luând, cu toții în toți munții să să fie răvăsat, ca măiestriile carile pre aiurea întinse avea, de pre acolo să le rădice și prea aicea pre aproape să le întindză, ca de cia într-altă parte a mai scăpa să nu poți. Deci lucrul cu un ceas mai înainte îți caută și cu împăratul nostru de preț te tocmește, căci bine știi că el cu vreuna din monarhiile voastre ceva a face nu are, ce numai dobânda și folosința lui își caută, carea, făcându-să, de

¹ Hasechiul, deși recunoaște binele făcut de Dimitrie, nu-i dă drumul, ci îl reține în acea noapte în închisoare („bârlogul său“).

² Împăratul crocodililor: *bostangi-başı* (D. C.) — șeful poliției otomane știa că arestarea lui Dimitrie fusese făcută la intervenția lui Brâncoveanu.

aicea slobod vii ieși și fără nici o primejdie, încotro vii pofti, vii merge.^{1"}

Inorogul cuvintele de la crocodil trimise în tot chipul măsurând și în cumpăna socotelii trăgându-le, în vreme ce mâna din față a merge nu dă, din dos a să apropia mai bine a fi află, ca cu răspunderea plăcută firea jiganiii lacomă și sireapă să domolească. De care lucru, cătră trimis într-acesta chip răspunsă: „Eu precum fortuna spre aceasta m-au aruncat foarte bine cunosc și de la îndrăptnicul noroc aceasta dosadă îmi pricep. Iară împăratul vostru cu mine omenie de va face, binele de la dânsul voi cunoaște. Pentru care bine, în ceastă dată altă răsplătire să-i fac nu pociu, fără numai știind că firea lui pururea în apă de sete să frige, puțin prav de pre cornul mieu ras îi voi da, carile spre potolirea arsurii lui nu puțină putere are.^{2"}

Aceasta crocodilul audzind, înapoi să întoarsă, de carea împăratului său spuind, foarte cu dragoste darul priimi (că sula de aur zidiurile pătrunde). Aceasta giuruind Inorogul și acmu și dând, unul din crocodili pără dreaptă ca aceasta asupra lui făcând, adecă precum el o dată pre Hameleon vânând și să-l înghiță vrând, după multă rugămintă cu mari chizășii să să fie slobodzit, însă cu această tocmai că alt mai mare vânat să-i aducă, sau 1000 de dramuri de panzehr³ să-i dea. „Deci ieri noapte Hame-

¹ Nedepinzând de voința lui Brâncoveanu și urmând vocea intereselor sale personale, mai-marele bostangiilor oferă lui Dimitrie libertatea, chiar în aceeași zi, în schimbul unei sume de bani.

² Dimitrie înțelege argumentarea șefului bostangiilor: trebuie plătită neapărat suma pentru ca să scape cât mai repede din închisoare și anume până când Brâncoveanu nu prindea de veste, presiunile sale bănești putând determina lichidarea fizică a captivului. Neavând la el bani, roagă pe bostangiu să primească deocamdată un mic avans (așa ar trebui să înțelegem expresia; „puțin prav de pre cornul mieu ras îi voi da“, sens întărit și de proverbul de mai jos: „sula de aur zidiurile pătrunde“), urmând să acopere toată suma după eliberarea din închisoare.

³ Panzehr: bani pentru datorie dreaptă (D. C.) — termenul înseamnă, în

leonul spre vânare această fiară mi-au adus, pre carea nu cu puțină osteneală, trudă și privighere am prins-o. Și așe prețul Hameleonului fiind, până prețul Hameleonului nu-mi va plăti, a să slobodzi nu priimăsc.¹ Împăratul crocodililor de aceasta poveste înțelegând, de pârâ carea asupră-i i să face și de plătirea prețului Hameleonului știre îi trimasă, dzicând că amintrilea a-l slobodzi nicicum nu poate. Inorogul, acestea audzind, atuncea tot vicleșugul Hameleonului cunoscu, carile și într-alte chitele mai adânci îl băgară, adecă precum singur Hameleonul spre atâtă răutate macar că ar fi îndräznit, însă fără agiotoriul și indemnarea altora, până într-atâtă lucrul a aduce n-ar fi putut.² De care lucru, socoti că mai mult ceva zăbavă la oreală de va face, poate și mai aspru ceva fortuna să-i arete, și așe, precum prețul Hameleonului va plăti dede cuvânt și, cu cuvântul deodata și lucrul isprăvind, preste nedejde a tuturor neprijetinilor, cu supțire meșterșug, din gătate silțele împotrivnicilor slobod și nebetejit scăpă.³

arabă, o piatră nestemată fabuloasă, aparținând credințelor și basmelor orientale. (A se vedea și explicația dată de Cantemir la „scară“).

¹ Dar lucrurile se complică: unul din hasechi roagă pe șeful său suprem să nu elibereze pe Dimitrie până când nu-i plătește și lui suma de bani cu care Scarlat Ruset îi era dator de pe vremea când acesta fusese închis. Aflăm astfel că în timp ce era în închisoare, Scarlat promisese, în vederea eliberării, să dea fie bani (pentru care acum era dator), fie să le aducă în mâna pe Dimitrie (ceea ce se și făcuse deja). Se înțelege deci de ce hasechiul cerea de la Dimitrie această datorie a lui Scarlat, dacă vroia să fie eliberat. Mai trebuie subliniat că eliberarea lui Scarlat de la închisoare datorită ajutorului dat de Cantemir, prin plătirea datoriilor, este cu totul altă întâmplare decât cea la care se referă evenimentele descrise aci.

² Bostangi-bașî încunoștințeaza pe Cantemir de pretențiile bănești ale hasechiului său, din care de-abia acum captivul înțelege că principalul vinovat era Scarlat, care lucra pentru Brâncoveanu (nu „fără agiotoriul și indemnarea altora“).

³ Văzându-se încolțit din toate părțile, Dimitrie înțelege că șansa ce i se oferea era unică și ca atare acceptă prompt să plătească ambele sume după eliberarea sa, care trebuia să aibă loc înainte ca banii lui Brâncoveanu să înceapă să influențeze pe demnitarii otomani.

Iară Inorogul încă în opreala crocodilului fiind și precum în blăstămate vicleșugurile Hameleonului să fie cădzut, vestea prin urechile tuturor să împrăștie, toți munții și codrii de fapta ce să făcusă să răzsuna și toate văile și holmurile de huietul glasului să cutremura¹, atâtă cât glasurile răzsunării precum ca o muzică să fie tocmită² să părea, carile o harmonie tânguoasă³ la toată urechea aducea, nici cineva altă ceva audzia, fără numai: „Plecătu-s-au⁴ cornul Inorogului⁵, împiedecatu-s-au pașii celui iute, închisu-s-au cărările cele neîmblate, aflatu-s-au locurile cele necălcate,⁶ în siltele⁷ întinse au cădzut, puterii vrăjmașului s-au vândut. Surcelele i-au uscat, focul i-au ațiat,⁸ temeliile⁹ de la

¹ Nedreptatea ce i se făcuse lui Cantemir prin intrarea sa în închisoarea bostangiilor era atât de mare, încât natura însăși reacționează, cutremurându-se și deplângând nenorocirea Inorogului. Rezonanța pe care o capătă în natură faptele omenești, în special cele prin care viața sau dreptatea sunt amenințate, este un procedeu curent în lirica populară română, în special în bocete și chiar în unele balade, ca în Miorița, Toma Alimoș etc. Cantemir, cunoșător profund al literaturii orale, preia în mod creator acest procedeu artistic, reușind să creeze o pagină de mare originalitate și frumusețe literară.

² Scriitorul aseamănă rezonanța naturii cu o muzică „tocmită“, adică alcătuită după anumite reguli. De mai multe ori în *Istoria ieroglifică* el își trădează preocupările sale de muzician.

³ Melodie tristă, întregul pasaj care urmează, gândit în stilul bocetelor populare, poate fi încadrat în specia elegie.

⁴ Cu aceasta se începe ceea ce am putea denumi *Jelania și blestemul firii pentru nenorocirea Inorogului*.

⁵ Cornul Inorogului era considerat de neînvins, iar iuțimea lui — extraordinară, de neîntrecut (vezi expresia „împiedecatu-s-au pașii celui iute“).

⁶ Inorogul putea umbla pe cărări și în locuri inaccesibile omului sau altor animale. Până aici este o expunere metaforică a virtuților animalului fabulos.

⁷ Cu aceasta începe deplângerea nenorocirii întâmplată lui Dimitrie Cantemir ca persoană reală.

⁸ Exprimare metaforică, situația lui Cantemir fiind asemănătoare cu cea a pregătirii arderii pe rug.

⁹ Aluzie la relațiile lui Dimitrie, în special în lumea demnitarilor otomani, relații care cu timpul s-au dovedit de mare folos.

pământ în nuări i-au aruncat, neprijetin de cap, Corbul, gonași neosteniți, dulăii, iscoadă neadormită, Hameleonul, și toți în toată viața îl pândesc. De traiul, de viață și de ființă lui ce nedejde au mai rămas? Nici una. Toate puterile i s-au curmat, toți prijetinii l-au lăsat, în lanțuje nedezlegate l-au legat, toată greutatea neprijetinului în opreala Inorogului au stătut. Iară de acmu, în cériu să zboare, n-a scăpa, o mie de capete de ar avea, iarbă n-a mai mâncă. Unul, Lupul,¹ ce și acela depărtat, n-are cum îi folosi, nu-l poate agiutori. De nu altă, încail să-l tânguiască, încaila să-l jeluiască, încai să-l olecăiască. Filul², macar că într-această parte s-ar afla, însă greuimea a sări nu-l lasă, grosime în sine îl apasă, în strâmtori primejdioase, în valuri așe holmuroase să să arunce nu-ndrăznește și micșorimea sufletului dinluntru-l oprește. De cu sară, Filul știre au luat, de prețul tăiat³ s-au înștiințat, ce ar fi putut să și va i s-ar fi cădzut,⁴ ce în locul mângâierii, răspunsul curmării să dă: „1.000 de ani la opreală de-ar fi, un dram de panzehr n-aș putea găsi“.⁵ Ce mângâiere i-au rămas? Nici una. Ce sprijeneală i-au rămas? Nici una. Ce prijetin i să arată? Nici unul.⁶ Munți, crăpați, copaci, vă despicați, pietri, vă fărâmați!

¹ Singurul prieten care îi mai rămăsese era Lupu Bogdan hatmanul, dar fiind „depărtat“, adică aflat în țară, n-avea cum să-l ajute.

² Despre fratele său Antioh (Filul), scriitorul se exprimă în culori foarte urâte: el este un om insensibil sufletește, mare și greoi la trup, fricos și de umbra lui, se teme să-și ajute fratele ajuns în nenorocire.

³ Aluzie la suma de bani cerută lui Dimitrie pentru eliberarea sa din închisoare.

⁴ Formularea greoiaie ar putea fi exprimată astfel: s-ar fi cuvenit să poată acest lucru, numai să fi vrut.

⁵ Aflând de prețul cerut pentru eliberare, Antioh declară că o mie de ani dacă ar sta la închisoare fratele său, el tot n-ar putea găsi un ban pentru a-l salva.

⁶ După această căinare în stilul bocetelor populare, cu mijloace de expresie specifice descântecului, urmează partea a doua a jelaniei, un fel de blestem conceput în versuri, a cărui caracteristică este chemarea naturii însăși de a intra în dezechilibru în toate aspectele ei, de la mediul ambiant al gospodarului

Asupra lucrului ce s-au făcut plângă piatra cu izvoară, munții pu-hoiae pogoară, lăcașele Inorogului, păsunele, grădinele, cernească-să, pălească-să, veștedzască-să, nu înflorească, nu înverdzască, nici să odrăslească, și pre domnul lor cu jеле, pre stăpânul lor negrele, suspinând, tânguind, nencetă să pomenească.¹ Ochiuri de cucoară, voi, limpedzi izvoară, a izvoră vă părăsiți, și-n amar vă primeniți. Gliganul sălbatec viieriu, și-n livedzile lui ursul ușeriu să să facă, în grădini târvelește, în pomăt batelește să să prefacă.² Clătească-să ceriul,³ tremure pământul, aerul trăsnet, nuării plesnet, potop de holbură, întunerec de negură vântul să aducă. Soarele zimții să-și rătedze, luna, siindu-se, să să rușin-edze, stelele nu scântăiedze, nici Galactea⁴ să luminedze. Tot dobitocul ceresc⁵ glasul să-și sloboadză, faptă nevădzută, plecându-să, vadză. Cloșca⁶ puii răzsipască. Lobăda⁷ Lira⁸ să-și zdru-

terestru până la infinita arhitectură cosmică. Procedeul cantemirian de a face ca natura să participe la suferința umană este propriu și literaturii noastre populare, mai ales în descântece, bocete, în doine și cântece de dragoste, de viață și de moarte, precum și în unele balade. Dar scriitorul va fi fost, desigur, influențat și de literatura cultă, greacă, prin acele *trenoi*, literatura de plângeri dezvoltată în mediul grecesc în secolele al XV-lea și al XVI-lea pe tema căderii Constantinopolului sub jugul otoman.

¹ Până aici este partea influențată de *trenoi*.

² Se cer prefaceri în mediul ambiant al Inorogului, văzut ca un gospodar și agricultor harnic.

³ Urmează partea ultimă în care se invocă dezechilibrul cosmic, influență vădită a cărților sibiline pentru spectacolul sfârșitului lumii, când universul intră într-o confuzie generală.

⁴ Calea laptelui, norul galactic (denumirea dată de Cantemir este împrumutată din pantheonul mitologic al vechii Elade). Până aici sunt numite: Soarele, Luna, stelele în genere și fâșia galactică.

⁵ Constelațiile, care poartă în general nume de animale, fără a fi luate într-o anumită ordine, sunt cele zodiacale, adică cele de importanță astrologică.

⁶ Sau Pleiadele, constelație aflată în semnul zodiacal al Taurului.

⁷ Constelație vecină cu Lira, numită popular și Crucea, aflată în semnul zodiacal al Capricornului.

⁸ Constelație renumită prin frumoasa stea Vega, situată tot la Capricorn.

bască, Leul¹ răcnească, Taurul² mugească, Aretele³ fruntea să-și slăbescă, Racul⁴ în coajă neagră să să primenească, Capricornul⁵ coarnele să-și plece, Peștii⁶ fără apă să să încece, Gemenii⁷ să să desfrățescă, Ficioara⁸ frâmșete să-și grozăvască, cosița galbănă în negru văpsască, Scorpia⁹ ascuțit acul să-și tâmpască, Strelețul¹⁰ arcul frângând, ținta nu lovască, Cumpăna¹¹ dreptatea nu mai arete, Apariul¹² topască-să-n sete. Mars¹³ vârtutea în slăbiciune să-și primenească, Mercurie între planete nu mai crănicească. Zefs monarhia în veci să-și robască, Vinerea floarea frumșetii să-și veștedzască, Cronos scaunul de sus în gios să-și coboară. Finicul¹⁴ în foc de aromate moară, Oltariul jirtfe nu priimască,

¹ Constelație și semn zodiacal în același timp, cu steaua Regulus.

² Idem, cu steaua Aldebaran (Ochiul Taurului).

³ Sau Berbecul, constelație și semn zodiacal.

⁴ ⁵ ⁶ Idem.

⁷ Constelație și semn zodiacal, cu frumoasele stele Castor și Pollux.

⁸ Idem, cu steaua Spica.

⁹ Sau Scorpionul, constelație și semn zodiacal, cu steaua Antares.

¹⁰ Sau Săgetătorul, constelație și semn zodiacal.

¹¹ Sau Balanța, constelație și semn zodiacal, cu steaua Arcturus.

¹² Sau Vărsătorul de apă, constelație și semn zodiacal.

¹³ Urmează enumerarea planetelor nu în ordinea astronomică, ci în cea a zilelor săptămânii: Marte, Mercur, Jupiter (Zefs), Venus (Vinerea), Saturn (Cronos); se observă lipsa Lunii și a Soarelui, trecute în alt loc printre planete, ceea ce înseamnă acum schimbarea unghiului de vedere astrologic.

¹⁴ Pasărea Phoenix — constelație. Cu aceasta se începe enumerarea constelațiilor extrazodiacale, într-o ordine nesistematică. Urmează Altarul (Oltariul), Cupa (Păharul), Balena (Chitul), care se află în apropiere de Eridan (Aridanul), Iepurele, vecin cu Câinele Mare (numit de Cantemir Sirianul, după steaua Sirius), Musca (Musculița), Carul Mare și Carul Mic (amândoi Urșii), Cosițele Berenicei (Pletele Berenicăi), Coroana Boreală sau Hora (Corona), ce se află lângă Cosițele Berenicei, Pegasul (Pegasos), aflat lângă Andromeda, Perseu (Perseos), vecin cu Casiopeea (Casiopea, numită de antici și Scaunul lui Cronos, iar popular — Scaunul lui Dumnezeu), Dragonul (Zmăul), o uriașă constelație boreală, Corabia Argo (Chivotul lui Noe), Porumbelul

Păharul băutură să nu mai mestească. Chitul crepe în apa Aridanului, Iepurile cadză-n gura Sirianului, Musculița cu jele să vâzâiască, amândoi Urșii greu să mormăiască. Pletele Verenicăi să să pleșuvască, Corona frumoasă nu le-mpodobască. Pigasos de Andromeda să să depărtedze, Perseos de Casiopa să să-n-străinedze. Zmăul capul cu coada să-și împletecească. Chivotul lui Noe în liman să primejduiască, Porumbul, frundza maslinului cercând, rătăcească, îndrăpt a să întoarce nu mai nemerească. Acestea, dară, toate, jelind tânguiască, vâlfa Inorogului cu arsuri dorească. Singur numai Corbul¹ vesel să crăngăiască, tuturor în lume spre chedzi răi menească. Singur Câinele mare cu cel mic,² lătrând, brehăiască și de faptul scârnav să să veseliească. Mute-se Arcticul, strămute-se Andarticul³, osiia sferească⁴ în doaă să frângă, toată iușorimea⁵ în chentru să-mpingă, stihile⁶ toate tocmirea să-și piardză, orânduiala bună în veci nu mai

(Porumbul), Licornul (numit de Cantemir Inorogul, constelație ce reprezintă pe autor) și Corbul, constelație aflată într-adevăr în apropierea Licornului, reprezentând, în *Istoria ieroglifică*, pe Brâncoveanu. Toată această parte cosmografică oglindește cunoștințele de astronomie ale lui Cantemir.

¹ Constelația Corbul, adică Brâncoveanu, este singura care urmează să se bucură de tot acest cataclism la scară cosmică.

² Câinele Mare (cu steaua Sirius) și Câinele Mic (cu steaua Procyon), două constelații australe situate una lângă alta.

³ Cei doi poli (aici la scară cosmică): Nordul și Sudul.

⁴ Axul sferei玄, axa lumii.

⁵ Ușorul, substanțele ușoare, în opozitie cu substanțele grele care alcătuiesc materia, după concepția ontologică a filozofilor antici. Potrivit acestora, cosmosul, lumea este o sferă, în care centrul, josul, este ocupat de substanțe grele, iar exteriorul, susul, de substanțe ușoare. Aici este vorba de inversarea acestui raport, ca expresie a dezechilibrului.

⁶Cele patru elemente: apa, aerul, focul și pământul; Aristotel adaugă și pe al cincilea, eterul, la care filozofii antici reduceau formele pe care le îmbrăca materia în transformările ei. Cantemir imaginează o dezordine și în echilibrul stihiilor.

vadză, toate îndrăpt și-n stânga să să-nvârtejască,¹ de jele să să uluiască, de ciudă să să amurțască, și dreptatea Inorogului în veci povestească.“

Sunete jelnice, eleghii² căielnice și traghicești ca acestea prin poticile a tuturor munțiilor și prin vârtopile a tuturor holmurilor³ sunând, răzsunând și rătăcindu-să, Hameleonul, ca cum ceva știre n-ar fi avut, ca cum de strein lucrul s-ar fi uluit, ca cum de primejdia fără veste mintea ș-ar fi pierdut, încocace și încolea cutreierând, de unul și de altul întrebând, îmbla și cătră toți chip de zăluș și față de lovit⁴ arăta. „Ce poate fi aceasta? dzice, ce poate fi jehnic sunetul acesta? Ce poate fi lăcrămoase huietele acestea? Ce pot fi cernite cântecele⁵ ce audzu? Ce pot fi ponegrile stihurile⁶ și într-însă necredzute cuvintele carile la urechi îmi vin? Oare ce audzu adevărat audz, au demonul, ispitindu-mă,

¹ Universul fiind conceput că ar avea o mișcare spre dreapta, adică în sensul mișcării limbilor ceasornicului, Cantemir imaginează dezechilibrul cosmic și printr-o rotire spre stânga, adică „îndrăpt“, înapoi, în înțeles de mișcare retrogradă. Toată această îmbinare de elemente ontologice și cosmologice alcătuiește motivul cosmic în gândirea literară a lui Cantemir.

² Astfel își intitulează scriitorul această *jelanie a firii*, conștient de specia literară abordată. Cantemir trebuie considerat ca primul care introduce elegia în literatura noastră cultă.

³ Știm că „munții“ sunt „porțile, casele turcilor celor mari“, iar „holmurile“, dealurile sunt „casele, porțile turcilor mai mici“. Trecând de la imaginea participării naturii la nenorocirea Inorogului, scriitorul readuce povestirea pe terenul realității istorice, subliniind aici că demnitarii turci mari și mici luaseră cunoștință de prinderea și închiderea sa.

⁴ Înfățișare de apucat de criză epileptică. Cantemir insinuează de câteva ori, în *Istoria ieroglifică*, faptul că Scarlat suferea de această boală.

⁵ Bocete. Expresia ne obligă să considerăm că jelania firii este o alegorie construită în stilul bocetului popular.

⁶ Versuri triste, elegiace, expresie ce ne determină să înțelegem că această jelanie a firii a fost alcătuită în versuri.

⁷ Perfidul personaj se preface a nu ști cum să înțeleagă această jelanie, el care fusese sufletul acțiunii de capturare a Inorogului.

simțirile îmi batgiocurește?“⁷ Apoi, după câtăva vreme, ca cum de neștiut lucrul ar fi înțeles, ca cum de patima Inorogului alții i-ar fi spus, ca cum, audzind, cu amărăciune s-ar fi împlut și de voia rea s-ar fi otrăvit, cum să dzice cuvântul, cu o falcă în ceriu și cu alta în pământ, la Șoim alergă¹, catră carile, ochii întorcând, fața, în divuri, în chipuri mutând, voroava amestecând, limba bolborăsindu-i, balele mărgându-i și gura aspumându-i, scârșnetul glasului articulul și înțelegerea cuvântului îi astupa. Între cele multe brehăite, ceste puține căptușite cuvinte de-abia să înțelegea: „O, faptă nefăcută și poveste neaudzită, o, lucru nelucrat și vicleșug spurcat, o, cinste ocărâtă și ocară necinstită, o, Șoaiame, de cumplit rău făcătoriu și de singe vârsătoriu, ce poate fi carea ai ispitit? Ce poate fi spurcat lucrul carile ai isprăvit și în toată lumea de astădzi înainte pre tine de viclenitoriu, iară pre mine de prijetin vândzătoriu ai vădit? Unde-ți sint giurământurile? Ce ț-a făcut legământurile? O, Zefs, o, Zefs,² imăciunea carea astădzi pre obrazele noastre au cădzut cine în veci a o spăla va mai putea? Ce ploaia nuărului, ce roa săninului, ce marea ocheanului spre curățirea acestora va agiunge? Dară nu gândiiam eu, dară nu dziceam eu, dară nu-m prepuneam eu, dară nu mă temeam eu de una ca aceasta? Dară de vreme ce, o, vrăjmașule, supt numerole cereștilor, vicleșuguri ca acestea a pune ai îndrăznit, alt organ, afară din mine, o, ticălosul, n-ai putut afla?³ (Ce răii răutăților lor lumea părtaș și cu toții tovarăși a fi să nevoiesc). O, Hame-

¹ Aflând de arestarea lui Dimitrie și prefăcându-se a nu ști cine este vinovat de această nenorocire, pleacă la Toma și, căutând să ascundă ticăloșia sa, trece la învinuirea pe față a șefului agentilor munteni, plângându-se că el a devenit fără voie părtașul unei astfel de mârșave fapte.

² Apelativul „O, Zefs, o, Zefs“, semnificând „o, Doamne, Doamne“, este folosit de scriitor cu scopul de a sublinia originea grecească a lui Scarlat, și, în același timp, cultura sa clasicistă, după cum se făcea la Academia Grecească din Fanar. Un student al acestei academii fusese și scriitorul.

³ Învinuindu-l de arestarea lui Dimitrie, şiretul Scarlat îi reproşa lui Toma mai ales faptul că îl implica în mod nevinovat și pe el în această urâtă acțiune.

leon ticăloase,¹ ce floare în chip îți vii schimba, ca cineva să nu te cunoască, când te-ar întreba, ca de cleveta limbilor să scapi, ca din gurile sicofandilor să te mântuiiești ? De acmu înainte umbrile iadului să te învălească, întunericul veacului să te căptușască, ca radzele soarelui să nu te mai lovască, ca lumina dzilei să nu te mai ivască, ca cunoștința cunoșcuților să nu te mai vădească. Unde ti-i ascunde, sărace, unde ti-i supune, blăstamate, unde ti-i mistui, pedepsite, unde ti-i ivi, urgisite? Iată, munții strigă, văile răzsună, iată, dealurile grăiesc, câmpii mărturisesc, iată, pietrile vorovăsc, lemnele povestesc, iată, iarba cu gălbenirea și florile cu veștedzirea arătând, vădesc, cu mut glas ritorisesc, cu surde sunete tuturor vestesc, asupra lucrului ce s-au lucrat toată ființa să uluiește și toată zidirea a să ciudi nu sfârșește. Acestea dară toate supt numele tău să pun și supt titulul tău să scriu, macar că de bunăvoie părtaș vicleșugului nu te-ar fi aflat, macar că prin neștiință organ răutății te-ar fi arătat, macar că de lucrul ce s-au lucrat inima ca nuca și s-au despicate, macar că în viață ceața jelii aceștia de pre suflet nu și să va mai ridică. O, dară lucru spurcat la începătură și încă mai spurcat la săvârșitura. Ce cereștii (a căror nume cu al mieu împreună s-au batgiocurit) vicleșugul nu vor tăcea, izbânda nu vor trece, și dreptatea a răsplăti nici s-a lenevi, nici va pesti.“

Șoimul, după ce prin multă vreme nu cu puțină dosadă, bolbăieturi și buiguituri ca aceasta de la Hameleon ascultând, mai mult a-l mai răbdă nu putu, ce în chip ca acesta voroava și întoarsă, dzicând: „O, Hameleon, Hameleon², jiganie spurcată,

¹ Începe o ipocrită jelanie a Hameleonului, în care acesta, în stilul bocetelor populare, se căinează de consecințele implicării sale în capturarea Inorogului, urmări ce însemnau pierderea prestigiului și judecarea profilului său moral. A se observa, în această căinare — parte prin excelență lirică — tonul în stil popular și prezența, majoritară, a versurilor.

² Toma își dă în sfârșit seama de fătărnicia diabolică a lui Scarlat Ruset și îl înfruntă prin cuvinte grele, în stilul blestemelor Sfântului Vasile asupra

Hameleon, o, puterile cerești câte văpsele ai pe piiele, atâtea pedepse să-ți dea supt piele! O, pricaz de năcaz și pacoste pri-caznică, Hameleoane, bălaur mic și zmău în venin, Hameleoane, domnul diavolului și dascălul cacodemonului, Hameleoane, fundul răutăților și vârvul vicleșugurilor, Hameleoane, mreajea dracului și painjina tartarului, Hameleoane, o, răutatea răutăților și vicleșugul vicleșugurilor, Hameleoane! O, duh spurcat de tulburare și vivor necurat de amestecare, Hameleoane! Cine pustiul răutate peste răutate și păcat peste păcat a grămădi te-au învățat? Cine răul vicleșugurilor și amăgelelor sfârșit a nu face te-au îndemnat? Au te gândești, osinditule, că cu cuvinte sicuite și cu voroave căptușite, grețoase și scârnavele-ți fapte vii astupa? Au cu acesta chip socotești că supt căpătăiul altuia puiul bălaurului vii ascunde, pre carile în viclenie l-ai zămislit și în răutate tu l-ai născut? Au nu m-am îștiințat eu că umbrele diavoliilor tale din deal peste vale s-au lungit și din zare până peste zare s-au întins și încă acmu chip de jele și față de nemângăiere îmi arăți? Și pentru spurcat lucrul carile ai început și a-l sfârși n-ai putut te faci că te întristedzi? A-l sfârși n-ai putut, dzic, de vreme ce răutățile tale nici sfârșit, nici început pot avea (iară veri în lucruri grele, veri în lucruri iușoare, cumpăna dreptății tot va birui), carea și pre Inorog dintr-aceasta nevoie, fără nici o zăbavă îl va scoate și-l va mântui. Au nu tu, vicleanule, lațul dracului și undița demonului făcându-te, din malul răutăților pândind de atâtă vreme a-l vâna te nevoiești? Au nu tu, spurcatule, pentru muced trupul tău, pre prețul neprețuit crocodilului în dar ai vândut? Au nu știi (că răutatea stătătoare și minciuna picioare n-are), ce amândoaa curând și lesne să pohârnesc? Au nu știi (că haina vicleșugului curând să vechește și în toate părțile destrâmându-

diavolului; de aici tonul de imprecație. Scarlat ne apare caracterizat ca o întruchipare a tuturor trăsăturilor satanice ridicate la absolut, ca o ființă prin excelență satanică.

să, rușinea i să dezgolește?) Ce ocără ieste aceasta? (Ocara obrazul și maiul capul să-ți bată), ce diavol, iarăși dzic, spre aceasta te-au atițat? Și ce drac spre aceasta te-au îndemnat?“ (Ce adevărat că vicleanului inima sa destul drac și sufletul său de prisosit diavol ieste.)

Hameleonul, în tot chipul oblicit și din toate părțile vădit simțindu-să, încotro să șuvăiască nu mai putu și ce alta să meșterșuguiască nu mai avu.¹ Ce obrăznicia călcan și nestidirea meteriz obrazului făcând, cu mare nerușinare în cuvinte ca acestea rumpsă: „(Diavolul sărăcii și cacodemonul robii aceasta a gândi, a grăi și a începe m-au învățat și spre tot răul a ispiti m-au îndemnat²), numai, pre cât socotesc, împotriva monarhiilor cevași macară n-am făcut, ce mai vârtos spre plăcerea și folosul lor, cât am putut, am silit (că cea chiară a vicleanului hirișie iește ca vicleșugul vrednicie și răutatea bunătate să tie), de care lulu, n-ar fi fost până într-atâta cuiva rău să pară, ales celuia carile dreaptă slugă Corbului și bun prijetin amânduror monarhiilor ies- te. În ce, dară, până într-atâta am greșit cât supt atâtea ocări și defaimări mă supui? Pentru binele de obște am silit, pentru prăpădenia neprijetinului amânduror monarhiilor, cât am putut, m-am nevoit. Că, precum să dzice cuvântul adevărului, mai bine

¹ Văzându-se descoverit, Scarlat leapădă masca de nevinovat și trece de astă dată la acuzarea directă a lui Toma, care, în loc să contribuie la închiderea Inorogului, încălcase îndatoririle către Brâncoveanu.

² Scarlat recunoaște că din cauza lipsei de bani („diavolul sărăcii“) și de teama închisorii („cacodemonul robii“) fusese silit să acționeze cu atâta ardoare pentru prinderea și închiderea lui Dimitrie. Explicațiile date sunt o repetare a motivelor invocate mai înainte: datoriile contractate, pentru care fusese închis de bostangii, și promisiunea făcută de a le da pe mâna, în locul său, un „vânat gras“, care nu era altcineva decât Cantemir. Judecându-și conduită, Scarlat ține să precizeze, în continuare, că, de fapt, el a lucrat în folosul celor două țări („monarhii“), Moldova și Țara Românească, aşa încât el nu și-a făcut decât datoria față de domnii pe care îi slujește cu credință.

ieste să piară unul pentru tot nărodul.¹ Au socotești, Șoaime, că fiara aceia în veci vreodânăoară inima spre adevăratul prietenug își va întoarce? Ba! De la mine adeverit să fii! Că cine în lume îi va sluji pre cât eu i-am slujit? Și cine supt soare îi va prii pre cât eu i-am priit? Nime, mă crede. Carile, pentru atâtea slujbe de la mine arătate, nu numai căci zămislirea Biruinței mi-au tăgăduit (carea, de ar fi vrut, și putea și vreme avea) și în loc ce ar fi fost cu multămită de plătit, nu numai căci slujba nu mi-au cunoscut, ce încă și crocodilului în veci rob nerăscumpărăt să fiu m-au vândut².

Eu dară, o, Șoaime, acmu aievea și fără nici o sială mintea inimii mele mărturisesc și ce ieste adevărul, aceia grăiesc (că vicleșugul pentru neprieten, iară slujba pentru prieten și știu, și cât nu știu a mă învăța nevoiesc). Nici alt stăpân fără pre epitropii monarhiilor cunosc, ce tot carile acestora un tuleiu a le frâng pândește, eu aceluia cu zdrobirea capului nu mă îndestulesc (că pentru părul prietenului, capul neprietenului a smulge vrednicia prietenului ieste). De care lucru, pre unul ca acela, oriunde, oricând și oricum, din gazda vieții în vecinică casa morții a-l muta a mă nevoi nu voi părăsi. Iară amintirea, visul meu, după tâlcuire de nu să va plini, ce precum tu dzici de va ieși, adecă în curând vreme, precum și din făcile crocodilului va scăpa, cuvintele mele pomenește: că viața lui a multora moarte sirguiește și lineștea

¹ Subliniindu-și devotamentul față de Brâncoveanu și pentru interesele celor două țari, Scarlat insinuează că Toma Cantacuzino nu a procedat la fel, trădând în realitate interesele stăpânului de la București, pe care era dator să-l servească.

² Revenind la motivele personale ale conduitei sale, Scarlat susține că Dimitrie nu merita să-i fie prieten credincios, deoarece pentru toate serviciile pe care i le-a adus, acesta s-a arătat nu numai nerecunoscător, ci și dușmănos, între actele lipsite de recunoștință el reamintește refuzul lui Dimitrie de a-i „zămisli“ pe Victoria, precum și faptul că tot acesta a fost cel care l-a dat odinioară pe mâna poliției secrete otomane.

lui cu vreme (și în scurtă vreme) monarhiilor de neașezat tulburare va aduce.¹

Într-acesta chip Hameleon, după fețe, și gândul, și cuvântul, și lucrul, nepărăsit mutându-și, ca acestea cu nedogorit obraz cătră Șoim borâia, a cărora greată el a suferi nemaiputând: „Piei de aicea, dzisă, o, jiganie spurcată și fățarnică, că eu mai mult a-ți răspunde nici îmi trebuie, nici mi să cade, de vreme ce singură răutatea ta destul îți răspunde și fapta carea ai lucrat de sățiu în toată lumea o povestește! Că într-adevăr cel ce dinceput ai fost, tot acela ești și tot acela vei fi, până când, ca căpușile de singe împlându-te, ca cârceii beșicându-te, plesnind, vei crăpa.²”

¹ După ce precizează că prin acțiunea sa nu a făcut decât să servească în mod cinsit pe Brâncoveanu, Scarlat previne pe Toma Cantacuzino că dacă Dimitrie Cantemir va scăpa cu viață din închisoarea bostangiilor, va pune în primejdie viața multora și va tulbura linisteala celor două țări românești.

² *Căpușile de sânge: pungi cu galbeni (D.C.)* — blestemul acesta înseamnă: până ce, săturându-te de aur, vei crăpa; aluzia se referă la permanenta foame de bani a personajului.

PARTEA A NOA

CUPRINS

Aședără, lumea pentru lucrul făcut burzuluindu-să și fietecările ce cu mintea mai rău afla, aceia Inorogului menia, că adevărat, după vrajba neprijetinului ce-l goniiă, nici nedejde de scăpat, nici într-alt chip fortuna de mutat era (ce norocul de multe ori cu un ochiu râde, cu altul plângă, cu o mâna trage, iar cu alta împinge), în care chip și cu Inorogul să videa a să giuca, că, precum mai sus s-au pomenit, preste nedejdea, precum a prijetinilor, așe a neprijetinilor cu suptire meșterșug din fălcile crocodilului nebetejît și de vicleșugurile Hameleonului puținel supărat scăpase. Carile deodată iarăși la locurile sale ducându-să, din toate părțile mai tare și mai bună pază avea¹ (că și dobitocul în groapa carea o dată cade, altă dată pe acolea trecând, pe departe o ocolește), unde, după ce din primejdii trecută mintea i să așezdă și chiteala lucrurilor sale în cumpăna socotelii puind, toate trecutele dinceput, ca pre un izvod, câte una, câte una, aminte își aducea. Vicleșugurile cele supt tară și mari giurământuri a Hameleonului pomenia, vecinica vrajbă și nemutata vrăjmăsie a amânduror monarhiilor socotia, a prijetinilor săi (carii la vreme ca aceia de să putea adevărați prijetini a să numi) slăbiciune și spre agiutorință-i siială videa. Căci pre unii depărtarea locului îi opriță, iară pre alții receala dragostei la inimă îi îndoia, și pentru adevăratul prijetin, ca niște adevărați prijetini în primejdii a să da, sau nu vrea, sau, de și vrea, pentru micșorimea sufletului,

¹ După scăparea din închisoarea bostangiilor, Dimitrie se întoarce din nou în adăpostul său din casa marelui demnitar otoman, hotărât ca de aici înainte să fie mai cu băgare de seamă.

nu îndrăzniia¹ (că pre aur focul, iară pre prijetin primejdii a ispitește și după hotărârea filosofască, adecă un suflet în doaă trupuri a fi, de-abia unul cineva și mai nici unul să nu fie aflat). Pre lângă acestea, toate a vremii neîndămâneri și greutate cum-păriiia (căci lucrurilor sale foarte împotrivnică o videa), după aceasta neplecat și neîntors sorțul nărocului său cunoștea, de carile, precum asupră-i mânia încă să nu-și fie împlut, să temea. Ales pildă arătoasă și oglindă luminoasă în lucrurile neprietenești priviia, cărora mai mult oarba fortună decât buna socoteală le slujii. De care lucru, într-alt felul de viață a intră și într-alt chip de fereală a să aciuă aleasă, ca mai bine în linește și în negrijă sprijenit fiind, spre cea viitoare vreme de schimbarea lucrurilor într-altă față să nedejduiască.² Si aşe, de vechiu prieteșugul carile cu Cucoșul Evropei avea, aminte își adusă³ mai vârtos știindu-l că la adunări ceva amestec nici au avut, nici a avea poate (căci pasirile de pre marginile ocheanului despre apus la săboară adunate n-au fost). Așijderea, îl știa precum bun străjitoriu nopții ieste, căci atâta de ascuțit la simțire era, cât nu jigăniile vânătoare să poată îmbla, ce aşeși nici frundza din copaciu peste știința lui să cadză peste putință era.⁴

¹ Aluzia privește pe Lupa Bogdan hatmanul, „adevărat prijetin“, dar care era departe în țară, și pe fratele său Antioh, care își dovedise „răceala“ față de el în împrejurările cunoscute.

² Simțind că nici adăpostul de la marele demnitar otoman nu mai putea fi sigur, deoarece banii lui Brâncoveanu ar fi influențat în rău pe demnitarii otomani, obligând astfel și pe acest demnitar să-l predea, Cantemir se gândește să se refugieze în altă parte. După cum afirmă în *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir afilase că Brâncoveanu obținuse de la marele vizir exilarea sa în insula Hios.

³ *Cucoșul Evropiei: solul franțuzesc* (D. C.) — este vorba de Charles d'Argental, marchiz de Fériol, ambasadorul lui Ludovic al XIV-lea la Istanbul. Cantemir menționează că avea cu acesta „vechi prieteșug“.

⁴ Amănunte interesante despre Fériol: nu se amesteca în treburile interne ale celor două țări române („la adunări ceva amestec nici au avut“), dar, „ascuțit la simțire“, era un bun cunoșător al vieții politice și culturale din lumea otomană și de la noi („nici frundza din copaciu peste știința lui să cadză peste putință era“).

Deci Cucoșul acela lăcuia într-un munte înalt și mare, de unde răspântia a patru căi¹ a videa și strajea în toate părți tare a ținea putea. Lăcașuri avea multe și mari, din toate părțile bine întărite și cu tot felul de copaci roditori (de supt a căroră rădăcini ape răci curători ieșii) încunguriate și înfrâmățeate era, atâtă cât la bunătatea locului câte s-ar cerca, una macar nu lipsia. Deci Inorogul carte ca aceasta scriind, cătră Cucoș trimasă:

„Vechiului și neclătitului prijetin, Cucoșului Evropăsc, Inorogul de crivăț sănătate dzice. Nevoieșii lucrurilor tâmplătoare între muritori îndămânarea au scornit, îndămânarea din cea înainte mărgătoare simbathie vine, simbathia fiica asămănării ieste și din dragoste să naște, dragostea priința întemeiadză și bunăvoința-ți ține necurmată (ieste dară prieteșugul între muritori lucru prea de minunat, de vreme ce cu chipul carile mai denainte nici cunoștință, nici de dânsul vreo știință au avut, pre acela din strein al său și hiriș îl face, în scurt, alt el într-altul și alt altul în sine ieste, trăiește și vietuieste). Tot dară prieteșugul în linește agonisit nedejde pune ca în tulburate și în potrivnicile tâmplări de agiutorință și împreună pătimăș să-i fie. Cu aceasta pricină încă de demult întemeiatului și în veci alcătuitului nostru prieteșug acmu roada în vreme a-și da și dragostea viptul a-și arăta, precum mi se pare, s-ar cuvini și s-ar cădea (că precum copaciul fără roadă altă nu face fără numai foc, așe prieteșugul fără cele și următoare altă nu face fără numai colachii și lingușituri). De vreme ce a trupului mieu micșorime în șepte munți copăcioși și umbroși și în șepte văi adânci pline de hinci nici începe, nici sălaș a-și afla poate, și aceasta nu dintr-a mea nestătătoare sau

¹ Răspântia a patru căi: Stavrodromis (drumul crucii — n. ed.) la Galata (D. C.) — localul ambasadei franceze, după cum se afirmă și în Istoria Imperiului Otoman, se afla în cartierul Galata din Istanbul. Descrierea lui Cantemir este aceea a unei grădini paradisiace, în care accentul cade pe realizarea liniștii sufletești și a sentimentului de securitate personală.

neașezdată fire, ce (precum toți cereștii marturi neminciuninoși îmi sint) dintr-a neprijetinilor asupra mea nestâmpărată vrăjmăsie și dintr-a fortunii neplecată urgie. Carea lor neobosită povată făcându-să, potică necălcată, cale neîmblată, vale necercată, vârv nesuit, munte necovârșit, câmp necutreierat și deal neîncungiurat n-au lăsat (că răutatea de tot desfrânată decât piatra din ceriu aruncată mai repede ieste). Așe, cât a dzice s-ar putea, în ceriu de m-aș sui, acolo sint câini, în fundul mării de m-ași coborî, acolo sint dulăi, în munți cotei, în dealuri copoi, în câmpi ogari, în stuhuri sampsoni și în tot locul fâlcii deschise, guri căscate și colțî rânjiți, ca cum ar fi sămănați pretiutinderea împănați stau. Un corn în loc de armă împotriva atâtea vrăjmași și patru picioare de fugă împotriva atâtea gonași am. De care lucru, socotind că alt mijloc și leac n-au rămas, fără numai lăsând voia fortunii, cât și cum va vrea să mă dosedescă, ca împotrivă nemărgându-i, doară vreodânăoară mai plăcută să va întoarce și din sine a mă mai goni doară să va părăsi. Așadară, pre mine, pre carile pomenitele locuri a mă încăpea n-au putut, încape-mă lărgimea meideanului dragostei tale, pentru prieteșugul pre carile pururea între noi nesmintit și nebetejtit am păzit (căci în laturi a mă da am socotit până va trece urgia). Deci supt acoperemântul dragostei tale, aciuându-mă, voi rămânea, ca și eu, în vreme ce fortuna îmi va sluji, răsplătire, precum voi putea să fac, datoriu să fiu.^{“1”}

Cucoșului slovele Inorogul trimițind, pre carile el citindu-le (căci Inorogul în glasul Cucoșului a cântă știia), în grumadzii Ino-

¹ Cantemir trimită lui Férriol o scrisoare în care, arătându-i că este încolțit de dușmani, îi solicită, în virtutea vechii prieteniei, un adăpost până trece primejdia. În afară de acest apel la ajutor, scrisoarea este, în același timp, și un mic discurs despre prietenie, temă amplu dezbatută în antichitate, atât în stoicism cât și în epicureism, iar la romani de către Cicero și Seneca; umanismul renascentist, admirator al valorilor antichității, o readuce în discuție.

rogului frumos și alcătuit graiul Cucoșului să mira.¹ Și îndată singur firea sa pomenind, în minte își adusă că de glasul lui Leul să sparie și la locul unde să află ochii Vulturului a străbate nu pot, necum picioarele dulăilor sau a cotelor să încapă. Și așe, îndată pre unul din cucoșii săi trimițând, prin locuri tăinuite povăță Inorogului făcându-să, la lăcașurile sale să-l aducă îi porunci. Carile, mărgând, bunăvoița stăpânului său îi spusă și precum cu dragă inimă priimește ca, în tot felul de slujbă și priință aflându-să, nu numai în lăcașurile sale neapărate, ca-ntru hirișe ale sale, ce orice și altă trebuință ar avea și prin mâna lui ar vini, pre cât mai deplin s-ar putea a face, pre atâtă să va nevoi. Așijderea, precum pentru povăță căii să-i fie ieste trimăs, dzicându-i. Inorogul, după ce ceia ce să cuviniia multămită făcu, cu cucoșul împreună să sculă și la sălașurile Cucoșului Evropii să suiră, unde câtăva vreme cu mare linește, afară din toată grijea, viața își petrecu (că în primejdiiile mari și fortunele adese, cât și de puțină răzsuflare cei pătimăși, multă și mare linește a le fi socotesc)².

Iară a acestii mistuiră și a Inorogului așe de tare ascundere pricina au fost aceasta: că după ce Hameleonul au cunoscut precum Inorogul din fălcile crocodilului și din toate vicleșugurile lui nebetejit s-au mantuit și acmu tuturor de viclean dovedit și mai vârtos despre Șoim tare probozit și măscărit vădzindu-să, precum să dzice cuvântul (din inima rea, rău gând purcede), de ceea aievea asupra Inorogului toate răutățile își pohârni și toate vicleșugurile, ca pre niște dulăi turbați, în ulițile vrăjmășiii își

¹ În glasul Cucoșului a cânta: limba latinească a și (D.C.) — scrisoarea către Fériol era, prin urmare, alcătuită în latină, limba de cultură a Apusului, lucru ce a impresionat mult pe ambasadorul francez, care a admirat în plus frumosul stil cantemirian.

² Fériol dă ascultare rugămintii lui Dimitrie și trimite un „cucoș“, adică un francez de al său ca să-l aducă la ambasada franceză. În *Istoria Imperiului Otoman*, Cantemir dă detalii atât asupra acestei împrejurări, cât și asupra personalității lui Fériol.

slobodzi și în toată calea fără cale mintea cea fără minte își îndreptă. Și așe, îndată sculându-să și ducându-să, pre dulăi și pre cotei și pre alalți brehăi, pre toți la un loc află, cătră carii cu spurcat glas într-acesta chip vorovi: „Eu încă de demult asupra Șoimului prepus aveam, adeca că nu cu dreaptă inimă în slujba stăpânilor noștri să află, precum povestea Moliei v-am povestit. Iară acmu, iată, aievea să arătă, că împreună cu Bâțlanul sfaturi asupra epi-tropiei*<î>* Corbului au făcut. Pentru prinderea Inorogului nu numai cu capul atocma au ținut, ce încă și pentru scăparea lui cu mâna lui pe supt numele altora, pre cât au putut s-au nevoit, și cu mijlocul lui, neprijetinul, carile prin a mele și a voastre nenumărate ostenințe în butucul morții cădzusă, de iznoavă în scaunul vieții s-au urcat (jigania vicleană, precum vicleșuguri a scorni, așe pre alții după cuvântul ei a domiri învățată era). Ce mai mult așteptați? Ce mărturie mai adevărată cercați? Și ce mai bună vreme asupra neprijetinului și acmu și soților lui așteptați? Au după ce în nedezlegate legături v-or lega, atuncea să vă deșteptați? Nu știți cuvântul carile prostimea dzice: (Apa doarme, iară neprijetinul nu doarme)? Au după ce răul gând își vor plini, atuncea să vă sculați? Dară atuncea, ce folos? Acmu, dară, cuvintelor mele a asculta de viți vrea, de lucrurile ce s-au lucrat și de vicleșugurile Șoimului cu ale Bâțlanului aievea și de-a măruntul Corbului să scrieți, ca cu un ceas mai înainte pre aceste piiedece dintre noi să râdice (căci iscoada și neprijetinul de casă cu glăvățina cântariului să asamănă, carile, cu mică micșorimea lui, mari mamini de la pământ în sus aruncă). Și sau pre altul credzut în locul lor să trimață, sau tot lucrul asupra voastră să lasă și, așe făcându-să, încă o dată a lovi și încă cu un mijloc de măiestrii lucrul început a ispiti am. Cu carile bună nedejde am că sfârșitul după pofta noastră vom videa.”¹

¹ Aflând despre eliberarea lui Dimitrie din închisoare, Scarlat convoacă pe agenții munteni, cărora le repetă bănuielile sale mai vechi asupra neloiialității

Plăcu dulăilor borâitura Hameleonului și, mai mult înapoi sau înainte necăutând, după a lui cuvinte la Corb carte într-acesta chip scrisără:

„Corbului, milostivului nostru stăpân, ogarâi, coteii și toți, mari și mici, dulăii, plecăciune și sănătate! Mai în trecutele dzi-le, de une sunate ale Șoimului și a Bâțlanului spurcate chitele cani pre scurt în știre făcusem. Iară acmu de aceleași încă mai aievea și afară din toată îndoînță adeverindu-ne, monarhului și monarhiei în știință a da îndrăzni, precum prin multe a noastre dureri și zbuciumări, pre cel de cap neprijetin până la fâlcile crocodilului îl adusesem, de unde, scăpare sau nedejde de scăpare macar cum nu avea. Ce preste a toată lumea socoteală, Șoimul cu Bâțlanul, lui cu trup, cu suflet alăturându-să, noi a lui învățătură și îndemnare așteptând, el nu numai pentru scăparea lui cu tot ce-au putut s-au nevoit, ce încă precum cu a noastre meșterșuguri într-aceia silă să fie cădzut înțelegând, cu grele probăzături și de cap clătinături, de moarte și mai rău decât de moarte ni să läuda și, ca cum un rău prea mare asupra monarhiei am fi făcut, toate ocărâle și batgiocurile lumii în obraz ne-au știupit¹.

Deci noi, ticăloșii, ca niște drepte și credincioase slugi, ce ieste adevărul dzicem și mărturisim (că slugii adevărate moartea pedepsită în slujba stăpânului, decât viața fericită de la neprijetin

lui Toma și a lui Dimachi (Bâțlanul). Eforturile sale și ale agenților de a-l captura pe Dimitrie au fost zădănicite de acest Toma, care a mijlocit scăparea lui, șeful agenților munteni făcându-se vinovat și de faptul că împreună cu Dimachi au complotat împotriva lui Brâncoveanu („sfaturi asupra epitropiei Corbului au făcut“). În consecință, îi îndeamnă Scarlat, este necesară o nouă scrisoare împotriva lui Toma și Dimachi, care ar trebui rechemeați în țară și înlocuiți cu o persoană de încredere. Repetarea de către Cantemir a afirmației că Toma și Dimachi complotau împotriva lui Brâncoveanu e o mărturisire fățușă a unui fapt confirmat și de alte izvoare.

¹ În scrisoarea către Brâncoveanu, agenții aduc ca dovedă a trădării lui Toma și faptul că acesta i-a ocărât pentru capturarea lui Dimitrie.

pricinătă, mai fericită-i ieste¹). Și pre cât a cunoaște putem, Șoimul și Bâtlanul mai în multă vreme între noi de să vor afla, nu numai căci mari împiedecări ne fac, ce încă și la mai grele primejdii statul lucrurilor să aducă poate. Iară aceștea lipsind, bună nedejde avem că, după măiestriile carile avem să întindem, în scurtă vreme din colții noștri tot nu va scăpa și iarăși voia și porunca la voi, iară slujba și nevoința la noi va rămâne.^{“2}

De aceasta carte nu puțin să tulbură Corbul, mai vârtos că de la alții asemenea cu acestea audzisă³ (că picătura adese căzută piatra, iară sicofandia adese făcută inima despică). Și aşe, îndată în locul Șoimului pre Uleu trimasă, Șoimului poruncind ca cum mai curând înapoi să să întoarcă, căci acolea de alte vânători ieste trebuiorul. Așijderea, Bâtlanului porunci ca prin gărle a mai îmbla să să părăsască, iar amintrilea făcând, Corbul când crăngăiește, bine știe el ce feliu de menituri menește⁴.

Șoimul, după luarea poruncii aceștia, câtva în chibzuiele stătu și nu în puține chitele întră, merge-va înapoi, după poruncă, au nu va merge? Socotind că de nu, și toate câte dulăii scrisese era adevărate, însă dintr-însele unele fiind, prepus avea (macar că de scrisoarea dulăilor știre nu avea) să nu i să cumva fi fost lucrurile descoperit (că vicleșugul, când în gând întră, ca șoarecele

¹ Ironie cantemiriană la adresa slugărniciiei agenților munteni față de domnul lor.

² Cerând urgentarea rechemării în țară a lui Toma și Dimachi, care lucraseră și continuau să lucreze împotriva intereselor de stat, creând în plus greutăți pe toate planurile, agenții își iau sarcina de a duce ei singuri la îndeplinire recapturarea lui Dimitrie.

³ Despre neloialitatea lui Toma Cantacuzino și a lui Dimachi, Brâncoveanu primea vești nu numai din partea agenților săi, ci și de la alți binevoitori, amănunt de care vorbește și cronica lui Radu Greceanu.

⁴ În locul lui Toma Cantacuzino, pe care îl recheamă în țară, Brâncoveanu trimite, pe la mijlocul lui ianuarie 1704, în calitate de capuchehaie la Poartă, pe vărul său Ștefan Cantacuzino (Uliul), fiul stolnicului Constantin Cantacuzino cronicarul. Ordinul de rechemare în țară privea și pe Chiriță Dimachi.

tițiește, iară când să descopere, ca leul răcnește). Deci câteva pricini de zăbăvire scornind, cărti la Brehnace și la Cucunos scri să, ca pentru pricina așe în grabă chemării lui să să înștiințeze. Carii, cevași macară grijă să nu poarte, răspuns îi dederă, că deși Corbul putere epitropii^{<î>} pasirilor are, însă clonțul Corbului pe capul Șoimului să să puie, nime din pasiri nici va priimi, nici va încovi.¹

Într-aceste dzile și Uleul sosi, carile, cu dulăii, cu Râsul și cu Hameleonul împreunându-să, pentru cea de tot a Inorogului prăpădenie, cum vor face și de ce s-ar apuca, la sfat stătură. Râsul cu Hameleonul, după pestriciunea ce avea, mai multe răutăți și vicleșuguri a scorni știia. Deci Hameleonul îndată fumul spurăcăiunii și duhul înșelăciunii gros și întunecos slobodzind²: „Eu, dzice, încă de la tată-mieu, Apariul, meșterșugul maghiii foarte bine am învățat³, în care meșterșug deplin învățat și pre alt chip, carile acmu aicea să află, știu, cu carile împreună, de va vrea, o mreaje să împletim, adeverit sint că ori în ce fundul pământului Inorogul ascuns ar fi, meșterșugul mrejii și puterea vrăjii la

¹ Toma Cantacuzino nu aflase nici până acum că agenții săi îl părâseră la Brâncoveanu, dar rechemarea sa în țară, fără un motiv întemeiat, îl îngrijorează, ceea ce îl face să șovăie în hotărârea de a se reîntoarce. Știind de frica lui Brâncoveanu, el scrie despre temerile sale celor doi unchi de la București, stolnicul Constantin (Breñacea) și spătarul Mihai Cantacuzino (Cucunozul), iar aceștia îl liniștesc, informându-l că nu vor admite ca domnul Țarii Românești („clonțul Corbului“) să facă ceva rău unui membru al familiei Cantacuzino.

² Odată sosit la Istanbul, Ștefan Cantacuzino convoacă atât pe agenții munteni, aflați acum în subordinea sa, cât și pe cele două capuchehaiele ale Moldovei, frații Mihalache (Râsul) și Scarlat Ruset (Hameleonul) cu scopul de a hotărî strategia în vederea recapturării lui Dimitrie. La această consfătuire, Scarlat propune tot „meșterșugul mrejii“, adică al vânării prin înșelăciune.

³ Însinuând iscusință sa în asemenea strategii, Scarlat afirmă că a învățat de la tatăl său, Constantin Cuparul, „meșterșugul maghiii“, adică al intrigilor politice, amănunt ce corespunde adevărului, membrui familiei Cupăreștilor, și în special bâtrânul Ruset, fiind cei mai mari intriganți ai vremii lor.

înșelăciune îl va aduce. Că Vulcanul pre Mars cu Afrodită asupra curvii vrând să prindză și mreaje de fier împletind, descântecul vrăjii în stele scris și tipărit l-au lăsat, pre carile meșterșugul a-l citi putând, după cursul stelelor și după învățătura trupurilor cerești urmând, din mreajea carea vom împleti orice cât de iute și de tare ar fi, într-însa a nu cădea și nescăpat a nu să ținea cu putință nu ieste.¹

Iară chipul acela era o jiganie dintr-altă monarhie, însă mare plată dacă i să da, cu vrăjile lui toată răutatea a nu face nu să ferii.² La acea jiganie cu toții mărgând, întâi poveste îi spusără, adecă precum neprieten de cap pre Inorog au și precum în multe chipuri ispitind, nicicun la mâna să-l aducă n-au putut. Apoi sti-hurile cele de aur, pre carile Camilopardalis de la capiștea Pleonexiei le învățasă³, citindu-i, cu mare plecăciune i să rugară, ca

¹ Apelul la o poveste din mitologia greco-romană — răzbunarea lui Vulcan, metalurgistul și magicianul, pe soția sa Venus și pe amantul acesteia, Marte — asociată cu o astrologie pe care am numi-o magică, este caracteristic pentru spiritul renascentist, care îmbina cultul pentru valorile antichității cu interesul pentru cele mai extravagante preocupări: magie, astrologie, cabală, alchimie etc. Insistența cu care scriitorul vorbește de practicile magice și divinatorii ale lui Scarlat și ale tatălui său ar putea conține un sămbure de adevăr, dacă ne gândim că acestea erau în nota vremii. Scriitorul, căruia se vede că nu-i erau străine cunoștințele de astrologie, vrea să spună aici, ironizând desigur, că Scarlat îmbina magia, adică strategia de vânătoare, cu calculele astrologice pentru cunoașterea zilelor nefaste pentru Dimitrie, timp în care succesul în vânarea acestuia era asigurat.

² *O jiganie dintr-altă monarchie: Mehmed Tzelepi (D. C.)* — este vorba de Mehmed Celebi, un înalt demnitar otoman, în bune relații cu Brâncoveanu, un adevărat „vrăjitor“, adică un traficant de influență, care, pentru bani, făcea diverse servicii celor care îi solicitau influența sa la Poartă. Acesta era „chipul“ la care se referea Scarlat când propunea agentilor să caute un bun „mrejitor“, adică alcătitor de curse pentru vânarea lui Dimitrie.

³ Scarlat și agenții munteni, folosind sfaturile date cu alt prilej de Alexandru Mavrocordat Exaporitul, ruda Ruseteștilor, promit bani marelui demnitar pentru a le ușura prinderea lui Dimitrie.

după înalt și adânc meșterșugul ei o mreaje să le mrejască, cu carea pre acel iute și neprins neprijetin a prinde să poată. Jiganiia (a cării nume din numărul 1.130 să cuprindea¹), plăcute stihurile lor audzind, prin să bucurioasă și carea dintre jigañii în partea Inorogului să ține întrebă. Ei precum afară din Fil pre altul nu știu răspunsără. Atuncea jiganiia, belindu-și budzele și rânjindu-și dinții, râdzind și cu capul clătind², dzisă: „Dară Šoimul și cu Bâtlanul, mai în trecutele dzile, cu numele tuturor pasirilor viind, mi s-au rugat ca să le împleteșc o mreaje cu carea să poată vâna corbi. Au și Corbul împotriva voastră ieste? (Atuncea ei pentru povestea Molii<î> mai cu deadins să adeveriră, însă deodată cu tăcerea o trecură.) Ce de vreme ce Filul de Inorog și Inorogul de Fil să ține, și alta înainte a vă pune am, pre carea priimind-o, și eu mreaja a vă împleti voi priimi. Să știți, dară, că odânăoară Vidrii am împletit o mreaje, cu carea au prins pe Fil, ce, nefăcându-mi-să plata carea îmi giuruisă, de asupra Filului asupra Vidrii am întors descântecul și într-aceiași mreaje Vidra s-au prins. Apoi, și Filul de cuvânt rămâind, de asupra lui vrajea mi-am luat și asupra Cămilii mai cu vreme au cădzut. Deci acmu, datoria Vidrii și a Filului asupră-vă de viți lua, mreaje cu carea pre Inorog să prindeți voi împleti (de noroc era Inorogul cu primejdiiile sale datorile altora a răsplăti, precum întâi pentru Hameleon crocodilului, așe acmu pentru Videră și Fil vrăjitoarii).³

¹ Calculul lui Cantemir este greșit, deoarece numelui Mehmed Celebi îi revine numărul 1129, potrivit corespondentelor numerice ale literelor slavone.

² Scriitorul, înzestrat cu un deosebit simț vizual, știe să folosească mijloacele literare pentru realizarea a ceea ce putem numi o mască umană.

³ Marele demnitar Mehmed Celebi se dovedește un limbut, în cazul de față el nepăstrând sau nevoind să păstreze secretele încredințate lui de solicitantii de favoruri și servicii. Astfel, el mărturisește agentilor munteni cum de curând Toma Cantacuzino și Chiriță Dimachi veniseră tot la el să le mijlocească mazilirea lui Brâncoveanu (o nouă afirmație expresă a scriitorului despre acțiunea complotistă a celor doi), astfel încât informația scoasă de Scarlat de la Athanasie

Atuncea dulăii și alalți cu toții de plată tare să apucă să spre aceasta cu blăstămi și cu giurământuri vârtos să legară.¹ Spurcata jiganie cuvinte din multe silave alcătuite din limbă a bolborosi și din budză a șopti începând, descântecul vrăjii asupra Inorogului descânta. Iară Râsul și cu Hameleonul, înainte-i îngenuncheați, cu coadele dulăilor spuma de pre gură ștergând, ca unui bodz i să încchina (că icoana bodzului și vrajea vrăjitorului, precum la cei înțelepti tot o ocară, așe la cei nebuni tot o cinste are).²

Deci ei mreaja acmu giumătate împletită pre mâne gata să o ia adevărat știind, cu mare veselie jiganii mulțemită făcând, la alte a străjilor întărituri să orânduiaască să dusăru. Iară nu după mult ce ei ieșiră, în locul lor Șoimul împreună cu Bâtlanul sosiră (că Șoimul, limba jigănnii neînțelegând, pre Bâtlan în loc de tălmaciul cu sine purta), căriia de chemarea lui înapoi și precum să margă au socotit îi spusă și precum de acmu înainte asupra Corbului a vrăji să să părăsască îi dzisă, căci lucrurile într-alt chip s-au mutat.³

Papazoulu se dovedise adevărată. Tot Mehmed Celebi fusese cel care mijlocise mazilirea lui Antioh din prima domnie (1695—1700), pe temeiul că acesta nu-și plătise datoria bănească față de el, și înlocuirea sa cu Constantin Duca în cea de a doua domnie (1700—1703). Iar pentru că nici acesta nu se achitase de suma promisă pentru căpătarea domniei, tot el a mijlocit mazilirea lui Duca și substituirea lui cu Mihai Racoviță (în 1703). Demnitarul le promite, în final, că le va aranja prinderea lui Dimitrie, dacă ei se obligă să achite datoriile neplătite ale lui Constantin Duca și ale lui Antioh Cantemir, ceea ce aceștia primesc. După cum se vede, misteriosul demnitar, cu o mare influență la Poartă, își fructifică, pe bani grei, această putere, dar asupra sa Cantemir nu dă alte amănunte; în *Istoria Imperiului Otoman* nu este menționat nimeni cu acest nume, astfel încât identificările făcute de N. Iorga și P. P. Panaiteescu sunt discutabile.

¹ Scarlat și Mihalachi, precum și agenții munteni, se leagă prin jurământ să plătească lui Mehmed sumele cerute, numai să le dea în mâna pe dușmanul lui Brâncoveanu.

² Este remarcabilă această imagine ironică a executării vrăjii.

³ Nu mult timp după plecarea agenților munteni și a celor două capu-chehaiele moldovene, frații Mihalache și Scarlat Ruset, intră la Mehmed Celebi și Toma Cantacuzino, care nu știa turcește, împreună cu Dimachi, capu-chehaia

Jiganiia vrăjitoare, sau lucrurile mai într-adânc nu prea socotind, sau socotind și vrând, pentru mreaja carea asupra Inorogului au împletit, Șoimului spusă. De care lucru, Șoimul înțelegând, mai multă acolea zăbavă nu făcu, ce îndată ieșind, de nevinovăția Inorogului și de nepocăită răutatea Corbului aminte aducându-și, aşijderea de giurământurile carile încă nu de multă vreme amândoai făcusă pomenind, îndată Inorogului știre trimasă că jiganiia vrăjitoare cu lingușiturile dulăilor și cu grea plata Corbului, mreaje cu descântec asupra lui au împletit, de carea foarte aminte să-i fie. Iară el de Corb chemat fiind, ieste într-acolo preste puține dzile să purceagă și după cuvântul dat vecinic prieten să-l știe.¹

Acestea Inorogul înțelegând, la lăcașurile Cucoșului să suisă (precum mai denainte s-au pomenit), unde pășune de biv, ape limpedzi, izvoare răci, grădini cu flori, livedzi cu pomi, pomi cu roadă și roadă de toată dulceața avea, în fel de fel de desfătări și în divuri, în chipuri de dezմierdări viață își petrecea. În scurt, să dzicem, în toată negrijea și lineștea să afla, fără cât una numai lipsia, adecă depărtarea de la locurile sale, și alta prisosia, adecă starea fericirii și nemutarea norocii neprietenilor lui².

munteană, folosită ca interpret. Ei comunică demnitarului otoman că renunță la uneltilor pentru răsturnarea lui Brâncoveanu, întrucât au asigurări că nu li se va întâmpla nici un rău la întoarcerea lor în țară.

¹ Aflând de la vorbărețul Mehmed Celebi că fusese rugat să mijlocească prinderea lui Dimitrie Cantemir, Toma, care urma să plece curând în țară, îl previne în grabă pe acesta să ia toate măsurile de apărare împotriva primejdiei ce i se pregătea. Convorbirea dintre cei doi trebuie să fi avut loc pe la începutul lui martie 1704, din moment ce Toma va pleca în țară, pe la 10 ale aceleiași luni.

² În aceste condiții grele pentru viață sa, Dimitrie nu se mai simte în siguranță în casa marelui demnitări și se refugiază în localul ambasadei franceze. Retragerea pare să fi avut loc imediat după avertizarea făcută de Toma, adică pe la începutul lunii martie 1704. De remarcat laitmotivul grădinii paradisiace și a senzației de ataraxie asociate de localul ambasadei Franței la Istanbul.

Într-acesta chip Inorogul nefericirea într-un chip cani cu de-a sila în fericire întorcând (că de multe ori răbdarea, de fierul sufere- lii vasul legându-și, pre cele nepărăsite valurile fortunii încăle- când biruiește), vremea (carea dascălul și învățătoriul tuturor ieste) ce cale îi va arăta și ce meșterșug îl va învăța aștepta. Intracea vreme, una din jigațiile streine (carea nici cu o monarhie parte nu avea), la Inorog viind, veste ca aceasta îi adusă: „În părțile noastre, dzice, vrăjitoare să află carea cu puternice vrăjile ei apa în piatră și piatră în apă întoarce. De a căriia nume Filul audzind, la dânsa au mărs, carile cu atâta a trupului mărime ce are, umilite încinăciuni și până la pământ plecăciuni îi făcea și cu răvărsate lacrimi și îndesite suspinuri îl ruga ca, milostiv spre dânsul arătându-să, vrajă să-i vrăjască și o mreaje să-i împle- tească, cu carea strutocamile a vâna să poată. Si aceasta făcându-i-să, cu mari giurământuri să legă, precum și cea dintâi și ceastă de acmu plată în scurtă vreme îi va face (că scăpatul la minciuni și lacomul la giuruințe mari pre lesne inima își dau).”¹

Jigania lacomă, nu atâtă pentru umiliință (că lacomul a să milostivi n-au învățat și, de-au și învățat, până a nu învăța, au și uitat), cât pentru grele giuruințele Filului, prinsă bucurioasă, însă cu această socoteală, adecață întâi de frăția și tovărășia Inorogului de să va lepăda. La care cerere, Filul, cu mare ciudesa și mirarea a toată zidirea, cuvântul își dede, socotind că cu vicleșug, vicleșug va vicleni și cu amăgeală, amăgeala va amăgi, ce în zădar. Că macar că atuncea vrăjitoarea mreajea împleti, lațurile întinsă și siltele supusă, ce, sau meșterșugul îi era minciunos, sau, de nu era minciunos, era neputincios, de vreme ce în multe chipuri voroava își schimba, că uneori dzicea că mreaja asupra Corbului

¹ În timp ce se afla la ambasada franceză, Dimitrie este vizitat de un demnitar turc („una din jigațiile streine“), desigur prieten, al cărui nume scriitorul îl trece sub tacere. Acesta îl anunță că fratele său Antioh face demersuri pe la un alt mare și influent demnitar otoman, ca, în schimbul unor mari sume de bani, să fie mazilit Mihai Racoviță și să i se dea lui domnia Moldovei.

au fost menită, alteori dzicea că asupra Struțului ieste împletită, iară mai pre urmă dzisă că, de nu să va strica vâlfa Inorogului, mreajea lui ceva să vânedze nu poate, căci cu cornul Inorogului are antipathia (aceasta și socoteala putea da, de vreme ce vrăjile lui spre moarte olăcării, iară cornul Inorogului precum purtătoriu de viață ieste, cine va tăgădui?). Deci de va fi voia Filului ca în mreaja ce împletește struți să vânedze, întâi cu Corbul prieteusug făcând, de împreunările Inorogului așeși de tot să să părăsască. Iară amintrilea, nici vrajea, nici mreajea în ceva a-i sluji poate¹. Filul, săracul, sau în prostimea inimii ce avea să amăgiia, sau lăcomia vânătului spre strâmbătate ca aceasta cu totul a să da îl împingea (atâtă nesățioasă pofta cinstei pre cei ce o doresc orbește, cât pentru râsul unui ceas de astădzi plânsul unui an ce vine nu socotește). Așe, Filul, nu numai cu mari giurământuri, precum de multă vreme nici să-l fie vădzut să giura, ce încă precum de l-ar ști unde să află, singur el știre vânătorilor ar da. Așijderea, adăogea dzicând, precum și el cunoaște că pricina a toată tulburarea a acestor doaă monarhii Inorogul ieste, și, până el suflă, acestea să răzsufle peste putință ieste. Într-acesta chip și vrăjitoarea pe Fil, și Filul pe vrăjitoare a amăgi socotia. Că vrăjitoarea gândia că de va vâna pre Inorog, fără greș prețul mrejilor de la dulăi își va lua, iară Filul chibzuia că de va vâna pre Strutocamilă, pre alte dobitoace spre sine a le întoarce pre lesne-i va fi, și atuncea Corbul, vrând-nevrând, spre pace a pleca îi va căuta.²

¹ „Jigania lacomă“, adică demnitarul la care apelase de astă dată Antioh, atrasă de mariile sume de bani promise de pretendent, se angajează să-i satisfacă dorințele, dar se pare că nu avea atâtă putere cât se sperase și de aceea îl amâna sub diverse pretexte. În mod insistent însă demnitarul, prieten al lui Brâncoveanu, pune condiția ca Antioh să se împace cu domnul Țării Românești și să se lepede de fratele său Dimitrie, acționând de aici înainte pe cont propriu. Din aceste condiții rezultă că demnitarul voia înainte de toate să faciliteze capturarea lui Dimitrie Cantemir, pentru aceasta fiind necesară desolidarizarea lui Antioh.

² În realitate cele două părți nu erau sincere una față de celalătă, căci

Ca acestea și altele ca acestea cel ce vrăjia cu cel ce să vrăjia în vânt arunca și gândurile în aer își spulbăra (precum mai pre urmă sfârșitul au arătat), că într-aceiași vreme din părțile ostroavelor mediterane o jiganie mare s-au rădicat¹, ai cării mreji și vrăji atâtă de tari și de mari era, cât pre toate celea ce de la ceialalte jiganie tocmite era, îndată în desert le scoasă și, aşeși de tot fărâmându-le, le rumpsă. În care vreme, Inorogul, vădzind că chipurile vrăjitoarelor s-au schimbat și vrăjile spre alte descântece s-au mutat, aşijderea de mrejile carile întinse și acmu rumpte și destinsă fără nici o grija socotindu-să, îndată de la lăcașurile Cucoșului coborându-să, la ale sale să dusă.²

De care lucru, Râsul, Hameleonul și alalți dulăi, de știre luând, nu în puțină frică intrară și nu mică întristare luară (că voia rea din dreptate mângâierea în curătenia inimii pune, iară întristarea din strâmbătate frica răsplătirii înainte aduce).

De care lucru, iarăși alfavita din-ceput a citi și buchele din capăt a prociti începură, sfaturile înturnară, voroavele răsturnară, gândurile tăvăliră, chitelele prăvăliră, dârmoiară și cernură, nighina din grâu și bobul din madzire să aleagă nu putură, grămădiră, vrăvuiră, aruncără, scuturără, spulbărără, vânturără, pleavele din

demnitarul otoman urmărea ca, prin prinderea lui Dimitrie, să încaseze beneficii și din partea agentilor munteni, iar Antioh, care primește toate condițiile din lăcomie pentru putere („nesățioasa pofta cinstei“), se gândeau în realitate să nu-și sacrifice până la urmă fratele.

¹ *Jiganie mare din ostroavele mediterane: Calaili (D. C.) — Calaili Ahmed-paşa, fost amiral de Mediterana (capudan paşa) ajunge mare vizir pe la mijlocul lui septembrie 1704; era un om pe care Cantemir, în *Istoria Imperiului Otoman*, îl caracterizează drept „extravagant și nebun“; din acest motiv își va pierde repede funcția.*

² Dușman al lui Brâncoveanu și prieten al Cantemireștilor — după cum lasă să se înțeleagă scriitorul — Calaili face inofensive toate intrigile și măsurile luate împotriva lor, astfel încât Dimitrie poate părași ambasada franceză, întorcându-se în siguranță la locuința sa de pe Bosfor.

grăunțe a despărți, obosindu-să, să lăsăra¹. Iară, ah, iar, vah, iar, ai, iar vai²! Bolnavul să însănătoșadză, neprijetinul să învârtoșadză, lângedul să țapinește, slabul pașii își sprijenește, iată, mai mortul să scoală și pre noi, pre vii, mai ne omoară. Ostenința a atâta vreme, multimea a atâtea pagube, șirilăile sudorilor, izvoarale lacrămilor și alalte toate cu totul în vânt și în deșert să dusăra. Iată, Inorogul la câmp, fără sială, iată-l-ăi la lăcașurile sale fără dodeială, iată-l-ăi, toate pre voia lui deplin a fi nedejduește fără îndoială. Vremea lui lină, noaă tulbere, vrăjitorii și mrejitorii, sau neputincioși, sau necredincioși, în lucru nestăruitori, la cuvânt nestătători. În scurt, în ceva și în cineva nedejde, credință și adeverată priință n-au rămas. Bine ar fi dară de-ar fi cu putință monarhiei noastre altă chivernisală să să puie, jignirea aceasta cu blândețe și cu binișor, iar nu cu îndârjie și cu rău ieste de domolit. Iată, vânătorile ne batgiocuri, iată, mrejile în toate părțile ne șpârcui, iată, toate meșterșugurile în darn și toate trudele în zădar ne scoasă, iată, lui locul a să lărgi, iară noaă a

¹ În urma măsurilor luate de Calaili, capucinile moldovene, frații Mihalache și Scarlat Ruset, și cele muntene (dulăii) intră în panică, gândindu-se la o nouă strategie politică. Este de remarcat, din punctul de vedere al mijloacelor de expresie literară, torrentul de verbe și expresii, dispuse în haină de vers, prin care scriitorul sugerează starea de cumplită confuzie și agitație în care intraseră reprezentanții la Poartă a celor două țări românești și preocuparea lor de a găsi soluții corespunzătoare la împrejurări noi.

² Bocetul lor, alcătuit tot în versuri și în același stil popular folosit și până aici, reprezintă de astă dată situația-replică la jelania firii pentru nenorocirea Inorogului, Cantemir sugerând că a dat și peste dușmanii săi nenorocirea pe care o pregătiseră altădată pentru Inorog. În acest bocet al confuziei și disperării se subliniază câteva trăsături: ineficiența tuturor eforturilor și măsurilor luate de ei și întărirea poziției politice a lui Dimitrie, neputința, neloialitatea și nestatornicia demnitarilor otomani cumpărați în vederea nimicirii lui („vrăjitorii și mrejitorii, sau neputincioși, sau necredincioși, în lucru nestăruitori, la cuvânt nestătători”), necesitatea schimbării strategiei în sensul îmblânzirii și nu urmăririi Inorogului.

să strâmpata au început, până în cea de apoi sfârșitul cum va vini cine poate sănătate? (Că de multe ori în locul celui nedejduit și așteptat sfârșit, cel nenedejduit și neașteptat a vini poate). Și aceasta nu numai unui chip privat și deosăbit, ce a tot trupul publicării de nemutat primejdile va aduce. De care lucru, și noi, nu numai pizma și voia unuia a urma, ce folosul cel de obște a căuta ni să cade (că între muritori mai cinsteașă și mai adevărată laudă a să agonisi nu poate decâtarea cu folosul a toată publica s-au câștigat).¹

„Deci, pre căt socotesc, Dulăul cel bătrân² dzisă, de tot adevărul lucrului (toate colachiile de la mijloc râdicând), Corbului să spunem, ca doară și el socotelelor și pizmelor sale sfârșit

¹ În această nouă strategie a urmăritorilor lui Dimitrie figurează un principiu nou de politică de stat: necesitatea de a părăsi obiectivele de interes individual — cum era acela rezultat din ura personală a lui Brâncoveanu față de Cantemirești — și de a avea în vedere numai probleme de interes general („folosul a toată publică“). Ideea este, evident, a lui Cantemir, iar valoarea ei de o excepțională importanță și nouitate, filozoful român devansându-și și prin aceasta epoca. Căci dacă gândirea politică renascentistă nu depășise formula binelui suprem sau a binelui suveran, noțiune ce, prin coloritul ei moral tradițional, menținea și mai departe ideea unei ordini divine în lumea umană (chiar în cazul utopiilor lui Morus și Campanella, mai apropiate de modelele sociale moderne), Cantemir, prin ideea interesului general, pune în circulație o teză de mare productivitate în revoluțiile burgheze viitoare. Astfel de devansări de factură burgheză am mai întâlnit la Cantemir fie cu prilejul descrierii „răscoalei muștelor“, adică a unei răscoale țărănești, și, de asemenea, cu ocazia descrierii marii răscoale a ienicerilor și ulemașelor din Istanbul în 1703 („horbura și amestecătura în munți“).

² *Dulăul cel bătrân: Caramanlı postelnic (D.C.)* — postelnicul Dumitrașco Caramanlăul, grec de origine, numit de Brâncoveanu în aprilie 1704 capușcheaie la Istanbul în locul lui Ștefan Cantacuzino (Uliul), rechemat în țară pentru alte sarcini. Așadar, sub capușcheaialăcul său au loc noile schimbări la Poarta Otomană, schimbări ce impun muntenilor o nouă orientare în atitudinea față de Cantemirești. Caramanlăul consiliază pe agenții săi și pe frații Ruset la această nouă orientare.

a pune va putea (că de multe ori unde cuvântul a isprăvi nu poate, isprăvește bățul) și doară mai spre bună minte inimile îmbelor părți a întoarce vom putea, ca într-acesta chip, precum vrăjmășiii lor sfârșit, așe trudelor noastre conet a afla să ne învrednicim“.

De acestea cuvinte Râsul hohotia, iară Hameleonul fisiia, pre carile unul în râs, altul în vis le tâlcuia și, ca cum sfaturi de bat-giocură ar fi, le măscăriia, de vreme ce bine știa că cele de multe ori amăgele și minciunoase văpsele toată zugrăvala și chipul adevărului scârnăv au muruit și la cel luminos chip și a adeverinții figură a vini preste putința șarurilor a fi dzicea.¹

Și așe, dintr-aceste a pricii scântei, între vânători focul gâlcevii și a dihonii a să atița începu. De unde Dulăul ciobănesc, macar că lătra, însă într-adevăr a lătra într-acesta chip începu: „Audziți voi, jiganii, nu atâta pre dinafară, pre cât pre dinluntru văpsite, agiunge-vă cât până acmu și până într-atâta monarhiile ati amestecat și toată și mai nestânsă iasca vrăjbii între dânsenele ati aruncat. Puneți-vă hotar și țenchiu răutăților voastre, părăsiți-vă mai mult cleștele strâmbătății în mâna lăcomiei a alcătui, fie-vă de sațiu, cât în vremea a patrudzăci de ani, ca valurile țărmurile, nepărăsit, voi monarhia Leului cu fel de feliuri de areți și de mihani și o izbi și din tuspatru colțurile a o scutura nu v-ați săturat, pre carea, iată, la cea mai de-apoi și netămăduită răzsipă ati adus-o.

¹ Dumitrașco Caramanlăul precizează noua conduită: renunțarea la politica de vrăjbă, aceasta însemnând adoptarea punctului de vedere pentru care militase mai înainte și Toma Cantacuzino, urmând ca de utilitatea acesteia să fie convins și Constantin Brâncoveanu. Propunerea capuchehaiei muntenе este respinsă însă de capuchehaiele moldovene, pe temeiul că lucrurile ajunseseră prea departe pentru a le pune capăt, dar, de fapt, se temeau să nu li se descopere toate intrigile și minciunile. Aceasta este începutul unei neconcordanțe între politica lui Brâncoveanu și mai ales a Cantacuzinilor munteni și între politica lui Mihai Racoviță, atent să-și păstreze tronul, politică pentru care militau acum fără rezerve și frații Ruset, stăpânii din umbră ai vietii politice moldovene.

Au și monarhiei Vulturului același cântec viți să cânteți ? Au și pe publica pasirilor cu aceleași veninate și fărmăcate drojdii viți să îmbătați? Au nu cunoașteți că de vreme ce cu răutate ceva a să savârși nu să poate, sfărșit și istov răutății a pune trebuie? Și de nu spre altă nedejde calea să deschide, încailea vremea a chivernisi și schimbările tâmplărilor a pândi a înțeleptilor lucru a fi să socotește (că spre vânt a știupi și piatra la deal a pohârni aievea lucru nebunesc ieste)“¹.

Înlocuit oarecum și încă mai cu mare mânie atițat și mai spre mare răutate pornit de acestea cuvinte, Râsul cu cumplită urgie cătră Dulău dzisă: „O, cap de hârtie cu crieri de aramă, o, sac de mătasă și plin de fișchie, o, fericie de voi și de monarhia voastră, când nedejdea voastră în credința Inorogului viți aşedza și din aşezdimântul lui lineștea vă viți aştepta. Au nu Inorogul mai mult dobitoc cu patru picioare decât pasire cu pene și cu doaă aripi ieste? Au pasirile pentru dobitoc mai chiar și mai adevarat decât dobitocul vor giudeca? Au în cele streine decât în cele ale sale cineva mai mult a filo<so>fisi poate? Nu orbul, ce cel cu ochi giudecă de văpsele, ochii noștri în trupul nostru, iară ai voștri într-al vostru sint deschiși. Nime casa altuia mai mult decât pre a sa a cunoaște poate. Noi suntem carii cea mai multă viață cu Inorogul împreună ne-am petrecut, noi suntem carii a lui gând și fire am cunoscut, noi suntem carii și prin ficații lui am trecut

¹ Caramanlăul ripostează cu violență, scoțând în evidență faptul că Moldova, cu toate nenorocirile căzute peste ea, era victimă politiciei unei singure familii, a Cupăreștilor. Aceștia sunt acuzați, că timp de patruzeci de ani, adică de prin 1664, când trăia Constantin Cuparul bătrânul, prin lăcomia lor nemăsurată de venituri și prin intrigile puse la cale, au adus Moldova într-o stare de plâns, ceea ce n-ar dori să pătească și Țara Românească. Discursul capucinheiaiei muntene exprimă desigur opinia lui Cantemir. El acuză boierimea vremii sale și în special pe Rusetești, care, fără nici o preocupare pentru binele țării, punneau mai presus interesele personale, satisfăcând cu ajutorul intrigilor nesăturata ei lăcomie.

și ce idol înluntru poartă și ce icoană afară arată curat știm. De unde adeveriți sintem că totdeauna inima-i, gândul și, de i-ar fi cu putință, și fapta spre răzsipa Corbului și spre prăpădenia monarhiei<i> Vulturului au stăruit. A căruia fire din începuta vrăjmășie a să întoarce preste toată cuprinderea scotelii ieste și mai vârtos adevărul a grăi de vom vrea, el atâtea gonituri, lovituri și netămăduite rane, carile de la noi au luat, și atâtea de viață primejdii, în carile le-am adus, cu ce minte socotîți că din tabla inimii sale le va putea șterge? În zădar, dară, ca acestea gândiți și sfat, ca cum ar fi de neprijetini, sfătuți. De care lucru, a mea sentenție ieste, de acmu înainte, (decât prieteșugul cu prepus și ascuns neprieteșugului, la ivală mai de folos ieste. Căci vrajba la ivală fiind, paza și strajea despre vrăjmași mai trează și mai deșteptată stă). Iară amintrilea, în leagănul îngăimării, somnul peirii fără veste și când nici vom gândi, atuncea ne va stropsi“.¹

Acestea și altele multe ca acestea Râsul, spre împiedecarea aşezdimântului, împotriva Dulăului, pre cât putu, ritorisi și macar că pre o parte să părea că cuvântul adevărul atinge (căci dintr-îmbe părțile încredințarea cu greu putea fi), însă cu inima și cu gândul, de la limanul lineștii, departe, în valurile tulburării, să bătea, de vreme ce din gură neîncredințarea argumentuia, iar din gând societă că macar vremenica pace între dânsii de să va cumva aşedza, cât de în scurtă vreme, din cele nenumărate vicleșugurile lor, multe pot să să descopere, pre carile Inorogul în catalogul său pre amăruntul însămnate le avea. De carile Corbul înștiințându-să (căci jiganiile din fire vicleșugului date, multe urgii

¹ Mihalache Ruset ia cuvântul în replică, arătând că ei, Ruseteștii, cunosc mai bine cât este de primejdios Dimitrie Cantemir, atât pentru Moldova cât și pentru domnul Țării Românești. Confruntarea dintre reprezentantul Țării Românești la Poartă și cei doi frați Ruset este semnificativă pentru aspectele de atunci ale vieții politice din cele două țări românești și pentru modul în care scriitorul înțelegea astfel de probleme.

în capul Corbului odată să aducă silisă)¹, să nu cumva de tot de spre dânsii să să răcească și până mai pre urmă să nu li să cumva slovele îndrăpt citească (carea s-au și tâmplat)².

Deci la cazanii carea Râsul împotriva păcii făcusă, Dulăul cel bătrân într-acesta chip răspunsă: „Bine ne dzici, o, Râs de râs, că capete de hârtie și crieri de aramă sintem și în saci de mătăsa gunoiu scârnav purtăm. Adevărat, dară, că precum ne împodobești, așe și sintem, că de n-am fi fost așe, monarhul nostru, în linguisfurile și măguliturile voastre împletecindu-să, nu s-ar fi înșelat. Ce precum din vremea a patrudzăci de ani ispiți și probăiți vă aveam³, bine și de folos ar fi fost, tot cum v-am știut, așe să vă fim știut, și precum v-am ținut, tot așe să vă fim ținut. Iară acmu, ca cei fără crieri, cu același picior lovitura într-aceași piatră am poftorit și-am întruit (că o dată și de da ori într-o materie a greși, a muritorilor, iară nepărăsit în mijlocul netrezvirii și a neîndreptării a râmânea a celor fără crieri lucru ieste). și mai mult altăceva a dzice nu avem, fără numai, pentru alte poate fi a monarhiei noastre fapte urâcioase cereștii asupră-ne urgie ca aceasta să au vărsat, carea, de tot mintea amețindu-ne, socoteala

¹ O eventuală împăcare între Cantemir și Brâncoveanu neliniștea pe Rusetești, cărora le era teamă să nu li se dezvăluie astfel intrigile mai vechi, făcute de ei împotriva domnului Țării Românești, intrigii însemnate de Cantemir într-un „catalog“. Catalogul acesta, un adevărat jurnal intim, demonstrează că încă la acea dată Cantemir se gândeau să strângă materiale pentru o istorie a evenimentelor contemporane lui. Probabil că un astfel de catalog a stat atât la baza *Istoriei ieroglifice* cât și a prezentării evenimentelor contemporane din *Istoria Imperiului Otoman*, unde mai cu seamă notele sunt de o valoare informațională neprețuită.

² Din expresia „careaa s-au și tâmplat“ putem deduce că dezvăluirile intrigilor mai vechi ale Ruseteștilor au fost făcute într-adevăr lui Brâncoveanu și că Dimitrie Cantemir scria aceste amănunte în *Istoria ieroglifică* într-o perioadă ulterioară, adică cel mai devreme pe la începutul lui 1705.

³ Se repetă opinia că de patruzeci de ani Ruseteștii au adus atâtea rele prin intrigile și falsitatea lor, nu numai Moldovei, ci și Țării Românești, Brâncoveanu însuși devenind victimă opticii și practicii lor politice.

ne-au îmbătat, ca pre cei ce toată lumea tuturor de vicleni și de înșelători i-au cunoscut și i-au arătat, noi numai în loc de adevărăți prijetini și la cuvânt stătători să-i ținem și să-i avem, până când (carea să nu învioască Dumnaďzău) cu rele îndemnările și spuratele fapte prin scârnave organe ca voi la cea deplină plată și cea desăvârșită prăpădenie să ne aducă (că a faptelor rele începătură spre rău sfârșit pleacă și tesla carea lovind nu tocmește, adevărat ce au fost tocmit răzsipește). Acum, dară, o, jigeniilor, agiunge-vă, agiunge-vă, dzic, cu undelemul pizmei voastre pojaryl răutăților în toată lumea a atița! Lăsați sfaturi a ne mai da, carile cunună de spini și brățări de lanțuje ne împletesc¹. Fie crierii noștri cești de aramă macar câtăva vreme de ciocanele clivetiturilor voastre neloviți și neciocăniți. Aveți-vă crierii cei de aur la voi și noi cești de aramă la noi, neameștecați voi a voastre și noi ale noastre să gândim și să chivernisim. Părăsiți-vă mai mult împotriva socoteli noastre basnele voastre cele obraznice a arunca. Că viu Vulturul ceresc, că toate negre petele și pestriciunile răutăților voastre în văpsala roșelii le vom întoarce², de carile nici Camilopardalul a vă spăla va mai putea, macar că între gloate să dzice precum el apa vie și apa moartă în tidvă să fie țind³. Deci, de acum înainte lucrurile monarhiei voastre singuri voi vi le căutați, că noaă ale

¹ În cuvântarea sa, Caramanlăul, după ce subliniază rolul nefast al Ruseteștilor, atât în Moldova cât și în Țara Românească, le interzice să se mai amesteece în treburile lor politice și să se mai erijeze în sfetnici binevoitori, de vreme ce intrigile și consiliile lor au împletit celor două țări „cunună de spini și brățări de lanțuje“, adică suferință și o puternică dependență față de Imperiul Otoman.

² Petele negre în văpsala roșie a întoarce: vicleșugurile de rușine a scoate (D. C.) — expresia înseamnă că până la urmă faptele urâte ale Ruseteștilor vor ieși la lumină cu toate consecințele pentru autorii lor.

³ Apa vie și apa moartă.: puterea a face bine și rău (D. C.) — în finalul intervenției sale, Caramanlăul atrage atenția fraților Ruset că de răspunderea pentru faptele lor mărsave față de politica celor două țări românești nu-i va putea scăpa nici ruda lor, Alexandru Mavrocordat Exaporitul, cu toată puterea pe care acesta o avea între demnitarii Portii Otomane. În consecință, el îi consiliază să nu se mai ocupe de destinele politice ale Țării Românești.

noastre nevoi și asuprele (carile mai mult cu pricina voastră ne-au vinit) destule și de prisositorii ne sint.¹

Hameleonul cu Râsul vădzie să că din tovărășia a altor vânători să izgonesc și mai vârtos cunoscând că socotelele lor spre mutarea lucrurilor într-altă față stăruiesc, pusără sfat în doaă chipuri: Cel dintâi era ca Pardosului știre să dea (carile pre aceia vreme Strutocamila păștea și între dobitoace jiganie mare să făcuse¹), precum soțiile din partea monarhiei Vulturului pre altă cale s-au abătut și precum semnele arată, cu cei de obicei neprijetini legătură de pace vor să facă. Iară cel al doilea sfat era ca Hameleonul cum mai curând la monarhia Vulturului să să ducă, ca acolea cu singur Corbul împreunându-să, cât mai mult va putea lucrurile să amestece și ipopsia Corbului asupra Șoimului mai vârtos să adaogă, adecă precum cu neprijetinii una s-au făcut și dulăii vânători, carii acmu spre împăcare stăruiesc, pacea aceia precum până mai pre urmă de vrunt folos nu va fi să arete. Deci cu mestecăturile și cu minciunile de va putea ceva isprăvi, bine. Iară de nu, de acolea, cum va putea mai curând, la monarhia Leului să treacă, ca cum va putea mai tare suma să strângă, carea în munți pentru plata mrejilor și a vrăjitorilor cu datorie cheltuite.²

¹ *Struțocamila a paște: lucrurile ei a chivernisi* (D.C.) — Iordache Ruset (Râsul), ajungând „jiganie mare“, adică demnitar de frunte în domnia lui Mihai Racoviță, devenise, de fapt, conducătorul din umbră al Moldovei.

² Înțelegând prea bine noua orientare a politicii muntene în privința lui Dimitrie Cantemir, care însemna dispensarea de serviciile Ruseteștilor, cele două capuchehaiele moldovene alcătuiesc un nou plan de acțiune: după ce vor încunoștița pe fratele lor Iordache Ruset, marele demnitar al lui Mihai Racoviță, de cele întâmplate, Scarlat urma să vină la București pentru a convinge în secret pe Brâncoveanu să-și continue politica sa împotriva lui Cantemir, iar, în cazul unei nereușite, să se ducă la Iași, unde trebuia să strângă banii necesari cumpărării bunăvoiinței demnitărilor otomani în scopul nimicirii lui Dimitrie Cantemir și al menținerii lui Mihai Racoviță în scaunul Moldovei. Noul plan de acțiune însemna că familia Ruseteștilor lăua în sarcina sa lupta împotriva lui Cantemir, aceasta devenind de-acum înainte o chestiune internă a Moldovei.

Ei, dară, acestea îndată ce le sfătuiră, îndată a le face începură și cum mai în grabă cătră Pardos carte ca aceasta trimasără:

„Râsul și Hameleonul, Pardosului și Veveriții, iubiților frați, sănătate! În știre să vă fie că lucrurile noastre nu în statul lineștii să află, de vreme ce ogarâi, coteii și alalți toți dulăii, și mari și mici, a monarhiei Vulturului vânătorii, mai mult vânătoarea a delunga mai de tot s-au părăsit și mai vârtos că pentru tractatele de pace între dânsii cuvintele vârtos au început și sfârșitul tuturor pre noi așeși de tot din sfaturile și lucrurile de obște ne-au lepădat. Ce noi, mai denainte porunca Corbului știind, cu carea pre noi ne îndemna, iară pre dânsii îi învăța, ca cevași macară afară din știința noastră să nu facă, de multe și de multe ori de cele pentru folosința obștii îi înștiințam, îi învățăm și spre celea ce să cade îi îndreptam. Iară ei, ca niște necunoscători și de duhuri înflăcioasă purtători, ale noastre învățături acmu în samă nebăgând, din capetele sale pre cărări strâmbе și șuvăite a îmbla au început. Și de vreme ce lucrurile așe s-au tâmplat, căutați de acolo lucrurile foarte bine să vă socotiți și de ieste cu putință monarhia noastră singură din sine să să stâruiască și singuri noi împotriva a atâtea vrăjmași să ne luptăm, de vom putea, cum mai curând să ne înștiințați, căci noi, pre cât cu socoteala a agiunge putem, monarhia Vulturului, cu vreme, nu numai cât de tot de la sine ne va dizlipi, ce încă și mare împotrivnică a ne fi, fără prepus ieste (că obrinteala ranii de pre margini să cunoaște). Și fiți sănătoși.“¹

După trimiterea cărții aceștia, și Hameleonul nu mult zăbăvindu-să, spre monarhia Vulturului drumul apucă. Ce dintâiași dată precum această călătorie în zădar să-i fie semnele o arăta, de vreme ce Șoimul (precum mai sus s-au pomenit), lucrurile tocmai-și, lângă Corb să dusese, carile și mai la mare cinste

¹ În scrisoare, Ruseteștii se plâng, pe bună dreptate, că Brâncoveanu i-a sacrificat, deși ei îi aduseseră însemnate servicii. Acum se întreabă dacă Moldova ar putea suporta singură povara cheltuielilor pentru a duce o luptă atât de costisitoare și grea cu Cantemireștii.

decât întâi încăpusă.¹ Unde sosind Hameleonul, nu numai ușă să intre, nu numai gaură să încape, ce așezi nici crăpătură cu ochiul să privască, loc și vreme ceva împotriva Șoimului să scornească nu află. Și așe, socoteala de acasă cu cea din târg netocmindu-i-să, la toate, de nu de bunăvoie, de nevoie îi căută a tăcea și alte lingeșturi și chipuri de amestecături a scociori să nevoi. Aședără, pentru Șoim în ceva gura-și a deschide neputând (căci Brehnacea și Cucunozul din fire neînvoință și antipathie cu Hameleonul și cu toată simenția lor vrajbă vecinică avea²), pre Inorog, pre Fil și pre alții (carii neprijetini să număra și era) cu spurcate sicofandii și viclene năpăsti cătră Corb îi trecu. Așe cât Corbul, spre mai toate cuvintele urechea inimii a pleca din fire obiciuit fiind, din sfătuirea și îndemnarea adevăraților lui prijetini să abătu și de iznoavă carte ca aceia cătră vânători scrisă, cu carea tare le porunciua, ca de tractatele păcii nepărăsindu-să, supt numele așezării lațul răsturnării Inorogului să întindză. Numai de Fil să să părăsască le dzicea, de vreme ce voia vrăjitorului a trece nu poate, nici vreo pricina adevărată ca aceia asupra Filului are, iară deși are, dzicea că cunoaște că nu hirișă firea lui, ce din îndemnarea altora Filul în rândul neprijetinilor s-au numărat. Deci tot lucrul în stropșirea și de tot prăpădirea Inorogul stând, numai asupra lui goana, ori cu ce mijloc ar fi, să nu părăsască și cu bine, și cu rău vârtos le porunciua.³

¹ După întoarcerea în țară, Toma Cantacuzino a fost înălțat la rangul de mare postelnic, dregătorie de divan.

² Se reafirmă dușmânia Cantacuzinilor munteni față de Ruseșteți, probabil, pentru că odinioară aceștia, mai ales în vremea domniei lui Constantin Cantemir (1685—1693), fuseseră dușmanii puternicei familiei boierești din Țara Românească.

³ Neputând să ponegrească pe Toma din cauza unchilor săi, Constantin stolnicul și Mihai spătarul, Scarlat nu reușește să calomnieze decât pe frații Cantemir. Totuși, el are un anumit succes, întrucât convinge pe Brâncoveanu să continue urmărirea și capturarea lui Dimitrie, fără însă a se atinge de Antioh, aflat sub protecția unui „vrăjitor“, adică a unui demnitar otoman.

Acestea și ca acestea Hameleonul, pre cât mai în grabă putu, ară, sămănă, grăpă, săceră, trieră, vântură și în jitnița răutăților Corbului le aşedză, pre carile în vremea lor să răzsaie nedejduind, pentru ca spre monarhia dobitoacelor să margă voie să-i dea să rugă. Corbul, câteva în chip mai de taină poruncindu-i și ales pentru slujba carea spre vânarea Inorogului arătase, cu nu puține daruri dăruindu-l, unde voia și va fi să margă, voie și dede. Hameleonul, voie și dzua bună luând, cum mai curând în monarhia dobitoacelor trecu, unde mărgând, ce au lucrat și ce au aşezat mai pre urmă la locul său ales să va povesti.

PARTEA A DZECEA

CUPRINS

Hameleonul, dară, așe de acolo spre monarhia dobitoacelor purcegând, Șoimul înaintea Corbului lucrurile Bâțlanului a aşedza să apucă, pentru ca și pe Hameleon de minciunos să dovedească și credința sa și a Bâțlanului să întărească și toată vrednicia Inorogului precum ieste și precum au cunoscut-o, să o perigrăpsască (căci Hameleonul cătră Corb dzisese precum Bâțlanul asupra Corbului în prieteșug cu Filul și cu Inorogul să să fie legat). Deci toată ispita credinții Bâțlanului într-aceasta punea, ca Corbul trimițând lângă sine să-l cheme. Deci după poruncă, îndată de va vini, a lui credință singură din sine să va dovedi, iară nevinind, sămnul temerii vicleșugul inimii îi va descoperi și adevărăt neprijetin a fi îl va arăta¹. Iară alalte cuvinte a Șoimului cătră Corb într-acesta chip fură²: „Lucrurile firești (milostivul mieu și

¹ După plecarea lui Scarlat, Toma Cantacuzino caută să dezvinovățească pe Dimachi, care, de frică, rămăsese la Istanbul; el propune lui Brâncoveanu ca acesta să fie chemat în țară.

² În scopul de a convinge rațional pe Brâncoveanu despre necesitatea modificării conduitei sale și a utilității împăcării cu Inorogul, Toma ține în fața domnului un lung discurs de apărare a lui Dimitrie, cuvântare ce ar putea fi intitulată *Discursul Șoimului în fața Corbului despre nevinovăția Inorogului*, alcătuit din două părți. Prima parte este o introducere filozofică, în scopul de a provoca o anumită receptivitate din partea lui Brâncoveanu; în cea de a doua parte, Toma face o trecere în revistă a faptelor ce demonstrează sinceritatea cu care Dimitrie înclina spre o reală împăcare cu domnul Țarii Românești. Introducerea filozofică este cel mai expresiv text din *Istoria ieroglifică* pentru definirea lui Cantemir ca adept al filozofiei deiste, așa cum *Metafizica* este reprezentativă pentru orientarea sa helmontiană din tinerețe.

de bine făcătoriu stăpân) și cu un cuvânt să dzic, oricâte de la ceriu până la ceriu să văd, să simt și să înțeleg, cei a firii iscoditori și cu de-adinsul cercători, dzic, precum patru pricini să li să dea. Pricina adecă: cine, din ce, în ce chip și pentru ce. Deci dintr-aceste patru cele trii înainte mărgătoare (pre cât a mea proastă socoteală agiunge) adevărat fizici slujesc. Iară cea mai de pre urmă niciun cu fizica a să amesteca poate (macar că grei și deplin învățători așe au slăvit), ce numai ithicăi, adecă învățăturii obiceinice temeiul și sfârșitul ieste (ce pentru ca proimiul voroavei mele cu lungimea ceva mai mult supăr să nu aducă, în scurt, pre cât voi putea și a proimiului cinstă să păzăsc și deschiderea a alalte voroave precum să cade mai chiar să sfitesc voi sili)¹. Ieste dară firea în lucruri, carea le face a fi ce sint și a lucra ce au poruncă a lucra, și aceasta afară din toată socoteala pricinii săvârșitoare, însă numai porunca și orânduiala aceluia, carile din ceput spre vecinică și neobosită clătire au pornit-o, carea precum a nu să obosi, așe nici a să schimba, nici a să mută știe sau poate.² Neschimbătă, când dzic, în fețe, iară nu în atomuri, tre-

¹ Potrivit ontologiei curente, de factură aristotelică, fenomenele, adică tot ce aparțin ordinii naturale, ar avea patru cauze: materială, formală, eficientă și finală. Dar, precizează Cantemir, desolidarându-se de concepția aristotelică, fenomenelor naturale le sunt proprii numai primele trei cauze („triînainte mărgătoare“ pricini), în timp ce cauza finală este specifică doar eticiei, adică ordinii morale, căreia i se subsumează faptele umane. Este de remarcat consecvența lui Cantemir în împărțirea lumii fenomenelor în două: ordinea naturală și ordinea morală. Prin această distincție în regimul cauzelor, Cantemir face o însemnată breșă în sistemul ontologic aristotelic, de astă dată, din perspectiva deismului, după ce în *Metafizica* respinsese integral pe Aristotel din perspectiva creaționismului helmontian.

² Teză de ontologie specific deistă: în lumea fenomenelor naturale („lucrurile“) acionează ceea ce numim natură („firea“), care le produce ca atare și le imprimă specificul natural, supunându-le în același timp unei mișcări, adică unei schimbări permanente („neobosita clătire“), ce nu poate fi modificată sau sistată. Producerea fenomenelor, un privilegiu al naturii, are loc indepen-

buie să înțelegi de vreme ce toate atomurile în toate fețele, în toată vremea cursul perioadelor sale făcând și săvârșind și ca-ntr-un vârtej întorcându-să, tând la nemica, tând la a fi a lucrului să întorc. Adeca de o parte născând, iară de altă parte perind, singură schimbarea atomurilor tâmplându-să, ființa fețelor, după hireșul său neam întreagă și neschimbată să pădzește (căci nici cel firesc lucrătoriu osteneala simpte, nici materia lipsește, nici formei după a sa orânduială firește împiedecare sau de tot ștergere a să da poate). Că, amintrilea fiind, încă de demult vrunul din chipurile neamurilor de tot a pieri s-ar fi tâmplat.¹

dent de cauza finală, dar permanenta mișcare, adică schimbarea, înlocuirea unui fenomen prin altul, tot un proces natural, reprezentă „porunca“ sau „orânduiala“ creatorului, adică ordinea divină, divinitate ce are o existență extramundană. Cantemir este posibil să fi găndit mișcarea ca o manifestare a cauzei formale, ea însăși expresia aristotelică a planului divin.

¹ Așa cum logica modernă a fost nevoită să restructureze metodologia porfiriană, reducând definirea unui lucru (definibil) prin genul proxim (categoria sumatoare cea mai apropiată de definibil) și diferența specifică (îmbinarea funcțională dintre *differentia* și *proprium*), tot astfel Cantemir, la vremea sa, se vede silit să abandoneze, cel puțin parțial, o metodologie până aici pur logică, cum era aceea a lui Porphyrios, incapabilă să facă față exigențelor de atunci ale cunoașterii, și să imagineze o nouă terminologie operațională. Adoptând o atitudine critică în fața problematicii și metodologiei scolastice, Cantemir își îndreaptă cu interes atenția spre această lume a fenomenelor naturale, în care fundamental pentru el era spectacolul prefacerilor, al unor schimbări reduse în esență la generarea și pieirea lucrurilor. Este evident că acest aspect, pe care îl avea pentru el schimbarea din natură, se susținea pe un model biologic, modelul cel mai ușor de sesizat, întrucât îl oferea natura însăși. Poate de aici și importanța ce se acorda în epocă, printre oamenii de cultură ai vremii (unul dintre ei fiind Alexandru Mavrocordat Exaporitul), temei, moștenită de la Aristotel, despre generarea și pieirea lucrurilor, problemă ce capătă acum alte dimensiuni, datorită largirii relative a orizontului cunoașterii științifice.

Care este modelul pe care îl imaginează Cantemir pentru înțelegerea acestor procese din natură? Modelul său este pur biologic, lucru ce face ca modelul oferit de Aristotel în tratatul *Despre naștere și pieire* să fie sensibil schimbării. Astfel, Cantemir, împotriva Stagiritului, reintroduce *atomii*, cu mecanismul

Tot, dară, orice firea firește lucrează, pricina săvârșitului preste socoteala și simțirea ei ieste.¹ Că amintrilea dobitocul numai dobitoc a naște ar fi lăsat, iară nu lupul pe oaie și șoimul pe porumb a mâncă ar fi putut.² Așjderea, cele firești toate în

agregării și dezagregării lor, pentru a explica generarea și distrugerea lucrurilor, iar, pentru că nici noțiunea aristotelică de *materie primă* nu putea satisface noua concepție, filozoful român creează noțiunea de „chipurile neamurilor“ sau „ființa fețelor“, un fel de prototip al speciilor, pentru a explica de ce, în generarea lucrurilor unele din altele, se păstrează configurația primară, arhetipurile lor. Cantemir ajunge astfel la noțiunea biologică de *specie*, total diferită de noțiunea logică de *specie*, fapt ce îl determină să schimbe și sensul curent al categoriilor logice corespunzătoare. Operând transformarea logicului în ontologic și acordând acestuia din urmă un înțeles biologic, Cantemir este obligat să dea astfel categoriei logice de gen înțelesul de specie în concepție biologică, și tot astfel noțiunea logică de specie („chip“, „față“, „lucru“) să capete înțelesul tot biologic de individ, adică lucrul cutare sau individul cutare. Prin acest transfer de sensuri, pentru prima dată relația general-particular din relația logică gen-specie devine relația biologică specie-individ. Preocuparea lui Cantemir pentru problema speciilor biologice am amintit-o și în altă parte a *Istoriei ieroglifice*, când am subliniat și concepția sa despre fixitatea acestora.

În lumina acestor clarificări, textul de mai sus ar putea fi parafrazat astfel: Mișcarea, schimbarea din natură nu înseamnă și transformarea speciilor lucrurilor, ci aceasta se manifestă numai la nivelul atomilor, componentelete ultime ale lucrurilor, astfel încât prin agregarea și dezagregarea atomilor apar sau pier numai lucrurile, indivizii care alcătuiesc fiecare specie (atomii „tând la nemica, tând la a fi a lucrului să întorc“), dar nu și speciile, sau, cum le spune Cantemir, „chipurile neamurilor“ și „ființa fețelor“.

¹ Se repetă ideea că tot ceea ce are loc în mod firesc în natură exclude cauza finală. Cantemir reliefiază ideea că din moment ce natura se manifestă fără conștiință de sine, finalitatea nu este posibilă ca venind de la ea, aceasta fiind rodul unei intenționalități pe care natura nu o posedă. Iar dacă se manifestă totuși în natură cauza finală, aceasta nu are loc în conformitate cu specificul naturii, ci independent de ea („pricina săvârșitului preste socoteala și simțirea ei ieste“). Cauza finală acționează în natură nu ca expresie a legilor naturii, ci a conștiinței divine, deci ca manifestare a voinței unei entități din afara naturii.

² Cantemir își continuă raționamentul în problema cauzei finale din natură: dacă n-ar exista o cauză finală în natură manifestată din afara ei, adică dacă ar

sferă să întorc și sferă firește sfârșit nedându-să, iată că nu pentru odihna sfârșitului, ce pentru vecinica clătire de la neclătitul călătoriu să clătește.¹ Soarele, luna, ceriul și alalte trupuri cerești toate, din-ceput năpărăsit și cu mare răpegiune aleargă, însă nu cu aceia socoteală, ca doară vreodânăoară la doritul ţenchiu și sfârșit agiungând, să să odihnească, căci așe (precum s-ar putea dzice), încă demult ar fi cunoscut, precum firește la sfârșit să agiungă, preste putință îi ieste și precum până acmu în vreun punct a sferii lucrării sale loc de stare n-au aflat, așe și de cii înație în vecii vecilor, precum nu va mai putea, demult nedeadea i s-ar fi curmat, fără numai cândailea clătitorul firii (cel ce în clătire nehotărâtă și neodihnită o ține), după a sa slobodă și puternică voie vreodata a o clăti ar părăsi.² Așadară, toate lucruri

acționa numai legile naturii, natura ar fi produs numai ființe de același fel („dobitocul numai dobitoc a naște ar fi lăsat“), și ar fi cunoscut astfel mișcarea dinăuntrul ei numai sub forma nașterii și pieirii, dar din moment ce se manifestă în natură această cauză finală străină de ea, apare situația că o specie se hrănește cu altă specie, cu alte cuvinte, o formă de mișcare nejustificată natural. Așadar, Cantemir pune pe seama divinității, a planului divin, și nu pe seama legilor naturii luptă unor specii împotriva altora. Deși este total neștiințifică această teză, ea reprezentând un tribut deist plătit creaționismului, trebuie totuși subliniată ca interesantă și semnificativă relația de contradicție pe care Cantemir o stabilește între natura manifestării divine și natura manifestării naturii. Această contradicție va fi mai bine surprinsă de Cantemir în discutarea formei mișcării în natură.

¹ Gânditorii din epoca lui Cantemir nu au ajuns la ideea de dezvoltare în conceperea mișcării din natură și societate, ci au considerat această mișcare în cerc, mișcare ciclică. Ca și aceștia, Cantemir gândește mișcarea din natură de factură ciclică, prin naștere și pieire, orice lucru parcurgând o astfel de mișcare. Tot ciclică va concepe Cantemir și mișcarea istoriei omenirii, în lucrarea sa de mai târziu *Cercetarea fizică a monarhiilor*.

² După cum se vede, modelul mișcării ciclice era, pentru Cantemir, mișcarea aparentă a astrelor pe bolta cerească în decursul a 24 de ore, când această mișcare revenea la punctul inițial, pentru a se relua apoi de la capăt și a se repeta zilnic. Deși este provocată de impulsul divin, asemenea primului motor

rile firești, cu una și singură a soarelui paradigmă, precum să cade a să înțelege să pot. Că precum soarele de la punctul Racului până la punctul Capricornului să suie și să pogoaără și în tot anul, macar că toate locurile îmblării sale negreșit atinge și cer ceteadză, însă nici curgerii sfârșit a face, nici odihnii a să da poate, fără numai cât cu apropierea și depărtarea sa de la locurile ce privește, mutările și schimbările vremilor pricineste, și aceasta afară din toată socoteala și simțirea sa.¹ Într-acesta chip și cursul a toată fapta nepărăsit atomurile schimbându-și, toate cele din-ceput chipuri nebetejite și nepierdute păzește². De unde aievea ieste că țenchiul sfârșitului nu în socoteala fireștilor, ce intr-a izvoditoriuil și pricinitoriuil firii ieste³. Si aşe, socoteala sfârșitului, din cele firești cu totul tot rădicându-să, rămâne ca după pricina pricinilor, în care a doa pricina socoteala pricinii sfârșitului să să afle. Si aflând-o, să o pricepeam trebuie. Deci,

aristotelic, mișcarea ciclică din natură, înțeleasă la scară cosmică, este veșnică, întrucât odată începută, ea se produce apoi la infinit conform legilor naturii. Acestei nesfârșite migrări numai divinitatea, „clătoriul firii“, ar putea să-i pună capăt dacă ar voi acest lucru. Aici apare contradicția între voința divină, căreia i-ar sta în putință să înceteze mișcarea, și veșnicia mișcării, trăsătură rezultată din specificul legilor naturii, deși mișcarea din natură, înțeleasă ca manifestare a legilor naturale, este, de fapt, o expresie a puterii divine, imanentă naturii. Este de remarcat această ambiguitate a deismului cantemirian, în care Dumnezeu ca prim motor vine în contradicție cu sine însuși în ipostaza de permanent „clătoriul firii“, un fel de rațiune divină în natură, aşa cum o vom întâlni mai târziu în rationalismul iluminist.

¹ Cantemir dă ca model („paradigmă“) a mișcării ciclice din natură mișcarea ciclică aparentă anuală a Soarelui prin trecerea sa periodică de la un tropic la altul, fenomen ce „mutările și schimbările vremilor (anotimpurilor — n. ed.) pricineste“.

² Se repetă teza cantemiriană că dezagregarea atomilor înseamnă numai pieirea lucrurilor („fapta“) dar nu și pieirea prototipurilor, a speciilor lucrurilor.

³ Problema datei sfârșitului lumii („tenchiul sfârșitului“) nu este de competență gândirii umane („nu în socoteala fireștilor“), ci este o chestiune ce privește exclusiv pe creatorul lumii („pricinitoriuil firii“), adică este un privilegiu al preștiinței divine.

precum aievea s-au arătat, de vreme ce în cele firești socoteala pricinii sfârșitului firește nu să află, anangheon ieste ca în cele ithicești stâruită să rămâie¹. Așijderea ithica nu altor fapte, fără numai ceia carea cu socoteală și cu înțelegere ieste, slujește.² Deci oricarea între fapte în lucruri are socoteală, aceiași și a sfârșitului socoteală, ce, pentru ce face, a avea poate; și aceia numai un țenchiu și hotar lucrurilor sale puind, la carile agiungând, precum la sfârșit au agiuns să cunoască, și aşe, de clătirea ce făcea să să odihnească.³ Cu acesta mijloc mare lumină celor ce cu înțelegere să slujăsc a lumina poate și ascuțită sabie împotriva celora ce pre ziditoriu tuturor a tăgădui nebunește îndrăznesc,

¹ La întrebarea subînțeleasă de ce ar fi necesar sfârșitul lumii, Cantemir face o precizare de o deosebită ascuțime, însă menținându-se în limitele și spiritul eshatologiei creștine. Din moment ce sfârșitul lumii nu poate fi explicat prin vreo cauză naturală, ca incompatibil cu natura însăși („socoteala sfârșitului, din cele firești cu totul tot rădicându-să“), ar urma s-o punem în sarcina creatorului însuși („pricina pricinilor“, „pricina dintâi“), dar nici aceasta nu se poate, sugerează filozoful, întrucât creatorul nu creează lumea pentru a o distrige, ceea ce ar fi un nonsens. Urmează să concepem o cauză secundară („a doa pricina“), în seama căreia să punem acest sfârșit al lumii. O asemenea cauză secundară nu poate fi decât domeniul faptelor umane, adică al eticii, ordinea morală. Exprimând o teză prin excelență creștină, Cantemir sugerează astfel că răul vine în lume prin om și nicidecum prin divinitate sau datorită ordinii naturale. Ar urma deci, tot în spiritul teologiei creștine, că sfârșitul lumii este sanctiunea capitală la care recurge divinitatea pentru a pedepsi întregul neam omenesc pentru faptele sale cele rele.

² Precizare cu totul necesară, în același spirit de morală creștină: etica privește numai faptele săvârșite în deplină cunoștință a binelui și răului, subînțeleagându-se că numai astfel este posibilă responsabilitatea morală și ca atare și justificarea sanctiunii. Astfel, Cantemir deplasează problema în domeniul ordinii morale.

³ Ordinea morală obligă la un model al faptei umane. Vrând să spună că acest model nu poate fi găsit în ordinea naturală, ci numai în ordinea divină, Cantemir consideră că omul trebuie să dea faptei sale un sens („socoteală“) și să fie făcută în vederea unui scop („a sfârșitului socoteală“). Realizarea scopului înseamnă sfârșitul faptei și odihna, adică închetarea acțiunii.

în mâna să ia, de vreme ce deosâbirea zidirii și a ziditorului dintr-aceasta chiar a să cunoaște poate.¹ Căci ziditorul, după înțelepciunea și puterea sa, zidirea săvârșind, de lucru să odihnește și, ca un deplin în putere stăpân, o dată numai poruncind, din veci și până în veci zidirea ca o slujnică după poruncă nepărăsit aleargă². Deci precum toate alalte, câte supt ceriu zidiri să află, din ziditoriu să deosăbăsc, căci socoteala nu a sfârșitului, ce a poruncii numai au, așe una numai ziditorului său mai aproape și a să asămăna să dzice, căci precum a poruncii firească socoteală, așe a sfârșitului fericirii și nefericirii, a binelui și a răului său chibzuială și adevătată hotărâre a cunoaște poate.³ Și aceasta macar

¹ Deist convins, Cantemir consideră că modelul divin al faptei umane este un argument împotriva orientării ateiste a vremii sale (după câte s-ar părea, un reprezentant al ateismului în acea vreme era Alexandru Mavrocordat Exaporitul). Poziția din acest text ne obligă să considerăm că, cel puțin în *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir nu se va gândi să îmbrățișeze ateismul și nici măcar să se apropie de el.

² Text definitoriu pentru deismul cantemirian: După ce a creat lumea, Dumnezeu se odihnește, iar lumea creată („zidirea“) se conduce prin sine însăși, în mod inertial, ordinea internă a acesteia fiind în realitate „porunca“ creatorului ei, dată o singură dată, în fază creației. După cum se vede, divinitatea deistă este un Dumnezeu creștin restructurat după primul motor aristotelic, aşa explicându-se de ce divinitatea își încetează amestecul efectiv în lumea o dată creată de el.

³ Cantemir trece acum la condiția umană în dubla relație cu divinitatea creatoare și cu lumea creată. Situându-se pe poziția ontologiei creștine, scriitorul socotește că în mare parte omul se asemănă cu restul lumii create. Aparținând astfel ordinii naturale, asemenea tuturor celorlalte fenomene, omul are obligația, naturală, de a se supune „poruncii“ divine, adică ordinii implantate de Dumnezeu în natură. Tot asemenea fenomenelor naturale, omul nu a fost înzestrat cu capacitatea de a înțelege lumea prin „socoteala sfârșitului“, adică i-a fost interzisă cunoașterea planului divin al creației. Pe de altă parte însă, și într-o anumită măsură, omul, spre deosebire de restul lumii create, conține o latură prin care se asemănă lui Dumnezeu, creatorul său. În ce constă această asemănare? În faptul că omul a fost înzestrat cu capacitatea de a cunoaște

că nu din fireasca sa vrednicie, ce oarecum împotrivă și peste fire, o înțelegere mai mult decât firească și dumnedzăiesc și ceresc oarece (căruia suflet înțelegătoriu îi dzicem), în sine strălumineadză, carile, preste cele firești hotără râdicându-l, la cele metafizicești, ithicești și theologicești cunoștințe îl povătuiește.¹ Așadară, din cele înainte pomenite a culege putem, ca oricare zidire ithicește din-ceputul lucrului socoteala sfârșitului ar avea, aceia ziditorului său cu partea înțelegerei să să asemene, iară carea firește numai cele trii pricini ar priimi, iară socoteala sfârșitului nu ar avea, ce numai după poruncă nepărăsit și peste simțire ar alerga, aceia ziditorului nicicum în ceva să nu să asemene, ce una din cele multe și mai nenumărate în perioadele sale pururea alergătoare și ca cele mai proaste celui mai de cinste slujitoare și îndămănațoare să fie.²

rațiunea naturală a ordinii divine („a poruncii firească socoteală“), deci ordinea firească a lucrurilor, apoi de a putea înțelege măsura („chibzuială“) și justețea („adevărata hotărâre“) cu care i se acordă fericirea și nefericirea și, de asemenea, binele și răul („a sfârșitului fericirii și nefericirii, a binelui și a răului său chibzuială și adevărată hotărâre a cunoaște poate“).

¹ Această excepțională însușire a omului nu pornește dintr-o virtute firească proprie lui („nu din fireasca sa vrednicie“), ea caracterizându-se chiar printr-o notă contrară legilor naturii („împotriva firii“), fiind ceva aproape supranatural („peste fire“). Acest ceva, care luminează pe om din interiorul ființei sale („în sine strălumineadză“), este o putere de înțelegere de natură divină („o înțelegere mai mult decât firească și dumnedzăiesc și ceresc oarece“), numită suflet înțelegător, termenul fiind, evident, aristotelic. Sufletul înțelegător, această parte din divinitate, ridică pe om deasupra ordinii naturale („preste cele firești hotără râdicându-l“), fiindu-i un fel de călăuză spre cunoștințele metafizice, etice și teologice.

² Cantemir impune concluzia pentru o conduită diferențiată a fenomenelor și anume: din moment ce omul posedă capacitatea de a-și judeca propriile-i fapte, adică de a și le putea gândi prin prisma cauzei finale (am văzut că faptele umane trebuie să aibă un sens și o finalitate), urmează că acesta trebuie să se asemene lui Dumnezeu tocmai prin acea latură a ființei sale care îi asigură înțelegerea lucrurilor („sufletul înțelegătoriu“). În alți termeni, omul

Acum, dară, la cuvântul ce vream să dzicem întorcându-mă, dzic: să nu cumva gândești că socoteala mea au fost noaă și neaudzită filosofie să-ți vândz,¹ nici în zădar (precum mi să pare) cui și în ce socoteala pricina sfârșitului slujește în tot chipul chiar a-ți arăta m-am nevoit, ce mai vârtos de stepăna ființii tale aminte aducându-ți, în statul carile te află, cu ce parte din fire și cu ce parte mai mult decât din fire ești alcătuit și stăruit să cunoști și cunoscând îmbe părților ale sale și celea ce li să cuvin slujbe să orânduiesti, ca fietecarea pre calea și orânduiala sa să margă² (că cârma la corabie, zăbala la cal, socoteala la înțelegători sinonime

trebuie să se silească să-și atingă modelul său divin de viață, întrucât posedă ceea ce nu au fenomenele: conștiința și capacitatea de discernământ. Dimpotrivă, lucrurile, fenomenele naturale, prin natura lor lipsite de această capacitate, se supun celor trei cauze care guvernează natura, ordinea naturală: cauza formală, materială și eficientă. Acestea nu se pot asemăna divinității, dar sunt obligate să se supună fără voia și conștiința de sine („preste simțire“) acelor legi, la origine „porunca ziditorului“, adică ordinea divină implantată în ordinea naturală.

¹ Cantemir nu socotește aceste idei ca exprimând o filozofie proprie. Se vede că deismul pătrunse și circula ca o modă intelectuală în mediul cultivat al Istanbulului.

² Lunga cuvântare filozofică avea scopul bine definit de a constitui baza teoretică a învățăturilor și a criticii pe care o va întreprinde Toma Cantacuzino la adresa lui Brâncoveanu. Toma invită astfel pe domn să-și facă o introspecție pentru a vedea dacă faptele sale îl apropie („stepăna ființii“) mai mult de natură („fire“) sau de modelul divin („parte mai mult din fire“), cu alte cuvinte, pentru a observa în ce măsură conduită sa îl apropie de cea inconștientă, asemenea necuvântătoarelor, și în ce măsură comportamentul său derivă din conștiință morală. Este foarte interesantă opoziția pe care Cantemir o stabilește între natură și etică, între zestrea naturală a comportamentelor umane și conduită formată în cadrul conceptului de educație morală. De altfel, Cantemir era deja autorul unei însemnante lucrări de educație morală, *Divanul lumii*. Mai târziu el va elabora și *Loca obscura*. Se mai cuvine subliniat că această parte de învățături și de critică din cuvântarea lui Toma la adresa manifestărilor negative reflectă preocupările contemporane, la modă, pentru *literatura de comportament*, prezentă mai ales în *cărțile de înțelepciune* ale vremii.

sint). Deci trebuie să știi, o, Coarbe, că pre o parte (precum mai sus am dzis), din fire, decât un atom din cele multe altăceva mai mult nu eşti, iară pre altă parte, cu socoteala slujindu-te, lucrurilor tale un țenchiu și loc însămnat și hotărât să pui, ca la acela vreodânaoară agiungând, spre odihnire să te aşedzi. Și nu numai cu atâta, ce aşeși cu tot chipul să nevoiești trebuie ca nu la altul, fără numai la cel bun și fericit sfârșit să nemerești (că precum socoteala rea la cel rău, așe cea bună la cel bun sfârșit fără greș duce)¹.

Acmu, dară, ia aminte și pune în socoteală, a atâtea răscoale și tulburări (cărora cu ce socoteală începătura le-ai făcut, nu știi) sfârșitul carile va să fie? Și, de ieste vreunul, când și cum va să fie? Iată, amândoaă monarhiile din patru părți s-au scuturat, iată, lucrurile publicăi noastre spre groznică răzspă s-au plecat, rădi-carea aşteptând, căderea ne sosește, unele altora s-au amestecat și toate în tot chipul s-au strămutat.² Și până acmu (pre cât a mea socoteală a cunoaște poate), macar cu prepusul vreun chip de săvârșit chiteala nu dă. Toți niște atomuri putredzitoare simtem, toți din nemică în ființă și din ființă în putregiune pre o parte călători și trecători ne aflăm.³ Una numai rămâitoare și în

¹ Se mai atrage atenția lui Brâncoveanu că în realitate nu este mai mult decât un atom (noțiunea de atom are aici un sens metaforic), adică nu înseamnă de fapt nimic pe această lume și că deci toată strădania sa nu are nici un sens. Ideea este de aceeași factură cu principiul creștin al nîmicniciei și zădărcniciei activității și creației umane în fața veșniciei. În consecință, este sfătuit să pună capăt eforturilor sale și să prefere politica de pace, dacă vrea să ajungă la un sfârșit bun. Cuvintele acestea par a profeți nenorocirea ce se va abate mai târziu asupra domnului Țarii Românești.

² I se reproșează lui Brâncoveanu că politica sa a provocat nemulțumiri, stări de încordare, slăbirea politică a celor două țări și chiar răscoale. Evident, Cantemir exagerează, deoarece răscoala la care se face aluzie (este vorba de pomenita răscoală a muștelor) nu a avut în realitate loc.

³ Și aici noțiunea de atom are un sens metaforic. Cantemir numește pe om „atom putredzitor“, adică o ființă neînsemnată și pieritoare, neînzechestrată cu

veci stătătoare să ține și ieste, adecă sfârșitul carile în bunătate să plinește. Căci din cea vie și vecinică adevărată socoteală începătura începăturilor și sfârșitul sfârșiturilor purcede. Nici alt sfârșit bun și fericit a să numi sau a fi poate, fără numai carile de la dânsul începe, cu dânsul mijloceadză și într-însul să odihnește.¹

Vulturi ne-am ținut, liliieci mai în trecutele dzile ne-au bat-giocurit, lei ne-am numit, țințarii și mușitele ne-au obosit și de toată ocara vrednici a fi ne-au arătat. Celor mici și slabii atocma să ne punem neputând, cu jiganiile mai mari și mai tari de luptă ne-am apucat. Pre Inorog gonim, pre Fil izgonim, Lupului țircălamuri, din carile să nu cumva iasă, i-am siruit, pre Ciocal în numărul jigăniilor nu-l numim, pre Căprioara sălbatecă ca cum duh vietătoriu n-ar avea o socotim. Au nu sint acestea toate mai mult decât liliieci, au nu sint mai vrednice decât muștele? (Ce ochiul mândrii pe leu șoarece vădzind, mai pre urmă pre șoarece leu simpte.)² De ieste dară la cineva începutul cu socoteala sfârșitului și sfârșitul cu chiteala începutului împreunată, dintr-aces-

atributul veșniciei. Faptul că aici atom nu are sensul de element constitutiv este dovedit și de metafora prin care se afirmă despre om (atom) că apare din neființă („nemică“) pentru ca să sfârșească în descompunere, dezagregare („putregiune“). Expresia de mai sus poate fi comparată cu aforismul biblic: „adu-ți aminte că țărâna ești și în țărâna te vei întoarce“ (*Geneza*, III, 19).

¹ Dacă omul este pieritor, singurul lucru înzestrat cu atributul permanenței este fapta bună, prin care acesta se apropie de Dumnezeu.

² Vina care se reproșează în primul rând lui Brâncoveanu este politica sa de suprematie („lei ne-am numit“), izvorâtă din pasiunea pentru glorie („vulturi ne-am ținut“). Mândria sa a fost însă batjocorită de cuvântările și demersurile pentru domnie ale pretendentului Marco-pseudobeizadea, iar lăcomia de putere a fost umilită de răscoala țărănilor. Iar dacă nu a fost în stare să potolească mișcarea unor oameni simpli și slabii, cum poate crede domnul Țării Românești că ar putea învinge niște oameni puternici ca frații Cantemir, pe care îi vânează peste tot, pe Lupu Bogdan hatmanul, căruia i-a fixat domiciliu forțat, pe Maxut serdarul, căruia îi refuză dreptul de a se numi boier, sau pe Dumitrașco Caragea, pe care nici nu-l socotește om? Oare aceștia nu au mai multă putere decât Marco pseudobeizadea și decât toți țăraniii?

te mai sus pomenite culeagă. Mă rog, lucrurilor noastre ce sfârșit ieste să urmedze? Precum rău și prea rău ieste să urmedze și cel cât de tâmp la socoteală va putea pricepe. Deci de-l cunoști, o, Coarbe, și de pizmă numai într-acesta chip îl poftești (căci voia slobodă putere ca aceasta are, ca vădzind și cunoscând cele mai bune, cele mai rele să urmedze),¹ împotriva celuia ce ț-au dăruit socoteala te pui. Căci el spre binele tău dându-ți-o, tu cu aceiași spre răul tău te slujești.² Și așe, sau mărturisește că fără socoteală începând, spre rău săvârșești, sau precum singur pre tine din bunăvoia ta altor proaste și lepădate fapte te asemeni și de la cea mai de-a firea și mai evghenichi te dezsameni. De unde aievea urmadză că siloghizmul carile ai alcătuit în *barbara*, acmu să încheie, *cra, cra, cra*.³ Și nu numai după *Istoriia ieroglificească* cu numele Corb, ce așezi cu trup, cu suflet și cu totului tot, același și adevarat așe să fii te arăți.

De care lucru, ca acela ce adevarat prijetin și dreaptă slugă îți sint⁴ (și mai ales că Corbul cu alalte pasiri rumpătoare oarecare rudenie având, între noi nu puțină simbathie să naște⁵), celea ce cu ochii de față am vădzut, cu urechile fără prepus am audzit,

¹ Libertatea de voință este definită în spiritul aforismului apostolului Pavel: *Văd binele și-l prețuiesc, dar urmez răul.*

² I se reproșează lui Brâncoveanu că acesta folosește judecata, puterea de discernământ („socoteala“), un dar al lui Dumnezeu, tocmai împotriva lui Dumnezeu, adică împotriva binelui.

³ „Siloghizmul în *barbara*“ știm că este ridicarea lui Mihai Racoviță în scaunul domnesc. Toma subliniază că efortul lui Brâncoveanu de a ridica în scaun pe Racoviță se va sfârși în defavoarea domnului Țării Românești.

⁴ Invocând prietenia și loialitatea, atrbute ale spiritului cavaleresc, și principiile de conduită ale sfetnicilor domnești, Toma trece acum la cea de a doua parte a discursului său, demonstrarea pe baze de fapte a sincerității cu care Dimitrie Cantemir vede necesitatea împăcării, în contrast cu reaua-credință a lui Brâncoveanu.

⁵ Rudenia dintre Toma Cantacuzino și Brâncoveanu era un fapt real, cei doi fiind veri primari, întrucât mama domnului Țării Românești, Stanca, era sora lui Matei Cantacuzino, tatăl lui Toma.

cu mâinile fără greș am pipăit și precum în rădăcina adevărului
sunt le-am priceput, ați le povesti și cu curată îndrăzneală ați
le grăi nu mă voi sii (că adevărul, deși tardziu, însă în deșert și
nedovedit a rămânea nu poate).

Copaciul pizmei, carile încă de demult strâmbă și cohâioase
rădăcini lungi și late crângi au aruncat, din livada inimii tale de
tot a-l dezrădăcina și peste prilazul îngrăditurii afară a-l lepăda
ții să cade. Că monarhiile acestea, precum din bâtrânii noștri am
audzit, și istoriile, ca cu glasurile răpăosașilor, nepărăsit ne
povestesc și în toate ceasurile în urechi ca dobele și ca clopotele
ne răzsună, că nici odânaoară într-o omonie legate și una cu alta
într-o inimă încleștate multă vreme a trăi n-au putut. Ce de s-au
și tâmplat vreodata între dânsenele părinte cu fiu sau frate cu frate
totdeodată slujba epitropiei <i>a ținea¹, însă precum toate ale
muritorilor de zavistii și de împotriviri pline sint (ața dragostei
de cuțitul zavistii netăiată și legătura rudenii <i>de suvacul si-
cofandii nedezlegată prin multă vreme a răbdă n-au putut), carile
nu numai cinstea și legămantul prieteniei, ce și hotărăle rudenii
și evlavia simenții a călca și la pământ a le stropși nu s-au siit.²

¹ Cantemir cunoștea faptul că unii domni ai Moldovei și Tarii Românești au fost rude între ei, uneori domnind în același timp tatăl într-o țară și fiul în alta, sau chiar frați, dar, susține scriitorul, conflictele dintre cele două țări au fost întreținute de interesele meschine și lipsite de orizont ale boierimii (situată este de altfel specifică pretutindeni lumii și epocii feudale).

² Oglindind situația contemporană lui, când acționau unele practici politice dăunătoare, Cantemir o extinde asupra trecutului istoric al celor două țări românești, considerând că la baza conflictelor și inimicitei au stat invidia (pizma), defăimarea (zavistuirea) și denunțul (sicofandia). Acestea au zdruncinat legăturile de rudenie (rudenia), amicitia și respectul profund față de cei de același neam („evlavia simenții“). Această din urmă expresie, „evlavia simenții“, demonstrează că la data când își scria *Istoria ieroglifică*, Dimitrie Cantemir avea deja formată convingerea unității de neam a moldovenilor, muntenilor și transilvănenilor, convingere pe care o va exprima mai târziu în *Hronicul*, unde va demonstra, pe linia marilor noștri cronicari, teza unității, latinității și continuității poporului român.

De care lucru, urmadză ca și acmu (că cel într-una ispitit, acela și în multe ispitit să crede) alcătuirea silogismului arătătoriu să încheie înșelătoriu și sentențiile filosofești în bolbăieturi sofisicești să să prefacă.¹ Cătră aceasta cu bună inimă îndrăznesc a dzice că știința fiziognomască (carea în fețele a unor jiganii fără de foc și singe altă nu arată²) și mai vârtos ispita politicească proroc a mă face fără minciunii primejdie mă îndeamnă și precum cele de pre urmă mai rele decât cele dintâi să iasă.³ Pardosul, Râsul, Hameleonul, Veverița și alătă a Apariului simenție toată, carii într-această dată pentru epitropia Strutocamilii a sta și cu gurile prijetini a să arăta să văd, în cea veche și nemutată a lor fire, bună nedejde am că nice pre mine rău chitoriu, nici prorocile mele ceste de acmu minciunoase să iasă vor lăsa, ce pes-te puține dzile, sau cu scrisoarea (căci cu gura între dânsii încă de mult a le sfârâi au început), sau cu fapta aievea și de adevărate să le arete și pre cel din moșie și pre cap giurat neprieteșug, în theatrul a toată lumea, cu dobe și cu surle să-l scoată. Au nu sint aceștea carii de la toate stârvurile, cu hârâieturi și cu clănțăieturi, ne probozesc? Au nu sint aceștea carii ar pofti nu numai unghi, plisc, ce așeși nici pene, nici tuleie să nu ne

¹ Din nou se repetă despre Brâncoveanu că elaborează incorrect silogismul demonstrativ („silogizmul arătătoriu“), iar maximele sunt folosite în mod sofistic (aluzie la sofistica poetică de care am mai pomenit). Sensul real al celor două observații critice privește perspectiva defavorabilă a domniei lui Mihai Racoviță (silogizmul), pe de o parte, și folosirea, pe de alta, prin alterarea sensului adevărat, a unor maxime și idei călăuzitoare în diferite acțiuni și scopuri condamnabile.

² Cantemir ridică fiziognomia, știința care pretindea cunoașterea firii și destinului omului după înțelegerea fizică; scriitorul subliniază că această știință descoperă numai lucruri de la sine înțelese, ca, de pildă, că boierimea (jiganiile) se caracterizează prin agresivitate și cruzime („foc și singe“).

³ În schimb, Toma afirmă despre sine că îndrăznește să se numească proroc, adică prevestitor al evenimentelor vietii politice, fără să greșeasca, datorită experienței sale în acest domeniu.

rămâie?¹ (că tot împotrivnicul paguba neprijetinului dobândă și toată scăderea lui adaogerea sa socotește). Nici neamul dulăilor decât aceștea în răutate mai gios sint, macar că într-această vreme, mai mult părtași și priitori monarhiei noastre decât jiganiilor celor și de asemenea s-ar părea, ce adevărul ieste că toți aceștea folosul privat caută și dobândă chiverniseli hirișe cearcă, carile ori cu ce mijloc a le vini ar cunoaște, cu acela a să sluji nu să îndoiesc. Pentru Inorog, cele ce nu sint și după plăcere scriu și grăiesc (poate fi și pentru mine, pre carile despre adăvărată dragostea ta nici ceriul, nici pământul a mă depărta va putea) și celea ce spre atițarea și hrana vrăjbii sint scornesc. Pentru Fil celea ce nu aud dzic că le-au vădzut și celea ce n-au vădzut dzic că le-au apipăit. În scurt, toată socoteala într-aceasta li să sprijenește, că nefiind vânătoare, dulăii de ce treabă sint? Si în desert, prin păduri și munți de nu vor lătra, pita ce mănâncă și ciolanele ce ling, în zădar a fi să nu să dzică, să tem (o, de ce să tem până mai pre urmă de n-ar scăpa). (Căci dulăii pentru fărămușuri și ciolane, precum prieteșugul a strica și toate de bine facerile într-un ceas a uita obicinuită sint). În care chip aceștea cu nepărăsite ciocotnițiile lor vrăibile a atița și goanele în veci a le delunga să nevoiesc, așe cât în toată viața de nu s-ar curma, a lor viață fericită și norocită și ar socii.¹

¹ Toma atrage atenția lui Brâncoveanu că cei patru frați Ruset, fișii Cuparului, care conduc din umbră pe Mihai Racoviță, sunt intriganți și prieteni neloiali, care de-abia așteaptă să facă rău domnului Țării Românești, prin intrigile lor la Poartă, unde aveau o mare influență. De altfel, în *Istoria ieroglifică* se simte tendința scriitorului de a demasca răutatea, neloialitatea și politica de intrigi ce caracterizau familia Ruset, care a adus atâtea încurcături și nenorociri celor două țări românești.

² Toma supune unei analize critice severe și sistematice pe principalii factori ai vieții politice de atunci, răspunzători de toate încurcăturile, agitația și tensiunea vieții politice, care aduceau atâtă rău celor două țări românești. Astfel, sunt demascați nu numai Ruseteștii, dar și agenții și spionișii lui Brâncoveanu (neamul dulăilor), alături de care trebuie amintite, bineînțeles,

Acestea dară, aşe precum sint întelegându-le, cu rea socoteala carea o dată în minte ț-ai pus nu te amăgi, cu carea a dzice obiciuit erai, că silogismul carile asupra Strutocamilei ai alcătuit, întărindu-să, de nu alt folos, încaillea între dobitoace pururea neunire, și din neunire slăbiciune le va vini și, aşe, cu slăbiciunea lor, puterea noastră va crește, căci nici aceasta ieste bună socoteală, nici dreptatea aceasta poftește, de vreme ce (mai mult lucrurile împotrivă tâmplătoare socolite rău a nu să tâmplă socoteala bună le face). Așijderea (de multe ori pre durerea, mare alta mai mare o tămăduiește, și ce mehlemul nu vindică, vindică fierul, și ce fierul nu tămăduiește, cu mai mare usturime tămăduiește focul). În care chip, de socotit ieste ca nu cumva și dobitoacele ce în durerile suferite nu simții, aceia în cele nesuferite să simtă, și atuncea, deși nu altă putință vor avea, însă cu bună samă nu numai cătră cel pemintesc¹, ce și cătră cel ceresc Vultur lacrämi de singe vârsind, cu suspinuri de foc vor striga, a cării dosadă răsplătire dreptatea a o tăcea și cu milosul ei ochiu a o trece nu va putea (căci dreptății dreptatea a nu face peste putință ieste), a căror suspini preț pare-mi-să că prea scump și așezi mai neprețăluitor va cădea.² Pentru aceasta dară deci ieste

și capucuheiale. Ei sunt prezentați ca niște oameni lipsiți de orizont și conștiință patriotică, pe care nu-i privesc interesele țării, ci numai interesele lor personale. Având astfel de apucături, nu se poate conta pe fidelitatea lor. Căci aceștia, pentru a-și justifica banii pe care îi mânâncă, sunt în stare să inventeze orice și să întrețină o atmosferă veșnic încordată. Așa se face că aceștia au putut da informații false și au calomniat atât pe Dimitrie cât și pe Antioh Cantemir. Ideile sunt, evident, ale scriitorului.

¹ *Vulturul pemintesc: Împăratul turcesc (D.C.)*.

² Un alt factor vinovat de tensiunea politică este Mihai Racoviță, pe care Brâncoveanu l-a ajutat să ajungă domn, socotind că docilitatea acestuia va întări prestigiul domnului Țării Românești. Însă, atrage atenția Toma, neprițărea acestuia și împilările la care este supus poporul vor crea atâțea nemulțumiri, încât sultanul însuși se va vedea nevoit să ia măsuri, înlăciindu-l. Expresia „lacrämi de singe vârsind“ (către Vulturul „pemintesc“) oglindește o

vrajba cu aceste dobitoace din necunoștință. Șterge-ți, rogu-te, ochii de pravul zavistii, și painjina pizmei de pre față îți râdică, și inima asupra răutății și a vrăjmășii împietrită privindu-ți, cunoaște. Și după aceasta un soroc drumurilor și îmbletelor poftelor tale punе-ți. Iară de-ți ieste nepărăsirea vânătorilor, vrăjitorilor și a mrejitorilor, căci cu tot adevărul socotești, adecă precum de acestea a nu te părăsi dreptate ai, ascultă puținele, te poftesc, de la mine, carile pentru adevărata dragostea, carea cătră tine am, și mai cu de-adins, pentru curată iubirea carea cătră adeverință țiu, afară din tot țircălamul lingușiturilor și precum regula adevărului poftește a ti le povesti și cum sint a ti le dovedi mă voi nevoi.¹

Câte dară sint lucrurile care de Fil s-ar atinge, în știința mea, puține sint, căci numai o dată la cetatea Deltii cu dânsul împreunare am avut. Ce atuncea a mea slujbă, spre aceasta însămnată și orânduită nefiind, de lucrurile lui puțin în minte mi-au fost. De care lucru, trecutele între dânsul și între tine cu de-adinsul a scutura și a cerca nu m-am pus.² Ce și pentru aceasta atuncea pare-mi-să să-ți fiu scris că lucrurile adunării aceia mai bine ar fi

situatie posibilă atunci: masele și boierii nemulțumiți, când înaintau plângeri scrise către sultan împotriva unui domn, argumentul folosit era tirania și jefuirea țării. În cazul lui Racoviță, cei care jefuiau într-adevăr Moldova erau frații Ruset.

¹ Toma se ocupă în continuare de alți doi factori ai frământărilor politice ale vremii: cei doi frați Cantemir, despre care promite lui Brâncoveanu să fie fără partinire.

² Toma declară, pe bună dreptate, că pe Antioh nu-l cunoaște bine, deoarece l-a văzut și a stat o singură dată de vorbă cu el, cu prilejul adunării de la Arnăut-chioi. După cum știm, Toma fusese trimis aici de Brâncoveanu să influențeze lucrările adunării; în cadrul acestei strategii, el căutase, alături de Rusetești, să amâgească pe Antioh cu promisiuni de domnie, în timp ce în realitate demersurile la Poartă se făceau pentru Mihai Racoviță. Textul mai reflectă și dezinteresul și răcirea sentimentelor lui Dimitrie față de fratele său, care, după cum am văzut, nu-l ajutase cu banii să iasă din închisoarea bostangilor, și, pe de altă parte, urmărea obținerea domniei Moldovei, chiar cu prețul sacrificării fratelui său.

fost supt titulul numelui tău să nu gioace.¹ Ce sau că mintea în ce ț-au stăruit (după amăgită socoteala unor dobitoace)² cum mai curând a isprăvi ai grăbit, sau că strâmptoarea vremii mai mult slovele mele a citi și sfatul în mai bine a socoti nu te-au lăsat. Cu care pricină, încă de atuncea, în locul temeliilor bune (carile într-adevăr s-ar fi putut arunca) temelii rele s-au pus, nu într-alt chip, ce ca cum stâlpii de marmure, iară tălpile de trestie ar fi fost. Ce oricum, acelea atuncea s-ar fi tâmplat, precum am dzis, de aceste prea puțin în știință având, mai multe cuvinte a face nu pociu.³

Iară cât ieste despre partea Inorogului (în carile toată greutatea lucrului a sta să vede), după porunca carea de la tine avusesem, în tot chipul am ispitit, pentru ca doară, cu dânsul împreunare având, celea ce pentru aşedzimântul păcii mi să poruncisă a i le obști să pociu. La carea cu mijlocul Hameleonului (o, bată-l urgia Vulturului ceresc!), în numărul voitorilor de bine, după socoteala ta socotindu-l, știre i-am făcut, precum cuvinte de pace a-i propozui am (ce inima la tot binele plecată nu cu anevoie la numele păcii s-au plecat). Carile îndată cu dragoste și cu liubov, precum această împreunare poftește, mi-au răspuns. Și, fără multă zăbavă, la locul însămnat coborându-să (precum și mai denainte îți scrisesem), acolea împreunare am avut. Întâi dară

¹ Posedând un mai ascuțit simț al realității și intuind evoluția viitoare a evenimentelor, Toma, cu mult înainte de împrietenirea cu Dimitrie, scrisese deci lui Brâncoveanu că n-ar fi trebuit ca adunarea de la Arnăut-chioi și demersurile pentru însăunarea lui Mihai Racoviță să se fi facut sub patronajul domnului Țării Românești.

² Există, aşadar, probabilitatea ca, în susținerea candidaturii lui Mihai Racoviță, Brâncoveanu să fi fost influențat de interesele și calculele („socoteala“) unor boieri moldoveni („dabitioace“). Mai jos se dă și alternativa „strâmptoarea vremii“, adică situația critică în care s-ar fi aflat Brâncoveanu în 1703 — ceea ce este adevarat — situație ce l-a determinat să grăbească numirea unui candidat pe care îl socotea docil.

³ În esență, Toma reproșează lui Brâncoveanu că nu a ținut seama de avertismentele sale date la timpul potrivit.

socoteala mea au fost pentru ca într-a cui mâna să dreptatea să mă pociu adeveri, și așe, carile să fie mai tare să pociu giudeca (că un dram a dreptății, mii de mii de cântare a strâmbătății a râdica poate). Întâiași dată, pentru cea dintâi a vrăjbii pricina voroava înainte i-am pus, dzicându-i, și pricina asupra lui aruncând, precum de la tine mă înștiințasem.¹

Iară el într-acesta chip mi-au răspuns: „De pe ce cunoști, dzice, precum eu întâi pricina a vrăjbii aceștia să fiu fost? Căci pricina alta nu ieste, fără numai începătura lucrului (de vreme ce, precum, la cele fizicești, așe la cele ithicești, pricina cu începătura sinonime sint). Apoi pricina trebuie ca nu a chitelii, ce a lucrului ființă să fie.² Deci, pricina hirișă ca aceasta asupra mea a afla de vii putea, voi mărturisi greșala și să va șterge păcatul (că iertăciunea greșala, iar pacea vrajba mai denainte râdică). „Cătră acestea, i-am răspuns: „Spre începătura lucrului altă dovdă mai

¹ Subliniind că Dimitrie Cantemir era factorul cel mai important, de care depindea întorsătura pe care o puteau lua frământările vietii politice de atunci, Toma relatează în fața lui Brâncoveanu convorbirea sa cu Dimitrie la cea dintâi întrevedere. Povestirea care urmează este, deci, o reluare a *Dialogului Inorogului cu Soimul*, conținând unele lucruri cunoscute și în mare parte noi amănunte privind istoricul evenimentelor politice începând cu domnia lui Constantin Cantemir (1685), dar cu accentul pe conflictul dintre Dimitrie și Brâncoveanu. Rostul expunerii lui Toma este și stabilirea celui vinovat, adică descoperirea celui care a ațâtat primul acest dramatic conflict („cea dântâi a vrăjbii pricina“).

² De remarcat nota ontologică a definiției cauzei: în stabilirea cauzei unui lucru trebuie să ținem seama ca ea să nu fie pur rațională (să nu fie rezultatul exclusiv al „chitelii“), ci să exprime esența („ființa lucrului“) și să fie proprie, adică specifică și adecvată. Această condiție a definiției cauzei este valabilă și pentru cauzalitatea din natură (pentru lucrurile „fizicești“), și pentru cea socială (pentru lucrurile „ithicești“). Fiind de neconcepție fără existența lucrurilor, orice cauză se confundă (este „sinonimă“) cu începutul unui lucru („începătura lucrului“), orice fenomen conținând deci în sine cauza care l-a provocat. Din textul de mai jos, rezultă, de asemenea, că în dezvăluirea cauzei prime în lanțul cauzal din cadrul fenomenelor sociale este necesar să se meargă înapoi până la cauza ce nu mai presupune o altă cauză.

tare și mai adevărată a să da nu poate, fără decât pricina carea pre altă pricina mai denainte decât dânsa nu are. Ca care pricina, o, prijetine, cu hirograful carile asupra Corbului scriind, între jigațiile și vrăjitorii asieticști l-a dat, și Corbul pre aceia vreme cu toată inima în cel adevărat prieteșug să afla. De care începătură și pricina de vicleșug, el înțelegând, n-au pricinit, ce au păzit vrajba, carea și până în ceasul acesta trăiește.^{1“}

La acestea m-au întrebat de mai am și altă ceva a-i arăta, pentru ca pricina vrăjbii dintâi asupra lui să dovedesc? I-am răspuns: „Ba, și ce altă mai multă și mai bună dovadă trebuie? i-am dzis. Au precum hirograful acela (pre carile acmu Corbul în mâna sa îl are) al tău să nu fie a tăgădui vii putea?“ Cătră acestea așe mi-au răspuns: „Pomenește, dzice, o, prijetine, cuvântul carile acmu-acmu îl dzisăși, că pricina atuncea pricina dintâi este, când alta mai denainte decât dânsa nu să dă. Că amintrilea, lucru pricinit, iară nu pricina lucrului ar fi.^{2“} Deci când altă pricina mai denainte decât pricina carea ai arătat a afla și a o dovedi o așa putea, atuncea ce vii giudeca?“ „Ce poftește dreptatea“, i-am răspuns. „Ca aceia pricina, dzice, o, prijetine, asupra Corbului vrednic sint a arăta, însă cu urechea inimii cuvântul dreptății a asculta de vii suferi.“ Iară dacă-i dzis că cu dragă inimă cuvântul adevărului a audzi și giudețiul dreptății a da gata sint, într-acesta chip dzisă: „Hirograful acela, o, prijetine, adevărat al mieu este și precum slovele carile într-însul sint, așe cuvintele, ale mele sint. Ce încă după hirograf mai sint și altele decât hirograful încă mai tari și încă mai mari, pentru carile până acmu, poate fi, încă

¹ Toma amintise lui Dimitrie, drept cauză primă a conflictului, „hirograful“, adică memoria scris cândva, o pără împotriva lui Brâncoveanu, pe care o înaintase „vrăjitorilor asieticști“, aşadar, demnitarilor otomani, pără ce căzuse până la urmă în mâna domnului Tarii Românești, care justifica astfel acțiunile sale dușmănoase drept măsuri de apărare.

² Cauza primă din lanțul cauzal nu este precedată de alta, căci altfel ea nu-și poate îndreptați numele de cauză primă a unui lucru, ci de lucru produs de o cauză („lucru pricinit“).

înștiințare nu aveți.¹ Ce socoteala pentru începături fiindu-ne, pricinile a doa și mijlocitoare² în zădar nu vom mai pomeni și de vreme ce toată greșala într-acela ieste, carile pricina vrăjibii dintâi ar fi dat, noi pre una ca aceia asupra Corbului arătând-o și cu neîndoite arătări dovedind-o, precum de supt vina greșelii, așe de supt pricina începăturii vom ieși. De vreme dară ce pentru începăturile pricinelor cuvântul ne ieste, a ști și să cade, dzice, o, prijetine, în vremea ce asupra tuturor dihaniilor Monochero-leopardalis minunat stăpânia, și, precum unui vrednic stăpâniitoriu să cade, tare și fără preget grijea alor săi supuși purtând, până într-atâta suma lucrurilor adusese, cât pliscul Vulturului și clonțul Corbului de-abii vreodată și mai niciodată ciolan proaspăt ciocnia sau singe cald gusta. Și pentru ca întru tot adevărul să grăiesc, nu numai că singe cald nu gusta, ce așeși stârv împuștit macară a afla sau pântecele a-și sătura putea. Pentru care lucru, întâiași dată în răutatea Corbului scânteia zavistii a să atița au început³ (acestea cum și în ce chip au fost pre larg la locul său s-au pomenit. Iar acmu, pentru mai chiară arătarea a pricinii dintâi, precum pentru alții voroavă am face, în fața a triia⁴, pre scurt și cât numai noima să să înțăleagă, iarăși a le pomeni ne

¹ Cantemir recunoaște că făcuse nu numai pâra aceasta împotriva lui Brâncoveanu, ci și altele, de care el nu avea cunoștință.

² În lantul cauzal, în afară de cauza primă („pricina dântâi“), Cantemir distinge cauzele de serie sau secundare („pricina a doa“) și cauzele mediatoare („pricini mijlocitoare“). Aceste din urmă categorii de cauze trebuie coroborate cu speciile cauzale pe care le-am numit forme ale cauzei eficiente.

³ Deși Dimitrie recunoaște că el este autorul pârii amintite, precum și al altora îndreptate împotriva lui Brâncoveanu, atrage însă atenția că ura lui Brâncoveanu împotriva Cantemireștilor este mai veche, ea urcând până în vremea lui Constantin Cantemir bâtrânul (1685—1693), căruia, zice fiul, domnul Țarii Românești nu-i putea ierta că nu se putea amesteca în treburile interne ale Moldovei.

⁴ „Fața a triia“ înseamnă persoana a treia gramaticală, Cantemir vrând să spună că va povesti lucrurile la persoana a treia, dețăsatadică de subiectivitate.

vom nevoi). Deci după câtăva vreme, cu datoria firii, Monochero-leopardalis de pre pământ spre cele cerești s-au luat, Inorogul, după lege, moștenitoriu stăpânirii părintelui său rămâind¹. Inorogul, la aceia stepăna suindu-să, vrut-au ca adevăratal megiesc prieteșug să îmbrățișeze, adeca cu monarhia pasirilor în linește și în pace să viețuiască, de care lucru, îndată, precum de săvârșirea părintelui său, așe pentru curat gândul și bună inima sa, prin scrisori pre Corb au înștiințat și ca, de ar fi fost cu părintele său nescareva de răceală pricini, să le uite și să le ierte îl poftiia (că prieteșugul a moșteni, a înteleptilor, iară vrajba părințască în fii a cerca a nebunilor lucru ieste). Corbul, din scânteia ațițată aievea, nu, ce cu vicleșug pre ascuns pojarul preste tot a aprinde nici s-au stidit, nici s-au lenevit, și ase, mai de grozav și spurcat păcat s-au apucat, de vreme ce, precum prieteșugul poftește și pre numele cerescului Vultur să giură, precum ori în ce și cât va putea, spre întărirea stăpânirii lui pre la locurile ce să cade să va nevoi i-au răspuns. Ca acestea în slove și în cuvinte cătră Inorog înapoi trimițind, iară din inima vicleană altele.² Căci îndată dulăilor, pre carii în munți trimiși avea, poruncă dede, ca cu lătrăturile și brehăiturile lor toate locurile împlând, pre alalte dobitoace și jigănnii spăimântând, să le împraștie și în toate părțile să le gonească. Dulăii porunca cu fapta plinind, ticăloasele dobitoace, de spăimoase și de moarte menitoare glasuri ca acelea audzind, de pregiur Inorog a lipsi și fietecarea grijea vieții sale a cerca au început. Corbul atuncea, vreme aflând, pre jigania în

¹ Se repetă afirmația că, după moartea tatălui său, Dimitrie a fost înscăunat domn ca moștenitor legitim al tronului moldovean. Realitatea este că, fiind Tânăr, boierii Rusetești l-au ales domn socotind că îl vor manevra după voia lor.

² După ce este ales domn (19 martie 1693), Dimitrie scrie lui Brâncoveanu că deși între tatăl său și domnul Țării Românești au fost raporturi încordate, el personal consideră necesar să se treacă la relații politice amicale. Brâncoveanu, ipocrit, îi scrie că acceptă împăcarea, dar în realitate se gândeau să continue vechea dușmanie.

neam cu prepus, adecă pe Vidră, tirănește asupra moștenirii Inorogului au pus. Așe, Vidra apucând tiranii, Inorogul în munți, unde și Filul¹ era, să dusă. După carii Corbul prin munți, Vidra prin gârle, prin multă vreme fel de feliu de goane și încunagiurături de moarte îmbla. Ce dreptatea sfântă lucru grețos ca acesta nu multă vreme răbdându-l, Inorogul, aflând mijlocul, pre Vidră din tirănie au lepădat și pre Fil în locul moștenirii mai drepte au aşedzat² (căci șiie sau norocul din tinerețe îi zavistia, sau spre altele mai mari sau mai grele îl cruță³). Corbul acestea vădzing, macar că dreptatea cu mâinile apipăia, însă răutatea din bun rău și din Corb, orb îl făcea, de vreme ce, cu multe măiestrii și vrăji, de iznoavă păcatul înnoind și pre Fil

¹ Reluând datele cunoscute din *Dialogul Inorogului cu Șoimul*, se repetă pe scurt desfășurarea ulterioară a evenimentelor. Astfel, în loc să meargă spre o reală împăcare, Brâncoveanu începe imediat acțiunea împotriva lui Dimitrie, determinând Poarta Otomană să nu-l confirme ca domn, ci să urce în locul său pe Constantin Duca (Vidra), care este numit în aprilie 1693. În aceste condiții, Dimitrie pleacă la Istanbul, unde întâlnеște pe fratele său Antioh.

² În condițiile prigoanei cumplite inițiate de Brâncoveanu și de Constantin Duca, Dimitrie nu rămâne pasiv, ci, luând ofensiva, reușește să obtină mazilirea lui Duca (decembrie 1695), dar, în loc să beneficieze el de acest succes, renunță la domnie în favoarea fratelui său Antioh, gest consemnat și de unele documente ale vremii. Afirmația scriitorului că Duca ar fi fost mazilit la demersurile sale, este într-o anumită măsură o exagerare, el având șansa că demersurile făcute au coincis cu nemulțumirile create de Duca prin fiscalitatea exagerată și datorită amestecului prea fătăș al lui Brâncoveanu în treburile Moldovei. Această mazilire a surprins și a supărat pe Brâncoveanu, care este pus, în *Istoria ieroglifică*, să strige: „Cine au scos cuiul pe carile eu l-am bătut?”

³ Aluzia se referă fie la faptul că Dimitrie se rezerva pentru ocuparea domniei în Tara Românească (Dimitrie a aspirat într-adevăr la această demnitate), fie la faptul că voia să se dedice scrierilor, activitate pe care o considera mai importantă decât orice succes politic. Într-adevăr, în cei aproape cinci ani de domnie a fratelui său (1695—1700), Dimitrie Cantemir își scrie opera sa din tinerețe, în mare parte filozofică și de morală, una dintre lucrări, cea dintâi, *Divanul lumii*, reușind s-o tipărească la Iași, în 1698.

din moșia și moștenirea sa scoțind, iarăși pre tiranul, Vidra, în locul său au băgat.¹

Vidrii tirăniia poftorindu-i-să, au socotit ca și răutatea tirăniilor să îndoiască (că tiranii cele ce dintâiași dată după nesăchioasă voia lor cu răutatea a plini nu pot, de a doar oară vreme aflând mai cu asupră a plini obiciuiri sint). În care chip și Vidra (mai mult cu a Corbului îndemnare) făcând, dobitoacele, săracele, iarăși în toate părțile cu mare tulburare a să împrăștia le-au căutat, din carile unele, precum să dzice dzicătoarea, capul în poale luându-și, în monarhia pasirilor au pribegit. Unde cu multe și fierbinți lacrămi, năcazurile carile despre Vidră trag cătră Corb arătând, de carile Corbul, oarecum, precum i să face milă arătându-să (că amintrilea neschimbată firea Corbului a fi mai-mai toți muritorii ispitită o au), precum vreun leac slăbiciunii și pătimirii lor va cerca și în ce va putea le va agiutori să giurua².

Într-aceași vreme și de la Bătlan veste la Corb sosi, aievea, iară de la Breb pre ascuns (căci aceștea amândoi pre aceia vreme părtași tainelor Vidrii era), precum Vidra cu tot de-adinsul le poruncește ca prin munți mreji întindzând, pre la vrăjitori vrăji asupra Corbului să vrăjască³. Corbul, dintr-îmbe părțile pentru pizma smintit și greșit vădزindu-să, pre o parte să videa că de

¹ În acest timp, Brâncoveanu face intervenții pe la demnitarii otomani, până când reduce pe Constantin Duca în scaunul Moldovei (1700).

² În cea de a doua domnie (1700—1703), Constantin Duca intensifică și mai mult fiscalitatea și abuzurile de tot felul, lovind chiar în clasa boierească, astfel încât mulți boieri moldoveni (mărturiile vremii vorbesc de vreo 50) se refugiază la curtea lui Brâncoveanu. Pe cei mai de frunte dintre aceștia îi cunoaștem: Vasile Costache, Lupu Bogdan hatmanul, Ilie Țifescu, Mihai Racoviță, viitorul domn. Domnul Tării Românești le promitea tot sprijinul.

³ În aceeași vreme, cele două capucinhe ale lui Duca la Poartă, Chiriță Dimachi și Burnaz postelnicul, „părtași tainelor Vidrii“, adică știau toate secretele domnului lor, deconspiră lui Brâncoveanu că domnul Moldovei, stăpânul lor, făcea pâri și demersuri pe la demnitarii otomani pentru răsturnarea domnului Tării Românești, a fostului socru (doamna Maria murise de ciumă în 1697).

patima dobitoacelor rău îi pare și cu tot chipul (căci acmu și de dânsul tare să atinsese) din epitropie să o arunce ar fi silit. (Căci tot tiranul, precum pentru prijetin, așe pentru neprijetin, tot cu un suflet să poartă). Iară pre o parte pizma veche, cu carea pre Inorog și pre Fil goniia, pentru ca după rugămintea să facă și într-adevăr de patima lor să să milostivască nu-l lăsa. Ce amândoaă gândurile tăinuind, în sine le avea. Până mai pre urmă, pre săracele dobitoace, carile la dânsul năzuise în tot feliurile de vîrteje și de hârzoabe învârtindu-le și întorcându-le, le dzisă că binele lor ar vrea și mântuința de supt tiraniia Vidrii le-ar pofti, numai Inorogul și Filul sănătatea precum dobitoacele iarăși pre unul dintre dânsii la stăpânire ar pofti) și pricina ieste, dacea, că acele doaă jiganii cu dânsul veche vrajbă având, precum spre vreo adevărată pace să vor întoarce a să încredința nu să poate. Dintr-acele jigănnii, precum știi, o, prijetine, Lupul era carile asupra acestuia lucru mai cu fierbințeală era, și acesta cu mare chizăsie să apuca, precum Filul și Inorogul pacea vor priimi și priimind-o nesmintită o vor ținea, numai într-adevăr să cunoască, precum și Corbul cu inimă adevărată aceasta poftește². Corbul, după hireșul său și firescul vicleșug, precum aceasta cu tot de-adinsul învoiește arătându-să, îndată la mai marea ogarălor (carile cu alt nume Istoriograful Afroditei să cheamă) carte scriind, îi poruncia ca cu descântătoriul de la Lacul-Dracilor vecin

¹ Presat de situație — trădarea și mai ales demersurile dușmănoase ale lui Duca însemnând o schimbare primejdioasă a lucrurilor — Brâncoveanu promite boierimii refugiate la curtea sa că se gândește serios la mazilirea fostului său ginere, dar că nu ar vrea ca prin aceasta lucrurile să se schimbe în folosul fraților Cantemir, de asemenea, dușmanii săi. Iar pentru că Brâncoveanu motiva că o împăcare cu aceștia ar fi o imposibilitate, Lupu Bogdan hatmanul, cununatul celor doi frați, se angajează solemn să mijlocească o astfel de împăcare, dând în același timp asigurări că și aceștia sunt în mod sincer și permanent interesați pentru încetarea reală a dușmaniei.

lucrul pentru pace să ispitezesc.¹ Și ce mai mult voroava să lun-gesc, o, prijetine, în anul 72940, noiev. 104², în munții de la Grumadzii-Boului, cu mari giurământuri și dintr-îmbe părțile legământuri, cu chipul carile știi, tractatele de pace s-au încheiat, a căror tractat coronă era ca Corbul în tot chipul nevoitoriu să fie, pre tiranul Vidra din epitropie să scoată.³ Sfârșitul tutu-ror, într-același an, oct. 230 pomenitul Istoryograf a Afroditii de la cetatea Deltii (căci vrăjitorii acolea era) cătră vecinul celor de la Lacul-Dracilor, o carte⁴ într-acesta chip scriia:

„Istoryograful Afrodiseu, descântătoriului de la Lacul-Dracilor, sănătate! Pentru vinirea noastră vii ști că cu sănătate la cetatea

¹ Istoryograful Afroditii: Ianachi capichehaia, iar vecinul de la Lacul Dracului... aproape de Lachedemonia: Menec Seli (D.C.) — Prefăcându-se că ia în serios problema împăcării, Brâncoveanu scrie fostei sale capuchehaie, grecul Ianache Porfirita, aflat la Istanbul, ca să ia legătura cu un dregător turc originar din Peloponez (Lachedemonia), pe nume Menec Seli, în scopul mijlocirii împăcării cu frații Cantemir și pentru a pregăti mazilirea lui Constantin Duca.

² Data anului (72.940), potrivit calendarului bizantin, este, desigur, o greșeală, el trebuind să fie 7210, pentru a corespunde cu 1702 (anul bizantin începea la 1 septembrie și avea un decalaj de câteva zile față de cel gregorian, astfel încât 1 septembrie 1702 al erei bizantine este de fapt 12 septembrie 1702 al erei gregoriene, cu decalajul respectiv de plus 11 zile pentru secolul al XVIII-lea). În consecință, trebuie să cităm 14/25 noiembrie 1702, data la care se vor încheia, la Istanbul („munții Grumadzii Boului“), tratativele de împăcare între Brâncoveanu și Cantemirești, prin intermediul celor doi mandatari ai domnului muntean, când se vor fi fixat, desigur, preparativele și adoptarea strategiei pentru obținerea mazilirii lui Duca.

³ Tratativele de împăcare duse la Istanbul, prin intermediul lui Menec Seli, aveau, prin urmare, și rolul de a se cădea de acord cu privire la necesitatea mazilirii lui Constantin Duca, mazilire ce prilejuia Cantemireștilor recunoașterea drepturilor lor de a reocupa scaunul Moldovei.

⁴ În ziua de 23 octombrie 1702, deci cu peste o lună înainte de încheierea tratativelor de împăcare între Brâncoveanu și Cantemirești, prin intermediul lui Menec Seli (descântătoriul de la Lacul Dracilor: dregătorul otoman originar din Peloponez), Ianache Porfirita, sosit la Adrianopol (cetatea Deltii), de la Istanbul, scrie o scrisoare către dregătorul otoman care mijlocea pacea și patrona tratativele.

Deltii am sosit, unde toate nevoințele noastre, carile pentru alcătuirea păcii am cheltuit, în vânt aruncate și în zădar luate le-am aflat, de vreme ce dumnealui Corbul, în vreme ce noi giurământurile cu iscălituri și [ș]i cu pecetă întăriiam, atuncea el cu mijlocul vrajitorului despre crivăț la vrăjitorii cei mari de la Delta un baier trimisese, a căruia descântec să cuprindea ca vrăjitorii cu toții pentru primeneala Vidrii învoind, asupra unei jiganii streine (carea din Țara Îngemănătă ieste) a dobitoacelor epitropie să arunce. Vădzind aceste, împotriva sfintelor giurământuri, a Corbului fapte (a căroră de proaspete, precum să dzice, încă singele le pică), pre căt am putut, cu multe mijloace am silit și deodată mintea vrăjitorilor într-altă parte am întors. Cătră acestea nu puține și celea ce să cad cătră Corb am scris. Nedejduiesc că și pre dânsul din rătăcită calea carea ține a-l îndrepta să-l pociu. Iară de nu, cum mai curând, pentru tot adevărul, știre viți avea.¹

Cătră acestea, o, prijetine Șoaime, dzice, alta și mai minunată și în păgânătate încă mai [mai] afundată Corbul ispitiiia. Că pre aceiași vreme, foarte pre ascuns, pre Aspida de Palestina la Vidră trimisese, pentru ca cu tari giurământuri înșelând-o, vechiul prieteșug să înnoiască, dzicea. Si iarăși într-acea dată epitropiia

¹ Scrisoarea este alarmantă: odată sosit la Adrianopol, unde se găsea curtea otomană, Porfirita află că în timp ce ei se străduiau la Istanbul să perfecteze tratatul de împăcare, Brâncoveanu făcuse demersuri („baier: carte de jalobă, de rugămintă“) la marii demnitari ai Portii, prin intermediul seraschierului de Babadag („vrăjitorul despre crivăț: serascherul“), propunând ca domn în Moldova“, în locul lui Duca nu pe unul din frații Cantemir — conform convenției în curs de perfectare — ci pe „jiganiia streină“ din „Țara Îngemănătă“ (o altă formă pentru „Țara Gemănării“), adică pentru Vergo, de care am mai pomenit și care știm că era un străin, grec din Ceatalgea. Văzând această rea-credință a lui Brâncoveanu, Porfirita îi scrie o scrisoare de reproș și în același timp caută să convingă pe demnitarii otomani să nu dea curs cererii domnului Țării Românești, amănunt ce ar explica întârzierea mazilirii lui Duca. În orice caz, prin acțiunea de culise a lui Brâncoveanu — care este o doavadă de reaua sa credință — tratativele de împăcare sunt compromise și ca atare abandonate.

dobitoacelor cu mijlocul vrăjitorilor asupra jigăniilor de la Țara Îngemănată a isprăvi silii.¹ Deci acmu socotește, o, prijetine, câte împletecile vicleșuguri și câte spurcate de giurământuri călcături Corbul totdeodată cătră trii chipuri făcea². Ce poate fi dumndăzăiasca parahorisis slobodzind, ca cu vreme răutatea mai cu asupră să plinească. Atuncea ceva după poftă a isprăvi neputând, câtăva vreme lucrurile în tăcere au stătut. Acestea ale Corbului viclesuguri un hirograf a Brehnacii le întăriia (carile la Grumadzii-Boului în mâna Inorogului cădzusă), în care să cuprindea că în curând vreme toată monarhia pasirilor mare răzsipa și prăpădenia Filului și a Inorogului așteaptă³.

Acestea și ca acestea ei bine adeverite avându-le, ce ca cum nu le-ar fi cunoscut ascundzindu-le (că arătarea neprieteșugului fără folos corăbiierilor să asamănă, carii în vremea furtunii chivernisala corăbiilor lăsind, căci din liman au ieșit, unii pre alții vina aruncă

¹ Aspida de Palestina: *Hrisanthos* (D. C.) — este vorba de Hrisant Nottara, mitropolitul de Palestina, nepotul lui Dositei Nottara, patriarhul Ierusalimului. În timp ce Dositei se ilustrează printr-o activitate de apărător al ortodoxismului într-o epocă de ofensivă a catolicismului și protestantismului, Hrisant se dovedește un intelectual de tip renascentist, preocupat cu deosebire de geografie și matematici. În timp ce lucra intens în culise pentru mazilirea lui Duca și înlocuirea lui cu Vergo, Brâncoveanu trimite în solie la Duca pe acest Hrisant, cu misiunea delicată de a-l asigura de amicizia și sprijinul domnului Țării Românești, evident, cu scopul de a-i abate atenția de la urzelile ce i se pregăteau.

² „Trii chipuri“: trei persoane. Expresia sugerează că Brâncoveanu juca pe trei planuri: pe Duca îl amăgea cu întărirea domniei în timp ce el se străduia să-i obțină mazilirea, iar pe de alta promitea, în același timp, domnia și Cantemireștilor și lui Vergo.

³ Dimitrie Cantemir pusește mâna pe o scrisoare a stolnicului Constantin Cantacuzino, în care, pe la sfârșitul anului 1702, se afirma că cercurile de la curtea domnească bucureșteană așteptau pe curând dispariția fizică a celor doi frați Cantemir. Aceasta era încă o dovdă a relei-credințe a lui Brâncoveanu, într-un moment în care cei doi frați veniseră cu toată sinceritatea la tratativele de împăcare inițiate în toamnă prin intermediul lui Porfirita și Menec Seli.

și pre sine a vremilor cunoscători, iar pre alți necunoscători arată), la ce fortuna și vremea le-ar sluji păzindu-să aștepta.

Într-aceia vreme din părțile Mesopotamiei, un vrăjitoriu prea mare a vini să tâmplă¹ (că părțile Persiei cu vrăjile și maghiile vestite sint), într-a căruia timpinare Filul cu Inorogul ieșind și vrajea oarece ispitind, aflară precum voia vrăjitorului spre bunăvoie să pleacă, de vreme ce, ce fel de mreje să le împletească ar pofti întrebându-i, ei pre Corb în nemică atingând, mreaje asupra Vidrii să le împletească răspunseră. La carea vrăjitorul dzisă, precum în cale fiind, cinii de mreajea ca a aceia a împleti gata nu-i sint, iară la cetatea Deltii mărgând, fără greș, precum cerea le-a plini să giurui.² Deci după porunca vrăjitorului, Filul cu Inorogul la cetatea Deltii mărgând și acolea întâi cu istoricul Afrodisău împreunându-să, toate vicleșugurile cele mai denainte ca cum nu le-ar fi simțit să arăta. Și aceasta nu cu proastă socoteală (ce unde norocul pizmuiește toată socoteala bună să smintește), de vreme ce socotia că vădzing Corbul că vrăjitorul le priiește și precum mreje asupra Vidrii a le împleti vremea și ceasul pândește, cândailea de tot de răutate și de pizmă să va părăsi, și ce ținea zugrăvit, cândailea ar întoarce în adeverit.³ Ce

¹ Vrăjitorul din părțile Mesopotamiei: *Daltaman (D. C.)* — Mustafa Daltaban-pașa, vechi și constant amic al Cantemireștilor, care ajunge mare vizir în septembrie 1702, pentru ca în ianuarie 1703 să fie ucis din ordinul sultanului, în urma intrigilor unor mari demnitari. Moartea lui Daltaban a nemulțumit armata, nemulțumire ce va degenera în amintita răscoală a ienicerilor și ulemalelor din Istanbul, în iulie 1703.

² Profitând de faptul că Daltaban le păstra o constantă amiciție încă de pe timpul domniei tatălui lor, cei doi frați Cantemir aleargă la el ca la un protector, rugându-l să mazilească numai pe Constantin Duca, dar nu și pe Brâncoveanu, ceea ce noul mare vizir le promite. Este bine să precizăm că tocmai urcarea lui Daltaban la demnitatea de mare vizir determină pe Brâncoveanu să înceapă demersurile, nesincere, pentru împăcarea cu cei doi frați.

³ Invitați de Daltaban, Antioh și Dimitrie Cantemir vin la Adrianopol în vederea schimbărilor politice promise de marele vizir. Aici ei iau contact cu

vrăjmășia Corbului cea nedomolită nici până într-atâta a să opri au putut. Că acmu, în strâmptori vădzindu-să (că largul altora strâmptoarea lui ținea), la alt chip de vicleșug alergă și pe bietele jiganii carile lângă dânsul era fugite, în taină chemând, brâncele în loc de peceți să-și puie și un hirograf cu rugămintele la vrăjitoarea cea mare să trimață îi îndemna, ca, milostivindu-să, de supt tiraniia Vidrii să-i scoată. Jiganiile, săracele, încredințându-să și după undele mnoase cuvintele lui muindu-să, ce în hirograf s-ar fi scris nu știa (că hirograful pre limba vrăjitorului scris fiind, jiganiile nu o înțelegea, ce numai ce plăzmuit le tălmăcia, aceia știa). Iară într-adevăr mai mare jalobă asupra Filului decât asupra Vidrii să cuprindea și precum unia din tre dânsenele epitropiia să isprăvască să rugă. Așjderea Corbul, despre partea sa, nu puține căpuși pline de singe proaspăt trimasă (căci neamul vrăjitorilor, din fire cărnurilor și singuriilor cu mare lăcomie ieste dat).¹

Deci Filul cu Inorogul puținele dzile la cetatea Deltii zăboindu-să, de pre semne începură a cunoaște că mintea vrăjitorului de o parte de lăcomie, iar de altă parte pentru a sa becicnicie ieste lovită, de vreme ce, precum neputința acoperindu-și, așe vremea din dzi în dзи urnind, dzicea: „Eu mreajea fără prepus voi împleti, numai niște stele foarte trebuitoare stau cani

Ianache Porfirita, trimisul de încredere al lui Brâncoveanu, în speranță că, aflând că Daltaban le era prieten și protector, domnul Țării Românești se va orienta către o politică de împăcare cu cei doi frați.

¹ Înțelegând că noua situație nu-i era favorabilă, Brâncoveanu recurse la o stratagemă perfidă: el sfătuiește pe boierii moldoveni, refugiați la curtea sa de frica lui Duca, să semneze o jalbă împotriva domnului lor, pentru a putea obține astfel mazilirea. Cum jalba era redactată în turcește („pre limba vrăjitorului“), boierii moldoveni, neștiind această limbă, o iscălesc în urma traducerii inexacte ce li se făcuse. Această jalbă, îndreptată împotriva lui Duca, dar mai ales împotriva lui Antioh Cantemir, domnul Țării Românești o înaintează la Poartă, întovărășită de pungi de bani („căpuși pline de singe“), arma sa obișnuită în asemenea situații.

departe, carile peste puține dzile apropiindu-să, lucrul după pofta voastră să va săvârși.“ Filul oarecum fluturate cuvintelor vrăjitorilor a să încrezintă începusă (căci el mai avea niște vrăjitori mai mici, carii, pentru ca să-l îmbunedze, precum vrajea spre bine merge și dzicea). Iară Inorogul mai cu de-adins îmblând și pricina zăbăvii mai din rădăcină cercând, pentru hirograful și mita carele Corbul la vrăjitoriu trimisese știre luă, și aşeși, în mâni încăpându-i, preste tot îl citi (că Inorogul slovele ce era pre limbă vrăjitorului putea citi). Și îndată mărgând, pre Fil de povestea hirografului ce vădzusă îնștiință.¹ Nu puțin de aceasta Filul să tulbură și cătră Inorog dzisă: „Eu mai am, frate, un vrăjitoriu, carile, precum socotesc, în vrajă nu mă amăgește, la carile, în ceastă sară mărgând, voiu întreba de poate hirograful carile au trimis Corbul vreo trecere a avea.“ Și aşe, Filul la acel vrăjitoriu mărgând (carile în lapte de oaie și în spata caprii a căuta foarte bine știia²) și de lucrurile ce audzisă întrebându-l, el răspunsă: „Asupra ta, dzice, vrăjea rău nu arată, iară asupra Inorogului mai vârtos în ceastă sară din singură gura vrăjitorului celui mare m-am îնștiințat precum Corbul cu mari sume de giuruințe toată vrajea spre rău i-au întors, pre carile până mâni (precum astrolaviul mieu arată) sau în izgnanie îl vor trimete, sau și altă ceva mai rău și vor face.³“

¹ Brâncoveanu își calculase foarte bine gestul, pentru că, după cum marturisesc și izvoarele vremii, Daltaban era un om peste măsură de lacom. Nevrând totuși să părăsească pe cei doi frați, și tot amâna cu ajutorul promis. Între timp însă jalba trimisă de Brâncoveanu lui Daltaban cade în mâinile lui Dimitrie, care și citi conținutul și află de „mita“ trimisă, astfel încât el își dădu seama de ce marele vizir și tot amâna cu sprijinul.

² Vrăjitoriu carile în lapte de oaie și în spata caprii a căuta foarte bine știia (la cheie apare sub forma: vrăjitoriu carile în laptele și în spata oii caută): masap-başı (D. C.) — Masap-başı era un mic demnităru la curtea sultanului, care se îngrijea de strângerea oilor pentru asigurarea hranei la curte.

³ Acest mic demnităru, prieten al Cantemireștilor, informează pe Antioh că aflat de la Daltaban însuși cum Brâncoveanu l-a convins, datorită banilor, ca până a doua zi să-l surghiunească pe Dimitrie sau chiar să-l ucidă.

Inorogul, macar că acmu aievea în vicleşugurile Corbului cădzut să simții, însă duhurile bărbăteşti nicicum gios lăsind, cătră Fil dzisă: „Eu, frate, până într-aceasta vreme duhurile înăduşindu-mi și toate vicleşugurile Corbului, cum să dzice, cu coada ochiului căutând, pentru voia ta le-am tăcut, pentru ca nu cumva vreo pricină de împiedecare lucrului tău să dau. Iară acmu, iată, singur toată inima Corbului, carea cătră noi are, poți cunoaște. De care lucru, de acmu înainte, după atâtea dovedite ispite, de mai ieste cu putință a îngădui, și după atâtea călcături de giurământuri, de frica păcatului de mai ieste cu cale cineva a să feri, socotește, și ce cunoști frătește mă sfătuiește.¹“ La carea Filul răspunsă: „De acmu înainte păcatul acesta în sufletul mieu să fie, și de-ciia, ce poți a lucra nu te lenevi“ (că dreptele giurământuri a ținea a evsevii<i>, iară de cele strâmbă a să teme a disidemonii faptă ieste). Inorogul acmu din doaă părți să amăgiia, în dreptatea lui sprijenindu-să, de o parte, căci cu mare îngăduință vicleşugurile Corbului tăcând și ca doară s-ar părăsi aşteptând, cu mâna lăcomiei mai-mai la cea desăvârșit primejdie îl adusese. Iară de altă parte, vicleşugurile Filului încă mai mari primejdii îi așternea, că vădzing Filul că cu alt mijloc ceva a să isprăvi nu să poate, cu îmbunători cătră Corb și cu vândzăturile Inorogului priința a-i vâna a să ispiti începu. De vreme ce la toate sfaturile nedespărțiti și în frătie sprijeniți fiind, cu mijlocul Căprioarii de Araviiă, de toate epihirimatele lui pre dulăi și pre alalți gonași înștiința. Ce acestea atuncea ascunsă și neștiute cătră Inorog fiind, iară mai pre urmă, cu mare rușinea Filului, la ivala a toată lumea au ieșit.²

¹ Văzând că Brâncoveanu nu abandonează planul de a-l omorî, Dimitrie declară fratelui său că nu se mai simte legat de îvoiala făcută la recentele tratative de pace și că-și reia libertatea de acțiune pentru a se apăra de dușmănia domnului muntean.

² În aceste împrejurări grele și aproape fără speranță pentru Dimitrie, Antioh, din dorința de a recăpăta tronul Moldovei — ne aflăm spre sfârșitul

Așadară, Inorogul înr-un chip fără de nedejde sau izbânda, sau cea de tot pieire aşteptându-şi (căci mai mult pentru chivernisala lucrurilor a chiti strâmptoarea vremii nu-l lăsa), îndată la vrăjitorul cel mare ducându-să, de toate vicleşugurile, carile cu mita Corbului şi cu lăcomia a altor vrăjitori i să gătesc, ii povesti şi precum cu toţii pre dinafară cu mâzda otrăviţi fiind, sfat împreună au făcut ca cu descântecele şi cu farmecele rugămintelor să-l ademenească, ca mreaja asupra lui să împletească.¹ „Eu dară (dzice Inorogul) cu îndemnarea şi porunca cuvântului tău, din munţii cei înalţi coborându-mă, aicea, la cetatea Deltii am vinit şi, precum singur bine ştii, că nu pentru altă, ce numai pentru ca mreaje asupra Vidrii să ne împleteşti. Iară Corbul, socotind că la noi cinstea epitropiei de va rămânea toate răutăatile şi vicleşugurile lui, carile cătră toată puterea voastră are, să vor descoperi, cu toată nevoiinţa pre la toţi vrăjitorii sileşte ca ce rău ar fi mai mare, acela la cap să-mi aducă. Iată, acmu, precum viaţa, aşe moartea mea în mâna ta au rămas, cu carea după cinstea numelui tău şi sau după cum vii vrea, aşe fă.”²

anului 1702 — caută să se desolidarizeze de fratele său şi să adopte o conduită politică proprie. În acest scop înştiinţează, pe de o parte, pe Brâncoveanu de amicizia şi devotamentul său, iar, pe de alta, prin intermediul lui Dumitruşcu Caragea, punе la curent pe spioni munteni de toate „epihirimatele“ lui Dimitrie, adică de toate iniţiativele şi demersurile acestuia în vederea doborârii domnului Tării Româneşti. Această vânzare a fratelui, spune scriitorul, nu a rămas până la urmă nedescoperită, Antioh urmând să înfrunte, pentru gestul său, dezaprobaarea cercurilor politice ale vremii.

¹ Văzându-se într-o situaţie fără ieşire, Dimitrie recurge la un gest disperat: se prezintă în faţa lui Daltaban însuşi, aflat tot la Adrianopol, şi se plângе de eforturile, întovărăşite de bani, ale lui Brâncoveanu pe la demnitarii mai mari şi mai mici ai Portii Otomane cu scopul de a-l elimina din calea sa.

² Dimitrie mai precizează că a venit la Adrianopol numai la invitaţia marelui vizir şi doar pentru că i se făgăduise mazilirea lui Duca. La aceasta el mai adaugă, insinuând, că ura cu care Brâncoveanu luptă pentru eliminarea Cantemireştilor din viaţa politică ascunde teama domnului Tării Româneşti de

Vrăjitoriu, macar că pentru delungarea vremii asupra mrejii Vidrii și știre avea și voință, însă pentru ca vreun nalgiosul Inorogului să să facă, nice știa, nici poftiia. De care lucrul cătră Inorog într-acesta chip grăi: „Credzi, dzice, ca într-această dată și alt vrăjitoriu să să poată afla, carile mreji, de carile te temi tu, să poată împlete?“ Inorogul dzisă: „Ba știu, dzice, că altul mreaje ca aceasta să împletească puternic nu ieste. Numai mă tem că cu ademeniturile altor mai mici vrăjitori să nu te buiguiești și singur tu mreajea să nu împletești.“¹

Vrăjitoriuul dzisă: „De acesta lucru, până eu pre acestea locuri mă aflu, frică nu avea, nici că pentru lăcomiie cinstea datului cuvânt îmi voi vinde grija să porți. Așijderea, adeverit să fii că, cursul stelelor și vârtejirea țircălamurilor cerești de-mi vor agiuata, în curândă vreme mreaje asupra Corbului voiu împleti și aripiile lui cu sămnul cel de biruință în mâna ta îl voi da. Însă întâi plata ce-mi va fi de la tine trebuie să știu“. Inorogul acestea de la vrăjitoriu audzind, macar că peste toată îndămânarea vremilor giuruința peste putință a să plini cunoștea² (ce cele ce să iubăsc și pre lesne să cred și mai tare să nedejduiesc), însă decât prieteșugul cu vicleșug ascuns, neprieteșugul aievea cu Corbul a

a i se descoperi necredința și vicleșugurile față de Poartă în cazul când aceștia ar reocupa tronul Moldovei.

¹ Daltaban recunoaște că amână cu bună știință mazilirea lui Duca, dar că nu admitea ca cineva să facă o astfel de nedreptate lui Dimitrie. Recunoscând că nimeni nu avea puterea să hotărască soarta sa în afară de Daltaban, Dimitrie atrage cu ironie atenția că însuși marele vizir ar putea porunci uciderea sa, silit de complicatele relații cu demnitarii mai mici, câștigați de banii lui Brâncoveanu.

² Daltaban, în ripostă, îl asigură că va avea grija să nu i se întâmpile nimic rău cât va trăi el — aceasta însemnând că de la alt mare demnitar obținuse Brâncoveanu aprobarea uciderii rivalului său; ba, mai mult, îi promite că dacă posedă o însemnată sumă de bani, când se vor ivi împrejurările favorabile, va mazili pe Brâncoveanu și-i va da lui domnia Țarii Românești. Dar condiția bănească pusă de Daltaban îl sperie pe Dimitrie, situația sa materială precară fiind confirmată și de alte izvoare ale vremii.

ținea mai de folos a fi socoti, și aşe, hirograful (de carile am pomenit) în mâna vrăjitorului au dat.¹ „Acesta hirograf, o, iubite prietene, îmi dzicea, cu vreme la mâna Corbului au vinit, în carile toată puterea argumenturilor țai pus, cu carile pricina vrăjbii dintâi asupra mea a fi să dovedești și precum eu călcătorul giurământului și vândzătorul prieteșugului să fiu fost să adeverești. Ce acmu, precum vedzi, lucrurile adeverinții într-alt chip să au (că podoaba și chizmirea minciunii în chiteala scornită și în voroava tocmită stă; iară ființa adevărului în singurile lucruri precum ieste singură să adeverește).“

Atuncea eu (dzice Șoimul cătră Corb) ca acestea, ca cum necredzute cuvinte ar fi, din gura Inorogului audzind, i-am dzis: „Adevărat arătoase socotele aduseși, o, prietene, și cu împodobită voroavă în zugrăvala chipului adevărului le arătași. Însă mă tem că, după apofthegma carea singur mai pomeniși, ființa adevărului în lucruri a arăta, precum să pocăi a crede, nicicum pociu.“ El mi-au răspuns: „Toate lucrurile între muritori, carile pentru adevăr sau pentru minciună prepus aduc, izvoditorii legilor supt doaă dovede le-au supus; una ieste carea prin mărturisirea a chipuri vrednice de credință să face, alta carea, prin hirișile scrisori și hirografuri, dzisele tăgăduite adeverește. Deci cât pentru lucruri ca acestea, carile între noi s-au lucrat, s-ar socoti, poți cunoaște că alte chipuri streine pentru trebuința mărturisirii, la mijloc a să pune, nici cu cale, nici cu puțință au fost (căci toate pre căt mai cu taină să putea să lucra), de unde aieve ieste că toată puțința dovedirii în scrisori și hirografuri rămâne. Deci, de-ți voi arăta, o, prietene, a Brehnacii și a pomenitului Istoriograf scrisori, carile ale mele dzise să întărească, atuncea ce vii giudeca?“

¹ Silit să se apere, în aceste împrejurări critice pentru viața sa, Dimitrie ascultă de sugestia lui Daltaban și-i înmânează pâră amintită mai înainte împotriva lui Brâncoveanu. Domnul Țării Românești o invoca drept cauză primă a conflictului dintre el și Cantemir. Cât privește pe Dimitrie, apare foarte ciudată afirmația că o astfel de pâră a fost înaintată de abia la sfârșitul anului 1702; se știe că dușmânia dintre cei doi era cu mult mai veche.

Eu, de acestea nicicum macar nedejduindu-mă, precum „ce va pofti adevărul, aceia voiu giudeca“ i-am dzis.

La aceasta el mi-au răspuns: „Să nu cumva în prepus întri, o, fârtate, că doară mutând vreme dovedirii, mutarea sentenției voiu să fac. Ce într-adevăr să știi că eu acestea scrisori într-această dată, precum așe de treabă să-mi fie în minte nepuind, lângă mine nu le am. Iară la a doa împreunare, fără greș, de față vor fi.¹“

Așadară, acestea deodată până într-atâta scuturându-să, voroava spre începătura păciuilorii am întors, dzicându-i: „Acestea cum au fost au fost (că între gâlceviți pricea pentru dreptate și pentru strâmbătate de ar lipsi, cu adevărul în lume nici gâlceavă, nici gâlcevitori ar fi). Iară de acmu înainte, în dragoste și în prietenie a intrat, de vii pofti?“ După care poftă el priimind, celea ce cătră tine cât de cu cuviință am scris și cât de fără cuviință răspunsuri am luat, singur tu bine știindu-le, în zădar nu le voi mai pomeni. Iară când i-am dat știre precum răspunsurile de la tine mi-au venit și la a doa împreunare l-am poftit (ce blăstămat ceasul chemării aceiaia, că atuncea ocara carea Hameleonul ne-au făcut vii fi țind minte), carile după datul cuvânt îndată viind, îndată hirografurile, carile ținea în mâna, îmi arătă, din carile unul era cu scrisoarea Uleului și cu iscălitura Brehnacii, iară altul preste tot hirișă a Istoricului Afroditei mâna și scrisoare să videa.² Acestea eu vădziezind, o, Coarbe, și bine precum era cunoscându-le, ce mai mult să-i răspundz nici am avut, nici am putut. Însă precum să dzice cuvântul, soarele cu degetul a astupa nevoindu-mă, îi dziceam: „Poate fi, neprijetinii de obște, până într-atâta lucrurile au ames-

¹ Drept dovadă concretă a politicii dușmănoase a lui Brâncoveanu față de Cantemirești, Dimitrie invocă două scrisori: una, a lui Ianache Porfirita, alta — a stolnicului Constantin Cantacuzino. Ambele scrisori încăpuseră pe mâna scriitorului, care promite lui Toma că le va aduce la cea de a două întâlnire.

² Dimitrie aduce cele două scrisori compromițătoare pentru Brâncoveanu, prima, scrisă de Ștefan Cantacuzino și iscălită de tatăl său stolnicul, iar cea de a doua — a lui Porfirita.

tecat, cât unul altuia cuvintele și poftele a vă cunoaște să nu puteți. Iară acmu, cu mijlocul nevoiții mele, bună nedejde am ca toate acestea, ștergându-să, să să uite și la cea cinstită și läudată dragoste să vă întoarceți.¹ Atuncea dară, și minte, o, Coarbe, că vârtos îmi scriiai, ca de nu într-alt chip, macar cu giurământ de va putea fi, numai în silță să-l putem băga, pravila locului nostru pomenindu-mi, carea învață (că spre biruința neprijetinului organul de sfânt și de spurcat, nu să cearcă). Ce canonul acesta, macar că adevărat din topicească pravila noastră ieste și tot neamul nostru cu dânsa foarte să slujește², însă cât despre partea mea ieste, ce ieste cu dreptul să spuiu, într-această dată sufletul mieu a o suferi n-au putut-o, ce într-adevăr siliam ca lucrurile acestea la ce-i cu cinsti și cu dreptate să vie.³ A lucruri, dară, svinte ca acestea eu începătură făcând, Hameleonul, spurcatul, cu dulăii în samă nebăgătorii, câte vicleșuguri și câte scârnave măiestrii i-au pus, până în fâlcile crocodilului (precum bine povestea știi) l-au dat. Din care primejdie sfânta lui dreptate a nu-l mântui macar apusul soarelui a aștepta n-au putut⁴.

Acestea, dară, și altele ca acestea, la număr nenumărate și în răutate nemăsurate vicleșuguri și de cap primejdii, tu și ai tăi asupră-i nepărăsit aducându-i, cum Inorogul, o, Coarbe, dreptate n-au avut ca orice mai rău ar fi putut, aceia să-ți fie și făcut? Ce nu

¹ Toma precizează că s-a silit să demonstreze lui Dimitrie faptul că asemenea scrisori ar putea fi o plăsmuire a unor dușmani comuni, consiliindu-l în același timp să uite trecutul și să primească ofertă de pace.

² Ironie la adresa principiului politic după care se conducea Brâncoveanu: *scopul scuză mijloacele*, îngăduit de „topiceasca pravilă“, adică de legea locală a Tării Românești. Cu un ton de reproș, Toma reamintește stăpânului său că îi poruncise să folosească prietenia cu Dimitrie ca o cursă („silță“) pentru a-l captura.

³ Toma declară pe față că el nu este de acord cu acest principiu politic, socotind (potrivit conduitei cavaleresti) că pe cel cinstit să-l tratezi în mod corespunzător.

⁴ Străduințele lui Toma de a fi corect au fost zădănicite de uneltirile lui Scarlat Ruset, care a dat pe Dimitrie în mâna bostangilor.

atâta a lui nevoință ieste de vinuit, pre cât a ta mare norocire de fericit, că nu socoteala ta cea dreaptă, ce norocul lui cel împotrivnic și strâmb până astădzi lucrurile în norocire ț-au arătat. Ce nu până într-atâta ieste de credzut fortuna norocului, o, Coarbe, carea, precum din bătrâni am audzit, numai aripi să fie având, dzic, iară nu și picioare și pe deasupra capului zburând, după cel norocit urmadză, iar de tot pe dânsul a să pune nici va, nici, de ar vrea, în ce să să sprijenească are (că cine cu aripile norocului a zbura i să pare, când în piatra stăruielii a să sprijeni va, atuncea precum nici picioare neclătite să nu fie având cunoaște).¹

Iată, acmu, Hameleonul câteva dzile lângă tine au fost; deci câte asupra tuturor va fi amestecat și cât asupra Inorogului fie-reia îți va fi tulburat, singur vii fi știind. Trecut-au și în monarhia dobitoacelor, ce acolo ce va lucra vremea după aceasta frumos ne va învăța. Iară eu, adevaratul și nezugrăvitul tău prieten, atâta știu, că de-ți ieste socoteala ca lucrurile la vreun sfărșit bun să le aduci, întâiași dată scrie la Bâtlan aicea să vie, de la carile pentru acestea și mai mult a te adeveri vii putea. Apoi pizza veche părăsind, pre Inorog la prieteșug poftește, că cu acesta chip lucrurilor monarhiei noastre mare folos, iară tie nespusă odihnă și întemeiere precum să va naște, adeverit să fii. Că amintrilea tot pre această rătăcită cale lucrurile mărgând, în cea mai de apoi mare și cumplită primejdie, pre toți, pre noi, a neaștepta să știi.¹ Aceasta, dară, o, Coarbe, ieste știința mea pen-

¹ Muștrându-l pentru dușmânia și persecuțiile față de un om drept ca Dimitrie, Toma atrage atenția lui Brâncoveanu că norocul este schimbător și că soarta potrivnică de acum a rivalului său poate fi mâine a sa. Tema *fortuna labilis*, frecventă în filozofia și morala religioasă, este reluată și revitalizată, dintr-o perspectivă mai apropiată de spiritul laic, de gândirea renascentistă. Cantemir o va prelua și o va folosi îndeosebi în *Divanul, Istoria ieroglifică și Hronicul*.

tru Inorog și aceasta ieste sfătuirea mea cea prietenească, pentru carea pre numele cerescului Vultur mă giur că în tot adevărul ce am cunoscut și am vădzuț aceia ț-am povestit și ce mai de folosul obștii am socotit, aceia te-am sfătuit. Iară de ciia înainte, tu, iarăși, precum vii, așe fă.“

Corbul acestea de la Șoim prin câtăva vreme cu răbdare ascultând (că cuvântul adevărului de multe ori și peste simțire inimile domolind, urechile spre ascultare pleacă), pre o parte, de rușinea vicleșugurilor înfruntate să făcea precum nu atâtă la inimă îl ating, iară pre altă parte vădzind că cuvintele Șoimului și adevărate și prietenești sint, aşijderea în ascunsul inimii sale pentru acestea singur șiie doavadă și mărturie fiind (că mărturia hirișei și ascunsei științe decât toate dovedele mai doveditoare ieste), îndată la Bâtlan trimasă și cum mai curând la dânsul să vie îl chemă. Carile, după poruncă, de la gârle sculându-să (căci pre acea vreme încă acolo să afla) și la împreunarea Corbului mărgând, Corbul în tot chipul pentru politia și socotelele Inorogului îl întrebă și-l cercetă. În carele nu mai puțină adeverință decât la Șoim află, de vreme ce nu numai cât cuvintele Șoimului adeveri, ce încă și toate amestecăturile Hameleonului de minciunoase le scoasă și de batgiocură le arătă.²

Cu a cestora cuvinte și mărturii, domirit și domolit, Corbul la dulăii vânători, carii în munți să afla, porunci ca de vor videa

¹ Subliniind încă o dată trăsătura de intrigant periculos a lui Scarlat Ruset, care venise prin București cu aceleași planuri de zădănicire a politiciei de împăcare, Toma invită pe Brâncoveanu să-și schimbe conduită politică pentru a evita o „mare și cumplită primejdie“ și să recheme pe Dimachi în țară pentru a mărturisi și el adevărul.

² Sosit în țară, prin noiembrie 1704 (după cum precizează unele izvoare muntene contemporane), Dimachi confirmă spusele lui Toma cu privire la Dimitrie și Scarlat.

că într-alt chip Inorogul în măiestriile lor a cădea cu putință nu ieste (căci aprinsa vrăjmășie cuvânt apofasisticos să dea nu-l lăsa), cu tot chipul să să nevoiască ca spre pace și prieteșug a-l întoarce să poată, și cum mai curând răspuns să aibă.¹

¹ Convins de necesitatea unei împăcări, dar prea mândru și ros de o ură veche, nu dă o dispoziție categorică („cuvânt apofasisticos“) spionilor și agentilor săi la Istanbul, ci îi consiliază că dacă nu-l pot captura pe Dimitrie, să găsească o formulă de împăcare cu el. Realitatea era că schimbarea de atitudine a lui Brâncoveanu oglindea prezența la demnitatea de mare vizir a lui Ahmed-paşa Calaili, protector al Cantemireștilor.

PARTEA A 11-ECEA

CUPRINS

Pre aceia vreme între dulăii carii în munți să afla, una din pasiri (carea din cele supusă stepăna cea mai de sus ținea), foarte credincioasă Corbului și a toată monarhia păsirilor dreaptă slugă era. Aceasta, porunca Corbului vădzind, mai mult într-alte sototele a sta nu să zăbăvi (căci pacea Inorogului tuturor dorită era), ce, îndată sculându-să, la un bun vrăjitoriu și vechiu prieten al lor să dusă, pentru ca vrajea să ispitească de ieste cu puțință de atâtea cumplite rane înima Inorogului a să vindeca și de să poate cu vreun chip spre prieteșug a să întoarce? (Acesta era vrăjitorul carile la cetatea Deltii Filului spusește precum peste doaă dzile Inorogului o samă vor face.¹⁾) Pre acesta, dară, într-acesta chip pasirea aceia (precum mi să pare, Lebăda² era, căci aproape de moarte cântecul cel mai frumos au cântat³⁾) întrebându-l,

¹⁾ Este vorba de acel masap-bași, care avertizase, în toamna anului 1702, pe Cantemir și la care Brâncoveanu trimite acum pentru tatonarea posibilităților de împăcare cu acesta. Reorientarea politică domnului Țarii Românești față de Dimitrie are loc în condițiile viziratului lui Ahmed-pașa Calaili, aşadar, la o dată cuprinsă între sfârșitul lui septembrie — mijlocul lui decembrie 1704, când acesta și-a îndeplinit mandatul puterii supreme.

²⁾ *Lebăda: Cornescul banul (D.C.)* — marele ban Cornea Brăiloiu, pe care Brâncoveanu l-a trimis, în toamna anului 1704, la Poartă cu scopul de a sonda posibilitățile de împăcare cu Dimitrie Cantemir.

³⁾ Aluzie la moartea lui Cornea Brăiloiu, întâmplată nu în vremea acestor demersuri, adică nu în toamna lui 1704, ci de abia prin decembrie 1705. Pomenirea morții acestui dregător muntean în contextul evenimentelor din 1704 demonstrează că redactarea părții din *Istoria ieroglifică* cu privire la evenimentele toamnei lui 1704 a avut loc de fapt către sfârșitul anului 1705

vrăjitoriu îi răspunsă: „Tu știi că acmu vrajea mea nu trece, precum trecea odânaoară, nici alt vrăjitoriu între noi au rămas, carile asupra jigăniilor aceștia mreaje a împleteți să poată. De care lucru, prietineaște vă dzic că nici a mea, nici a altuia vrajă trebuie să mai cercați, ce de acmu lucrul cu linește și cu blândețe ieste să ispiți. Deci tâmplarea după pofta voastră de va ieși, fericiti sinteți, iară de nu, cu furtuna nu trebuie a vă lupta, ce după undele apelor vă ieste a va lăsa. Căci aminturile, toate vrăjile minciunoase sint și când viții nedejdui că mreaja asupra neprijetinului să împletește, atunci cea voi într-însa învălătuciți și împleteciți vă viți afla. Mai vârtos acmu (precum foarte bine înștiințat sint) că toată ușea vrăjitoriească înaintea Inorogului deșchisă ieste, și încă precum și buni chedzi să i să fie arătat, adeveriți să fiți.”¹

Lebăda, răspuns și învățătură ca aceasta de la vrăjitoriu luând, să dusă. Iară Inorogul, într-acea dată știind precum aceluia vrăjitoriu bobii nu-i prea îmblă și teiele îi sint cani împletecile, socoti că în vremea slabiciunii lui cu dânsul prieteșug și cunoștință să facă, ca nu cândai, cu vreme vrajea slujindu-i, împotriva lui să să afle (că în strâmptori lătimea prieteșugului să agonisește, iară în lătime strâmpoarea neprieteniei <i>să gătește). La carile pre un dulăoaș, carile cu dânsul cunoștință avea, trimasă (țincușorul acesta născut, crescut și aşeși încărunțit la oi era, ce și la bâtrâ-

sau chiar la începutul anului 1706. În orice caz, trebuie să considerăm posibilă terminarea *Istoriei ieroglifice* nu mai curând de anul 1706. O epocă relativ bună, adică mai liniștită pentru Dimitrie trebuie considerată cea care începe cu februarie 1705, când fratele său Antioh reocupă scaunul Moldovei. Această epocă, probabil, a constituit un bun prilej pentru terminarea cel puțin a părții finale a *Istoriei ieroglifice*, dacă nu a celei mai mari părți a acestei scrieri.

¹ Cornea Brăiloiu are o întrevadere cu masap-bași, care îl informează că el nu mai are nici o influență și că întrucât frații Cantemir au o mare trecere la Calaili, ar fi înțelept că Brâncoveanu să pună capăt luptei de intrigă și să se împace cu cei doi frați, altfel risca să se întoarcă asupra sa nenorocirea pe care o pregătea lor.

nețe de minte tot ținc era).¹ Carile, la vrăjitoriu mărgând, dzisă: „Inorogul împreunarea ta a avea poftește, nu că doară vreo vrajă de la tine cere, ce numai pentru cele viitoare tâmplări așe i-au năstăvit, ca cu tine cunoștință și prieteșug să lege“. Vrăjitorul, de aceasta audzind, îndată de sfatul ce-i cerusă Lebăda în minte își adusă și bună vreme pentru ispita lucrului să fie aflat socotind, cătră țincul cel bătrân dzisă: „De împreunarea Inorogului foarte bine îmi pare, că și eu pentru une pricini voroave prietenești a avea încă de mult poftiiam, și fără de nici o zăbavă, numai să vie“. Tinchișorul dzisă: „Tu bine știi că mulți sint gonașii lui, carii în toate poticile îl păzăsc, cu care pricină, așe aievea și când voia i-ar fi, a vini nu poate, ce numai când mâna îi va da, atunci precum va vini adeverit să fii“.² Vrăjitorul dzisă: „Oricând voia îi va fi, la mine fără nici o grijă să vie și cu aceasta pricină de i să va tâmpla vreo primejdie ca aceia, în sufletul mieu să fie“. Si cătră acestea pre toți bobii și teiele sale giurământ adăogea.

Așe, țincul cel bătrân răspuns ca acesta aducând, Inorogul, macar că multe împotrivă socotia (că pre cela ce-l mușcă șerpele și de șopârlă să ferește), însă mărimei sufletului biruința dând și fără nici o grijă sculându-să, la lăcașul vrăjitorului să dusă, cu carile împreunându-să, după cele multe și în felul de felul zbătute voroave, vrăjitorul voroava pentru pacea cu Corbul înainte îi pusă, dzicând precum vrajea îi arată că acesta lucru la săvârșit va putea ieși. Inorogul răspunsă: „Precum până acmu, o, prijetine, inima mea spre partea cea mai bună plecată au fost,

¹ Dulăoș la oi crescut, în bătrânețe ținc: *Hurmuz gelepul* (D.C.) — este vorba de un oarecare Hurmuz, negustor de oi cu relații printre demnitarii de la Poartă. Fiindu-i amic apropiat, Dimitrie Cantemir îl face intermediarul său pentru obținerea unei întrevederi cu masap-bași. Abil politician, scriitorul cultiva relațiile și cu demnitarii decăzuți momentan din situație, pentru a-i prinde bine altădată.

² Hurmuz gelepul obține bunăvoiința lui masap-bași, care primește bucuros să întrețină relații de amicitie cu Dimitrie.

așe și acmu tot spre aceiași stăruiește. Numai a mea împotrivnică fortună (carea, precum să dzice, încă din fașă, în toate și pentru toate a nu mă dosedi nu părăsește) nici voia inimii mele altora precum ieste a o ivi mă lasă, nici spre trebuință ca aceasta nescareva chipuri vrednice de credință a-mi arăta au învoit. Ce, precum să dzice cuvântul (glasul cucului din glasul pupădzii ne-deosăbind), totdeauna urechile sale cătră cuvintele mele surde și de tot astupate ș-au ținut.¹ Cătră acestea Inorogul pentru toate cele la mijloc trecute cătră vrăjitoriu povestiiia, adeca cum le-au fost începătura vrăjbii, mijlocile delungării și de multe ori ispita păcii, carea, în câteva rânduri acmu lucrul isprăvit țiindu-să, mai pre urmă tot amăgit și despre Corb viclenit s-au deșteptat.²

De acestea vrăjitoriu, pre amănuntul înștiințându-să, toată dreptatea Inorogului da (că ipocrisiai dreptății la neamul vrăjitorilor foarte obiciuită ieste).³ În scurt, să dzicem, vrăjitorul dintr-îmbe părțile atâtă de cu osârdie s-au nevoit, cât s-ar putea dzice că focul cu apa ar fi adunat și ceriul cu pământul ar fi împreunat, de vreme ce într-aceiași dzi, pre Lebădă și pre dulăii vânători acolea aducând, cu Inorogul a să videa și prin câtăva vreme a să vorovi i-au făcut⁴.

¹ În această epocă de nesiguranță și de frământări pentru destinul său politic, Dimitrie se socotea un nedreptățit al soartei, adică un om nerealizat.

² Având loc întrevederea dorită, masap-basi, al cărui nume nu este dezvăluit, sfătuiește pe Dimitrie că momentul politic este propice pentru reluarea tratativelor de împăcare cu Brâncoveanu. Cantemir se arată însă sceptic, subliniind că toate încercările de reluare a relațiilor au fost până la urmă nesocotite de domnul Țării Românești.

³ Cantemir consideră dreptatea acordată de masap-basi un gest ipocrit, fără însă a motiva această opinie. Mai justificată ni se pare generalizarea că toți demnitarii otomani erau niște ipocriți, deoarece în față îți dădeau dreptate, iar în culise puteau să-ți pregătească soarta ce-a mai neplăcută.

⁴ Sub patronajul lui masap-basi are loc, în aceeași zi, prima rundă a tratativelor de împăcare între Dimitrie și Cornea Brăiloiu, trimisul special al lui Brâncoveanu în această chestiune.

Ce-i încoace și încolea, tractatele pentru pacea la mijloc puind, unii trăgea, alții împingea, iară ceva de adevăr și de folos nu să alegea. Deci cu toții lucrurile așe împletecite și încurcate vădzind (că când cineva adevărului a să îndupleca nu va, încurcătura minciunilor nu cu lesne de dezlegat să înnoadă), soroc vrajbei în 25 de ani pusără, pentru ca de acesta lucru, pre Corb înștiințând, la ce mai adevărat s-ar pleca să cunoască.¹

Într-aceasta vreme de armistiție vrajea vrăjitorului mijlocitoriu așeși de tot să închisă.² Iară povestea pricinii era că vrajitorul cel mare cu farmecile sale atâtă putere agonisisă, cât pre toate vrăjile mute întorcând, singur el numai, când, ce și cui vrea, vrăjia (acesta era pe vremea când munții cei mari pre copacii de la Delta supusese și în robiia celor șepte voievodzi îi adusese, precum istoria la locul său s-au pomenit)³, ce nici lui în multă

¹ Neputându-se ajunge deocamdată la un consens, se hotărăște un armistițiu de douăzeci și cinci de zile, timp necesar primirii de noi instrucțiuni din partea lui Brâncoveanu.

² Așadar, sosește un timp când influența lui masap-başı („vrăjitorul mijlocitoriu“) scade cu totul, această etapă începând cu data armistițiului dintre Cantemir și partea munteană. Scriitorul nu precizează când anume s-au întâmplat aceste lucruri.

³ Expunerea evenimentelor trebuia să ne ducă la presupunerea că ne-am afla spre sfârșitul anului 1704, când mai guverna Calaili. Precizarea că aceste tratative, mijlocite de masap-başı, aveau loc în timpul marii răscoale a ienicierilor și ulemașilor din vara anului 1703 are darul de a surprinde. Aceasta ne obligă fie să considerăm că partea a unsprezecea a *Istoriei ieroglifice* reia povestirea evenimentelor începând cu prima jumătate a anului 1703, după omorârea marelui vizir Daltaban-paşa (dar ar fi un nonsens, pentru că până după răscoală nu mai apare nici un mare vizir protector al Cantemireștilor, care să oblige pe Brâncoveanu la tratative), fie să considerăm că scriitorul comite o neglijență sau o confuzie voită (care încurcă lucrurile), situație ce ne conduce, de asemenea, la concluzia că redactarea acestor evenimente în ansamblul scrierii are loc spre sfârșitul lui 1704 sau începutul lui 1705. În orice caz, distanța de un an față de faptele descrise nu justifică nicidcum o astfel de confuzie.

vreme tripodul nu i s-au stăruit¹. Însă oricum ar fi fost, în vremea acestuia vădzind dulăii că vrăjea ceva cuiva adevărat să vrăjască nu poate, sorocul armistiții a-l lungi și cu chip cani nepriceput din dzi în dzi a-l muta începură.² Inorogul, acestea nu că doară nu le cunoștea, ce căci vremea macar cum nu-i sluiiia, cu cunoștința a le trece să făcea.

Iară nu prea multă vreme la mijloc trecu și preste nedejdea tuturor, ca ciupărca din gunoiu, așe în mijlocul tuturor un vrăjitoriu atâtă de mare răzsări, cât de năprasnă ieșirea lui cu toții să cutremurără.³ De aceasta Corbul de știre luând, îndată pre Uleu trimasă ca, în munți suindu-să, acolo ce să lucrează să cunoască și Inorogul de ce să apucă să ispitezască și acmu pentru împărțirea mrejii asupra lui toată nedejdea curmându-i-să, tare poruncă îi dede ca de pacea pre carea Lebăda o începusă, cu toată nevoința să să apuce și ca cum numai pentru aceia treabă ar fi fost trimăs, cătră Inorog și cătră alalți să să arete.⁴ Așe, Uleul la munți

¹ Aluzia — de altfel prea în treacăt — la un mare vizir ridicat pentru scurtă durată în urma răscoalei din anul 1703, pare a avea în vedere pe Damad Hasan-paşa (octombrie 1703 — septembrie 1704), predecesor al lui Calaili.

² Ar părea că este vorba tot de același (se vede că scriitorul nu și-a confruntat tot timpul manuscrisul scrierii cu notele din „catalog“ sau cu propria sa memorie), însă precizarea că agenții nu puteau întreprinde nimic arată că referirea se face la succesorul lui Damad, Calaili. În orice caz, această secvență este foarte neclară.

³ *Vrăjitoriu ca ciupărca din gunoi: Mehmed-paşa (D. C.) — Mehmed-paşa Baltagi, care ia locul lui Calaili, îndeplinind demnitatea de mare vizir din decembrie 1704 până în mai 1706. Abil politician și mare intrigant, el este protectorul constant al Cantemireștilor. Așa se face că în timpul primului său vizirat urcă în scaunul Moldovei pe Antioh, iar în vremea celui de al doilea (august 1710 — noiembrie 1711), acordă domnia și lui Dimitrie Cantemir. Cu aceste noi date, Istoria ieroglifică reduce la zi povestirea evenimentelor.*

⁴ Pentru că și Mehmed-paşa Baltagi, succesorul lui Calaili, era protectorul Cantemireștilor, Brâncoveanu se vede silit să trimită la Poartă pe Ștefan Cantacuzino (Uliu), ca să reia tratativele de împăcare începute de Cornea Brăiloiu și întrerupte câțiva timp.

sosind, Lebăda, săraca (acmu dzua cea mai de pre urmă apropiindu-să), la cuiubu-și s-au înturnat, unde nu preste multe dzile, verșurile încheindu-și, cântecul ș-a săvârșit.¹

În dzilele acestui vrăjitoriu Filul și Inorogul mare intrare și ieșire aflără, de carea neprijetinii macar cum știre a lua nu putură.² Ce Filul, puțin oarece lăcomii <i> supus fiind, într-îmbe mânuile a sigeta să ispitia (că de-amintrilea și Filul nu prost sigetătoriu era)³, de vreme ce ni asupra Corbului, ni asupra Strutocamilii mreajea a împleti să nevoia, iară Inorogul, una numai și aceiași în gând având, sau vreodată pe piatră, sau vreodată supt piatră a fi socotia, și, precum să dzice cuvântul sau fericierea pe cap, sau Corbul pe stârv să i să puie aştepta. De care lucru, într-alte părți nicicum îngăimându-să, vrăjea numai asupra Corbului ispitia și acmu vrajea spre bine începusă a i să sfiti, de vreme ce și mreajea începusă a să împleti. Ce, poate fi, toate vremea lor au, sau, cum să dzice (**pasa empodion dia cal on**), toată împiedecarea pentru bine, mreajea asupra Strutocamilii mai pre iușor fiind a să împleti (macar că pre amândoă deodată vrăjitoriu le începusă), acmu gata Filului să o dea pre vrăjitoriu

¹ Cornea Brăiloiu, care începuse tratativele cu Cantemirești, prin intermediul lui masap-bași, se întoarce în țară, lăsând în locul său pe Ștefan Cantacuzino. Precizarea că Brăiloiu este înlocuit prin Ștefan Cantacuzino, în condițiile venirii la putere a lui Mehmed-paşa Baltagi, reprezintă un amănunt prețios în sprijinul tezei noastre că scriitorul comite o inexplicabilă confuzie atunci când plasează aceste tratative în vremea marii răscoale a ienicerilor și ulemașelor din 1703. Moartea lui Cornea Brăiloiu are loc cu probabilitate pe la începutul lui decembrie 1705.

² Afirmație expresă, cu valoare de document, privind trecerea pe care o aveau frații Cantemir la acest mare vizir, fapt ce nu poate fi neobservat de Brâncoveanu, care consideră că trebuie să ia în serios demersurile pentru împăcare.

³ Aluzie la faptul că Antioh era un pasionat vânător și un excelent săgetător, după cum afirmă Neculce.

⁴ Vrând să profite de aceste împrejurări atât de favorabile, frații Cantemir

îndemnă.⁴ Filul, luând mreajea, până în dzece dzile pre Strutocamilă vână¹. Râsul, carile în munți păzitoriu Strutocamilii era, pentru mreajea ce să împletisă macar cum știre neluând, fără de nici o grija la bârlogu-și să află². Iară Uleul, de împletirea mrejii înțelegând, cum mai curând Corbului în știre făcu, carile, macar că de lucrul peste nedejdea lui tâmplat nu puțin să tulbură, însă nici moale să purtă, de vreme ce până a nu agiunge mreajea la locul întinsorii, cu doaă dzile mai înainte de la Corb la Pardos și la alalte jigănnii rumpătoare vestea mrejii agiunsă. Atuncea Pardosul, Hameleonul, Veverița, Guziul cel orb și alalți pre lângă dânsii toți, în toate părțile să împrăștiară, așe cât pre toți deodată mreajea a-i cuprinde nu putu.³

Iară Strutocamila, săracă, în mreajea ce-i aruncasă asupră, cu coarnele carile odată îi adăoseșe încurcându-să, atuncea de greu

încep demersurile pe lângă marea vizir pentru reocuparea domniei. Antioh, mai lacom și mai nerăbdător, cerea mazilirea lui Mihai Racoviță din Moldova și a lui Brâncoveanu din Țara Românească, dar Dimitrie vroia numai mazilirea lui Brâncoveanu (probă evidentă că scriitorul nu a rămas numai la simple aspirații, ci a încercat în mod practic ocuparea scaunului Țării Românești, ceea ce nu putea lasă indiferent pe orgoliosul Brâncoveanu). Aspirațiile celor doi frați se realizează însă numai în parte: Mihai Racoviță este mazilit, în locul său fiind numit Antioh Cantemir, dar Dimitrie rămâne păgubaș, căci Brâncoveanu, datorită banilor, își menține domnia, situația lui continuând să râmână forte.

¹ Mihai Racoviță este mazilit la 14 februarie 1705, iar Antioh primește caftanul de domnie la 21 ale aceleiași luni, după cum precizează documentele vremii.

² Mihalache Ruset (Râsul), în acea vreme capuchehaia („păzitoriu“) lui Racoviță la Poartă, n-a aflat nimic de mazilirea ce se pregătea stăpânului său, situație cu consecințe neplăcute atât pentru domn cât și pentru grupul dragătorilor devotați.

³ Aflând despre apropiata mazilire a lui Racoviță, Ștefan Cantacuzino, agentul brâncovenesc recent sosit de la Bucuresti, vestește pe Brâncoveanu. Acesta, tulburat de noua schimbare, deși își dăduse asentimentul în cadrul convenției de împăcare, avertizează, la rândul său, pe Ruseștești de la Iași („locul întinsorii mrejii: Iașii“). Astfel frații Iordache, Scarlat și Manolache Ruset fug din Moldova în Țara Românească, împreună cu Dediul Codreanu, socrul domnului.

gemând: „Vedeți coarnele de ce treabă mi-au fost“, dzisă, cu mari blăstămuri și sudalme pe Pardos și pe Corb încărcând.

Iară Hameleonul, din monarhia pasirilor în monarhia dobitoacelor trecând (precum mai sus s-au pomenit), după a sa fire cevași macar neclătit și neamestecat nu lăsă, ce toate cu minciunile lui frământă și în tot chipul le tulbură. Mai vârtos Pardosului de vechea vrăjmășie a pasirilor pomenind, cu totului tot spre vicleșugul Corbului îl ațiță, precum din scrisorile carile la Râs trimisese, toată vrăjmășia asupra lor aievea își arăta. Care cărti, la mâna Inorogului cădzind, după pacea carea cu Corbul făcusă, Uleului le-au arătat și până mai pre urmă la mâna Brehnacii au agiuns.¹

Iară căderea scrisorilor acelora la mâna Inorogului într-acesta chip să tâmplase: Pe vreme ce mreajea asupra Strutocamilii în munți să împletisă și încă la locul întinsorii nu agiunse, Pardosul cătră Râs cărtile trimisese, carile până a agiunge la munți, unde Râsul să afla, Filul acmu epitropiia dobitoacelor de la vrăjitoriu luase. Deci jiganiia carea cărtile aducea, pre Râs neaflând (căci acmu el în niște gauri de stincă să ascunsese), în mâna Inorogului le-au dat. Pre carile, deschidzindu-le, cu singură mâna Pardosului în chip ca acesta era scrise²:

¹ După eșecul avut în Țara Românească, Scarlat Ruset, ajuns la Iași, își întărâtă frații, în special pe Iordache, împotriva lui Brâncoveanu, căutând să reînvie vechea dușmănie între această familie și cea a Cantacuzinilor de la București. Se întâmplă însă ca niște scrisori ale lui Iordache către Mihalache, în care ponegrea pe Cantacuzini, să cadă în mâna lui Dimitrie Cantemir, care, cu prilejul tratativelor de împăcare, le dăduse lui Ștefan Cantacuzino, iar acesta — tatălui său.

² Cantemir povestește, nu fără umor, felul cu totul întâmplător în care îi parveniseră scrisorile. Pe când Antioh obținuse domnia, Mihalache Ruset se ascunsese de frică în casa unui demnitar otoman („găuri de stâncă“). Așa se explică faptul că persoana care îi aducea corespondența din partea lui Iordache, negăsindu-l, o predă lui Dimitrie. Scrisoarea de mai jos, compromițătoare pentru Rusetești, conține insulte la adresa Cantacuzinilor, lucru ce demonstrează că nu se ameliorase vechea dușmănie dintre cele două familii.

„Râsului, fratelui, sănătate! Cărțile ce mi-ai trimis le-am luat. Pentru Uleu căte îmi scrii înțeles-am, pentru carile eu încă și mai denainte îți scrisesem că credință n-are și precum comoara minciunilor și izvorul amestecăturilor să fie și-l perigrapsisem. Pre acesta mai vârtos Camilopardalul l-au nebunit, de vreme ce i-au dzis că samănă tătâne-său, Brehnacii, pasirii ceii uimite, carea samănă celui cu ochi negri, mascara.¹ Vrut-au dumneelor cu totului tot asupra dobitoacelor să stăpânească, precum și asupra pasirilor domnesc, și aceasta nu pentru altă, ce numai pentru ca să-și scoată în fală că ei fac și pot toate, precum să laudă că și epitropia Strutocamilii ei au isprăvit-o și mreajea asupra Vidrii ei au împletit-o. Iară pentru ce-mi scrii că poftește Corbul să te vadză, atâtă să-i dea pliscul de stârv cât îți poftește el binele tău. Ce să știi că nu ieste altăceva în socoteala lui, fără numai cât, mărgând tu la dânsul și alalte pasiri și dobitoace de mergerea ta audzind, să dzică: „O, mare putere are Corbul, de vreme ce jigăni ca acelea îi mărg la picioare!“ Deci iată că-ți scriu, frate, Uleul o dată și de da-ori de va vini la tine să îți să încchine, atuncea și tu să mergi la dânsul o dată. Iară pentru aceasta, de va scrie ceva la Corb împotriva ta, pentru ca să ne sparie cu ceva, lasă să scrie, că noi îi vom ști da răspunsul. Iară de să vor ispiti și altă ceva, mai mult de aceasta grijă nu purta, căci avem noi ac de cojocul lor². Pre lângă acestea mai era și alte scrisori, a căror coprin-

¹ Mascara cu ochi negri: caraghioz, păpușă de mascara vestită (D. C.) — acesta este epitetul pe care îl dădeau Rusetăștii stolnicului.

² În scrisoare, Iordache afirmă lucruri jignitoare față de unii Cantacuzini amestecați mai mult în treburile politice ale vremii: Ștefan Cantacuzino, mincinos și îngelător, se arată foarte mândru de faptul că Mavrocordat Exaporitul spunea că dintre toți Cantacuzinii seamănă cel mai mult ca tatăl său, uimitorul stolnic, care nu este de fapt decât un caraghios, o păpușă de bâlcii. Cât despre toată familia Cantacuzinilor, stăpânită fiind de demonul mândriei, îi convenea să se afirme despre ea că are atâtă putere asupra treburilor politice ale Moldovei, încât datorită ei a fost mazilit Duca și a ajuns domn Mihai Racoviță. Nici Brâncoveanu nu trebuie socotit altfel, căci, stăpânit de orgoliu și de demonul

dere alte pricini încuia, de a cărora tâlcuire până acmu a altuia înștiințare, fără numai a Inorogului, n-au dat.

Acestea aşe, iară Corbul, pre o parte, precum mai sus s-au pomenit, pentru împrăștiiere jigăniilor tare s-au nevoit. Iară pre altă parte, scrisori vârtoase la Uleu și la Camilopardal scriia, în tot chipul rugându-să ca, ori cu ce mijloc ar putea fi, pace cu Filul și cu Inorogul să-i facă.¹ Filul cu îmbe mânuile pacea priimii, de vreme ce nu altă, fără numai a sa odihnă socotia. Încă și până într-atâta cuvântul cătră Aspidă își dedese, cât, Inorogul pace cu Corbul de nu va face, el fără nici o împiedecare va face și, pentru a Corbului prieteșug, de toată frăția Inorogului să va despărți (ce giuruința prea pre lesne și nesocotită mai multă îndoință aduce decât credință). Pentru care lucru, și Filului răspunsără că fără Inorog a lui numai pacea nici o cred, nici o priimăsc. Deci, pre o parte Filul pre Inorog ruga, pre altă parte Camilopardalul tare îl îndemna, Uleul nepărăsit și cu mare blândețe și cucirituri îl cerceta și pentru ca cuvântul păcii să-și dea în tot chipul îl poftiia. Carea, cum s-au legat și în ce chip s-au săvârșit, la locul său mai pre urmă să va dzice.²

puterii, îi place să fie servit de Ruseșteți, pe care în realitate îi urăște și le dorește numai răul. Mizând însă pe relațiile lor la Poartă și în special pe înrudirea cu Mavrocordat, Ruseșteții afirmă că au ei „ac de cojocul“ puternicilor din Țara Românească.

¹ Consecvent principiului său de politică duplicitară, pe de o parte, Brâncoveanu scrie Ruseștelor de la Iași să fugă, iar pe de alta, scrie la Istanbul lui Ștefan Cantacuzino, agentul său, și lui Alexandru Mavrocordat să întreprindă demersuri serioase de împăcare cu frații Cantemir.

² Oferta de pace a curții muntene este primită cu bucurie de către Antioh, care, dornic de liniște, declară mitropolitului Hrisant Nottara (Aspida de Palestina) că pentru câștigarea amicitiei lui Brâncoveanu ar fi în stare să se lepede și de frația lui Dimitrie, adică ar fi gata să-și rezolve situația personală chiar în dauna fratelui său. Dar pe Brâncoveanu îl interesa în primul rând împăcarea cu Dimitrie, pe care îl considera mai periculos, așa încât pentru pacea cu acesta vor stăruî în același timp Antioh, Ștefan Cantacuzino și

Iară acmu la cuvântul nostru, de unde am ieșit, să ne întoarcem: După ce Strutocamila în mreaje să prinsă, la Grumadzii-Boului o adusără.¹ Iară Lupul, Ciacalul și alalți carii partea Filului ținea, până la vinirea Filului, lucrurile monarhiei dobitoaceelor a chivernisi începură și pe jigăniile carile să împrăștiasă, până la vinirea Filului, iarăși la locul său le adunase, fără numai Guziul Orb și Hameleonul, în fuga lor rămâind, ca cum sămânța răutăților și tulburărilor intr-alții de ar pieri, intr-aceștea să să păzască.² Iară înturnarea Pardosului la locul său așe pre lesne n-ar fi fost, de nu l-ar fi împuns la inimă cărtile carile împotriva Corbului și a Brehnacii scrisese, căci și Pardosul de pe socoteala vremii bine cunoștea că cărtile aceleia în mâna Filului sau a Inorogului ar fi cădzut, și acmu, el, deodată, în monarhia pasirilor capul aciuându-și, nu fără frica vieții acolea să zăbăviiia. De care lucru, decât supt pliscul Corbului, supt hortumul Filului a trăi mai bine a fi socotii. Si așe, nu mult acolea zăbăvindu-să, prin incredințarea Lupului, iarăși la locu-și să întoarsă.³

Iară descoperirea cărților Pardosului cătră Uleu într-acesta chip au fost: Filul, cu toată nevoința prieteșugul Corbului a dobândi nevoindu-să și pentru ca cu descoperirea vicleșugului Pardosu-

Mavrocordat. Ne aflăm prin a doua jumătate a lunii februarie sau începutul lui martie 1705, în orice caz, în vremea când Antioh nu venise încă în țară să-și ia tronul în primire (plecarea lui va avea loc prin mai același an).

¹ După mazilire, Mihai Racoviță este adus la Istanbul, unde, după cum spune Neculce, este aruncat în închisoare, fiind acuzat de boieri, la sugestia lui Antioh, că jefuise țara.

² Până la sosirea sa în țară (21 mai 1705), Antioh Cantemir numește caimacamii (loctiitori de domn) pe Lupu Bogdan hatmanul — care nu fusese omorât în prima domnie a lui Racoviță — și pe Maxut serdarul. La rugămintea acestora, boierii fugiți revin în țară, în afără de Dediul Codreanu și de Scarlat Ruset.

³ Printre boierii întorși, care primiseră asigurări din partea lui Lupu Bogdan, se afla și Iordache Ruset, care nu vroia să mai rămâna la curtea din București de teama descoperirii unor scrisori insultătoare la adresa lui Brâncoveanu și a stolnicului.

lui și a Hameleonului, mai tare spre ura lor să-l pornească, pre Inorog pofti ca, chemând pre Uleu, să i le arete. Către carile Inorogul dzisă: „Nu ieste, frate, lucru de cinste așe îndată să ne arătăm, că, când mâna ne dă, macar cevaș răul a face nu pestim. Ce mai cu cale socotesc a fi întâi de la alții pentru acestea știre luând și ei întâi rugându-ne, apoi noi pofta să le facem.”¹ Și nu mult, una din molii², la Uleu mărgând, precum niște cărți ca acele la mâna Inorogului să află îi spusă. Uleul, de lucru ca acesta știre luând, îndată cu mari linguisituri și cu capul până la pământ plecat cătră Inorog vini, i să ruga, dintr-adâncul inimii gomea și cărtile să vadză îl poftiia. Inorogul încășile, nu puțin, întrei și împătri țeremoniile, ce până mai pre urmă, de multe rugămintele biruit fiind, să le citească în mâna i le dede.³ Uleul, cartea deșchidzind, o slovă citiia și de năcaz o dată pre nări pufniia, un rând săvârșia și de mare rău la pământ piuind să trântia, ce să dzică de mânie nu știa, ce să răspundză, de dosadă nu putea. Sughițul pieptul îi astupa, flegma în grumadzi îl îneca, în locul cuvântului, oftare, și în locul voroavii suspinare-i ieșia.⁴ Uleul, acestea vădzind, de prorocia Șoimului, carea mai denainte vreme cătră Corb dzisese, aminte își adusă. În scurt, să dzicem, după multe

¹ Având în mâna scrisorile lui Iordache, insultătoare la adresa curții de la București, Antioh, pentru a învenina și mai rău lucrurile, sfătuiește pe Dimitrie să le arate lui Ștefan Cantacuzino, aflat la Istanbul pentru tratative, dar acesta refuză. Lucrurile se petrec în 1705, înainte de mai, adică înainte de plecarea lui Antioh în țară.

² Una din molii: Zaharia (D.C.) — scriitorul nu dă nici un alt amănunt asupra persoanei. Expresia având sensul de parte dintr-un tot, ar urma ca termenul *molie* să desemneze o categorie socială, probabil aceea a agentilor sau spionilor particulari, spre deosebire de cei ai statului.

³ Așadar, un agent particular al lui Ștefan Cantacuzino, sau chiar al lui Antioh, aflat de scrisori și îl anunță pe șeful agentilor munteni, care roagă, la rândul său, pe Dimitrie să i le arate.

⁴ Este remarcabilă această sugerare a stării de mânie ce se consumă numai în mimică și gesturi neputincioase.

a Uleului rugăminte, Inorogul cărtile în mâna Brehnacii le trimasă. Ce Brehnacea, ca cela ce în multă tăcere era învățată, cu totului tot (precum mi să pare), aceste cărți despre Corb până astădzi tăinuite le ține.¹ Poate fi, în vremea lor anagnostis a le citi, filosof a le tâlcui și therapistis slujba a le plini să va afla² (că precum dreptatea în veci astupată, așe vicleșugul până mai pre urmă fără plată să rămâie nu poate).

Așadară, după vânarea Strutocamilii, silogismul Corbului în barbara, carile odată ieșisă în: cra, cra, cra, acmu aievea pre limba Strutocamilii să înțelegea Racova. Care stihii pre amănuntul, după meșterșugul cabalistilor talmăcindu-să,³ va să dzică: Rău, ai, capul, oh, vai, ah. Și adevărat, dară, că ascunsă a numelui acestuia taină cu lucrurile mai de pre urmă foarte bine ș-au răspuns, de vreme ce în mreaje încurcată, pe Grumadzii-Boului călare puind-o, mult rău i-au dat de cap și nespus ah și vah din focata-i inimă ieșiiia, unde viața în vremi și giumătate de vreme să-și petreacă o lăsără.⁴

¹ Luând scrisorile de la Dimitrie, Ștefan Cantacuzino le încredințeaază tatălui său, care, nevrând să învenineze lucrurile, socotește înțelept să nu le dea lui Brâncoveanu, adică să le încuie în arhiva sa personală.

² Exprimare ironică la adresa stolnicului, obișnuit să se folosească de anumite documente numai în cazuri extreme. Expresia ar putea fi tradusă astfel: stolnicul va păstra aceste scrisori până se va găsi un cititor în strană (anagnostis) să le citească, un filozof să le explice și un medic (therapeutis) să le administreze ca leac.

³ O practică divinatorie, cultivată de mistica iudaică, constând în calcule cu cifrele corespunzătoare literelor care compun un nume, din acestea rezultând preziceri pentru destinul unei persoane. Interpretarea dată de scriitor localității Racova — moșia de obârșie a lui Mihai Racoviță — este fantezistă, neavând în realitate nici o legătură cu adevărata practici cabaliste.

⁴ Scriitorul sugerează că ridicarea lui Racoviță la domnie cu ajutorul cronicăritului Corbului (Brâncoveanu) nu s-a dovedit de bun augur, deoarece a fost mazilit și închis timp de doi ani și jumătate (acesta este înțelesul expresiei, de factură biblică „vremi și giumătate de vreme“). În orice caz, este de presupus că Racoviță a stat închis cel mult doi ani, cât a domnit Antioh: 1705—1707.

Iară Hameleonul (pre carile cu ce nume să-l împodobăsc și cu ce titul să-l slăvăsc mult mă mir, poate fi mai adevărat sămânța vicleșugului și simburile minciunii să-l număsc, că adevărat vicleșugul și minciuna ca alalte odrăslitoare sămânță de ar avea și în toată dihaniia sămânța și simburile de i s-ar usca, cu bună samă numai în singur Hameleonul pururea vie și neveștedzită ar rămânea, din carile în toată zidirea a să împrăștii și mai mult decât dintâi pre la toți a să ijdară destulă și de prisosit ar fi). Acesta, iarăși dzic, sămânța vicleșugului, rădăcina răutății, odrasla spurcăciunii, cranga scârnăvii <i>, iasca sicofandii, izvodul epi-orhiei, pilda obrăznicii și văpsala polipichili¹, Hameleonul, după ce cu câteva jigănnii cu fuga în părțile nopții, în Țara Munților, scăpasă și nu multă vreme într-acolo zăbăvindu-să, prin monarhia pasirilor trecând, iarăși la locul prundișului vini,² unde, îndată ce sosi, Inorogului știre trimasă (O, Doamne, ce obraz și ce felu de peliță peste obraz!) și ca greșealele carile cu a altora îndemnare, iară nu din răutatea lui, i-au făcut, să i le ierte să rugă, și iarăși ca dintâi, rob neschimbat și slugă fără prihană să-i fie dzicea. Cătră acestea, mai cu de-adins să rugă ca, de va ști vreun leac asupra mușcăturii crocodilului, să-l învețe, căci îndată ce la locul prundișului au sosit, crocodilul să-l fie prins dzicea, carile deodată, macar că de tot nu l-au înghițit, însă foarte de greu să-l fie încolțit să jăluia³. Inorogul, a firii, iară nu a pizmei, urme

¹ Se remarcă torrentul de epitete și expresii cu ajutorul cărora scriitorul definitivizează portretul moral al lui Scarlat Ruset.

² La vestea mazilirii lui Mihai Racoviță, Scarlat Ruset, de frica lui Antioh Cantemir, fugă în Transilvania („Țara Munților: Ardealul, Crăiia Ungurească“) și, trecând prin Țara Românească („Țara Pasirilor“), se întoarce la locuința lui din Istanbul („locul prundișului“).

³ Ajuns aici, trimite un intermediar să roage pe Dimitrie de iertare, promițându-i că va redeveni „rob neschimbat și slugă fără prihană“ și rugându-l, în același timp, să intervină pe lângă hasechiu să nu-l mai urmărească pentru vechile lui datorii.

călcând,¹ cătră Plotunul² (căci acesta era trimisul de la Hameleon) ce vinisă, răspuns ca acesta dede: „Greșalele vicleșugurilor acestora, o, Plotune, de mi-ar fi vinit de la un chip ca acela carile în răutăți să nu fie fost ispitit, adevărat că oarece, sau poate fi și mult, voia mi s-ar fi betejit. Iară de vreme ce orice împotrivă mi s-ar fi tâmplat și cu vicleșugurile Hameleonului mi s-ar fi pricinit, spune-i că organul răutății obiciuите sale au ispitit și au lucrat. Iară primejdiiile carile am tras voi norocului mieu le dau, carile, până împotrivă îmi va merge, încă mulți Hameleoni să vor izvodi. Iară el acmu să știe că acestea toate ca cum nu mi le-ar fi pricinit, așe le-am luat și ca cum nu mi le-ar fi făcut, ase le-am uitat. El, cu trup, cu suflet, vicleșug și cu stat, cu fapt, răutate ieste. Deci în care parte mă voi uita? Si căriia iertăciune sau izbândă să dau sau să iau? Agiunge-i lui, o, Plotune, singur și și lucrătoriu și izbânditoriu să-și fie³ (că cu vreme celea ce din singure faptele rele ochiul dreptății izbândește și răsplătește, nici voia împotrivnică, nici mâna vrăjmășască mai cu asupră a

¹ Expresia: „Inorogul, a firii, iară nu a pizmei, urme călcând“, scoate în evidență opozitia între rațiune, reflectarea modelului de conduită oferit de natură omului, în care subiectivitatea este exclusă și stările afective (ura, ranchiuna) generatoare de comportamente subiective, adeseori nedoreite. Sensul acestei expresii ar fi: Dimitrie Cantemir, urmând modelul naturii și nu al urii... („urma“ este luat aici în sensul termenului grecesc *tipos*, care înseamnă și *urmă, întipărire*, dar și *model de urmat*; de stabilit legătura de sens și cu expresia populară; „a călca pe urmele cuiva“, adică a accepta ca model de conduită pe cineva).

² *Plotunul (cerbul): Scarlat Caragea (D. C.)* — un membru al familiei Caragea este folosit de Scarlat ca intermediar pentru iertarea pe care i-o cerea lui Dimitrie.

³ Dovedind bunăvoiță, Dimitrie îi răspunde că iartă și uită toate răutățile comise împotriva lui, Scarlat urmând să devină răzbunătorul („izbânditorul“) propriilor sale fărădelegi, întrucât „ochiul dreptății“, Dumnezeu, va pedepsi totul. În ceea ce privește explicarea propriei sale conduite, scriitorul se prezintă ca partizan al fatalismului: se impun de la sine astfel de rele, cineva trebuie să devină victimă destinului.

afla poate). Iară pentru leacul ce mă întreabă, îi vii spune că altăceva mai mult nu știu, fără numai visul carile odânaoară dzic să fie visat, precum ieste și precum adevăraților onirocriți¹ să cade să-l tâlcuiască (că cine spune minciuna, întâi obrazul își rușineadză, iară mai pre urmă sufletul își ucide). Iară cela ce oaă de vipere bea puii prin pântece cu mari chinuri naște, precum și el, giurământurile înghițind, pântecele sufletului despicându-i, pre unde nici să gândește, pre acolo în ocara a toată lumea vor să-l scoată. Așijderea, a sulemendriții învățături, carea spre înghițirea oaălor viperii le-au îndreptat, pofta răutăților spre vicleșugul și călcarea dreptății aducându-l, cele de apoi mai rele decât cele dintâi i-au arătat, că când prin spinii și deasă pădurea visului îmbla, umbra necunoștinții îl acoperia și soarele adevărului nu-l videa, căci între doaă împotrivnice chipuri cu cuvinte împlecticite îmbla, umbra minciunilor precum lumina dreptății va astupa i să părea. Iară când lângă para focului să apropie, atuncea la ivala vicleșugurilor sosind, de la pământ până la nuări, adecă preste toată lumea cu mari sunete, vestea răutății lui au ieșit. Inorogul precum în munte înalt seude prin vis i să părea, iară acmu în bună nedejde stăruit, unde vicleșugurile lui a agunge nu pot, cu linește viața își petrece. Pasirea neagră (carea Corbul ieste) cu neprietenia în cap a i să pune neputând, din mândria sa gios cădzind, la pace să pleacă. Iară Hameleonul, în groapa carea singur au săpat, într-aceiași singur au cădzut; precum odânaoară pre mine fălcilor crocodilului nevinovat mă vândusă, așe acmu același crocodil, în fălcii țindu-l, nu-l înghite, ce-l suge, nu-l amestecă, ce-l încolțește. După aceasta, sfârșitul și izbânda dreptății în curând să așteaptă, ca ce au sămănat, aceia să se cere, și ce ș-au așternut, pre aceia să să culce. Iară după aceasta

¹ *Onirocrit* — tălmăcitor de vise. Pozând în „adevărat onirocrit“, Dimitrie își ia sarcina, în fața lui Scarlat Caragea, să tălmăcească el, cu obiectivitatea cuvenită, visul Hameleonului.

viață, fiii răutăților, pre carii preste fire și împotriva a tot binele i-au prăsit, spurcat îl vor moșteni, de vreme ce amintrilea firea ca o înțeleaptă stâlcu stârp și făr de roadă a fi l-au arătat.¹

Pentru acestea dară, acmu agiunge și la cuvântul nostru să ne întoarcem. Filul, după ce mreajea după voie își luă, după câteva dzile din munți sculându-să, în monarhia dobitoacelor, la locul epitropiei sale să dusă, în strajea munților și a gârlelor pre numai pre Căprioară lăsind² (facă cereștii lucrul spre bine și începăturile proaste spre sfârșit bun să le întoarcă) (că decât un muritoriu degetul în apă a-și băga, cel nemuritoriu toată umedzala mării în clipala ochiului a usca mai pre lesne-i ieste). Aceștea, așe cu toții, cineși cum putură, un chip mai ales lucrurilor sale pusară și cineși la ale sale întornându-să, să aşedzără.

Iară toată greutatea lucrului în Inorog și în Corb rămasă. Amândoi, unul de altul, a să înfrânge nu numai cu lucrul, ce aseși nici cu gândul nu priimia. Corbul în intemeierea sa cea vecinică să bizuia, Inorogul în dreptatea sa cea neclătită să sprijenii și mai vârtos ca acmu de atâta vreme cu ispita și deprinderea din toate dzilele împotriva a toate vrăjile și farmecele Corbului leacuri ca acelea învățase, cât toate nevoințele în zădar și toate ostenințele în darn îi întorcea. Si încă în vremea vrăjitorului acestuia, nu puțină nedejde avea că de nu va împleti cumva mreajea asupra Corbului, asupra lui așeși nicicum nu o va împleti.³ De

¹ După opinia lui Cantemir, visul Hameleonului era o prevadere că cel ce sapă groapa altuia cade singur în ea, deci Scarlat nu va scăpa de închisoarea bostangiilor, iar Brâncoveanu nu va izbuti să înfrângă pe Inorog.

² Plecând la Iași, să-și ia în primire tronul (sosește la 21 mai 1705, după cum afirmă izvoarele), Antioh lasă drept capucinăie a sa la Istanbul numai pe Dumitrușco Caragea și nu și pe fratele său, Dimitrie, ca în prima domnie, deși domnii români obișnuiau să aibă câte doi reprezentanți la Poartă, înseamnă că relațiile dintre cei doi frați se înăspriseră destul de mult.

³ Prin urcarea lui Antioh Cantemir în scaunul Moldovei nu se rezolvase și problema conflictului dintre Dimitrie și Brâncoveanu, fiecare socotind că nu

una amândoi să temea, și aceia amândoi tare o ascundea, adecă fără veste unul altuia farmecele să nu cumva facă, că amintrilea, de știre luând, energhiile a le opri, meșterșugurile a-și batgiocuri și fără primejdie a să păzi putea.¹ Acestea și ca acestea ei în inimile lor tăvălindu-le și prăvălindu-le, Uleul, cu mari rugăminte (cu porunca Corbului poate fi) la Camilopardos mărgând (după cum și Corbul îi scrisese), pentru pacea între dânsii mijlocitoriu să să puie îl poftiia, ca doară, prin buni chedzi, lucrul carile mulți l-au ispiti și a-l săvârși nu l-au putut, el la bun și cuvios sfârșit l-ar aduce, că amintrilea vrajba aceasta aşe de va rămânea, fără nici un prepus aievea ieste, dzicea, că asupra amânduror monarhiilor cea desăvârșit pieire și prăpădenie stăruiește.²

Aceste Uleul dzicând, Camilopardalul de isprăvirea lucrului să să apuce să giurui și cu socoteala carea mai gios să va arăta începu.

Ce acmu, puțintel zăbăvindu-ne, puțintele carile pentru firea și viața aceștii jigăniști stim să dzicem.³ Această jiganie la trup cât

trebuie să cedeze în favoarea celuilalt: domnul Tării Românești, orgolios, se bizuia pe prestigiul acordat de funcția de domn, fapt ce-l obliga să nu cedeze, iar Dimitrie se întemeia pe principiul juridic al echității. Scriitorul se bizuia și pe alte considerente, mai eficiente, și anume că în lupta îndelungată cu Brâncoveanu căpătase atâtă experiență, încât putea preveni și face inofensive mășinațiile acestuia, motivul cel mai puternic constituindu-l prezența la putere a marelui vizir Mehmed-paşa Baltagi, protectorul său, care, chiar dacă nu vroia să mazilească pe Brâncoveanu, cel puțin nu-i lăsa acestuia posibilitatea de a face rău lui Cantemir.

¹ Totuși, amândurora le era teamă, că într-o bună zi unul va reuși să aibă succes în politica de culise împotriva celuilalt.

² Dată fiind, desigur, situația forte a rivalului său, Brâncoveanu decide ca Ștefan Cantacuzino, șeful agentilor munteni de la Istanbul, să roage pe Alexandru Mavrocordat să medieze împăcarea cu Dimitrie. O dată cu prezența acestuia la tratative, demersurile ambelor părți pentru împăcare intră într-o fază nouă, decisivă, care are loc după plecarea lui Antioh la Iași, adică nu mai devreme de vara anului 1705.

³ Urmează descrierea Camilopardalului, numele însemnând, în grecește, girafă. Descrierea are două părți distincte: prima se referă la portretul fizic al

cămila ieste de mare, piielea, ca cum cu soldzi ar fi, în feliu de feliu pestriță și picată îi ieste, de unde și numele, poate fi, Cămilăpardoș i s-au alcătuit. Partea denapoi cu pântecele în sus ieste rădicată, ca cum ar fi a leului. Iară armurile și picioarele denainte, cu piept cu tot, decât cum măsura trupului ar pofti, mai sus sint rădicate. Grumadzii îi sint sulegedzi și ginggași și din trupul cel gros și măminos, de ce mărg spre cap, gâtlejul i să supție. Capul cu a cămilii să asamană, și de mare ca cum ar fi de da-ori cât a strutocamilii de Livia, ochii mierâi, în giur împregiur, ca cum ar fi cu siurmea văpsiți și pre lângă albușuri roșii, întorcându-i încoace și încolea, groznic caută. Îmbletul îi ieste de tot schimbat, și așeși tuturor dihaniilor, precum celor de uscat, așe celor de apă împotrivă, că nu-și mută pre rând picioarele, nici unul după altul le duce, ce din partea cea dreaptă, pe amândoă odată și deosebite, iară din partea stângă, câte unul și împreunate, cu îmbe părțile totdeodată clătinu-să, din loc în loc să mută, însă la mărs lesne și sprintină ieste.² Aceasta jiganie macar că dintr-amândoă monarhiile afară ieste,³ însă într-îmbe părțile la mare cinste și frică să ținea (că frica mai pe deasupra și dragostea deplin din rădăcini oarecum despărțite ieșind, la același vârv a evlaviei agiung), și aceasta pentru doaă pricini: una, căci cu toți vrăjitorii, mare și de multă vreme cunoștință având, la multe farmece a o amesteca obiciuți era (precum din învățăturile și tâlcurile hrismosurilor lor să cunoaște). A doa, căci încă de demult era aşedzată ca hrana ei pre an dintr-aceste monar-

animalului luat la propriu, iar cea de a doua, la persoana lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul.

¹ Scriitorul intitulează această parte „hirișă perigrafia (descrierea la propriu — n.ed.) Camilopardalului: n-are tâlcuire“, ceea ce înseamnă că nu trebuie să căutăm în ea vreo simbolică.

² Urmează caracterizarea lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care nu era, într-adevăr, nici muntean, nici moldovean, ci grec, numit mare dragoman al Portii Otomane, în 1673, după moartea lui Panaiotu Nikussios.

hii să să orânduiască, hrana nu atâta de multă, cât era de scumpă, căci nu carne, iar bă sau altă materie sățioasă, ce sau argint, sau aur, de multe ori și diamanturi era (căci între toate jigăniile numai acesta fără măturile diiamantului și alte pietri scumpe a amisi-tui poate). De care lucru, și ea foarte aminte lua, ca nu cumva mai mult aceste monarhii stropșindu-să și cu adese stropșiturile, mai mult slăbind și sărăcindu-să, obrocul ei cel din toate dzilele să scadză.¹ Despre tată, neamul dintr-un ostrov să trăgea, unde niște copaci să nasc, carii într-alt loc în toată lumea undeva nu să mai află. Poama copaciului aceluia nu din flori să leagă, ce din coajă cură, mai toate jigăniile o mănâncă, însă nu o îngheț, ce o amestecă. Sămânță n-are, coajă ca alalte poame n-are, ce miedzul, simburile și pelița tot într-o formă îi sint. Aceasta așe hirișă dintr-acest ostrov fiind, cu rușine ostrovan, iară cu cinste muntean a să numi și a să ținea priimia. Spre alte multe numere ce avea, singură din sine - **tvn crusmj n** mai hiriș să-i fie ș-au ales.² Iară despre maică, dzicea că din neamul pasirilor ieste, ce lucru într-adevăr nu așe să avea. Că odânaoară unul din

¹ Date semnificative cu privire la rolul nefast al acestui om în politica de culise a celor două țări românești: era foarte temut de domnii noștri datorită funcției sale importante la Poartă, care îi permitea posibilitatea de a influența pe demnitarii otomani în amestecul lor în schimbarea domniilor de la Iași și București („farmece: lucrurile Portii“). Pentru a le fi favorabil, domnii noștri (între care mai ales Brâncoveanu) aveau de aceea grija să-i acorde anual, ca un fel de taină („obroc“), daruri dintre cele mai costisitoare, care să satisfacă lăcomia nemăsurată a acestui demnitar („amistuirea diamantului: nespusa lăcomie“). Având grija ca să nu i se micșoreze cumva asemenea venituri și daruri, Mavrocordat — spune scriitorul cu malicie — era preocupat ca țările române să nu sărăcească prea tare (datorită, desigur, jafului nemilos al unor domni de genul lui Constantin Duca sau al unor boieri de felul lui Iordache Ruset).

² Pentru a înțelege datele pe care scriitorul le dă cu privire la originea lui Mavrocordat pe linie paternă, reținem: „Ostrobul carii naște copaci ca carii aiurea în lume nu să află: Hios“; „muntean: cetățean de Tarigrad“; „poama mâncată și neînghițită: Sachizul“, un alt nume pentru insula Hios. Într-adevăr,

corbi,¹ vrând pe maică-sa să ia, numai cu împreunarea unii nopți, iarăși la părinții săi o înturnase, pentru lipsa viderilor vinuind-o, care sămn de hereghie între simenția lui și până astădzi trăiește, că precum Camilopardalul, așe fiii lui așeși în tinerețe puterea viderilor slabă le ieste. Si așe, din corbi scoțind kappa, rămân hiriși orbi.² Ce pentru firea ei, acmu, destul, la cuvântul nostru să ne întoarcem.

Acesta, dară, treaba aceasta a mână luând, între Inorog și între Uleu și între alalți dulăi, carii acolea să afla, soroc pusă, ca la dzi la sălașurile ei adunându-să și dintr-îmbe părțile ce le-ar fi cu-

Alexandru Mavrocordat se trăgea, după tată, din insula Hios, din Marea Egee, insulă numită de turci Sachiz. Mai este demnă de consemnat și observația, ironică, a scriitorului, că marelui dragoman nu-i făcea plăcere să i se amintească originea sa umilă, ihotă, și că prefera să se numească țarigrădean. Fire orgolioasă și pătruns de conștiința valorii proprii, Mavrocordat prefera însă titulatura - **tvn crusmgn** (de la oracole), asemănătoare, simbolic, cu **xaporitvn** (de la secrete), pe care o purta cu adevărat.

¹ *Unul din corbi: unul din domnii muntenești (D. C.).*

Pornind de la faptul că emblema Tării Românești era corbul, Cantemir numește „*corbi*“ pe domnii acestui principat. Corbul, adică domnul muntean de care este vorba în povestea ce urmează, nu este indicat nominal.

² Urându-l pentru participarea la politica brâncovenească față de sine și fratele său, scriitorul îngroașă, cu scop ofensator, unele amănunte privind ascendența lui Alexandru Mavrocordat pe linie maternă. Astfel, mama sa, munteancă, ar fi fost repudiată de soțul său, „unul din domnii muntenești“, chiar a doua zi după nuntă, când descoperise că mireasa era lipsită de vedere, infirmitate ce s-a transmis apoi copiilor lui Alexandru, Ioan și Nicolaie. În realitate, lucrurile stau astfel: Ruxandra, mama lui Alexandru Mavrocordat, fusese într-adevăr căsătorită mai întâi cu un domn muntean, Alexandru Coconul (1623—1627), dar în urma repudierii sale de către acesta, pe temeiul că era săsie (nu oarbă!), se recăsătorește, pentru a doua oară, cu Nicolae Mavrocordat din Hios, care este tatăl Exaporitului. Se vede însă că slăbiciunea vederii, de care sufereau fiili lui — la care face aluzie scriitorul — era o moștenire ereditară din partea bunicii.

vintele ascultând, lucrurile încotro s-ar pleca să poată înțelege¹ (că amintrilea jigania aceasta în alcăturile păcilor vestită era²) și ce mai cu cuviință și mai pe drept i s-ar părea, aceia să aleagă (ce coada lăcomiei de scaiul fătăniciei nespurcată și curată a fi lucru peste putință ieste).

Deci după cuvântul dat și dzua sorocită cu toții la un loc să împreunără. Unde Camilopardalul, dintr-îmbe părțile, toate pre amănuntul dacă întrebă și toate pricinile vrăjibilor dacă întăleasă, nesăvârșită pizma Corbului și neînduplecată firea Inorogului cunoscu³ (vizita și neînduplecarea într-aceasta să deosăbăsc, că pizma merge înainte, iară neînduplecarea urmadză).

Din cele multe, Camilopardalul un cuvânt alegând, dzisă: „Corbul de pizmă părăsindu-să și Inorogul voii mele înduplecându-să, precum lucrul acesta vreo ieșire va afla socotesc. Deci cuvânt ca acesta cu hirograf întărit la mâna de-m viți da, de începerea lui-ului acestuia mă voi apuca.⁴“ La aceasta Uleul cu ochii a clipe și din grumadzi a adii începu, dulăii coada între picioare și urechile pe spinare a-și ciuli să apucă. După câtăva tăcere, cu ochii unul cătră alții, ca cei în furtușag prinși căutându-și, precum de la epitetul pasirilor pozvolenie ca aceasta să nu fie având răspunsără. Iară Inorogul, apucând cuvântul, dzisă: „A lui-ului mieu singur eu stăpân îi sint și cuvântul mieu din singură voia

¹ Exaporitul consumte să-și ia rolul de mediator al împăcării între Dimitrie și Brâncoveanu, stabilind propria sa locuință ca loc pentru tratative.

² Aluzie la faptul că Alexandru Mavrocordat fusese conducătorul delegației Portii Otomane la încheierea păcii de la Carlowitz, dintre turci și austrieci, în 1699.

³ Încă de la început, Exaporitul constată două elemente ce constituiau o piedică serioasă pentru împăcare: ura (vizita) lui Brâncoveanu pentru Cantemirești și firea neînduplecată a lui Dimitrie.

⁴ Având experiența proastă a rolului jucat la pacea de la Carlowitz, după care era să-și piardă viață datorită acuzațiilor aduse, și, de asemenea, cunoscând firea schimbătoare a lui Brâncoveanu, Mavrocordat cere un înscris delegației muntene la tratative, precum că domnul Țării Românești renunță la vechea sa ranchiușă și îi acordă lui toată puterea ca arbitru între cele două părți.

mea să ține, pre carile sau a-l da, sau a nu-l da, în singură socoteala mea rămâne. De care lucru, dzic, că orice Camilopardalul între noi drept ar giudeca, spre aceia îvoitoriu și priimitoriu sint. Dară voi ce dziceți, o, prietenilor? Au iarăși tăvălituri de cuvinte a ispiți și după vechiul vostru obiceiu cu șuvăituri vremea a vâna poftiți? De aveți ceva cu socoteală a grăi și cuvânt vrednic de ascultare a povesti, acmu în fața adunării acestiia, dziceți.“

Iar ei altă ceva a dzice nu putură, fără numai dzuă să să puie poftiră, pentru ca mintea Corbului cercând, de le va da pozvolenie ca aceasta să întrebe.¹ De această poftă a lor, firea Camilopardalului oarecum să tulbură și: „Ce poate fi răspunsul și pofta aceasta? — dzisă. Au nu-mi scrie Corbul aievea că cu mijlocul vostru orice vom alege, aceia să fie? Si precum toate a aședza și a alcătui în voia voastră au lăsat, prin câteva cărți ne însămnează? Dară acmu ce cuvinte brudii sint acestea? Si ce răspuns dziceți să mai aveți și încă de acmu înainte mintea Corbului să-i cercați? Noi în lucruri ca acestea am bătrânit, cărora ce rând și ce orânduială le-ar trebui foarte am învățat. Ce de pre cuvintele voastre vechea dzicătoare să adeverește (că cine nu va să frământe, toată dzua cerne), ce și eu fire-ași fi vrut ca bătrânețele în copilărie să mi să întoarcă, și așe, cuvinte copilărești ca acestea a asculta și la lucruri brudiești a mă uita să pociu. Iară acmu, în vîrstă carea mă aflu, nu numai a grai, ce nici a asculta cuvinte bolbăitoare nu priimăsc.“²

Acestea cuvinte ale Camilopardalului, macar că tare, nu numai urechile, ce și inimile le pătrundea, însă ei, săltătoare și nestâmpărată înima Corbului știind, cătră chip ca acela cuvânt

¹ Dimitrie se arată bucuros pentru împăcare, dar agenții munteni cer o amânare până când primesc un răspuns categoric de la Brâncoveanu în această privință.

² Pe Mavrocordat îl miră foarte mult atitudinea lipsită de inițiativă a părții muntene la tratative, din moment ce Brâncoveanu îl ruga pe el și îi acorda prin scrisori toată libertatea de a rezolva problema împăcării.

apofasisticos să dea nu îndrăzniia. Însă iarăși aceasta față a scoate mare frică avea, în ascunsul inimii aceasta țind, ca, de s-ar tâmpla cumva lucrul deplin și lăudat a nu să isprăvi, nu în Corb, ce într-altul pricina să poate muta. Și aceasta era pricina carea cu acest feliu de șuvăituri cuvintele a-și rumăga îi făcea.¹ Acestea Inorogul mai mult a să scârșni neputând suferi, dzisă: „O, prietene, Camilopardale, tusăroasă și sughițoasă răspunsurile jiganilor acestora în divă nu prinde, căci doaă pricini sint carile, uscăciunea cuvântului scornindu-le, umedzala tusei și izvorârea flegmei le înmulțește (că tot dobitocul un muget ce știe firește îl face, iară dobitocul înțelegătoriu înțelegerea pierdzind, sau tusă, sau gemere, sau alt chip de glas dobitocestesc scornește), una firea, iară alta asupreala firii. Firea, dzic, căci deosăbi de Uleu, alalți toți dulăi sint, la carii fără lătratul în gâtlej și mușcatul în gură altă nu să află. De care lucru, când vor ceva după înțelegere să grăiască, articulul glasului într-altă ceva, fără numai în lătrătură și brehăitură, să deosăbască nu pot. Așijderea alta, asupreala firii, dzic, căci neamul dulăilor când ceva năcaz, asupreală sau altă oarecare pătimire peste voie li să tâmplă, atuncea nu numai cuvântul tocmit, ce și lătratul nealcătuit uitând, de scâncitura să apucă și de schilălăitură [că ce suspinul cu lacrămile la cei în doaă picioare și fără pene (adecă la dobitoacele platonicești²), aceia scâncetura și schilălăitura la dulăi ieste]. Cătră acestea, a triia și altă pricina să adaoge s-ar putea, căriia singur eu martur neminciunos a-i fi a dzice voi îndrăzni. Carea în doaă părți să împarte, una în stăpân, iar alta în stăpânit. În stăpân, dzic, că singuri din sine stăpâni lucrului de ar fi, ori spre ce mai de folos și mai bine ar alege, spre aceia voia și cuvântul ș-ar da. În

¹ Se subliniază nestatornicia lui Brâncoveanu drept explicație a lipsei de inițiativă a aparatului de spionaj, căci în caz de eșec, nu asupra domnului Țării Românești ar fi căzut răspunderea.

² Dobitoc platonicesc: omul, dobitoc în doaă picioare (D.C.) — aluzie la definiția dată de Platon omului : ființă în două picioare și fără pene.

stăpânit, dzic, că ei supt a altora stăpâniște și voie supuși fiind, nu ce lor, ce ce celui ce-i stăpânește place, aceia le caută a dzice și a face (că când suflă stăpânul, atuncea răsuflă stăpânitul și în cuvintele slugii duhul domnului lucrează). De care lucru, socotesc că precum cea multă vreme cu acest feliu de îngăimile au trecut și spre toate răbdare neclătită am avut, așe și de acmă înainte încă puțină îngăduință să avem, ca o dzi puindu-și și aces-tea aporii a-și dezlegă să poată și cu acesta chip toată lătrătura și scâncitura sfârșitul să-și ia.^{“1}

După aceste a Inorogului cuvinte, Camilopardalul, oarece mânia potolindu-și (carea atuncea de nu și era zugrăvită, iară mai pre urmă în zugrăvită să să fie întors vremea au dovedit-o), soroc în 20 ani pusără, ca chiarul răspuns de la Corb luând, adevăratul cuvânt a-și da să poată. Așadară, într-acea dată cu atâtă voroava încheindu-să și cu toții împreună ieșind, cineși la ale sale să dusără.²

¹ Exceptând pe Ștefan Cantacuzino, Cantemir dă o explicație batjocoritoare a conduitei lipsite de inițiativă a corpului de agenți și spioni ai lui Brâncoveanu: fiind slugi în serviciul unui stăpân, ei nu au dreptul la decizie, trebuind astfel doar să execute ceea ce li se poruncește.

² Mânia lui Mavrocordat, la început sinceră, devine repede „zugrăvită“, adică ascunzând anumite interese, care îl fac să accepte cu ușurință o amânare de douăzeci de zile a tratativelor, până când agenții munteni vor primi un răspuns categoric de la domnul Țării Românești.

PARTEA A 12-ECEA

CUPRINS

Iară după ce cineși la locurile sale să întoarsără, dulăii cătră Corb carte într-acesta chip scrisără:

„Uleul și toți dulăii Corbului, stăpânului milostiv, cu plecate capete, sănătate! După ce încă de demult, după a domnului nostru poruncă, în tot chipul am nevoit, ca doară pre vrăjmașul Inorog după a noastră voie a aduce am fi putut (carii nevoiște și ceriul și pământul marturi ne sint), numai de vreme ce vrăjile nu ne-au slujit, mrejile nu l-au ținut, lațurile nu l-au oprit, seciurile nu l-au încuiat și tot feliul de măiestrii a-l domoli nu l-au putut, de mare nevoie, nu ce-am vrut, ce ce-am putut ne-au căutat a face. Și mai vârtoș de la trimisul Uleu înștiințându-ne, precum spre aceasta și voia domnului nostru să să fie plecat (că pasirile rumpătoare, când carne proaspătă a câștiga nu pot, prin stârvuri și prin împuțiciuni foamea a-și domoli obiciuite sint). De care lucru noi vădzing că din dizi în dizi a norocului nostru căldură să răcește și oarecum a impotrivnicului să încăldzește, am socotit ca să nu aşteptăm până de tot răceala ei ne va cuprinde și toate mădularele ne amurți, ce cu un ceas mai înainte, cu blândețe priimind-o, împotrivă să nu-i stăm (că norocul plecare, iară nu asprime priimește). Așijderea, de multe ori s-au vădzuț (că trestiia, după vânt plecându-să, să îndoiește și iarăși să scoală, iară bradul, împotrivă puindu-să, din rădăcină să prăvălește, cu a căruia răsturnare, cele de prin pregiur mlădițe și zmicele, stropșindu-să, cu pământul să amestecă). De care lucru, cu tot sfatul împreună pre Camilopardalul am rugat ca, în mijlocul nostru puindu-să, cea dorită pace între domnul nostru și între

vrăjimașul Inorog să alcătuiască. Ce Camilopardalul, macar că osteneala aceasta a priimi s-au arătat, însă de la noi hirograf ca acela au cerșut, carile alegerea lui, oricum ar fi, să întărească și să adeverească. Ce noi, pozvolenie ca aceasta de la domnul nostru neavând, altăceva mai mult a-i răspunde n-am avut, fără numai cât soroc am cerșut, ca pentru acestea domnului nostru în știre să facem. Deci acmu, iată, până în 20 ani soroc avem, în carii după pofta și plăcerea domnului nostru aievea răspuns să avem ne rugăm. Iară noi în toată slujba gata și neobosiți vom fi.^{“1}

La aceasta a dulăilor scrisoare, Corbul într-acesta chip răspunsă:

„Cu mila a cereascului Vultur, Corbul, mai-marele epitrop a monarhiei tuturor pasirilor, Uleului și dulăilor, carii în munți să află, sănătate! Cartea carea ne-ați scris am luat-o, celea ce ne scrieți, înțeles-am. La carile mai mult altăceva a vă răspunde nu avem, fără cât, iată că, având aicea lângă noi pre Biholul de Cina, cum mai curând într-acea parte îl trimasăm, căruia toată plinirea puterii i-am dat, ca și el împreună cu prietenul nostru, Camilopardalul, orice mai de folosul nostru ar cunoaște, aceia să facă^{“2} (Biholul de Cina la trup ieste negru, la cap alb, la picioare pag, la coamă comos, ca caii de Schitiia, la isteciune din vulpe nu rămânea. Iară hirișia cea mai chiară îi ieste totdeauna a răgi și nepărăsit a mugi).^{“3}“

¹ Agenții munteni de la Istanbul scriu lui Brâncoveanu că, pentru bunul mers al trativelor, Mavrocordat cere o dovadă de împuternicire ca arbitru al situației.

² *Biholul de Cina: patriarhul Ierusalimului (D.C.)*.

Patriarh al Ierusalimului era Dositei Nottara (1699—1707), unchiul lui Hrisant. Brâncoveanu răspunde agenților de la Istanbul că le trimite pe Dositei ca împuternicit al său la tratativele de împăcare, acesta urmând să-și conjughe misiunea cu aceea a lui Mavrocordat.

³ *Trup negru: rasa, portul; picioare page: cu călțunii peste mestii; cap alb: batrân (D.C.)*.

Cantemir, care îl ura pentru incorectitudinea acestuia față de tatăl său, ne transmite, în *Istoria ieroglifică*, un portret caricatural al lui Dositei: îmbrăcat în

Deci după sosirea Biholului, la lăcașul Camilopardalului, iarăși de iznoavă adunare mare să făcu¹, unde Camilopardalul un prolog ca acesta făcu: „Duhurile a toată jiganie, o, prijetinilor, în doaă chipuri fac clătirea lor: una iute și netocmită, care naște vrajba și mânia, iară alta moale și tocmită, carea lineștea începând, dragostea între dâNSELE-și scornește, înmulțește și netulburată o păzește. Așijderea, de multe ori dintr-acea iute și netocmită a duhurilor răpegiune, muritorii, răpiți fiind, din carile ca dintr-o ametală trezindu-să, și ca dintr-un spăriat și tulburat vis deștepându-se, spre odihnă și linește a să întoarce să nevoiesc, ca celor obosite și oarecum înădușite duhuri odihnă și răpaos să dea. De care lucru, în clătiri ca acestea mai cu de-adins doaă sint de socomit: una, că țenchiul odihnii carile, unde și când va să fie mai denainte și așeși din începutul clătirii să-l însămnădeze. Alta, că, până la însămnatul țenchiu va sosi, macar cum cevași lenevirii loc să nu dea, ce toate mijlocele și împregiurstările foarte cu mare osirdie să să păzască și dintr-îmbe părțile să să păzască. Că duhurile muritorilor asemenea sint vânturilor clătitului aier, carile și plăcut, și împotrivă a sufla pot. Inimile corăbii<i> pre neșătătoare lucrurile tâmplărilor ca pre umerile mărilor plutesc, sfârșitul lucrurilor liman, întrarea la liman, aflarea lineștii și scăparea din furtună ieste. Deci precum adese s-au vădut că cu nepaza cârmaciului și cu lenevirea corăbierilor, acmu în sinul limanului intrați fiind, aceia pat, de carea între groznice undele valurilor au scăpat. Într-acesta chip și lucrurile voastre, ca un vas de multe valuri și din multe părți izbit și strânciunat, acmu la

mod obișnuit cu o rasă neagră, cu păr bogat ca o coamă de cal și încălțat cu ciorapi albi, bătrânlul patriarch, viclean ca o vulpe, tot timpul rage și mugește. Dositei, aflat în relații foarte bune cu Brâncoveanu, care i-a tipărit niște scrieri, a fost o figură culturală impresionantă a vremii și un fervent apărător al ortodoxismului împotriva ofensivei catolicismului și protestanismului.

¹ După sosirea lui Dositei la Istanbul, se reiau tratativele de împăcare, tot în locuința lui Mavrocordat.

limanul adăpostirii și la lineștea odihnirii să fie agiuns socotesc. Cea mai multă primejdie, precum să vede, au trecut. Rămas-au acmu ca în adăpost, pentru paza vivorului, fierul să să arunce, pândzele să să învălească, funele să să întărească și vasul, cu nerumpe odgoane, la margine legându-să, să să sprijenească, ca nu cândailea, despre uscat vivorul duhurilor fără veste scornindu-să, iarăși mările odată călătorite și valurile mai denainte trecute a le poftori să silească, unde de nu cea de tot prăpădenie, însă cea mai rea decât cea dintâi primejdie, poate să să tâmple.

Iată, deoparte, Inorogul singur cărmaciu, singur vasul voii sale încotro ar pofti a-l porni știe și poate, carile, în liman întrând, cu ce odgon și la ce stâncă vasul s-ar lega, singur din sine voii și alegerii noastre au lăsat. Deci despre aceasta parte fără prepus sint că în adăpostul odhnii vasul inimii sale, fără nici o primejdie, cu groase odgoane, cu tari funi și la credincioase locuri să va lega, unde, neclătit rămâind, vivor cât de repede, furtună cât de mare și holbură cât de năprasnă a-l mai urni nu va putea (că mai pre lesne ieste vântului o mie de odgoane a rumpe și o mie de fiară a smulge, decât sufletului cinstei purtătoriu din cuvântul dat a să întoarce). Acmu, dară, lucrul rămâne că, de vreme ce vasul Corbului prin epitropie ieste să să chivernisască, carile dintre voi ar fi acela carile voie slobodă și toată puterea să aibă ca la locul ce vom cunoaște noi că-i mai de credință, cu funea carea vom dzice că-i mai tare și cu fierul carile vom pricepe că-i mai de nedejde, acolo și cu acelea să să lege și să să priponească. Deci carile epitropia navarhului ar avea să mi să arete, ca cu acela cuvintele obștindu-mi, celea ce spre sfârșitul lucrului ar căuta să vorovască.^{“1}

La aceste a Camilopardalului cuvinte, Uleul arăta precum lui

¹ Mavrocordat ia primul cuvântul, ținând un discurs retoric, după moda vremii, despre rolul binefăcător al păcii în relațiile interumane, evidentând inițiativa și sinceritatea lui Dimitrie la aceste tratative și subliniind primejdile la care s-ar expune cei doi rivali prin continuarea politicii de intrigă și învrăjire.

nu numai piiedecele în picioare, ce și gârlița în grumadzi i s-au pus, de vreme ce Corbul scrie precum tot lucrul pre sama Biholului au lăsat. Dulăii acmu nici lătra, nici scância, ce ca cei ce mușcă pe furiș, numai din semne să cuciriia, să mușce locul mâna nu le da, să latre iarăși socotia că adese și de multe ori lătrând, acmu a tuturor urechile de lătrăturile lor să să fie deprins (că minciuna adese grăită și adevarul grăit în minciună îl preface).

Aceștea tăcând, Biholul într-acesta chip a răgi începu: „Între noi cineva, o, Camilopardale, hiriș și cu deplină putere epitrop Corbului nu ieste, nici cineva pozvolenie ca aceia are, carile ce ar lega să fie legat și ce ardezlegă, să fie dezlegat, fără numai a îmbe părților poftă ascultând, cuvintelor giudecători, dreptății alegători și asupra celui de obște folos sfătuitorii și îndemnători să fim. Nici așă socoti cu cale a fi lucrul acesta supt silogismurile aristotelești și sentențiile platonicești să cadză, nici până într-atâta de adânc scociorât ar trebui, ce numai inimile acmu plecate cu un chip mai preiușor să le alcătuim (că funele socoteli mai mult decât ce vremea poftea, întindzându-să, și destindzându-să, din socoteală, socoteală naște și din cuvânt, cuvânt izbucnește, și așă, cele vechi trecând, altele noaă, ca în roată, să întorc). Ce de ieste lucrul vrăjbii în pace să să savârșască, ei în de iei voroavele și poftile să-și arete, iară noi, cele cu cuviință din cele cu necuviință alegând, după dreptate să giudecăm. Spre carea, de vor vrea a să odihni, bine, iară de nu, voia lor în mâna lor ieste și precum le va fi poftă, așă facă.”¹

Camilopardalul, cunoscând că socoteala Biholului spulbărat, iar nu întemeiat lucru ieste să facă (căci răutatea Corbului pocăință nu știe), foarte să mânie și într-acesta chip răspunsă: „De vreme ce socoteala lor au fost, o, prietene, pentru ca numai între

¹ Adoptând o atitudine neangajantă, Dositei propune ca cei doi împuterniciți, adică el și Mavrocordat, să nu se amestecă prea mult în acest conflict, urmând ca împăcarea să fie mai ales rezultatul efortului celor două părți venite la tratative.

dânșii să să vorovască, alt loc de împreunare să-și fie căutat. Iară de au fost (precum Corbul, scriindu-ne, să roagă) lucrul acesta, cu mijlocia noastră să să caute, chipul al triilea, adeca adevărat epitropul Corbului, de față a fi ar fi trebuit, carile noi ce vom giudeca, ca cum singur Corbul ar fi, sau astădzi priimitoriu, sau astădzi nepriimitoriu giudecății noastre să să arete. Ce acmu aievea ieste că și aceasta ispite sint și apă în piă bătută. Însă ispită ca aceasta printr-un alt chip, lor asemenea, iar nu prin mine, să o facă, căci nu mai puțin pentru a altora decât pentru a mea cinstă port grijă, și inima carea voia în mâna mea ș-au pus, precum pentru a mea, aşe pentru a lui, a sta mi să cade.“ Si aşe, Camilopardalul, de mânie aprins, sculându-să, dintre Tânărăii ieși.¹

Iară după ieșirea Camilopardalului din adunare, cu toții tulburată firea-i vădzind, într-o întristare cu tăcere amestecată întrără. Si mai vârtos Inorogul cunoscând că din toate părțile și în voroavă, și în faptă vicleșugul nu lipsia, ales că Corbul, macar că toată pozvolenia Biholului dedese, însă Biholul, nestătătoare socoteala Corbului știind, supt darea cuvântului să să lege nu vrea. Dulăii, aşeși din-ceput, spre isprăvirea lucrului cu piatra la deal siliia, de vreme ce toată cinstea și agonosita lor în vânători și vrăjiturii ca acela să sprijenii.

Uleul, macar că într-adevăr spre săvârșirea lucrului tare năzuia, însă slujba aceasta supt titlul numelui lui plineala să ia poftiia, care lucru vădzind că Corbul Biholului l-au orânduit, oarecum căldura cu răceala amesteca și, precum la Tânărul vreo putere nu ieste dzicând, tot lucrul asupra Biholului arunca. Camilopardalul, aşijderea, singur numai schiptrul giudecătoriei nedejdind, apoi pre Bihol giudecătoriu, iar nu epitrop a să numi

¹ Mavrocordat, ascultând intervenția nesinceră a lui Dositei și dorind ca să fie el singur arbitru în aceste tratative, se înfurie și invită pe cele două părți să-și continue con vorbirile în altă parte, dacă nu au într-addevăr nevoie de mediator.

audzind, pricini, macar că adevărate, însă nu fără venin amestecate, arunca și lucrul oarecum mai greu decât era a-l arăta siliia.¹

Inorogul a tuturor, precum cuvintele, așe chipurile bine socotind, de pre semnele ce la ivală videa, adevărat cunoștea că toată greuimea lucrului nu atâta în sine, pre cât în lăcomia titlului giudecătoriei rămăsesese. De care lucru, într-acesta chip le vorovi: „Această a noastră vrajbă nu proaspătă, ce precum am dzice de veche acmu împuțită ieste, pre carea încă de la părinți, ca datoria, rea moștenire preste voie și ca cu mâinile ciunte am apucat-o. Aceasta, dară, atâtea rădăcini în toate părțile, în lat, lung și adânc aruncate având, nu ieste cu divă, de să arată așe de cu greu a să dezrădăcina (că vrajba neprietinii ca piatra cu var lucrată până în 40 de ani tot fierbe). Ce cât despre a mea parte ar fi, precum pururea și în răbdare și în aşteptare gata am fost, și de acmu înainte încă câtăva vreme loc îngăduinții a da nu mă voi feri. Si pentru ca pricina rămânerii vrăjbii eu a fi să nu mă arăt, încă un sfat am a vă sfătui, pre carile, audzindu-l, de va fi plăcut, noi în de noi lucrul la săvârșit a duce să putem socotesc. Iară de nu, fietecarile la punctul său cel dintâi a să întoarce cu voia sa să slujește. Sfatul mieu, dară, ieste acesta: întâiași dată Camilopardalului pentru ostenința carea până acmu în treaba noastră au făcut, precum să cade, mulțemită prietenește să-i facem. După aceasta, la alt loc undeva, de iznoavă să ne împreunăm, unde ce cu nevoie și ce pre lesne în lucrurile noastre ar fi să înțelegem. De cii, carile mai aspre ar rămânea, de

¹ Scriitorul își dădea seama de ce tratativele de pace băteau pasul pe loc: Alexandru Mavrocordat era supărăt că nu i se acordase în exclusivitate funcția de arbitru. Ștefan Cantacuzino, care, după Dimitrie, înclina cel mai mult spre pace, se simtea, de asemenea jignit, fiindcă nu i se acordase lui acest rol. Dositei, investit de Brâncoveanu cu această responsabilitate, se ferea să-și ia în serios sarcina de onoare, cunoscând prea bine firea schimbătoare a domnului Țării Românești, în timp ce agenții și spioni munteni nu erau interesați nicidecum spre împăcare, vrajba și intriga constituind rațiunea lor de a fi.

acelea pre Camilopardal să îñstiinþăm, ca cu mijlocirea și socoteala lui și acelea aşedzindu-să, ca pre un martur și ïntăritoriu aşezdimânturilor noastre să-l punem¹.

Sfatul acesta Uleului plăcu, Biholul nu-l lepădă, dulăii încă pentru bunătatea sfatului cu capetele plecând sămnul primirii arătară. Ce nice sfatul Inorogului de îngemânarea gândului lipșit era, întâi că, vădzind Inorogul pre Camilopardal precum asupra celorlalți oarecum s-au mâniat, ca și mai mult asupră-le să-l pornească siliia, ca doară pentru mâniie, ar uita lăcomia și în fierbânteala singelui cuvântul dreptății ar grăi² (că nu puþin prepus era ca nu cumva cu aceasta pricină obrocul Camilopadalului de la Corb să să fie adaos, care lucru s-au și tâmplat, precum mai gios să va dzice). A doa, ca doară ar putea cunoaște la ce săvârșit bate a lor socoteală, ce ar avea de la dânsul să ceară și în ce feliu ar pofti să să aşedze acea neîncălzită între dânsii răceală³.

Așadară, cu toþii împreună sculându-să, a doa dzi într-alt loc să împreună, unde întâi Uleul într-acesta chip voroavă făcu: „Eu, o, prietenilor, unde nedejduiam că mai mult folos și agiutorinþ spre a lucrului isprăvire vom avea, acolea semne împotrivnice și cuvinte cu zgrăbunþi de gheată amestecate vădzuiu (însă pentru aceasta, într-această dată mai mult voroavă a face nu pociu). De care lucru, după a Inorogului întreagă sfătuire, ale

¹ Preocupat în modul cel mai sincer să încheie pace, Dimitrie consiliază pe participanþi să ofere daruri lui Mavrocordat pentru „osteninþă“ și propune să se continue tratativele fără acesta în altă parte, urmând ca Exaporitul să arbitreze numai în chestiunile mai grele.

² Mizând pe supărarea lui Mavrocordat împotriva părþii muntene, Dimitrie speră ca acesta, sub impulsul furiei, să-i facă lui dreptate, fără să mai fie nevoie de a-l răsplăti bâneþte.

³ În realitate, după cum își da seama și scriitorul, supărarea Exaporitului era simulată, prilej pentru el de a i se mări „obrocul“, adică darurile periodice din partea lui Brâncoveanu.

altora în chip de prorocii paradigmatici încă o parte lăsind, acmu între noi cu line suflete și împăcate inimi, ce greu și ce iușor înainte ne-ar ieși, cu osirdie să cercăm, ca așe, după a lucrului trebuință, într-o parte lăsindu-ne, spre ce cinsteș și cu cuviință ar fi să ne alcătuim.“

Atuncea, Inorogul, vădziecind că boldurile Uleului în piilea Camilopardalului împung, dzisă: „Eu încă, o, prietene, mult m-am mierat că chipul pre carile singuri voi de cinsti și de drept l-ați ales, acela acmu între miiere amestecă fiere, și foarte rău îmi pare, căci pricina mai dintr-adânc a cunoaște nu pociu (că pricina cunoscută fiind, oricât de aspră ar fi, vreun leac spre netedzirea ei să nu să afle nu poate).“

Biholul dzisă: „(Ucenicii Epithimiei supt dascalul Pleonexiei să supun¹), ce acmu vremea acestor provlimate nefiind, la ale noastre enthimemate să ne întoarcem. Inorogul într-o parte, Corbul într-altă parte trage, iară dreptatea pre calea sa va merge. Ce acmu întâi trebuie să știm pofta Inorogului de la Corb, ce și carea ar fi.“²

Inorogul dzisă: „Eu, o, prietenilor, ceva greu și fără cale de la Corb nu poftesc, fără numai el singur în sine socotindu-să, ce va afla strâmb să îndreptedze, și ce dreptatea poftește, să poftească și să învoiască.¹ Acmu, dară, asemenea și eu a ști așa pofti de la mine Corbul ce ar cere.“

¹ Aluzie la faptul că supărarea lui Mavrocordat era simulată, acesta aşteptând să fie plătit pentru serviciul cerut. Comportarea înaltului demnitar stârnise și dezaprobaarea lui Ștefan Cantacuzino și a lui Dimitrie Cantemir, nu numai a lui Dositei.

² Plecarea lui Alexandru Mavrocordat constituie prilejul ca Dositei să-și ia asupra sa rolul de arbitru al tratativelor de împăcare, rol cu care și fusese investit de Brâncoveanu. Cunoscând bine dedesupturile acestui conflict, el întreabă pe Dimitrie care îi erau pretențiile ca să se ajungă la împăcare.

³ Este interesantă pretenția de principiu pe care o ridică Dimitrie: el nu dorea ceva ce ar fi fost nedrept, ci numai înlăturarea abuzurilor comise asupra sa de către Brâncoveanu.

Uleul dzisă: „Corbul de la tine altăceva nu poftește, fără numai prieteșug și dragoste adevărată.”¹

Inorogul răspunsă: „De vreme ce el prieteșug și dragoste adevărată poftește, iată că și lui ca aceleași a ne da i să cade (că toată pofta bună cu binele cătră altul a să obști poftește). Însă de pre ce vom într-adevărat a cunoaște putea, că unul cătră altul aceeași cerere și dare plinește (că voile de bine voitoare din cuvânt încep și fără zăbavă în faptă sfârșesc). Deci, cât despre a mea parte ar fi, părăsind vrăjmășia neprietinii, îndată toată giuruința și plinesc (că nici mai mult ceva Corbul de la mine are a pofti). Care lucru, Corbului deplin a-i sluji nu poate, de vreme ce eu, deosăbi de aceasta, asupra lui și alt feliu de dreptate precum să fiu având în toată lumea știut ieste. De care lucru, atunci numai să va dovedi precum adevărat din vrăjmășie întorcându-să, spre dragoste să fie purces, când strâmbătatea lăsind, dreptatea a lucra va începe. Așjderea, împotrivă lucrul ieste de socotit, că Corbului despre mine pace dându-i-să, îndată toată odihna își agonisește, carea la mine nu ieste așe, căci sint și altele carile neodihna îmi pricinesc, și acelea toate de nu să vor spre odihnă alcătui, nici eu de tot a mă aședza și a mă odihni pociu (că prieteșugul adevărat ieste de bunăvoie închisoarea sufletului în trupul strein și pătimirile streine ca pre ale sale a le suferi). Însă nici cu socoteala întreagă să poate numi acela carile, focul ațițind, cu ochii în fum să stea, că macar că focul spre trebuință să ațিযă, însă mai denainte a socoti trebuie ca fumului loc de răzsuflare dându-să, celuia ce-l aprinde înădușală să nu facă. Deci de vă ieste socoteala ca aceasta dragoste deplină și adevărată să să facă, întâi toate peristasele să să cerce și

¹ Ștefan Cantacuzino ocoblește în mod voit fondul lucrurilor, declarând că domnul Țării Românești se mulțumește cu o amicitie sinceră din partea lui Dimitrie.

aflându-să precum să cade să să aşedze şi aşedzindu-să cinsteş să să păzască.¹

Biholul dzisă: „Ce şi carile pot fi acele ţircumstanţii?”

Inorogul dzisă: „După a mea socoteala, sint acestea:

Întâi: împuştite ranele vrăjmăşiii, cu mehlemul adevărarei dragoşe ungându-să, să să tămăduiască şi toate asuprelele dintr-îmbe părţiile, ca cum nici n-ar fi fost, să nu să mai pomenească (că pomenirea asuprelelor înnoiesc şi ijdarăsc neprietinii).

A doa: pentru cele viitoare lovituri bună pază, ca de vor şi vini, a lovi să nu poată, iară de vor şi lovi, a răni putere să nu aibă (că ce s-au tâmplat o dată, să poate tâmpla şi de altă dată).

A triia: vrăjmăşia nu numai din gură să să părăsască, ce deodată cu cuvântul şi ciniile răutăţii din mâni să să lepede, ispitele să să părăsască, uşile şi ferestrele simţirilor, despre tot aburul şi vântul tulburării astupându-să, tare să să păzască, ca nu cândai nepriimitorii bunului acestuia lucru, vreme şi loc aflând, în casa lineştii oaspele tulburării să poată băga (că vântul răutăţii şi a vicleşugului atâtă de supţiire ieste, cât nu numai prin găuricea urechii destupate, ce şi prin inima supt lăcata socotelii încuiată a răzbate poate).

A patra şi cea mai de treabă ieste ca toată dreptatea să să plinească, pentru ca nu cumva, unul despre altul în pagubă rămâind, mosorâtura aceii lovituri durerile vechi în minte să aducă (că paguba avuţii la muritori din rădăcina sufletului a fi să socoteşte, pentru aceia, precum avereia din suflet să fie să dzice şi la cei mai mulţi aşe să crede). Deci cu bună osirdie să căutăm trebuie, ca cine supt pagubă ieste şi carile pricina aceii pagubiri să fie fost să aflăm, de ciia, cu cumpăna dreptăţii cumpăndu-să, fietecăruia partea ce i s-ar cădea, dreaptă împăr-

¹ Sesizând lipsa de bunăvoiinţă a părţii muntene, Dimitrie ripostează, că în timp ce Brâncoveanu se poate mulţumi cu pacea oferită, el, Dimitrie, a fost în acest timp păgubit, situaţie ce obligă la o atentă analiză a chestiunii în cadrul tratativelor.

țală să i să facă. Nici dzic, o, prijetinilor, pagube ca acela să să pomenească, carile unul în pizma altuia pre la vrăjitori și pre la vânători ar fi pierdut, ce ca celea carile tirănește streinele prădând, ca cum ale sale ar fi, le ține și fără nici o pravilă a dreptății le stăpânește.¹

Uleul dzisă: „Adevărat că precum în multe dreptate ai și noaă și altora știut ieste. Însă am pofti ca și acmu de la tine să aud-zim, ce ar fi acea dreptate și cum s-ar putea plini?“

Inorogul dzisă:

„Întâi: birlogul carile de moșie ne ieste și până acmu de câteva ori Corbul tirănește cu siloghismurile sale, unora și altora l-au dat, de acmu înainte aceasta să nu mai adaogă a face.²

A doa: în monarhia dobitoacelor pasirile amestec să nu aibă, nici pliscul Corbului de piielea Boului să să mai atingă.³

A triia: toate cuiburile Corbului, carile mai denainte de acesta epitrop pasirilor au fost, Corbul de acmu într-însele nici să să oaă, nici pui să scoată, nici altor pasiri să le dea, ce după dreptate, puilor Corbului carii săraci de părinte au rămas, înapoi să să întoarcă.⁴

¹ În timp ce primele trei puncte prevedea posibilitățile de principiu pentru evitarea unor noi conflicte, punctul al patrulea, cel mai important, cere ca Brâncoveanu să repare nedreptatea, adică să dea înapoi ceea ce stăpânește cu silnicie, făcând „dreaptă împărțeală“. Este vorba de reîmpărțirea moștenirii lui Șerban Cantacuzino, fostul domn al Țarii Românești (1678-1688).

² Considerând domnia Moldovei ca un drept „de moșie“ al familiei Cantemir, Dimitrie cere ca Brâncoveanu să nu se mai amestice în viața politică a acestui principat, numind sau mazilind pe domni după bunul său plac.

³ *Clonțul Corbului: bântuiala, zavistia lui (D. C.).*

Această prevedere seamănă cu cea dintâi, Dimitrie mai făcând în plus precizarea de detaliu, ca ura domnului muntean („pliscul Corbului“) să nu se mai îndrepte împotriva nici unui moldovean, fie el domn sau boier.

⁴ *Corbul carile mai denainte de acesta epitrop pasirilor au fost: Șerban Vodă, adică Șerban Cantacuzino, unchi al lui Brâncoveanu și socru al lui Dimitrie, căsătorit cu fiica sa, Casandra; cuiburile: satele, adică moșiile acestui domn, iar „puii“ sunt „fiorii, născuți“, copiii lui Șerban. Acest punct prevede deci ca*

A patra: penele, aripile și toți fulgii și tuleiele Corbului trecut, Corbul de acmu între penele sale să nu le amestece, ce moștenitorilor înapoi să le dea. Căci penele Corbului trecut dintr-acestui de acmu foarte bine să cunosc, că aceluia sint cu doaă fețe, pe de o parte negre ca a Corbului, iar pe alta pestrițe ca de pajoră și sure ca de vultur.¹

Acestea, dară, Corbul cu fapta plinind, o, prietenilor, precum spre adevarata dragoste s-au întors voi putea cunoaște. Iară amintrile, macar cum a mă încredința nu voi putea (că giuruințele cuvintelor fără plineala lucrurilor, ca oaăle fără plod și ca să-mințele fără roadă sint).“

Biholul, macar că toată puterea și pozvolenia epitropiei avea, însă pentru neîncredințarea în lesne a să muta socoteala Corbului, din sine asupra lucrului apofasin să facă nu îndrăzniia. De care lucru, vremea cumpărând (că Biholul precum la căldură, așe la frig din fire nesuferitoriu ieste), într-acesta chip răspunsă: „Toate poftele tale drepte și pe cale sint, și așe, s-ar cădea ca toată dreptatea să să plinească. Însă pentru tuleile Corbului trecut din gura Corbului acestuia, cu giurământ asupra numelui Vulturnului ceresc am audzit, precum nici vreodata să nu le fie luat, nici acmu la dânsul să să afle. De carea, macar că cu toții bine știm că adevarul nu grăiește, însă noi ca prietini a îmbe părților nevoitori vom fi, ca nici el de minciună să să rușinedze, nici dreptatea ta acoperită și călcată să rămâie. Și de vreme ce poftele

Brâncoveanu să înapoieze urmașilor fostului domn moșiile și satele pe care le răpise. Un moștenitor al unei părți a moșiilor reclamate era și Dimitrie în calitate de ginere (pe acest temei pretinsese și domnia Țării Românești).

¹ *Penele, aripile, fulgii: banii și alaltă avuții, iar tuleiele: lei bătuți, bani 120 (D. C.).*

Pretențiile lui Cantemir mai cuprind și prevederea ca Brâncoveanu să înapoieze urmașilor și avereia bănească a lui Șerban. Rezultă că, cel puțin într-o anumită măsură, conflictul dintre Cantemir și Brâncoveanu era un banal litigiu de familie.

ce sint acmu cum să cade am înțeles și lucrul până la atâta au sosit, încă puțină vreme îngăduitoriu să fii cu toții te poftim și acestea toate de nu să vor face, încă mai cu multul decât ai poftit, atuncea amăgeala despre mine să o ții.¹

Așadară, cu atâta cuvintele și voroavele între dânsii puindu-se și cu lucrul a le săvârși rămâind, cineși la ale sale să dusăra. Iară Biholul cătră Corb carte într-acesta chip scrisă:

„Biholul Cinei, Corbului Dealurilor, sănătate! Pentru pricina între tine și între Inorog, pre carea ca să o caut și să o isprăvăsc tare m-ai rugat și în ori în ce chip o voi alege, așe să și fac, voie slobodă mi-ai dat, iată, cu puține cuvinte vei ști că lucrul la aceasta au vinit, ori din tuleiele Corbului trecut, ori dintr-ale tale în tot anul Inorogului patru mii de tuleie să dai, adeca în toate trii lunele câte o mie, și tuleiele să nu fie negre de pe spate, ce albe, de pre supt pântece zmulte.² Din toate cuiburile, câte Corbul trecut au avut și acmu în monarhia pasirilor să află, a triia parte în puterea și oblađuirea Inorogului să să dea, căci acestora adevărat și drept moștenitoriu a fi să cade.³ Apoi, pre piielea Bou lui clonțul tău să nu mai îmble, nici în monarhia dobitoacelor

¹ Deși avea depline puteri, Dositei nu îndrăznește să hotărască în ceea ce privește pretențiile lui Dimitrie și ca atare propune să amâne tratativele până când va primi un răspuns de la domnul muntean. Având grija să nu supere părțile venite la împăcare, el dă dreptate ginerelui lui Șerban-Vodă, dar ține să precizeze că, după câte știe el, Brâncoveanu neagă că și-ar fi însușit banii predecesorului său.

² În scrisoarea trimisă la București, Dositei propune ca Brâncoveanu să înapoieze lui Dimitrie partea de bani ce i se cuvenea din moștenirea lui Șerban Cantacuzino sub forma unei rente anuale de patru mii de taleri de argint, urmând ca suma anuală să fie împărtită în câte o mie de taleri trimestrial.

³ Dimitrie mai pretindea ca Brâncoveanu să-i înapoieze a treia parte din satele și moșile lui Șerban Cantacuzino, deși acesta avea cinci copii. Pentru a înțelege lucrurile, facem precizarea că două fete nu aveau drept la moștenire: Maria, soția unui trădător, Constantin Bălaceanu (mort în lupta de la Zărnesti, în 1691) și Bălașa, nemăritată.

să te măi amesteci. Acestea noi am ales (macar că cu toții știm că mai multă și mai mare parte dreptatea lui ar pofti). Aceasta de folosul obștii și de odihna ta a fi sfătuim. Deci într-acesta chip cu dânsul prieteșugul a legă de vii vrea, chiar și adeverat, spre întăritura aședzimântului răspuns să ne dai, ca, împreună cu Camilopardalul și cu alții ai tăi carii aicea să află, cuvânt stătătoriu să dăm și să luăm. Și altă mai mult lucrul a cerca și a zbate nu mai ispiti (că leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește).¹

Corbul, de acestea înțelegând, cum mai curând înapoi răspuns ca acesta trimasă: „Pentru câte mi-ai scris, foarte bine am înțeles. Deci vii ști că acestea toate, cu toată inima priimindu-le, le întăresc și le adeveresc și, după al vostru aședzimânt, cu fapta a le plini nevoitorii vom fi. Numai și eu aceasta deosăbit poftesc, ca tuleiele carile pre an voi da, nu supt numele dării, ce supt chipul darului să fie. Pentru cuiburi, aşijderea, vreo scrisoare la mijloc să nu să facă, pentru ca să nu să întăleagă că doără vreodânăoară supt mâna noastră fiind, acmu de supt mâna noastră au ieșit.”⁴

Ca acestea Corbul și cătră Camilopardal scrisă și pre amândoi tare îi ruga ca, foarte nevoitorii fiind, să nu cumva lucrul neisprăvit să rămâie, pentru carea har și mare prieteșug de la dânsii va cunoaște, a căruia multămită și răsplătire fără zăbavă și pre larg o va face.

Răspuns ca acesta Biholul luând, împreună cu Uleul la Camilopardal să dusără, pre carile, în multe feluri rugându-l (căci precum mai sus s-au pomenit, la adunarea dintâi mâniindu-să, de lucru mai să părăsisă), îl poftiia ca pre Inorog să poftească și

¹ Brâncoveanu recunoaște justitia pretențiilor lui Dimitrie; îi restituie banii ceruți, dar nu din obligație, ci ca dar, iar în privința moșilor, le va da și pe acestea înapoi, însă nu printr-un act scris, pentru a nu se considera că ar fi fost vreodată în mâna lui.

să-l îndemne ca celea că la mijloc să pun să priimască. Deci Camilopardalul, de o parte adaogerea obrocului vădzind (căci aceasta încă de demult i să giuruisă), iară de altă parte, plecată rugămintea lor înduplecându-l, pre Inorog la sine chemând, întâi pre taină, iar apoi și la ivală, cu multe chipuri și tropuri ritoricești pacea läudă, iară vrajba huli (că ritorii mai multă materie de dzis decât în lauda păcii și în hula vrăjbii a afla nu pot), apoi inima Inorogului cu alte feliuri de dulci voroave și giuruințe a domoli începu, până mai pre urmă, la deschiderea cuvântului viind, Corbul din mândriia lui la cât s-au lăsat îi spunea și precum atâtă dare pre an să dea priimește îi dzicea. Așijderea, crescând dragostea, precum și darurile vor crește îi giurua. „De ciia, de socotești, dzice, căci sint prijetin, cuvântul și sfatul prijetinului tău ascultând, acestea de această dată de la Corb, priimește. Acestea făcând, pare-mi-să că nu vii greși.“

Așadară, de o parte Camilopardalul, de alta Biholul și cu Uleul îl ruga. Inorogul încă, pre o parte, de viață primejdioasă supărat și săturat fiind, iar pre altă parte, îndemnarea și pofta prietenilor a călca neputând, pre pomenitele condiții aşedzimântul păcii priimi.¹

După aceia, cu toții de acolea sculându-să, iarăși la lăcașul Bivolului să dusăra, unde toți dulăii, ogarii, coteii, împreună cu Uleul adunându-să, pre cinstea numelui și pre credința cuvântului legământul păcii aședzară (căci pre numele Vulturului ceresc să legă amândoi nu priimiră) (de vreme ce cine a sa cinste nu păzește, a celor cerești de abia va cunoaște). Apoi cu toții sculându-să, cu capetele plecate, copitele² Inorogului săruta. Ino-

¹ În urma scrisorii lui Brâncoveanu, care conținea și indicația de a se ajunge neapărat la o împăcare, Dositei și Ștefan Cantacuzino merg la Exaporit, pe care îl roagă să mijlocească împăcarea cu Dimitrie, ceea ce acesta consimte, fiind „saturat“ „de viață primejdioasă“.

² Copita: mâna (D.C.)

rogul încăși îmbrățâșându-i, precum i-ar săruta și sămn de pace le-ar arăta, cu cinste îi priimia.

Și așe, într-acesta chip vrajba de 1.700 de ani între Corb și între Inorog sfârșitul își luă.¹

Iară toată cuprinderea istoriei aceștia aceasta ieste:² că Vulturnul și Leul de puternici împărați vrând să să slăvască, muștele îi batgiocură³, Vidra cu neștiință în fericire petrecând, cu sfatul, fără vreme, cine să fie o pricepură și dintr-amândoaa monarhiile o izgoniră⁴, pre jiganile și pasirile violene Liliacul le batgiocuri⁵, Cămila, coarne cercând, ș-au pierdut și urechile⁶, Corbul, în doaă monarhii să stăpânească vrând, supt cea pre an dare mai-micului său s-au legat⁷. Și precum toate sfârșitul său au, așe și dreptatea, vremea, locul, puterea și biruința sa își afllă.⁸

¹ Se încheie astfel o convenție de pace, ferindu-se fiecare parte de jurământ, pace ce pune capăt unui conflict de șaptesprezece ani (1688—1705) între Brâncoveanu și Cantemirești.

² Scriitorul rezumă în câteva cuvinte conținutul și ideile de bază ale *Istoriei ieroglifice*.

³ Aluzie la răscoala țăranilor, care nu a avut loc.

⁴ Referire la mazilirea și izgonirea lui Constantin Duca.

⁵ Aluzie la cuvântarea batjocoritoare a lui Marco pseudobeizadea la adresa adunării de la Arnăut-chioi.

⁶ Referire la dorința de ascensiune a lui Mihai Racoviță la puterea politică, soldată în final cu mazilirea și aruncarea sa în închisoare.

⁷ Ironie la adresa lui Brâncoveanu, care, aspirând la stăpânire și peste Moldova, a ajuns până la urmă să plătească bani unui principe mai slab, cum era Dimitrie Cantemir.

⁸ Scriitorul își închipuia la acea dată că, prin încheierea păcii cu Brâncoveanu, a obținut o mare victorie. Realitatea este că, după cum o va dovedi desfășurarea ulterioară a evenimentelor, această pace nu a fost decât un scurt armistițiu, pentru că atunci când situația se va schimba la Poartă în favoarea sa, Brâncoveanu va relua politica de intrigă împotriva fraților Cantemir.

IARĂȘI CĂTRĂ CITITORIU

CUPRINS

Aminte, cinstitule, îmi aduc că în rădăcina cărții am fost giuruit, precum scara a numerelor și cuvintelor streine tâlcuitoare, la sfârșit, iară a numerelor pasirilor și dobitoacelor și alalte supt alte numere supusă dezvălitoare la început vom pune. Ce după greșală mutând socoteala (că și de pe aceasta sămnul slăbiciunii noastre vii putea cunoaște), mutat-am și scările și pre una în locul altjia am aşedzat. Cătră aceasta, macar că dezvălirea numerelor aievea giuruim, însă, de betejirea inimilor foarte ferindu-ne, dezvălind, le acoperim, și acoperindu-le, le dezvălim, precum semnele arithmeticăi destul te vor învăța, în carile, puțin ostenindu-te, ce vii cerca vii afla, și a noastră până într-atâta ferea-lă de nu vii lăuda, încăilea nu vii de tot defăima, pentru carea toată bună vrerea în măsurata-ți înțelepciune lăsăm.

Ia aminte că scara aceasta nu după rândul azbuchelor; ce după numărul fetelor îmblă.

**SCARA
A NUMERELOR ȘI CUVINTELOR IEROGLIFICEȘTI
TÂLCUITOARE**

Volumul I

Zidirea Vavilonului	Începătura răutăților	28
Semiramis	Pofta izbândirii strâmbe.....	28
Raiul spândzurat	Fericirea nestăruitoare.....	28
Evrathul	Nesațiul lăcomiei.....	28
Leul	Partea moldovenească	28
Vulturul	Partea muntenescă	28
Jiganie	Tot neamul moldovenesc	29
Pardosul	10.800.100.3.1.20.8.2.70.100. 50.20.400.30 (Iorgaki vornicul) ¹	30
Ursul	2.1.200.8.30.10.5.2.70.100.50. 8.20.400.30 (Vasilie vornicul)	30
Lupul	2.70.3.4.1.50.600.1.300.40. 1.50.400.30 (Bogdan hatmanul)	30
Vulpea	10.30.10.5.200.300.2.30. 50.8.20.400.30. (Ilie stolnicul)	30
Ciacalul	40.1.20.200.400.300. 400.200.5.100 (Maxut ușer)	30
Mâța Sălbatecă	10.30.10.5.20.1.300.1.20.400. 7.8.50.70 (Ilie Cantacuzino)	30
Pasire	Tot neamul muntenesc	31
Brehnacea	20.800.200.300.1.50.300.8. 50.200.300.70.30.50.8.20.400.30 (Costantin stolnicul)	31

¹ Cifrele numelor corespund literelor chirilice. În dreapta se dă nu paginația manuscrisului, ci cea a ediției de față.

Şoimul	9.70.40.1.80 70.200.300.5.30.50.8.20. 400.30 (Toma postelnicul)	31
Uleul	200.300.5.500.1.50.80.1.600. 1.100.50.8.20.400.30 (Ştefan paharnicul)	31
Cucunoz	40.8.600.1.8.200.80.1. 300.1.100 (Mihai spatar)	31
Coruiul	100.1.4.400.20.1.50.400.30 (Răducanul)	31
Hărătul	100.1.4.400.30.3.70.30.5. 200.20.400.30 (Radul Golescul)	31
Bălăbanul	200.5.100.2.1.50.20.1.300.1.20. 400.7.8.50.70 (Şerban Catacuzino) ..	31
Blendăul	200.5.100.2.1.50.30.70.3. 70.500.5.300.400.30 (Şerban logofetul)	31
Monarhie	Şără, publică	32
Câniî	20.1.80.8.20.5.600.1.50.30.5. (Capichehaile)	32
Ogari	20.1.30.1.100.1.200.8 (Călăraşî)	32
Coteii	8.200.20.800.1.4.5. (Iscoade)	32
Bursuc	30.400.80.400.30.2.70.100.50. 8.20 (Lupul vornic)	32
Nevăstuică	500.1.300.1.4.5.4.400.30.400.8 (Fata Dedului)	32
Guziul Orb	4.5.4.400.30 (Dedul)	32
Şoarece	400.100.200.5.20.5.30 (Ursechel)	32
Corbul	2.1.200.1.100.1.2.1.2.70.4.1 (Basaraba voda)	33

Alalte numere de pasiri sau de dobitoace carile să pomeneasc sau nici vreo sămnare nu au, sau carea ieste să aibă însămnare la locul său să va pomeni.

Pasire rumpătoare	Rudenia și boierimea celor mari, a muntenilor	33
Jiganie rumpătoare	Boierimea și cei mai mari a moldovenilor	33
Jiganie vânătoare și de vânat	Boierime mai de gios a moldovenilor	33
Pasire vânătoare și de vânat	Boierimea mai de gios a munteilor	33
Dobitoc supus	Țărăńimea, prostimea moldovenilor	33
Pasire supusă	Țărăńimea, prostimea munteilor	33
Căprioara	20.1.100.1.300.7.8.5.200. 300.8.8. (Caratziestii)	34
Lebăda	20.70.100.50.5.200.20. 400.30.2.1.50.400.30 (Cornescul banul)	34
Adunarea soborului dintâi	Domnia lui Constantin vodă dintâi	35
În săbor a să obști	Cu toții într-un sfat a fi	35
Epitrop	Domn a fietecării țări	39
Liliac	40.1.100.20.70.700.5.2.4.70. 40.80.5.10.7.1.4.5 (Marco Pseudobeizade)	36
Vidra	20.800.200.300.1.50.300. 10.50.2.70.4.1.4.400. 20.1 (Constantin vodă Duca)	43
Bâtlanul	4.8.40.1.20.8 (Dimaki)	44
Brebul	40.80.400.100.50.1.7.80.70. 200.300.5.30.50.8.20 (Bpuraz postelnic)	47
Monarhia celor de apă	Țărigrădenii	49
Năvoadele	Lucrurile 300.400.100. 300.7.5.200.300.8(turcești)	50
Cămila	40.8.600.1.30.1.20.8.100.1.20. 2.8.300.7.1. (Mihalaki Racovitză)	54

Strutocamila	40.8.600.1.8.2.70.4.1 (Mihai vodă)	54
Marginile gârlelor Câprioara de Aravia	Fănariul Țarigradului	55
	4.8.40.8.300.100.1.200.20.70. 20.1.100.1.300.7.5. (Dimitrașco Caratze)	56
Epitrop Vulturului	Domn Țărâi 40.400.50.300.5. 50.5.200.300.8 (Muntenești)	58
Siloghismul	40.1.7.8.30.10.5 (Mazilie) unuia și 4.70.40.50.10.5 (domnie) altuia	56
Ca asina despre maică	Viță bună, carea să trage despre maică	60
Coțofana	3.100.1.40.1.300.8.20.400.30 (Gramaticul) muntenesc	79
Cornul cel de putere Povața Leului	Pecetea domnii Moldovei	81
Brâul ars	Jelea și tragerea neamului moldovenesc	81
Cădereala gramatică	Ieste meideanul pe ceriu de la zodiacul Racului până la al Capricornului	87
Moimâța	Slovenește <i>padej</i> , lătinește <i>casus</i>	89
Coșcodanul	Chipul voroavii 40.400.50. 300.5.50.5.200.300.8 (muntenești)	91
Papagaia	2.1.20.1.100.5.200.20.400.30. 1.3.1 (Vacarescul aga)	91
Privighitoarea Cinci glasuri a lui Porfirie	80.1.80.8.20.70.40.50.5. 50.70 (Papi Comneno)	94
Școala lui Dioghenis	20.1.20.1.2.5.30.1 (Cacavela)	96
	Temeiul loghicăi: neamul, chipul, deosăbirea, hiriș și tămplarea	96
	Să chemă filosofia cânească, carii toate lucrurile firești dzicea că n-au rușine	100

Părintele planetelor	Soarele	106
Coarne ca a boului	Luarea domnii, adaogerea puterii	129
Râsul	40.8.600.1.30.1.20.8.100.800. 200.5.300 (Mihalaki Roset)	131
Pestriciune și picături	Meșterșuguri și vicleșuguri	132
Stâbla finicului a apuca	Cinstea numelui a câștiga	134
Din cămilă în pasire a muta	Din moldovan, muntean a face	138
Alegerea dintr-alaltă monarhie	Pribegia din țara sa	139
Din dobitoc pasire	Din moldovan, muntean	141
De la pasiri aripi, iar de la dobitoace coarnede	De la munteni agiutoriu, iar la moldoveni domnie, buăr	141
Cercând coarne, ș-au pierdut urechile	Poftind domnie, ș-au pierdut moșiaia	141
Cercând pasire a fi, nici dobitoc nu mai poate fi	Vrând a fi cu muntenii, au ieșit și din moldoveni	141
Hameleon	200.20.1.100.30.1.300.1.20. 8.100.70.200.5.300 (Scarlataki Roset)	143
Veverița	40.1.50.70.30.1.20.8.100.70. 200.5.300 (Manolaki Roset)	143
Coracopardalis.	50.5.20.400.30.1.8 (Neculai), fioritorul lui 10.800.100.3.	
Pardos făcut Corb	1.20.8 (Iorgaki)	144
Căpuși pline de singe	Pungi pline de bani	145
Vremea foameții	Domnia 4.400.20.10.8.2.70. 4.1. (Duchii voda) celui bătrân	145
Căcăradza Cămilii	Banii ce ar strânge 40.8.600. 1.8.2.70.4.1. (Mihai voda)	145
Din afară de grajd	Afară din trebele țărăi, curții	145
Gândacii	Datornicii de la Țarigrad.	145

Pestriciunea Râsului pe supt pântece, iară spinarea tot într-un păr	Acesta la nume om bun, iară la fapte, într-ascuns, viclean și rău	145
Sac de nuci Hărariu de hămeiu		
Coada, mai denainte tăiată, să-i puie	Voie slobodă, fală deșartă	146
Florile, văpselele Ha- meleonului dăruite	Ocna de sare, cămărășie de ocnă	146
De poama Helgii mulți dinții își ascuția	Boieria, din carea era mazil, să-i dea	146
Finicul în focul său murind	Voie slobodă, minciuni, vicle- șuguri a face și a scrie	146
Tânțari, grieri, albine, furnicile, muștile	De nunta ei mulți nedejduia	147
Broaștele și broațeci		
Evfrathul Evropiei Din cele cu soldzi	Cela ce în năcazul său să pe- depsește și să mângâie	147
Nevastă ficioară, fi- cioară nevastă	Cântăreți de nuntă, fete și neveste carile poartă danțul	149
Peste şese vremi roada să-i coboară	Țiganii alăutari și cobzari. Aceștea lăcuiesc în Broșteni	149
Patul nevăpsit	Dunărea	149
Dzilele de fier în vea- cul de aur	Din Gălati, unde ieste bișugul peștelui	149
Laconește	Până a nu să mărita era ne- vastă, iară măritându-să, au ieșit fată	149
De pre unghie leul	El, stârp fiind, ea peste şese ani să purceadză grea	149
	Semnele ficiorii neaflate, ne- arătate	150
	Vremea turburată în fericire întoarsă	152
	Pre scurt și deplin ar grăi ce ar trebui	153
	Din puțin, mult, de pre mic, mare a cunoaște	156

Sămnul biruinții între coarnele taurului	Sămnul crucii între coarnele buărului	164
Bârlogul	Casa, lăcașul, satul de moșie	
Irod, Inorog, monocheros, el.	4.8.40.8.300.100.4.200.20.70	165
Filul, elefantul, el.	2.70.4.1 (Dimitrasco voda)	166
Cetatea Deltii	1.50.300.10.800.600.8.2.	
Începutul A, sfârșitul s	70.4.1 (Antiohi voda)	166
Apa lui M., apa lui A., apa lui T.	Udriiul, zidiul cetății în chipul deltii	167
Vulturul ceresc	1.4.100.10.1.50.70.80.70.	
Taurul ceresc	30.8.200 (Adrianopolis)	167
Capiștea Epirochiii	40.1.100.8.200.1.1.100.	
Munții	300.1.300.400.50.300.	
Codrii	7.5. (Marisa, Arta, Tuntze)	167
Camilopardalul	Dumnădzău-Părintele	168
Hrismos	Dumnădzău-Fiiul	168
Povestea Camilopardalului pentru apa Nilului	2.30.1.600.200.1.100.1.10	
Capiștea Pleonexiii	(Vlah Sarai)	168
Cetatea Epithimiei	Casele, porțile turcilor celor mari	169
730 stâlpi	Casele, porțile mai mici	169
24 de mile	1.30.5.600.200.1.50.4.100.	
Patru ulițe	4.200.40.1.2.100.70.20.70.	
	100.4.1.300 (Alehsandros Mavrocordat)	169
	Gândul, învățătura și avaniiia Porții	169
	Minunată lăcomia Porții și viniturile împărației turcești	169
	Împărația 300,400.100.20.	
	400.30.400.8 (turcului)	176
	Inima, omul lacom sau lumea	172
	Dzilele și noptile într-un an	174
	Lunele de dzi și de noapte	174
	Patru părți a anului	174

Nu monarhie, ce publică	Neaședzământul stăpânirilor	174
Chipurile bodzilor	Mulțimea strâmbătăților	175
Pleonexia	Lăcomiia, la carea muritorii să închină	176
Vinătoarea filului cu arbuzul	Meșterșugul Porții spre lucra- rea lăcomiei	177
Şepte trule despre răz- sărit și șepte despre apus	Şepte dzile și șepte nopți a săptămânii	179
Trula cea mare din mijloc	Poarta veziriului. Haznaoa	179
Soarele de unde răz- sării, în trulă loviia	Aurul, avuția de pretiutin- dere, acolo să strâangea	180
Arătarea ceasurilor în trule	În toată vremea nepărăsită pofta și strânsoarea avuții.....	180
Cămara cu șepte stâlpi	Cetatea, târgul Tarigradului pe șepte munți	180
Drumul planetelor	Ulițile cetății și giudețele	180
Lebăda bătrână	80.1.50.1.10.70.300.1.20. 8.300.5.100.300.7.8.40.	
Voia voilor, puterea puterilor	1.50.400.30 (Panaiotaki terzimanul)	181
Nilul apa	Voia, puterea dumndzăiască	182
Cuvântul cuvintelor	Adunarea și împrăștierea lă- comiei	183
Începutul începăturilor	Dumnădzău-Fiiul	183
Sfârșitul sfârșiturilor	Dumnnădzău-Părintele	183
Chipul bodzului a privi	Dumnădzău-Duhul Sfânt...	183
Jirtfă	La slujba Porții, la lăcomie a intra	183
Mâna strâmpătă	Mită, mâzdă, daruri	183
	Săracie, slăbiciunea averii	183

Iară în mine ceva luce cru de materie nu am, fără numai du- hul, carile mă poartă	Camilopardalul, sufletul de materie și muritoriu a fi crede	184
Lut galbăń	Aur, galbeni	184
Scaun de foc	Aședzământul, viața poftii și pedeapsa lăcomiei	184
Supt picioare cupto- raș de aramă plin de jeratec	Sprijineala lăcomiei în avu- ția trecătoare	185
Făclii și pară de foc	Pofta lăcomiei nestâmpărată	185
Chip veșted	Lacomia de râvna tuturor bolește	185
Boala împărătească	Gălbănarea	185
Cumpăna	Giudecata socotelii, dreptății	185
Ahortatos, anevsplah- nos	Pentru mita nesăturată și nemilostivă	185
Leica	Punga sau voia lacomului	185
Închiderea ochilor	Lacomii să fac a nu videa și a nu priimi darurile	186
boadzăi	Vor să audză cât și ce li să dă	186
Punerea urechii spre ascultare		
Filohrisos	Robul, iubitorul aurului și mijlocitorii pentru aducerea mâzdii	186
Gura tartarului	Nesațiul lăcomiei	186
Cărămida roșie	Arama și alte daruri mai proaste	186
Fântânele Nilului	Începătura și învățătura lăcomiei	187
Lutul galbăń pentru dzua neagră	Banii la nevoie	188
Fiiul mieu te numește	Lăcomia pe Camilopardal fiu de suflet l-au luat	188
Năbușirea apei	Adaogerea, înmulțirea vinitului	190

Cetatea pre stâlpi înaltă ridicată	Lăcomia îmbogățindu-să să mândrește	193
Sorbitura Nilului supt pământ	Furtușagurile carile fac laco- mii în vinituri.....	193
Lacul, balta Medra	Cheltuiala vezirilor	193
Țara nigrîților	Ceata hadâmbilor	194
Tomvut și Gvinea	Saraiul împărătesc și hare- mul, casele muierești	194
Marea despre apus	Cheltuiala fără socoteala pier- dută	194
Cataractele Nilului	Zăticneala, opreala vinitului	193
Trii filosofi	Trii veziri a vremii aceștia	194
Păscari	Strângătorii dăjdilor, tefterdari, birari	195
Filosoful apa Nigris din Nil a să des- părți au aflat	Un vezir celea ce fără ispravă din vinitul împărătesc să cheltuiesc au aflat	195
Tâlcuirea hrismosului	Învățătura ce și cui să dea mită	196
Țărna tipărită	Banii, ori de ce fel ar fi	197
Alb și galbău într-un loc tecsit	Lei cu galbeni într-un loc amestecați	197
Chip de om cu chip de om a vâna	Voa cuiva cu bani a plini, a întoarce	198
Ochii întunecați cu lumina galbănă să deschid	Galbenii deșchid ochii laco- mului	198
Cuvintele scumpe și sfinte	Lucrurile grele și după plă- cere	198
Slove mănuante, tăbli- te rătunde	Moneda, banii de tot feliul	198
Pie de jder cu țărnă albă	Blane de sobol și pungi cu lei	198
Jirtfa giuruită, în alb cu negru muruită	Pentru mita giuruită, zapis au cerut	199
Picaturile negre	Pecețile zapisului	199

Vrăjitorii	Cei ce au putere la Poartă, cei ce isprăvăsc	199
Lună și soare	Argint și aur	199
Muntele și copaciul cel mai mare	Chipul carile ieste mai pu- tincios	199
Holbura în munți	Zorbalâcul, răzmiriță în Ța- rigrad	200
Coada păunului	Cuca carea pun domnii în cap	200
Coarnele boului	Căftanul, de la împăratul, de domnie	200
Leul ceresc	Isus Hristos, mântuitorul lu- mii	203
Borta în malul stâncăi	Ascunderea în casa 40.400. 500.300.8.400.30.400.8 (muftiului)	216
Întunecarea soarelui	Lipsa banilor, pentru carea pasirile au prins pre Liliac	216
Vetrelile corăbiei și funele	Temnița robilor de la catargă; tersanaoa unde au pus pe Liliac	217
Povestea corăbiieriu- lui cu dulful	Patima avutului mândru du- pă cuvântul cel bun al săracului	218
Ieșirea Liliacului din vetrele	Scăparea lui de la cătargă	219
Monocheroleopardalis	20.1.50.300.5.40.8.100.2. 70.4.1. (Cantemir voda)	225
Albinele	Țăranii de dajde, birnicii	228
Muștele	Ciocoimea, slugile boierești.	227
Tăunii	Curtenii, aprozii și alalți asemenea acestora	228
Viespile	Siimenii, dărăbanii și alalți liufegii	230
Trântorii	Scutelnicii	228

Matca albinelor	Orânduiuala, obiceiul, pravila țărăi	228
Țara Câmpilor Ostrovul Critului	Crăia leșască	231
Ogradă încungiurată cu apă lată	Unde jiganie fărmătoare dzic că nu să află	232
Moliia din blane	Ostrov de mare	234
	1.9.1.50.1.200.10.5.80.1.80.	
	1.7.800.400.30.400	
Cursă, lațuri	(Athanasie Papazoulu)	234
Mreajă	Ceaushi, miubașiri, armași	235
Horbura, vivorul	Ferman, poruncă stăpânească	235
Dealuri și munți	Răscoala, scularea asupra îm- păratului	235
Stânci și copaci	Norodul Țarigradului	236
Şepte hatmani	Norodul Udriiului	236
Movilițe	Şepte munți a Țarigradului	237
Robiia dobitoacelor	Norodul de pre lângă Țarigrad, de afară	238
Grumadzii-Boului	Vinirea moldovenilor la Ța- rigrad	239
Prețul robiei	Numele Bogazului de la Ța- rigrad	240
Gârlele apelor	Cheltuiala carea li s-au adaos la Țarigrad	241
Coada păunului cătră coarnele boului	Satele pre dinafara Țariga- dului	242
Penele roșii	Cuca de la împărat, cătră căf- tanul ce luase	242
De văpsala galbănă degetele a să văpsi	Cabanița de domnie	242
Şopron	Mâna a sa împlea de mită	243
Giungherile, meserni- tile în dobitoace	Curțile, scaunul domnilor	
	Moldovei	243
	Prada, jacul boierilor în cei supuși	244

Rău, ah, capul, oh, vai, ai	Moșia Strutocamilii, de unde numele i să trage	244
Ielcovan	Călăraș, olăcar de Tarigrad	248
Boul	4.70.50.8.90.30.400.3.400. 500.5.300.400.30 (Donici lugufetul)	250
Lebăda	40.80.1.50.400.30.20.70. 100.50.5.200.20.400.30 (Mpanul Cornescu)	250
Având de nu va avea, neavând de va avea	El stărp fiind, ea copii de-i va naște	251
Stihile	Tărâle	248
Văzduhul a pasirilor	Muntenească	248
Pământul a dobitoa- celor	Moldovenească	248
Războiul lighioilor mici cu cele mari	Pohârnirea prostimei asupra celor mari ce făcuse unirea	257
Povestea Brehnacii cătră tot theatrul	Pildă cătră dzisă; cine face, faci-i-să	264
Simceaoa muntelui	Curte de om mare carea nu să poate călca	278
Prundis	Casele de pre marginea Boa- zului, dinafără de cetate	278
Gura poticăi	Poarta cetății, capătul uliții	280
Crocodil	Hasechi, pristavii bostangilor	281
Nilul poate fi	Bogazul, limanul carile merge până la Vlaherna	281
Fălcile Crocodilului	Închisoarea la bostangii, cait- chana	281
Hirișă istoriia Hameleonului	Carea precum ieste jiganie arată	283
Încleitura muscăi asu- pra limbii	Năpăștile carile scornește asupra pătimășilor	284
Hrana	Agonisită dreaptă	284
Văzduhul, aierul stricat	Camăta, dobânda banilor	284

În floarea ce-i stă de-nainte, într-aceia sa mută
 Fețele a-și schimba
 Hirșa tâlcuirea schimbării fețelor hirișu-lui Hameleon
 Groaza datului cuvânt
 Înotatul apii
 Sam aerul
 Întoarcerea la viață
 Munți de aur cu pietri de anthrax
 Râmasul bărbatului cu trântitura muierilor.

Pilda aceasta va să să întăleagă ca oricum lucrul s-ar tâmpla, tot pe voie ieste să fie.

CUPRINS

Volumul II

Dialogul Inorogului cu Șoimul
 Povestea nașterii, creșterii, suirii
 Din părinți oacie
 Arete vârtos
 Lupta cu lupul

Cu care viclean să tumpină, cu acela părtaș să face	285
Vicleșugurile a-și muta	285
Ce-a din fire arătare, care tâlc n-are	285
Chizășia pentru datorie	285
Trecerea cu caicul	286
Datoriia și săracia Hameleo-nului	287
Îmbogățirea. Avut a-l face	287
Adeca giuruință, carea nu ieste de dat	288
Ieste poveste, că, vrând doaă muieri să să trântească dizea, oricarea s-a birui să facă voia bărbatuiui. Bărbatul îndată a să găti începând, iele dzicea: „Ce te gătești?“ El răpusă: „Ori aşe, ori aşe, eu tot voi să dobândesc“	288

Începătura istoriei	4
La stăpânire a părintelui Inorogului	9
Din oameni buni, proști, din stepăna mai de gios	9
Bun viteaz	10
Războiale carile au avut cu tătarâi	11

Mutarea în lup	Numele ce i s-au schimbat 20.1.50.300.5.40.8.100 (Cantemir)	11
Răzleț prin munți	20.1.80.8.20.5.600.1.5.30. 1.300.7.1.100.8.3.100.	
Lupta cu pardoșii	1.4. (Capikehaie la Tzarigrad)	11
Biruința leului	Războaiile cu șfedzii în Țara leșască	12
Cu înțelepciune dobi- toacele a giudeca	Stepăna domnii a dobândi, cap peste toate dobitoacele a fi	13
Sigeata lutului	Cu dreptate și cu cinste dom- niia a ținea	14
Tâmplările țărâñii	Slăbiciunea firii	14
Cătră cele de sus lă- cașe a să muta	Zavistia oamenilor	14
Leu între stele	Din viața trecătoare în cea vecinică a să muta	15
Lăcomiia din fire	Sfânt în ceriu	15
Mreana	Pofta științii și a cinstei numelui	16
Pre tâlhariul chelar a face	Fata lui 2.1.200.1.100.1.2.1. 2.70.4.1. (Basaraba voda)	17
Mergerea Inorogului la munții Gruma- dzii-Boului	Pre neprijetin rudă și de casă a face	17
Singeroase	Mergerea lui din țară-și la Țarigrad	18
Descântecul buiguirii	Pungi de bani din sudorile săracilor	21
Lindini, păduchi, lipi- tori, cârcei	Cuvântul și lucrul făcut pe taină și peste știința altora	21
Cuiul bătut	Streinii și carii nu sint de țară	22
Jirtfe singeroase	Lucrul isprăvit. Domnia lui 20.800.200.300.1.50 300.8.50.2.70.4.1. (Constantin voda)	22
	Mită, mâzdă dată din spa- tele altora	23

Paza Bitlanului la gârle	20.1.80.8.26.5.600.1.5.30.8. 20.400.30 Capichehaelicul lui 4.8.40.1.20.8. (Dimaki)	25
În lumină ponegrit	În adevăr și în dreptate ne- cunoscătoriu	26
Boii, vacile, herghe- lia cu fier și cu foc a arde	2.1.20.1.100.8.300.400.30 (Vacaritul)	26
Soldzii peștelui a rade	Bani căptușiți, minciunoși a face	26
Pupădza	2.5.100.3.1. (Verga)	30
Țara Gemănării	300.7.1.300.1.30.300.7.1. (Tzataltzta)	30
Curțile funii<i> satul Furcăi	Spândzurătorile	30
Fără povăță la ostroa- vele fericitorilor a merge	Fără știință locul adevărului a afla	37
Focul, jeratecul	Binele și desfătările lumii	41
Bodzul focului	Slava lumii	42
Oaă de șerpe	Minciunele scornite	43
Arsura mațelor	Pedeapsa a științii rele într-ascunsul inimii	43
Ieșirea puilor prin pân- tece	Viptul minciunilor, ocara ca- rea peste voie vine	43
Pasirea neagra	20.70.100.2.400.30(Corbul)	44
Penele cădzute	Scădereea puterii	45
De sus în prăpastie căderea	Din mândrie trecerea în ocară	45
Receta leacului boalei	Neputința întoarcerii firii spre bine	46
Hamelonului	Soarele	50
Mâna de aur	Radzele soarelui roșii, de dimineață	50
Degete de trandafir	Când radzele soarelui în vâr- vurile muntiilor lovește	50
Culegerea florilor din munți	Când să îngâna dzua cu noap- tea	50
Mărunchele albe din cele negre a alege		

Cucoșul în vârvul tur-	Cela ce după vreme își mută
nului, carile după	voia și prieteșugul 51
vânt să întoarce	
Apariul	20.400.80.1.100.400.30
Hersonisul Crivățului	(Cuparul) cel bătrân 53
Școala, scaunul rito-	Crâmul tătarasc 53
ricăi și tinea	Gramatic, scriitoriu de cărți
Dragosteile Afroditii	a fi 55
Dumnădzăii	Iubostele spurcate, curvești 56
	După obiciuuită voroava poe-
Vinerea	ticească, trupurile cerești
Lipsa nespuselor	însămnadză 59
lumini	Steaua ciobanului, carea întâi
Fântânele Nilului din	răsare 60
ochi	Lipsa privelii frumoșilor ochi 60
Evdemonul în față,	Izvoarăle lacrămilor nepără-
cacodemonul în inimă	site 60
Caii soarelui cu frun-	La arătare prijetin, iar într-as-
tea spre apus și	cuns neprijetin. 65
carul spre ursul cel	Adeca după noaă ceasuri de
mic își întoarce	dzi, pin chinde 74
Penele Șoimului și a	Slugile lor 76
Bâtlanului	Schimbătorii stepenelor 77
Văpsitorii penelor	500 1.300.1.200.300.1.40.
Potârnichea	10.8. (Fata Stamii) 87
Oceanul apusului	Moartea 91
Rătundzala pământului	Inima omului 91
Muntele ce izvorește	Galata Tarigradului 92
lapte	Logodnă spre nuntă 92
Gustarea laptelui	2.8.300.70.100.10.1 (Victoria) 92
Biruința	

Din lapte, ficioară	Fată gălăteancă	93
Nighina între grâu	Minciunile între adevăr	97
Mugurul pădureț în hultuoană	Cuvântul rău în inima bună	97
Chipul nezugrăvit	Sfânta năframă	98
Brad în pădure	Casă în cetate	99
Nenăscutul Vultur, ne- vinovatul miel, viața a tot duhul	Sfânta Troiță	101
Pripoiul de aramă	Lipitura ocărâi la nume	103
Cuvinte crunte	Legături cu giurământ	103
Ghigariu	Purcariu, cela ce paște dobitoacele	107
Poticile până în dzuă închise	Porțile cetății nopțile încu- iate	109
Cheia a doaă monarhiei	Cetatea Belogradul	113
Împăratul crocodililor	Bostangi-başı, mai-marile grădinilor	114
Padzerh	Bani pentru datorie dreaptă	115
Cucoșul Evropiei	200.70.30.400.30.500.100. 1.50.300.7.400.7.5.200. 20 (Solul frantzuzesc)	130
Răspântia a patru căi	Stavrodomis la Galata	131
În glasul Cucoșului a cântă	Limba 30.1.300.8.50.1.200. 20.1. (latinească) a și	133
O jiganie dintr-altă monarhie	40.5.600.40.5.4.300.7.5. 30.5.80.8 (Mehmed Tzelepi)	138
Jiganie mare din ostroavele mediterane	20.1.30.1.8.30.8. (Calaili)	144
Dulăul cel bâtrân	20.1.100.1.40.1.50.30.8. 80.70.200.300.5.30.50. 8.20 (Caramanli postelnic)	146
Petele negre în văpsa- la roșie a întoarce	Vicleșugurile de rușine a scoa- te	151
Apa vie și apa moartă	Puterea a face bine și rău	151
Strutocamila a paște	Lucrurile ei a chivernisi	152

Vultur pemintesc	Împăratul 300.400.100. 300.7.5.200.20 (turtzesc)	172
Părtaș tainelor	Părtași răutăților și păcatelor	180
Istoriograful Afroditii	10.1.50.1.20.8.20.1.80. 8.20.5.600.1.8.1. (Ianaki ca- pichehaia)	182
Vecinul de la Lacul Dracului	Aproape de Lakedemonia 40.5.50.5.20.200.5.30. 8 (Menec Seli)	182
Lacul Dracilor	Țara Lachedemoniei	182
Vrăjitoriu despre cri- văț	200.5.100.1.200.20.5.100. 400.30 (Serascherul)	183
Baier	Carte de jalobă, de rugămintă	183
Aspida de Palestina	600.100.8.200.1.50.9.70. 200 (Hrisanthos)	184
Vrăjitoriu din părțile Mesopotamiei	4.1.30.300.1.40.80.1.50. (Daltampan)	185
Vrăjitoriu carile în laptele și în spata oii caută	40.1.200.1.80.40.80.1.200.8 (Masap-basi)	187
Dulăoaș la oi crescut, în bătrânețe ține	600.400.100.40.400.7.300.7. 5.30.5.80.400.30 (Hurmuz tzelepus)	198-199
Vrăjitoriu ca ciupăr- ca din gunoiu	40.5.600.40.5.4.80.1.200.1. (Mehmed-paşa)	202
Sfârșitul cântecului Le- bădii	Moartea ei	203
Locul întinsorii mrejii	10.1.200.10.8. (lașii)	204
Mascara cu ochi negri	Caraghioz, păpușă de mascara vestită	206
Una din molii	7.1.600.1.100.10.1 (Zaharia)	209
Țara Munților	Ardealul, Crăia Ungurească	211
Plotunul	200.20.1.100.30.1.300.70.20. 1.100.1.300.7.5. (Scarlato Caratze)	212
Hirișă perigrafia	N-are tâlcuire	216
Camilopardalului		
Farmece	Lucrurile Portii	217

Amistuirea diamantului	Nespusă lăcomie	217
Ostrovul carii naște copaci, ca carii aiurea în lume nu să află	600.10.70.200 (Hios)	217
Muntean	Cetățean de Țarigrad	217
Poama mâncată și ne- înghițită	200.1.20.8.7.400.30 (Sachi- zul)	217
Unul din Corbi	Unul din 4.70.40.50.10. 8.40.400.50.300.5.50. 5.200.300.8 (domnii muntenești) ...	218
Dobitoc platonicesc	Omul, dobitoc în doaă picioare	221
Bihol de Cina	80.1.300.100.10.1.100.600. 400.30.10.5.100.400.200. 1.30.8.40.400 (Patriarhul Ierusalimu,,lui“)	224
Trup negru	100.1.200.1 (Rasa) portul	224
Picioare page	Cu călțunii peste mestii	224
Cap alb	Bâtrân	234
Glonțul Corbului	Bântuiala, zavistiia lui	234
Piilea Boului	Sufereala dobitoacelor	234
Cuiburile	Satele	234
Corbul mai denainte de acesta	200.5.100.2.1.50.2.70.4.1. (Şerban voda)	234
Puii	Ficiorii, născuții	235
Penele, aripile, fulgii	Banii și alaltă avuție	235
Tuleie	Lei bătuți, bani, 120	235
Copita	Mână	238

GLOSAR¹

A

abate, a să ~, vb. — a se depărta de linia obișnuită, a schimba drumul; 2 a înlătura.

abur, s.m. — abur, ceată, fum; 2 adiere, vânt slab; 3 tărie, alcool; 4 aromă; 5 suflare, respirație, suflăt (sufletul animalelor).

aburi, vb. — a aburi; 2 a bate ușor vântul, a adia.

accidens (lat.), s.n. — accident, întâmplare, (predicabil porfirian).

acestaș, pr. — și acesta, același.

aciua, a să ~, vb. — a-și găsi refugiu, a se adăposti.

acmu, adv. — acum.

acmuși-acmuși, adv. — chiar acum, în acest moment, îndată.

acoleaș, acoleș, acoloș, adv. — tot aici, tot în același loc.

acolithos (el.), s.m. — tovarăș de acțiune: *adj.* — care urmează.

acoperi, a să ~, vb. — a se acoperi, a se înveli; 2 a se ascunde.

acoperire, s.f. — acoperire, ascundere, tăinuire.

acoperit, adj. — învăluit, ascuns, tăinuit; 2 greu de pătruns cu mintea; *adv.* — în parabole, cu tâlc, pe ascuns.

activitas (lat.), s. f. — activitate, manifestare.

¹ Am înregistrat în special cuvintele arhaice, care astăzi nu mai au circulație. Alături de acestea am introdus și termeni noi folosiți de Cantemir fie prin împrumut, fie construiți de el plecând de la fondul limbii române de atunci. În acest sens am acordat o atenție deosebită termenilor privind domeniul filozofic, al științelor din acea vreme și al relațiilor sociale și politice. Am notat, de asemenea, și unele forme care prezintă interes pentru istoria limbii. În glosarea cuvintelor am căutat să surprindem numeroasele sensuri pe care Cantemir a înțeles să le acorde acestora din motive speciale. În descifrarea termenilor sau locuțiunilor filozofice, sarcină deosebit de dificilă, am cercetat corespondențele din terminologia aristotelică, în circulație în filozofia vremii în această parte a Europei, iar acolo unde am întâlnit sensuri speciale, am folosit și citarea contextului.

adaoge, *vb.* — a adăuga, a înmulți, a mări; 2 a alătura.

adaogere, *s.f.* — adaoș, înmulțire, mărire, dezvoltare; 2 supradoare; 3 umplere, revărsare.

ademenitură, *s. f.* — ademenire.

adese, *adj.* — numeros, *adv.* — repede, iute.

adevărat, *adj.* — adevărat, neîndoienic; 2 sincer; 3 rațional; 4 propriu; *adv.* — în mod real, cu adevărat.

adevereală, *s.f.* — adeverire, confirmare.

adeveri, *vb.* — a confirma, a întări, a stabili adevărul, a hotărî ce este adevărat; 2 a aproba; 3 a afirma; **a să ~** — a se încredința, a se convinge cu probe materiale; 2 a se aduce la cunoștință; 3 a se confirma; 4 a se aplica, a fi sau a rămâne valabil; **a-și ~** — a se încredința, a socoti ce este adevărul; 2 a-și confirma, a-și întări, a-și da asigurări.

adevericiune, *s.f.* — adevăr; 2 încredințare; 3 confirmare.

adeverință, *s.f.* — doavadă; 2 credință, loialitate; 3 adevăr, obiectivitate; 4 încredințare, confirmare; 5 dreptate; 6 credit moral, încredere; 7 adeverire; 8 lămurire, elucidare; **după adeverință**, *adv.* — în spiritul adevărului, cu toată obiectivitatea.

adeverit, *adj.* — încredințat, con-

vins; 2 confirmat; *adv.* — în mod sigur, cu certitudine.

adeveritor, *adj.* — care adeverește, care confirmă, probant; 2 afirmativ: **protase adeveritoare** — premise affirmative.

adevărul lucrului — realitatea faptului.

adins, *în loc. adv. mai cu de-adins* — mai ales, îndeosebi.

aducător, *adj.* — aducător, care aduce; 2 pricinuitor.

aduce, *vb.* — a aduce; 2 a orienta, a îndrepta.

adulmăca, *vb.* — a adulmeca, a mirosi.

adulmăcare, *s.f.* — adulmecare; 2 intuire.

adulmăcătoriu, *adj.* — care adulmecă, miroase, simte, intuiște, urmărește, cercetează („minte adulmăcătoare“).

adulmăcos, *adj.* — care adulmecă, miroase, cercetează.

aduna, *vb.* — a aduna, a strângе; 2 a convoca.

adunarea de obște a democratiei — adunarea populară.

afară din toată socoteala și simțirea; *loc. adv.* — în mod inconștient; **afară din ființă**, *loc. adj.* — ireal, iluzoriu.

a fi — realitatea concretă, existență, plinul (în sens ontologic).

afla, *vb.* — a afla, a găsi; 2 a cunoaște; **a să ~** — a se afla, a se găsi, a fi din belșug.

aflare, ~ ări, s.f. — descoperire, adevăr descoperit; 2 rezultat, soluție; 3 inventie, mijloc găsit.

aflătoriu, adj. — inventator.

afrodisău (el.), adj. — afemeiat.

afthadia (el.), s.f. — îndrăzneală, temeritate; 2 obrăznicie, impertinență.

aftocrator (el.), s.m. — autocrat, monarh absolut.

agem (turc.), adj. — persan.

agiune, vb. — a ajunge, a sosi.

agiunge vb. — a ajunge (undeva), a sosi; 2 a putea; 3 a egala; 4 a pătrunde cu mintea, a înțelege; **a să ~** — a se înțelege, a ajunge la înțelegere.

agiuțător, adj. — ocrotitor, protector.

agiutor, s.n. — ajutor, sprijin; 2 auxiliar, tovarăș; 3 provizii.

agiutori, vb. — a ajuta, a susține; 2 a proteja.

agiutorință, s.f. — ajutor, favoare.

agona (el.), s.f. — luptă, agonie;

agona morții — lupta cu moartea.

agonisi, vb. — a câştiga, a dobândi; 2 a aduna, a strânge; **a-și ~** — a strânge (avere); 2 a obține, a realiza; 3 a dobândi, a căpăta, a. câştiga; 4 a spori; 5 a aduna, a depozita; 6 a-și însuși (ceva).

agonisire, s.f. — dobândire, căpătare; 2 strângere, îmbogățire.

agonisită, s.f. — avere; câştig, dobândă, 2 provizii; 3 avantaje, economii, bunăstare asigurată

prin efort; **agonisita lucrului** — câștigarea situației dorite, în-deplinirea aspirațiilor; **agonisită dreaptă** — câștig prin mijloace cinstite.

ahortasie (el.), s.f. — nesaț, lăcomie.

ahortatos (el.), adj. — nesațios, lacom.

ai, s.m. pl. — ani.

(aier) în aier, adv. — afară; **aier clătit** — vânt, suflu.

aieve, aievea, adj. — adevărat, real; 2 evident; 3 concret; **adv.** — în realitate, cu adevărat, neîndoialnic; 2 astfel; 3 morțis, cu tot dinadinsul („încă mai aievea“); 4 pe față, vădit, sincer („inima vicleană mai mult acoperit decât aieve grăiește“); 5 desigur, într-adevăr, cu necesitate („de unde aieve urmadză“); 6 aşa cum este, aidoma; 7 în văzul lumii, la lumină, la iveauă; **aievea a ieși** — a ieși la suprafață (o minciuna ascunsă); **de unde aievea iește; loc. conj.** — din care rezultă, deci.

alaiu (turc.), s.n. — alai, pompă, triumf; 2 cortegiu, convoi protocolar care întovărășea o personalitate politică în diverse ocazii, 3 trupe; armată; 4 ordine de bătaie.

albușul ochiului — albul ochiului, sclerotica

alătura, vb. — a alătura; 2 a aplica.

alăutar, s.f. — lăutar.

alăuta, *s.f.* — instrument vechi cu coarde.

albiciune, *s.f.* — albime, calitate de a fi alb; 2 curătenie, puritate.

alcătui, *vb.* — a alcătui, a întocmi, a asocia, a îmbina, a asambla; 2 a forma, a compune; 3 a ordona, a face, a crea după reguli; 4 a împăca; 5 a orândui, a stabili; 6 a produce, a efectua; **a să ~** — a se uni, a se lipi, a se face un tot, a se aduna, a se strânge; 2 a se aranja, a se orândui.

alcătuire, *s.f.* — asamblare, alipire; 2 construcție; **alcătuire loghi-cească** — construcție, logică, formalizare logică

alcătuit, *adj.* — întocmit, creat, făcut.

alefiu, *s.n.* — alifie, pomadă.

alegător, *s.m.* — care poate face deosebire, care poate selecționa; 2 care hotărăște.

alege, *vb.* — a alege, a deosebi, a desluși, a selecționa, a împărți pe categorii, a despărți, a scoate; 2 a judeca, a aproba; 3 a hotărî, a dispune; 4 a numi (într-o funcție); 5 a adopta (o hotărâre sau punct de vedere); 6 a-și da seamă; **a să ~** — a se alege, a se selecționa, a se considera bun.

alegere, *s.f.* — alegere, deosebire, selecție, preferință; 2 opțiune; 3 hotărâre comună, consens.

a alerga, *vb.* — a recurge, a face apel.

alergător, *s.f.* — curier.

ales, *adj.* — selectat; 2 deosebit, de seamă, de frunte, important, distins, de bună calitate sau conditie; *adv.* — mai ales.

alfavita (*el.*) *s.f.* — alfabet.

alhimista, *alhimist*, *s.m.* — alchimist.

alofil (*el.*) *s.m.* — străin, care nu face parte din aceeași familie sau neam.

amar, *s.n.* — tristețe adâncă.

amägeală, *~ele*, *s. f.* — amăgire, înșelătorie, viclenie.

amägeu, *s.m.* — amăgitor, escroc, șarlatan.

amăgi, *vb.* — a amăgi, a însela, a duce cu vorba, a-și bate joc, a minți; **a să ~** — a se însela, a se lăsa înșelat, a se păcăli, a se lăsa păcălit.

amăgitoresc, *adj.* — amăgitor, nesincer.

amăgitoriu, *s.m.* — înșelător, escroc.

a măguli, *vb.* — a linguși, a flata.

amărâme, *s.f.* — amăreală, gust amar, amăräciune.

amestec, *s.n.* — amestec; 2 legătură, comunitate de vederi sau de acțiune; 3 implicație, complicitate.

amesteca, *vb.* — a amesteca; 2 a tulbura, a învrajbi, a intriga.

amestecătură, *amestecare*, *s.f.* — neorânduială; 2 intrigă, certuri,

conflict; 3 tulburări, răscoală; 4 unelțire.

amintrilea, *adv.* — altfel, altminteri.

amiroși, *vb.* — a mirosi, a adulmeca.

amistui, *vb.* — a mistui; 2 a preface; a să — a să face nevăzut, a dispărea.

a mâna, *adv.* — la mâna, în mâna.

amurătură, *s.f.* — asmuțire, incitare, atâțare.

amurți, *vb.* — a amorti; 2 a tăcea; 3 a muri; 4 a-și înceta activitatea.

an, ai, *s.m.* — ani.

anagnostis (*el.*), *s.m.* — cititor în biserică.

anangheon (*el.*), *adj.* — necesar; 2 forțat; 3 necesitate, constrângere fatală.

anagheon ieste — se impune cu necesitate.

anatomic (*el.*), *s.m.* — anatomist; 2 chirurg; 3 sfâșietor, tăietor, spintecător.

andartic, *adj.* — antartic, sudic.

anevsplahnos (*el.*), *adj.* — neîndurător, nemilos.

anomalie (*el.*), *s.f.* — anomalie, lucru ieșit din obișnuit, patologic, neconform cu legile naturii.

anonim (*el.*), *adj.* — fără nume, necunoscut.

antepathia (*el.*), *s.f.* — antipatie, repulsie instinctivă față de ceva.

anthraxă (*el.*), *s.f.* — rubin.

antidot (*el.*), *s.n.* — antidot, leac contra otrăvii.

antifarmac (*el.*), *s.m.* — antidot, leac contra otrăvii.

apariu, *s.m.* — cupar, mic dregător de curte domnească în Moldova, auxiliar al paharnicului.

apărare, *s.f.* — apărare; 2 grijă, prevedere, pază.

apăs, *s.n.* — apăsare, păs, necaz („fiul cătră părinte de apăsul ce are să jeliuiește“).

apelpisie (*el.*), *s.f.* — descurajare, deznađăjduire, disperare, descumpărire.

aplos (*el.*), *adj.* — prost, de rând, obișnuit; 2 curat, ingenu; 3 simplu.

apipai, *vb.* — a atinge, a pipăi.

apofasin (*el.*), *adv.* — hotărât, categoric.

apofasisticos (*el.*), *adj.* — categoric, fără replică; *adv.* — în mod categoric, rituos, pe față.

apoftegma (*el.*), *s.f.* — sentință, adevăr filozofic, precept, maximă.

aporia (*el.*), *s.f.* — problemă cu soluții antagonice, irezolvabilă; 2 alternativă fără ieșire, încurățură.

apostrof (*el.*), *s.n.* — apostrofă, figură de stil în retorică.

apothecariu (*el.*), *s.m.* — farmacist, spiter.

aprins, *adj.* — foarte dornic, plin de ardoare.

aprod, *s.m.* — aprod, mic dregător la curtea domnească în Moldova și în Țara Românească, agent al puterii executive.

apsisiie (*el.*), *s.f.* — dispreț, desconsiderare.

apuca, a să ~, vb. — a se apuca, a începe ceva, a încerca, a începe să lucreze; 2 a se lua la harță, a se bate.

arap, s.m. — arab.

arăpăsc, adj. — arăbesc, de arab („limba arăpască“).

arăpește, adv. — ca arabii; 2 în limba arabă.

arăta, vb. — a arăta, a prezenta, a face cunoscut; 2 a dovedi, a demonstra; **a să ~** — a se ivi, a se face cunoscut; 2 a se dovedi, a se descoperi, a se demasca; 3 a se manifesta, a se comporta.

arătare, s.f. — conformație, chip, înfățișare, configurație; 2 aspect, prezență, aparență; **lascavă arătare** — față voioasă, radioasă; 3 demonstrație logică, **chiară arătare** — demonstrație clară, limpide; 4 învățare; 5 sfat, consiliere; 6 fenomen, aparență.

arătare de față — prezență; 2 expunere în fața auditoriului; 3 demonstrație intuitivă, nesilogistică, prin prezentarea fizică a obiectului demonstrației.

în arătare, la arătare, loc. adv. — în văzul lumii, în public; **la arătare a ieși** — a ieși la iveală.

arătătoriu, adj. — arătător, indicator, demonstrativ.

arătoriu, s.m. — plugar, agricul-

tor; **fierul arătoriului** — fierul de plug.

arătos, adj. — chipeș, frumos, impunător, impresionant; 2 doveditor.

arc, s.n. — arc, element arhitectonic.

arcos, adj. — arcuit („arcoasă sprâncenele“).

arctic, adj. — nordic, polar.

ardzător, adj. — arzător, înclocat, dogorător, plin de văpaie.

arete, ~ti, s.m. — berbec (animal); 2 mașină de război pentru dărâmarea zidurilor.

argument, ~iuri, s.n. — argument; 2 probă; 3 indiciu; 4 idee sau teză probatoare.

argumentui, vb. — a argumenta.

aristotelesc, adj. — aristotelic, ce ține de Aristotel.

armaș, s.m. — dregător în Moldova și în Țara Românească, însărcinat cu aplicarea pedepselor.

arme, s.f. — conflicte armate, stare de beligeranță, război.

armistiție, s.f. — armistițiu, încreștarea condiționată și temporară a ostilităților.

armur, s.n. — coapsă („armurile și picioarele denainte...“).

aromate, s. f. — mirodenii, plante, frunze sau semințe frumos mirositoare.

ars, adj. — puternic îndurerat sufletește, cuprins de o mare supărare.

arsură, s.f. — arsură; 2 ardoare, încocare.

arşin, s.n. — unitate tradițională de măsură în lungime, egală cu 0,71m.

articul, -uri, s.n. — articol, sti-pulație într-o convenție; 2 articulație (*anat.*); 3 articol (*gramat.*); **articulul glasului** — silabă.

articulă, s.f. — vorbire articulată, flexiune; 2 silabă; **glas fără articule** — vorbire nearticulată; 3 articulație osoasă, capăt de os.

asămănare, s.f. — asemănare, identitate; **asămănare cuvântului** — omonimie; 2 simbolizare (cu ajutorul unei pilde).

asculta, vb. — a asculta; 2 a aproba, a fi de acord; **a să ~** — a fi ascultat.

ascultare, s.f. — supunere.

ascultătoriu, adj. — ascultător; 2 supus, cuminte.

ascuns, adj. — ascuns, tăinuit; 2 ermetic, obscur, ocult.

ascuțit, adj. — fin („ascuțite urechi“), pătrunzător, de mare acuitate („viderea ochilor mai ascuțită“); 2 intelligent, ager.

ascuțitură, s.f. — ascuțire; 2 subțiere, şlefuire.

ascuțitel, adj. — foarte fin ascuțit.

asemenea, adv. — de asemenea, tot astfel.

aspidă, s.f. — animal fabulos,

imaginat ca o reptilă sauriană cu coadă veninoasă.

asprime, s.f. — asprime, duritate, inflexibilitate, neînduplecare; 2 împotrivire, rezistență, dârzenie.

aspru, adj. — aspru, dur; 2 necioplit; 3 însپaimântător, insuportabil, crud; 4 greu, dificil de îndeplinit.

aspuma, vb. — a face spume, a se înspuia.

aspumat, adj. — însputat.

astrolav, s.n. — astrolab, instrument folosit în astronomie pentru măsurarea poziției astrilor.

astrologhicesc, adj. — astrologic, ce ține de astrologie.

astruca, vb. — a înmormânta.

astupa, vb. — a acoperi; 2 a înfunda, a închide, a bara o intrare, un drum; **fuga înapoi a astupa** — a tăia retragerea; **a să ~** — a se astupa, a se acoperi; 2 a tăcea.

asupra, **asupră**, prep. — contra, împotriva; **asupră a toată otrava** — împotriva oricărei otrăvi; 2 deasupra, peste; 3 peste, drept în.

mai cu asupră, adv. — mai mult, cu vârf și îndesat.

asupreală, s.f. — necăjire, supărare, nedreptate; 2 constrângere, siluire, forțare; 3 asuprire, oprimare; **strâmba asupreală** — constrângere nedreaptă, samavolnicie.

asupri, vb. — a asupri, a constrânge, a obliga.

aşe cât, adv. — aşa că.

aşedza, vb. — a orândui, a organiza; 2 a stabili, a statua; 3 a uni, a căsători, a aşeza la căminul său o pereche; **a să ~** — a se liniști, a se echilibra, a se cuminți, a nu face greutăți; 2 a se statornici; 3 a conveni; 4 a se pacifica, a se organiza.

aşedzare, s.f. — aşezare, instalare; 2 potolire, astâmpărare; 3 organizare.

cu aşedzare, adv. — statornic.

aşedzat, adj. — aşezat, stabilit, fixat; 2 potolit, cuminte, astâmpărat.

aşedzământ, aşedzimânt, ~uri, s.n. — constituție în sens biologic;

aşedzământul firii — constituție fizică; hotărâre superioară („aşedzământul mai-marilor“), orânduială, statuare; 2 prevedere, stipulație, condiție, statornicire (într-o convenție, tratat); 3 convenție, tratat, învoială, legământ;

aşedzimânt de pace — convenție, tratat de pace.

aşedzător, adj. — care rămâne neschimbăt, stabil.

aşedzătură, s.f. — orânduire, rânduială, statornicire; 2 convenție,

aşeși, adv. — tot astfel, tot aşa, de asemenea; **aşeși de tot** — întru totul cu totul, tot astfel; 2 chiar; 3 măcar.

aşijderea, aşijderilea, adv. — de asemenea, tot astfel.

aşternut, s.n. — pat, culcuș.

atheist, ~sti, s.m. — ateu.

atheofovie (el.), s.f. — lipsă de teamă față de Dumnezeu, atitudine antireligioasă, impietate.

atic, aticesc, adj. — atic, din Atica.

atici, vb. — a vorbi dialectul atic.

atinge, vb. — a atinge; 2 a realiza,

a-și ajunge scopul, a ajunge.

atâtă cât, conj. — tot astfel, pent-

ru ca, aşa încât, astfel încât.

atocma, a să ~, vb. — a se potrivi întocmai (cu altceva), a fi pe aceeași măsură, a se adapta perfect (la), a fi la același nivel; 2 a se întocmi.

atocma, adv. — întocmai, asemănător, de aceeași măsură, potrivit.

de-a tocma, adv. — egal, la același nivel; **de-a tocma atocmat** — exact la același nivel.

atocmire, s.f. — potrivire.

atom, ~uri, s.n. — atom; 2 individ, persoană (fig.).

atomist, ~sti, s.m. — atomist, partizan al atomismului în filozofie.

(ață), pe ață, adv. — drept, plan. **pre ață de-a dreptul, adv.** — în linie dreaptă.

ațina, vb. — a ațâna, a se susține puțin, a atârna.

ațita, vb. — a ațâta, a aprinde; 2 a incita, a stimula.

ațititoriu, s.m. — atâțător, incitator, instigator, provocator.

au, conj. — oare, sau.

audzire, s.f. — auz; audzire strâmb ascultătoare — urechi cărora le place să asculte numai minciuna și strâmbătatea.

audzitoriu, adj. — care aude, care ascultă.

astru, s.m. — austru, vântul de sud.

avaniie (ngr.), s.f. — asuprire, cruzime, lipsă de omenie.

a avea, a să ~, vb. — a se întâmpla; 2 a avea relații, legături (cu cineva).

avocat, s.m. — avocat.

azbuche („rândul azbuchelor“), s.n. — alfabet.

axiomă, s.f. — adevăr evident prin sine, maximă; 2 regulă, lege (de la sine înțeleasă); 3 lege naturală; **axiomă filosofască** — adevăr filozofic unanim admis.

B

baier, ~ e, s.n. — amulet; 2 *la plural* — legătură, toartă (de sfioră).

balaban, s.m. — o specie de șoim.

barbara, s.f. — numele scolastic al modului prim al figurii întâi a silogismului.

basnă, s.f. — poveste, creație imaginară; 2 producție neserioasă; 3 scornire, ticluire; 4 inventare de fapte cu scopul de a calomnia.

bat, adj. — beat.

bate, a să ~, vb. — a se război; a se zbate; 2 **spre moarte să batea** — se zbătea de moarte.

batelește, s.f. — loc de bătut (cu mlăciul), arie, bătătură, loc bătătorit.

batgiocură, s.f. — umilire, insultă.

batgiocuri, vb. — a-și bate joc (de cineva), a-și râde de cineva, a necinsti, a înjosi, a arunca pe cineva într-o situație rușinoasa, umilitoare.

bănat, s.n. — supărare, necaz.

bărbătie, s.f. — vitejie.

băsnui, vb. — a povesti, a spune povești; 2 a vorbi lucruri neserioase, a vorbi în dodii.

bătrâni, vb. — a îmbătrâni, a căpăta experiență.

bățul agiutorinții — toiagul de sprijin.

bântui, vb. — a tulbura, a chinui, a nedreptăți, a persecuta.

bântuire, s.f. — năpăstuire, persecuție, nedreptărire.

bântuitarioriu, s.m. și adj. — ne căjitor; 2 asupritor; 3 vătămător.

bârdăghan, s.n. — abdomen, foale, pântece.

bârzoiat, adj. — ridicat, umflat, întărît („coadă bârzoiată“).

becisnic, adj. — mititel, mărunteł, sărman.

beleag, s.n. — adunare; 2 loc de adunare (inițial a însemnat loc de

adunare pentru cei chemați la război, tabără militară); **a-și da be-teag** — a fixa loc de întâlnire; 3 cuvânt de recunoaștere, parolă.

beli, *vb.* — a jupui; **budzele a-și beli** — a lăsa să se vadă dinții.

beteag, *adj.* — bolnav.

beteji, *vb.* — a răni; 2 a strica, a păgubi; **a să ~** — a se răni, a suferi o vătămare.

betejire, *s.f.* — îmbolnăvire; 2 dăunare, stricare, știrbire, vătămare.

bezcisniciee, *s.f.* — cădere, decădere, scădere, umilire, umilință, viață grea, săracie, nenorocire, neputință; 2 trebuință cotidiană, trebuință măruntă; 3 jignire, batjocură; 4 neputință fizică.

beznă, *s.f.* — întuneric.

biftuire, *s.f.* — saț, ghiftuire, săturare.

bileală, *s.f.* — albeală, culoare albă; 2 suliman alb.

bine, *s.n.* — desfătare, bucurie; **bine de obște** — binele general.

birar, *s.m.* — strângător de biruri.

bișug, **bivșug**, *s.n.* — belșug, bogătie, îndestulare.

bișugos, *adj.* — îmbelșugat, îndestulat, bogat.

biv, *s.n.* — îndestulare, saț; 2 belșug, abundență;

de biv, *adv.* — din destul, din plin, din belșug.

blagoutrobnic, **blagoutrobnâi**, (*slav.*), *adj.* — milostiv, milos.

blăstăma, *vb.* — a blestema, a

afurisi, a cere divinității să arunce răul, pedepse asupra cuiva.

blăstămat, *adj.* — asupra căruia a fost aruncat blestemul; 2 reprobabil, incalificabil punct de vedere moral; 3 răufăcător, criminal.

blăstămătesc, *adj.* — blestemat, afurisit; 2 imoral, necinstit.

bleandă, **blende**, *s.f.* — scrisoare, depeșă.

blem, *vb.* — să plecăm, să mergem; **blemați** — plecați!

blendău, *s.m.* — o specie de șoim.

blând, *adj.* — liniștit, respectuos.

blojeritură, *s.f.* — trăncăneală, vorbă de clacă; 2 minciună, scornitură.

blojori, *vb.* — a defaima, a bârfi.

bloscori, *vb.* — a vorbi de unul singur, a plănuiri cu voce tare.

boala de voie rea — melancolie, indispoziție sufletească; **boală hronică** — boală cronică; **boală împărtăsească** — gălbenare, icter; **boală uscăcioasă** — boală care usucă, care slăbește, oftica.

bobăetură, *s.f.* — aiureală, vorbă fără înțeles.

bodz, **boadză** (*pl. bodzi*, *boadze*), *s.m., s.f.* — zeu, zeită, zeitate.

boaz, (*turc.*), *s.n.* — strâmtoare; 2 liman, golf, lac cu deschidere la mare.

boier de sfat — sfetnic, consilier.

boierime de divan — publică, sfat boieresc, fruntea sfaturilor.

bolbăi, *vb.* — a vorbi fără înțeles; 2 a bălmăji.

bolbăitură, *s.f.* — exprimare confuză.

bolborăi, *vb.* — a bolborosi, a vorbi nedeslușit.

bold, ~uri, *s.n.* — bold, îndemn, stimul, impuls; 2 țeapă.

boldit, *adj.* — holbat.

bolditură, *s.f.* — înțepătură, împunsătură.

boli, *vb.* — a suferi, a pătimi, a se chinui.

bortă, *s.f.* — gaură, orificiu, scobitură, ascunziș.

bostangiu (*turc.*) *s.n.* — soldat din garda sultanului având în grija grădinile seraiului.

boț, *s.n.* — bucată, dumicat, bucătică; 2 mototol; 3 obiect incert, fără energie.

boți, *vb.* — a îngrämadăi, a îngheșui; 2 a aduna, prin operație, săngele, pentru a-i da o formă oarecare.

breb, *s.m.* — castor.

brehăi, *vb.* — a lătră.

brehăit, ~ură, *s.n.* — lătrat, hămăit.

brehău, *s.m.* — dulău; *adj.* — lătrător.

brehnace, *s.f.* — o specie de vultur care vânează iepuri.

brâncă, *s.f.* — labă.

brâu, *s.n.* — brâu, șerpar; 2 pânză, zonă; **brâul ars** — zona ecuatorială.

brudiesc, *adj.* — copilăresc, nematurizat, crud, fraged.

brudiu, *adj.* — copilăresc, copilăros; 2 Tânăr, necopt, crud, nevârstnic; 3 primitiv; 4 neserios.

buăr, *s.m.* — bour, zimbru.

buărat, **buorat**, *adj.* — de bour, ca bourul, cu coarne ca de bour; 2 ridicat, ațintit („suliță buărâtă“).

buărî și a să ~, *vb.* — a se repezi, a se îndrepta spre ceva, a împunge; 2 a ciuli (urechile).

bubușlie, *s.f.* — gogoașă, boabă, pilulă.

bucate, *s.f.* — mâncăruri; 2 hrana, alimente.

bucătea, *s.f.* — bucată mare.

buche, *s.f.* — literă.

buhăbie, *s.f.* — buhăială, umflare.

buhnet, ~e, *s.n.* — bufnet, zgomot puternic, pocnet.

buigui, *vb.* — a năuci, a ului, a buimăci, a zăpăci; 2 a aiura, a spune vorbe fără înțeles; **a să~** — a se întuneca la minte, a-și pierde luciditatea; 2 a se ului, a-și pierde cumpătul.

buiguire, **buigitura**, *s.f.* — aiureală, aiurare, vorbire fără sir.

buiguit, *adj.* — zăpăcit, aiurit.

buiguitar, *adj.* — în dodii, fantezist, fără înțeles.

bulboană, *s.f.* — vâltoare.

buluc (*turc.*), *s.n.* — grup, ceată; 2 mică unitate militară (companie) la turci.

bun, *adj.* — folositor, util, pe care te poți bizui.

bună voie, *s.f.* — bunăvoință, ajutor, asistență; 2 stare de bună dispoziție sufletească.

bunătate, *s.f.* — virtute, calitate morală; bunătățile obiceinice — virtuțile morale, bunele moravuri.

bursuc, *s.m.* — vizeure.

burzuluii, *a să~, vb.* — a se înfuria, a se frământa, a se afecta.

burzuluire, *s.f.* — neorânduială, înghesuială, frământare.

burzuluitoriu, *adj.* — răscolitor.

buși, *vb.* — a trânti la pământ, a lovi, a bate.

bute, *s.f.* — căpătană (la roata de la căruță).

butios, *adj.* — ca o butie, noduros.

butucul mortii — butuc de călău.

C

cabala, *s.f.* — cabală.

cabalist, *s.m.* — cel care se ocupă cu studiul cabalei iudaice.

cabaniță, *s.f.* — manta domnească pe care sultanul o dădea domnilor la confirmare, odată cu sangiacul, cuca, topuzul, sabia etc.

cacodemon (*el.*), *s.m.* — demon, diavol; 2 gând rău, intenție rea; 3 dușman; **cacodemonul robiii** — diavolul robiei.

cacum, *s.m.* — hermină.

caftan (*turc.*), *s.m.* — manta albă, lungă și largă împodobită cu fire

de aur sau de mătase, pe care o purtau domnii și boierii la solemnități.

cahlă, *s.f.* — cupor de topit metalic; 2 cazan cu smoală aprinsă; 3 gură de cupor, coș pe undeiese fumul la un cupor; 4 placă de teracotă sau de faianță pentru sobe.

caie, *s.f.* — gaie, o specie de uliu.

cale, *s.f.* — drum; 2 orientare în viață; cale delungată — cale lungă.

calicios, *adj.* — de jos; 2 obraznic.

camătă, *s.f.* — dobândă.

camilopardal, (*el.*), *s.f.* — animal fabulos, imaginat ca o asociere între cămilă și leopard; 2 girafă.

can, *cani*, *adv.* — cam.

candilă, *s.f.* — candelă, lampă primăvă alimentată cu untdelemn.

canon, *-oane*, *s.n.* — lege; 2 principiu director, normă, regulă („canoanele loghicăi“); 3 articol de lege în dreptul bisericesc; 4 sanctiune rituală, pedeapsă de ispășire; **canon de obște** — lege, regulă generală.

cap, — **ete**. *s.n.* ~**cap**, şef, conducător, domn, monarh; 2 început; 3 principiu, element; 4 punct, prevedere, articol într-o convenție; b) capăt, sfârșit; 2 punct terminus; **a-și da capul** — a muri de moarte violentă.

capăt, *s.n.* — sfârșit; **capătul coroavei** — sfârșitul cuvântului, articolul (hotărât).

capitul, -uri, s.n. — articol, punct, prevedere, stipulație, într-o convenție.

capichehaie (*turc.*) — capucină, reprezentant sau agent al domnilor români pe lângă Poarta Otomană.

capiște, s.f. — templu.

careși, pr. — fiecare.

(carile) tot carile, pr. — oricine, oricare.

carâtă, s.f. — trăsură usoară, caleașcă.

carte, s.f. — scrisoare, depeșă, document scris.

carvuncul, s.n. — piatră prețioasă.

casă, s.f. — casă; 2 familie, neam.

catalog, s.n. — catalog, repertoriu, condică de însemnări.

cataractă, s.f. — prag de apă, cădere de apă, cataractă, cascadă.

catargă (*turc.*) — șantier naval, încisoare portuară, loc de munca forțată.

catastih, -uri, s.n. — catastif, condică de însemnări.

categoryi, s.f. — formele cele mai generale ale existenței, noțiunile sau termenii cei mai generali; 2 termenii cei mai generali cu care operează o știință; 3 categoriile logicii („categoriile logicăi“) și ontologiei aristotelice.

catholichi (ci), adj. — universal, general.

cazniie, s.n. — omilie, predică, cuvântare cu caracter moralizator

pe baza textelor religioase; 2 poveste cu tâlc.

cădea, vb. — a se întâmpla; 2 a sosi fără veste; **a să ~** — a se cuveni, a fi de dorit, a fi normal, a trebui.

cădere, s.f. — întâmplare, hazard, eveniment; 2 cădere, trecere bruscă într-o situație inferioară, decădere morală; 3 caz (în gramatică); **cădere chemătoare** — cazul vocativ; **cădere la gramatică** — caz gramatical.

cădzut, adj. — căzut; 2 cuvenit, legal, natural.

căială, s.f. — căință, remușcare.

căielnic, adj. — care se căinează, care deplâng nenorocirea cuiva, deplângător.

călăfătui, vb. — a astupa cu calafat (câlții amestecați cu catran) găurile și crăpăturile dintre bârnele unei corabii și a le unge cu păcură sau smoală spre a nu lăsa să mai pătrundă apa.

călători (ceva), **vb.** — a parurge, a străbate.

călca, vb. — a călca, a pași; 2 a vizita; 3 a necinsti, a nescocoti.

călcan (*turc.*), **s.n.** — întăritură, zid de apărare.

(călcare) **înceată calcare** — mers tiptil.

călcatură, s.f. — călcare; 2 nescotire.

căldărăresc, adj. — de căldărar, de spoitor de căldări, tigănesc; 2 vulgar, grosolan, primitiv.

cămară, *s.f.* — odaie; 2 cameră, încăpere pentru provizii.

cămili, *a să ~, vb.* — a se transforma în cămilă.

căpătăi, *s.n.* — loc sau obiect de pus capul pentru dormit.

căpitan, *s. m.* — comandanțul unui detașament mai mare de oștiere în epoca medievală.

căptuși, *vb.* — a căptuși, a acoperi pe dedesubt, a înveli; 2 a ascunde, a face nevăzut.

căptușit, *adj.* — acoperit pe dedesubt, învelit; 2 ascuns, mincinos, nesincer; **căptușite cuvinte, voroave căptușite** — vorbe ascunse, mincinoase, cuvinte care ascund adevarul.

căpușă, *s.f.* — parazit din clasa arahnidelor, care suge sângele oilor.

cătălige, *s.f. pl.* — anexe de lemn pentru înălțarea picioarelor, picioare lungi („cătălige picioarele“).

cătră, *prep.* — pentru, fată de („iubirea carea cătră adeverință țiiu“), lângă, pe lângă, alături („cătră acestea, a triia și altă prințină a să adaoge“), despre („cătră acestea foarte bine... m-am adeverit“).

căuta, *vb.* — a privi, a se uita; 2 a cerceta, a studia, a rezolva; ~(cuvina) — a sili, a determina; **a-și ~ vb.** — a se sili („dintr-adunările voastre... își caută a lipsi“).

căutare, *s.f.* — interes pentru cine-

va, milă, bunăvoiță, ajutorare; 2 încercare; 3 privire; **căutarea voii** — facere pe plac; adulare, lingueală.

cândai, *adv.* — cândva, vreodata; 2 cumva; **nu cândai**, *adv.* — nu cumva.

cândaillea, *adv.* — cumva, poate, doară.

când de când, *adv.* — repede, într-o clipită.

cânesc, câînesc, *adj.* — câinesc, de câine; 2 linguitor, care simulează prietenia; 3 dușmănos, ascuns, cu intenții dușmănoase; 4 cinic (v. *filosofia cânească*).

cântare, *s.f.* — bucată muzicală, motiv muzical; cântare frumos tocmită — melodie.

cântec tocmit — cântec alcătuit după reguli, după canoane.

cârcă, *s.f.* — spate, spinare.

cârcel, ~ie, *s.n.* — căpușă.

cârjob, *adj.* — strâmb, încovoiat; 2 nedrept, inechitabil.

cârlig, *s.n.* — cârlig, cață; 2 cârjă.

cârni, *vb.* — a îndrăzni să vorbească, a îndrăzni să ia atitudine potrivnică.

câstan, *s.m.* — castan.

cât, *conj.* — încât, astfel încât, aşa încât, aşa că; atâta cât: astfel încât, aşa încât; **cât pre** — ca pe; **fără cât** — decât, afara de.

câtăva, *adj.* — mărișor („avea câtăva herghelie de iepe“).

cât de cii, conj. — aşa încât, astfel că.

câtință, s.f. — cantitate, categorie a logicii și a ontologiei aristotelice.

ceas, s.n. — oră, vreme.

ceată, s.f. — mică unitate militară, buluc.

ceauș (turc.), s.m. — mic comandanț de oaste la curtea domnească, de obicei comandant de vânători; 2 agent al puterii executive.

cehni, vb. — a lătra.

cehnit, -uri, s.n. — chefnit, lătrat de câine de vânătoare.

ceința, s.f. — esența, **quidditatea (quidditas)**, categoria substanței în logica aristotelică (de la lat. **quid** = ce); uneori înseamnă și calitatea substanței.

cerbice, s.f. — ceafă, grumaz.

cerca, vb. — a încerca, a cerceta, a pipăi; a tatona; 2 a pune la probă; 3 a căuta, a analiza.

cercător, s.m. — cercetător.

cerceta, vb. — a cerceta; 2 a vizita.

cercetare, s.f. — studiu, luare în discuție.

cerdac (turc), s.n. — mic pridvor, deschis sau cu geamlâc, situat de obicei la etaj, sau deasupra beciului, la vechile case tărănești; 2 balcon, cerdac de tip turcesc, ieșit în afară deasupra străzii; 3 foișor, chioșc.

ceresc, adj. — ceresc, spiritual, dinvin.

cereștii, s.m. pl. — exponentii lumii divine, Dumnezeu și slujitorii săi, îngerii și sfintii (în concepția creștină); **supt numele cereștilor** — (subînțeles) jurând pe numele lui Dumnezeu și al sfintilor.

cerni, a să- — a îmbrăca haina de doliu, a se îmbrăca în negru.

cernit, adj. — funerar, de doliu, trist, de înmormântare; **cernite cântece** — bocete.

cerși, vb. — a cere, a ruga.

cescuț, s.n. — (diminutiv de la ceas), moment, clipă, puțin timp.

cevași, adv. — foarte puțin, cât de puțin, cât negru sub unghie; **ne-mică cevași** — cătuși de puțin.

cezluit, adj. — legat, strâns, înfășurat bine.

cfartana (lat.), s.f. — frigurile cvartane.

cfidditas (quidditas), s.f. — **quiditatea**, esența fenomenelor, substanța, categorie a logicii și a ontologiei aristotelice („ceința, singură ființă lucrului, ceia ce ieste“).

chelariu, s.m. — slujitor al pivnițelor și cămărilor domnești.

chentru, s.n. — centru, punct central; 2 întă, obiectiv.

chiar, adj. — clar, limpede, lămurit, simplu, ușor de înțeles; 2 curat; **puterea sufletului chiară** — puterea limpede a sufletului.

chibzui, a să ~ — a reflecta, a plănui, a gândi; 2 a socoti, a considera.

chichiță, s.f. — lădiță.

chiedz, ~i, s.m. — piață (rea sau bună), augur, prevestire: **chedzi răi** — piață rea, rău augur.

chiema, a să ~, vb. — a se numi.

chip, s.n. — față, înfățișare, aspect; **floare în chip** — culoare la față; 2 înfățișare, trăsătură distinctivă, specific, conformație exterioară; 3 persoană; **chipuri vrednice de credință** — persoane demne de încredere; 4 persoană, cineva; **cătră alt chip** — față de altcineva; 5 înfățișare, aspect, formă; 6 imagine (mintală sau grafică), reprezentare (artistică), idol, desen; 7 reprezentare, apariție, personaj oniric; 8 specie (în sensul predicabilului porfirian **species**); 9 lucru, existență, fenomen, om (în înțelesul ontologiei aristotelice); 10 ființă, viețuitoare; 11 noțiune, reprezentare, imagine, idee, cuvânt, 12 individualul, particularul (categorie filozofică); 13 figură de mișcare (în pantomimă); 14 model, tip (literar); 15 chip, fel (**tot chipul de flori** — tot felul de flori), mod, procedeu, soluție; 16 formulă uzitată; **chipuri de credință** — formule de rigoare, în încheierea unei convenții; **chip poetesc** — procedeu poetic, figură literară; 17

specie literară; **chipul fietecui lucru** — noțiune, reprezentare abstractă, corespondentul noțional al lucrurilor; **chipul obrazului** — înfățișarea feței; **chipul neamurilor** — prototipul, arhetipul fenomenelor; **chipuri cucerte** — procedee fățarnice, temenele, figuri de salut, ploconeli; **chipuri filosoficești** — procedee, metode, modalități filozofice; **chipurile de pasiri și dobitoace în ceriu** — constelațiile; **cele din ceput chipuri** — prototipurile, arhetipurile; **chipul leacurilor** — felul leacurilor.

cu chipul carile, loc. adv. — aşa cum.

chit, ~iți, s.m. — balenă.

chiteală, ~ele, s.f — gând, intenție; 2 socoteală, raționament, gândire, judecată; 3 idee, plan, proiect, preocupare; **chitele între sine** — planuri ascunse.

chiti, vb. — a socoti, a judeca, a calcula, a plănui.

chitoriu, s.m. și adj. — socotitor, calculator, judecător (al unei situații).

chivernisală, s.f. — orânduială, administrare; 2 cârmuire, conduceare; 3 gândire, chibzuință, reflectare; 4 îndestulare, bunăstare; **chivernisala de obște** — bunăstarea generală.

chivernisi, vb. — a aranja, a

administra, a gospodari; 2 a conduce, a orândui; 3 a îndruma.
chivot, *s.n.* — arcă, corabie.
chizăş, *s.m.* — chezaş, girant, garant, care îşi ia răspunderea pentru cineva.
chizmire, *s.f.* — alcătuire, întocmire.
ciacal, *s.m.* — şacal.
cii, *adv.* — aici, ici.
cină, (*pl. cinăi*), *s.f.* — cină, masă de seară.
cineşti, *pr.* — cine; 2 fiecare.
ciniie, *s.f.* — unealtă, instrument, aparat, armă.
cinste, *s.f.* — cinste, respect; 2 veneratione, cult; 3 rang social, treaptă socială înaltă, dregătorie; 4 înălțare în rang; 5 domnie, stăpânire; 6 prestigiul, onoare; **în cinste a să avea** — a se bucura de stimă, de prestigiul; 7 ospăt dat în cinstea cuiva; 8 onestitate, corectitudine morală; **cu noştinţă cinstii** — ştiinţă onestităţii, învăţătura morală; **cinste cu stidire** — evlavie; **cinste politicăescă** — respect din politeţe, respect nesincer; **cinstea epitropiei** — cinstea de a fi domn, rangul domniei; **cinstea numelui** — demnitate personală, prestigiul; 2 onoare, faimă, glorie; 3 prestigiul persoanei; **de cinste**, *adj.* — de preţ, superior, demn de cinste; **cinsteş**, *adj.* — cinstit,

drept, corect, curat; 2 politicos, respectuos; **cinsteşă plecăciune** — politeţe exagerată, plecăciune respectuoasă; 3 prestigios, remarcabil; *adv.* — rezonabil, cu cuviinţă, cinstit, drept, fără viclenie.
cinsti, *vb.* — a cinsti, a respecta, a onora, a băga în seamă, a lua în consideraţie.
cintiţă, *s.f.* — cinteză.
ciocoime, *s.f.* — slugile boiereşti, categorie socială aflată în serviciul boierimii, folosită pentru strângerea birurilor și pentru apărarea avutului și persoanei stăpânilor.
ciocotniţie, *s.f.* — ciocoime; 2 mentalitate de ciocoi; 3 flecăreală, bârfă, linguşire, uneltire.
cira (ciraoa), *s.f.* — specie de răşinoasă mediteraneană.
ciriteie, *s.f.* — desiş, tufiş, mulțime de copaci tineri.
citeală, *s.f.* — citire, citit.
ciuciuli, *vb.* — a ciuguli (penele).
ciudat, *adj.* —izar, straniu, neobișnuit.
ciudă, *s.f.* — minune, lucru straniu, ireal, fabulos, ciudătenie, lucru neobișnuit; **ciuda lumii** — minunea lumii, urâtul, monstrul.
ciudesă, *s.f.* — mirare, uimire, nedumerire; 2 minune, lucru neobișnuit, straniu; lucru de ciudesă — lucru de mirare, neobișnuit.
ciudi, a să ~ — a se mira.

ciulinos, *adj.* — spinos, ghimpos, cu ciulini.

ciumilitură, *s.f.* — ghicitoare, **ciung**, *~uri*, *s.n.* — trunchi de copac fără ramuri și frunze; („ciunguri de copaci pârjoliți“).

ciunți, a să ~ vb. — a se ciunți, a se ciungi, a-și reteza mâinile; 2 *fig.* — a nu reacționa, a nu se împotrivi, a sta cu mâinile în sân în fața unei întâmplări.

ciut, *adj.* — fără vârf, bont; 2 fără coarne, fără urechi; **ciute urechile** — cu resturi de urechi.

ciută, *s.f.* — capră; 2 căprioară.

ciutură, *s.f.* — vas de lemn pentru scos apa din puț.

clâncaj, *vb.* — a cloncăni, a cârâi (o cioară).

clăti, *vb.* — a mișca, a mișca din loc, a deplasa; 2 a agita, a zbate; **a să ~** — a se mișca, a-și schimba locul, poziția; 2 a merge, a se deplasa; 3 a se tulbura, a se cutremura, („nu puțin fură clătiți de împotrivă cuvinte ca acestea“); 4 a se emoționa, a se înduioșa („de multă mișelâtatea lui clătindu-mă“); 5 a se tulbura, a se agita; **a-și ~** — a-și porni, a-și da drumul („râsul își clătiră“).

clătire, *s.f.* — mișcare, schimbare, evoluție (în ontologie); 2 afecțare, stare emotivă, zbucium („clătirea duhului“); 3 mișcare, deplasare; 4 mișcare violentă, convulsionare; 5 mișcare univer-

sală; 6 schimbare; **clătire a face** — a merge, a evoluă; **hirișă clătire** — mișcare proprie; 2 mișcare naturală; **iute clătire** — vioiciune; 2 mișcare rapidă, rapidiitate.

clătitele, *s.f. pl.* — fenomenele considerate în mișcare, în schimbare.

clătitele firești — cele mișcate pe cale naturală, fenomenele.

clătitoriu, *adj.* — mișcător, instabil.

clătitoriu, *s.m.* — cauză impulsioneatoare; 2 cel care mișcă, care impulsionează; **clătitorul firii** — motorul divin, divinitatea; ne-clătitul clătitoriu — cauză primă, motorul divin, Dumnezeu (ontologie); **dinafără clătitoarele** — cauzele externe, impulsuniile exterioare.

clevetă, clevetuire, *s.f.* — ponegrire, intrigă, bârfă, calomnie; 2 oprobriu, condamnare morală; **clevetă limbilor** — gura lumii, oprobriul public.

clevetnic, *s.m.* — intrigant, calomniator, bârfitor,

clinciuros, *adj.* — clenciuros, cu clenți, cu urme de ramuri, cu noduri,

clipală, *s.f.* — clipă, moment.

clironomie (*el.*), *s.f.* — moștenire.

clonț, *s.n.* — cioc, plisc.

coajă, *s.f.* — crustă.

cohăietură, cohăietură, *s.f.* — curbură, cotire, cotitură, strâm-

bături, sinuozitate; 2 răsucire; 3 ocoliş, înconjur.

cohâiat, cohâios, adj. — încoviat, curb, strâmb („cohâioase rădăcini“).

colac, s.m. — colac; 2 pleaşcă, bacăş, noroc.

colachie, s.m. — laudă nesinceră, linguşeală.

colaci, a să ~, vb. — a se încolaci.

colun, s.m. — măgar sălbatic.

comedie, s.f. — producție păpușărească, reprezentării de saltimbanci cu caracter comic (în genere, producții pantomimice, în vremea lui Cantemir).

comitis (el.), s.f. — cometă.

comos, adj. — pletos.

condei ~eie, s.n. — condei, instrument de scris; 2 punct, prevedere, articol într-o convenție.

condiție, s.f. — prevedere, stipulație (într-o convenție scrisă).

conet, s.n. — sfârșit.

contenire, s.f. — liniște, îngăduință, bunăvoiință; 2 întrerupere, încetare, abținere de la orice acțiuni agresive.

contini, vb. — a conteni, a înceta; 2 a limita.

coperi, vb. — a acoperi, a ascunde, a mușamaliza.

coprindere, s.f. — cuprins, conținut („alte scrisori, a căror coprindere“...).

copt, adj. — matur; 2 înțeleapt.

coracos (el.), s.m. — corb.

coracopardal, coracopardalis (el.), s.m. — ființă imaginară creată de Cantemir prin asocierea dintre corb și leopard.

corăbierie, s.f. — navigație, comerț pe apă.

corespondenție, s.f. — corespondență, schimb de scrisori.

cornat, adj. — cornut, cu coarne.

cornul slăvii — cornul gloriei, al urcușului social (sinonim cu **cornul cel de putere**).

coromâslă, s.f. — cobiliță.

coronă, s.f. — coroană, cunună; 2 încununare; 3 esența unui act (tratat, convenție etc.); 4 culme, vârf, punct principal.

cortii, vb. — a roade, a roade altamente tari, a ronțai.

corui, s.m. — uliu păsărar.

cosătoriu, s.m. — meseriaș pentru care cusutul este o operație de bază: croitor, brodeuză etc.

cosită, s.f. — păr de femeie împletit în cozi.

costiș, adj. și adv. — costiș, de-a coasta, aplecat, oblic, înclinat.

costrăuș, s.m. — costrăș, biban.

cos, s.n. — coș; 2 cavitate (pectorală sau abdominală).

coșcodan, s.m. — o specie de maimuță cu coada lungă.

cot, s.m. — unitate tradițională de măsură în lungime de cca 0,637 m. (în Moldova), măsurând dis-

tanță între cot și vârful degetului mijlociu de la mâna.

coteiu, s.m. — câine de casă.

cotlon, s.n. — firidă, nișă la o sobă.

covată, s.f. — căpistere; 2 albie.

covăit, adj. — încovoiat, curbat.

cavârși, vb. — a depași, a învinge, a avea superioritatea; 2 a trece peste; **a să ~** — a se acoperi, a se umple (cu lichid).

crainic, s.m. — vestitor, transmițător de dispoziții domnești, mesager; 2 cel ce strigă în public poruncile sau veștile de la domnie.

crăinici, vb. — a vesti, a anunța, a îndeplini funcția de mesager.

crăncăit, s.n. — croncănit.

crângăi, vb. — a croncăni.

crede, a să ~, vb. — a se încrede, a conta, a avea încredere, a se lăsa atras; 2 a se considera; **a-și ~** — a-și încredința.

credincios, adj. — fidel, cinstit, loial; 2 devotat; 3 de încredere, care nu încalcă dreptatea.

credintă, s.f. — credință, devotament, loialitate; **cu credință**, adj. — cinstit, loial; 2 cu încredere, cu sentimentul unei depline securități; **de credință**, adj. — de încredere; **cele credzute** — cele încredințate.

de credzut, adj. — de credință, credincios.

(crieri) lipsa crierilor — lipsă de inteligență, de înțelepciune, act necugetat.

(crivăț) despre crivăț — de la nord.

crâcneală, s.f. — crâcniire, opoziție verbală.

(cruciș) de-a crucișul, adv. — perpendicular; 2 drept înainte.

crunt, adj. — săngeros, însângerat, roșu; 2 chinuitor.

cruțătoriu, adj. — cruțător, izbăvitor.

cucă, s.f. — căciulă înaltă, împodobită cu pene de struț, pe care domnii o primeau de la sultan cu ocazia investiturii.

cucernic, adj. — umil, plecat, plin de respect; 2 evlavios.

cuciri, a să ~ vb. — a-și face semne de politețe, a se ploconi.

cuciritură, s.f. — încinăciune, plecăciune de politețe, temenea;

cuciritură lingușită, **cuciritură politicească** — politețe prefăcută, lingușeala de conveniență, salut slugarnic și nesincer.

cucon, s.m. — copil, progenituru.

cucunoz, s.m. — cuc.

cumpăna ceriului — zenit; 2 dreptatea divină; **cumpăna de moarte** — primejdie de moarte; **cumpăna dreptății** — dreptatea, justiția divină, justiția imanentă (socotită incoruptibilă și neierătătoare).

cumpănă, s.f. — balanță; 2 egalitate; 3 echilibru; 4 incertitudine; 5 primejdie de moarte; cumpăna morții — amenințarea morții.

cumpăni, a să ~, vb. — a se cumpăni, a gândi, a socoti, a sta la îndoială; 2 a cântări.

cumpănitor, adj. — care gândește, care judecă mult.

cumpeni, a să ~ — a-și ține echilibrul (în mers).

cum să cade, expr. vb. — cum se cuvine; 2 corect.

cunoaște, vb. — a cunoaște, a ști; 2 a înțelege, a pătrunde cu mintea; 3 a recunoaște, a-și da seama; **a să ~** — a-și da seama despre sine.

cunoșcătoriu, s.m. — om cu știință, instruit, filozof.

cunoștință, s.f. — cunoaștere, știință; 2 cunoștință (în sensul relațiilor interumane).

cunoștință înainte, mai denin-
te cunoștință — previziune, 2 cunoașterea anteroiară (de tip aristotelic).

cuprinde, vb. — a încăpea, a ajunge.

cuprindere, s.f. — apucare, dobandire; 2 privire de ansamblu, sinteză; **cuprinderea minții** — generalizare, teoretizare.

cura, vb. — a curge.

curat, adj. — corect, cinstit; **curată inimă** — gânduri sincere; 2 nepătat, nemurdărit; 3 pur, cu grad mare de puritate (fiind vorba de metale); 4 **clar, simplu, adv.** — clar, precis; 2 pe șleau; 3 neîndoienic.

curător, adj. — curgător.

curăți, a să ~, vb. — a scăpa de ceva, a se lepăda de cineva; 2 a se limpezi.

curătenie, curăție, s.f. — puritate, sinceritate, cinste, corectitudine; **curăția inimii** — sinceritate sufletească, corectitudine.

curechiu, s.f. — varză.

curgere, s.f. — curs, evoluție, proces.

curând, -ă, adj. — care se apropie, sosește repede; în curândă vreme — în scurt timp, în curând; **de curând**, *adj.* — nou, proaspăt;

curând, adv. — repede, degrabă; **cum mai curând, cât de curând** — cât mai curând, cât mai repede.

curma, vb. — a tăia, a reteza; 2 a punе capăt.

curmare, s.f. — refuz, ruptură, desolidarizare; răspunsul curmării: răspunsul de refuz, refuzul.

curmă, s.f. — lamă, ascuțis, tăis.

(curmedziş) în curmedziş, adv. — drept peste mijloc, de-a latul, transversal.

curmeiu, ~ eie, s.n. — legătură din scoarță Tânără de copac.

curs, ~uri, s.n. — curs, parcurs („cursul istoriei“), scurgere („cursul vremii“), drum („cursul stelelor“), mișcare; **cursul perioadelor** — mersul ciclic, evoluția ciclică.

cursă, s.f. — unealtă de capturat animale.

curtean, s.m. — oștean care, în

schimbul împroprietăririi, era obligat să-și aducă serviciile în casă, curții domnești, de a participa la război.

cuscrie, s.f. — încuscrire, înrudire.
custoriu, s.m. — cositor.

cute, s.f. — piatră de ascuțit, gresie.

cutreierare, s.f. — străbatere, parcurgere, colindare.

cutremura, vb. — a mișca puternic, a scutura.

cuvăit, adj. — șerpuitor; 2 curbat.

cuvios, adj. — respectuos, cuviincios, binecrescut, civilizat; 2 elevavios; 3 agreabil, atrăgător, fericitor; 4 ordonat, estetic.

cuvânt, s.n. — cuvânt, vorbă; 2 cuvântare, discurs; 3 proverb, maximă, expresie, zicală; 4 vers; 5 idee exprimată în cuvinte; **cuvânt alta tâlcuind** — răspuns la chestionar, termen explicativ, care descreză un sens; **cuvânt apofasisticos** — vorbă categorică, ordin rezolut; **cuvânt fără socoteală** — vorbă negândită, nejudecată; **cuvânt prost** — zicală, proverb; **cuvânt strein** — vorbă neînțeleasă; **datul cuvânt** — făgăduială solemnă, promisiune, angajament, cuvânt de onoare; 6 jurământ, legământ cu jurământ; **a-și da cuvânt** — a se angaja prin jurământ, a conveni în mod solemn, a se lega prin cuvânt; **la cuvântul dat a sta** — a

se ține de cuvânt, a nu-și călca un angajament luat; **la cuvinte a vini** — a ajunge la ceartă.

D

da, a să ~, vb. — a se da, a se dărui; 2 a se lipi, a se alătura de cineva; **a să dă cu totul (spre ceva)** — a se ambala (într-o acțiune), a se concentra în mod exclusiv într-o anumită acțiune.

dajdie, s.f. — bir, tribut.

dar, s.n. — dar, înzestrare, calitate; 2 specific, trăsătură proprie; **în dar, adj.** — degeaba, fără plată (**în dar cumpărătoriu** — care ia pe degeaba, fără plată).

dare, s.f. — obligație, sumă fixă de dat; 2 dăruire, 3 satisfacție (materială).

darn, în ~, adv. — în zadar; **în darn a arăta (ceva)** — a nescoti, a nu avea în vedere.

dascal (el.), s.m. — profesor, învățător, educator; 2 îndrumător, călăuză.

datoria binelui — datoria de a face binele; 2 recunoștință pentru binele făcut; **datoria firii** — moartea.

datoriie, s.f. — datorie; 2 recunoștință.

dălog, s.m. — dârlogi, hături.

dărăban, s.m. — soldat pedestru, de regulă mercenar, făcând parte din armata domnească.

dăruit, *adj.* — înzestrat, talentat.
dăscălie, *s.f.* — învățură; 2 profesorat.
dârjiie, *s.f.* — dârzenie, semeție, încăpățânare, ambiție, nesupunere, curaj, cutezanță, 2 furie.
dârmoaia, *vb.* — a cerne, a alege ce este bun; 2 a examina lucrurile și faptele cu mare atenție, a dezbatе din toate punctele de vedere o chestiune.
dârmouiu, ~oiae, *s.n.* — ciur, cu găuri mari.
dârz, *adj.* — semeț, trufaș.
(de-adins) mai cu de-adins, *adv.* — mai ales, mai cu seamă; **cu tot de-a-dinsul** — cu tot interesul, foarte preocupat.
de ciia, de ciiе, *adv.* — de aici; 2 apoi, după aceea; cât de cii — pe dată, imediat.
defăimare, *s.f.* — defăimare, lovi-re în prestigiul cuiva; 2 certare, reproș, desconsiderare.
(degrabă) cum mai degrabă, *adv.* — cât de repede.
dejheoca, *vb.* — a curăța de coajă, a desface; 2 a povesti amănunțit.
delungare, *s.f.* — întârziere, amâ-nare, trenare; **delungarea vremii** — întârziere, amânare;
delungat, *adj.* — prelungit (în timp).
de mâna, *vb.* — a susține, a ajuta, a ocroti.
demon (el.), *s.m.* — duh rău (nu este vorba de daimonul socratic),

drac (în înțeles creștin de forță supranaturală malefică ce pune la încercare conștiința morală, umană).
deodata, *adv.* — imediat, numai-decât; **tot deodata** — brusc, pe neașteptate.
deosăbi, *adv.* — deosebit, aparte; ~ de: în afară de.
deosăbirea, deosăbirea loghi-cească — diferență (differentia), unul din predicabilele logicii aristotelice (una dintre cele cinci nimiriri ale lui Porphyrios).
deosăbit, *adj.* — diferit, cu carac-tere proprii.
deplin, *adj.* — complet, perfect, de bună calitate; 2 temeinic, cu au-toritate; *adv.* — deplin, integral, cu totul, din destul; 2 profund, te-meinic.
de pre, *prep.* — de pe; 2 după.
de pregiur, *prep.* — din jur.
deprindere, *s.f.* — deprindere, obișnuință; 2 aplicație, îndemâ-nare căpătată.
desăvârșit, *adj.* și *adv.* — complet.
deschide, *vb.* — a desface, a des-fășura (pânzele de corabie).
descâlcitura, *s.f.* — luminare, elu-cidare, rezolvare.
descânta, *vb.* — a descânta; 2 a convinge.
descoperire, *s.f.* — dezvăluire, ară-tare.
desfăta, a să ~ vb. — a-și petrece timpul în plăceri, în petreceri.

desfătare, *s.f.* — plăcere, viață ușoară, plină de petrecere, bucurii.

desfăfat, *adj.* — plăcut, agreabil.

desficiori, *vb.* — a lăsa fără pui.

desfrătat, *adj.* — nelegat, fără nici o legătură.

desfrăți, a să ~, vb. — a se despărți, a nu mai avea legături.

desfrânat, *adj.* — desfrânat; 2 fără oprire, fără limită, care face sau zice multe, exagerat; 3 lipsit de control, lipsit de măsură, fără sfârșit; 4 fără frâu (despre cal).

despărinți, *vb.* — a lăsa fără părinti.

despicătoriu, *s.m.* — tăietor, sfâșietor; 2 anatomist, chirurg.

despoia, *vb.* — a jupui de piele.

despre, *prep.* — față de, cu privire la, privind.

desvăscă, *vb.* — a desfășa; 2 a dezbrăca.

deșert, *adj.* — gol, nenorocit, flămând; 2 vid, gol; 3 fără valoare;

stomah deșert — stomac gol, flămând; în deșert, *adv.* — în gol; 2 în zadar, fără nici un folos, în van, fără efect.

deșerta, *vb.* — a goli, a vârsa.

deșteptat, *adj.* — treaz, cu ochii-n patru, deștept, care veghează; 2 trezit.

detuna, *vb.* — a trăsnii.

devecuși (araba saracenă) — cămilă-pasăre.

dezgrăi, *vb.* — a întoarce înapoi cuvântul; a opri emisia de cuvinte.

dezlegare, *s.f.* — învoire, îngăduire; 2 dezlegare, soluție, rezolvarea (unei probleme).

dezmățat, *adj.* — desfrânat.

dezmiereare, *s.f.* — mângâiere; 2 petrecere, veselie, satisfacții senzoriale.

deznedejduire, *s.f.* — disperare, situație limită, spectrul morții.

dezsămăna, a să ~, vb. — a nu se asemăna, a ieși de bunăvoie dintr-o categorie, a se dezice de cineva.

dezvăli, *vb.* — a descoperi, a face cunoscut, a da în vileag.

dezvălire, *s.f.* — descoperire; 2 clarificare, descifrare.

diafora (el.), *s.f.* — deosebire.

dialect, *s.n.* — limbă, vorbire, grai.

dialectic, *s.m.* — logician formalist, filozof scolastic, sofist; 2 stăpânitor al artei de a discuta.

dialecticesc, *adj.* — dialectic, formal, logic.

dialog, ~uri, *s.n.* — dialog, con vorbire.

diathesis, diathesin (el.), *s.f.* — dispoziție, rânduială, ordinea naturii („orânduiala firii“).

diavolul săracii — duhul rău al săraciei, al mizeriei materiale.

diavoliee, *s.f.* — răutate, viclenie, monstruozitate, faptă foarte urâtă, mârsăvie, ticăloșie.

dicăi, *vb.* — a zice, a îndruga vrute și nevrute.

didascal (el.), s.m. — dascăl, profesor, preceptor.

dihanie, s.f. — animal, sălbăticiu-ne; 2 ființă, viețuitoare; 3 reprezentare animalieră (în artă).

dihănieșc, adj. — animal, ce ține de latura biologică.

dihoniie, s.f. — neînțelegere, cearță, dezbinare.

diietă, s.f. — dietă, regim alimentar.

dimocratie, s.f. — democrație; 2 anarhie; 3 republică; 4 sfat boiereșc, sfatul țării; 5 adunarea populară pentru alegerea domnului.

dimpotrivă, adj. — potrivnic, contrar; **prepusuri dimpotrivă** — bănuieri negativiste, incriminatoare; adv. — în față, dinaintea, din sens contrar; **cele dimpotrivă** — cele potrivnice, contrariile.

dinăoarea, adv. — adineauri.

dindărăpt, adv. — dinapoi, din urmă.

(dintâi) **așesi dintâi**, adv. — chiar și la început.

discolie (el.), s.f. — dificultate.

disidemonesc, adj. — superstițios, de natura superstiției; **învățătură disidemonească** — știință superstițioasă.

disidemonie (el.), s.f. — superstiție.

distihie (*διστούχη* el.), s.f. — nefericire,

distihie (*διστοίχη* el.), s.f. — natură dublă.

div, ~ **uri**, s.n. — chip, fel; **în divuri**, **în chipuri** — în fel și chip.

divă, s.f. — mirare, uimire; 2 lucru neobișnuit, minune.

dobă, s.f. — tobă.

dobitoc, s.n. — animal; **dobitoc sălbatec** — animal de pădure, sălbăticu-ne; 2 boier moldovean; **dobitoc supus** — animal domestic; 2 țăran iobag moldovean; **dobitoc ceresc** — constelație cu nume de animal.

dobitocesc, adj. — de animal, animalic.

dobitocit, adj. — transformat în animal.

dobândă, s.f. — câștig, folos; 2 pradă.

dobândi, vb. — a dobândi, a căpăta.

dodei, vb. — a tulbura, a supăra.

dodeială, s.f. — tulburare, supărare.

domesnic, adj. — domestic, de casă.

domiri, a să ~, vb. — a-și da seamă, a-i fi clar, a se lămuri.

domirit, adj. — lămurit, clarificat.

domn, s.m. — stăpân; 2 boier, nobil; șef, conducător, căpetenie;

domnul diavolului — Dumnezeul, șeful ierarhiei satanice.

domoli, vb. — a potoli; 2 a băga spaima, a îngrozi (cu sensul de a cumiști, a potoli); 3 a umili, a pune în situația de neputință.

domolit, *adj.* — potolit; 2 învins.
dor dulce — dorință încatată, mis-

tuitoare, poftă greu de stăpânit.

dormitare, *s.f.* — somnolență, pi-

roteală.

dos, a da ~, vb. — a-și lua tăl-

pășița, a face calea întoarsă din

fața unei primejdii.

dos, s.n. — loc ferit, adăpost, loc

dosnic.

dosadă, *s.f.* — cercetare, dojană; 2

supărare, mâhnire, zbucium; 3

ocară, înfruntare.

dosedi, *vb.* — a necăji, a amări, a

chinui; 2 a persecuta, a asupri; 3

a mustra.

doseditură, *s.f.* — ocară, înfrun-

tare.

dosi, a să ~, vb. — a se ascunde.

dosire, *s.f.* — ascundere, cedare,

fugă, retragere.

dovadă, -ede, *s.f.* — arătare, pro-

bă, argument indubitabil; 2 con-

firmare.

dovedi, *vb.* — a dovedi, a demon-

stra; 2 a învinge, a înfrângă.

dovedire, *s.f.* — dovedire, pro-

bare.

doveditor, *adj.* — probator.

dragoste, *s.f.* — iubire carnală; 2

atenție, prietenie; **dragoste din**

suflet adevărată — prietenie sin-

ceră; **dragostea sa** — dragoste

de sine, mândrie, egocentrism.

dram, -uri, *s.n.* — greutate pen-

tru cântărit; 2 puțin; **dramul vie-**

vieții — puținul vieții; 3 veche uni-

tate de măsură a greutăților echiva-

lentă cu circa 3,18 — 3,23 gra-

me.

drăgăstos, *adj.* — drăgălaș, fru-

mos; 2 iubitor, plin de iubire, îna-

morat; **hulă drăgăstoasă** — cal-

omnie care are ca substrat dra-

gostea; 3 care trezește dragostea

civilă („drăgăstoși ochii“).

drăpnicie, *s.f.* — fire, nărvă, apu-

cături, comportament; 2 catego-

rie, tagmă.

drăpt, *s.n.* — drept, jurisprudență;

adj. — drept, cinstit, obiectiv.

drept, *adj.* — corect, legal.

dreptate, *s.f.* — dreptate, justețe;

2 adevăr, obiectivitate, nepărti-

nire; 3 echitate; corectitudine; 4

justiție, judecată (în înțelesul de

justiție divină); **cu cineva drept-**

atea a ținea — a manifesta față

de cineva o atitudine corectă și

obiectivă în ceea ce privește

drepturile sale; **dreptatea sfântă**

— justiția divină.

drob, -uri, *s.n.* — ficat; 2 mă-

runtaie.

dropică, *s.f.* — idropică, idropizie.

dropicos, *adj.* — bolnav de idro-

pică, umflat; 2 greoi.

drum, *s.n.* — drum, traseu, orbită

(„drumul stelelor“).

duh, -uri, *s.n.* — suflet, spirit, psi-

hic; 2 minte, gând, intenție, plan,

idee animatoare; 3 îndrăzneală,

vitejie; 4 putere, forță (fizică și su-

fletească); 5 spirit, tărie; 6 imbold; 7 tot ceea ce este viu, viață; 8 viețuitoare (mai ales în înțeles de om); 9 suflare, respirație; 10 spirit, forță supranaturală; 11 *la plural* — calități, capacitați, virtuți, talente, forțe, puteri; **cu duh, adj.** — viu, însuflețit; **într-un duh** — într-un suflet; **duh de tulburare** — imbold al conflictelor și dușmaniilor între oameni (expresia desemnează forța satanică); **duh înalt, duh înflat** — gând, concepție, părere excelentă despre sine; 2 planuri mărețe născute din megalomanie; **duh încercat** — suflet aprins; 2 supărare mare, mânie, furie; **duh vitejesc, duhuri vitejești** — curaj, vitejie, îndrăzneală, combativitate, agresivitate; **duh rău** — diavol, drac, forță satanică.

duhnicesc, adj. — sufletesc, care ține de suflet; 2 spiritual, care ține de lumea divină.

duhul cel mai de pre urmă — ultima suflare; **duhul vinului** — tăria vinului, alcoolul; **duhul a-și trage, expr. vb.** — a trage aerul, a inspira (moment al respirației); 2 a răsufla, a respira în voie, a întrerupe efortul.

duhuri bărbătești — curaj, încdere în sine, bravură, vitejie; **duhuri neprietenesci** — gânduri, intenții dușmănoase.

(dulce) cu dulce, adv. — bucurios, cu bucurie, cu plăcere.

dulceață, s.f. — plăcere, satisfacție.

dulf, s.m. — delfin.

dumnădzăiesc, adj. — dumnezeiesc, divin.

dungă, s.f. — dungă, fâșie, zonă;

dunga ceriului — zona ecuatorială; 2 linie, duct; **pre dunga dreaptă** — în linie dreaptă.

durere în grabă — durere ascuțită, acută.

duroare, ~ori, s.f. — durere fizică.

dzamă, s.f. — zeamă, fiertură.

dzăcare, s.f. — zăcere, boală la pat.

dzicătoare, s.f. — ghicitoare; 2 zicală, proverb.

dzisă, s.f. — vorbă spusă, afirmație; 2 zicală, proverb; 3 enunț, maximă; **dzisă filosofască** — maximă, adevară filozofic.

dzua izbânzii — ziua judecății.

E

eclipsis (el.), s.f. — întunecare, eclipsă.

ei în de ei — ei între ei, între sine, unul cu altul.

eghipțian, s.m. — egiptean.

Ἐ προσοχήν — fii atent!

ehidnă (el.), s.f. — viperă.

Ἐ ν τη σι ο μων — de la secrete.

elcovan (turc.) — curier imperial.

elefterie (el.), s.f. — libertate.

eleghie, -ii, s.f. — elegie.

elină (limba elină) — greaca veche.

elinesc, adj. — elin, care ține de greci.

elini, vb. — a traduce în limba greacă.

elinie, în elinie, adv. — în limba elenă, în grecește.

eliniza, vb. — a eleniza, a transpune în limba greacă.

embriona, vb. — a se transforma oul în pui; embrionat; *adj.* — zămislit, ajuns în stare de embrion

energhie (el.), s.f. — energie, putere de acțiune.

enthimemă, -ate (el.), s.f. — entimemă, silogism eliptic.

epicuri, s.m. — epicurei, adepti ai filozofiei lui Epicur („ceata epicurilor“).

epifonema (el.), s.f. — figură retorică constând într-o exclamație cu care se încheie un discurs.

epihirima, -ate, (el.), s.f. — încercare, întreprindere, inițiativă, efort, atac.

epiorhie (el.), s.f. — jurământ strâmb, călcarea jurământului, sperjur.

epithimie (el.), s.f. — poftă, dorință, cupiditate.

epitrop, s.m. — supraveghetor, îngrijitor; 2 domn; 3 locțiitor, reprezentant, mandatar.

epitropie, s.f. — domnie; 2 mandat, delegație, reprezentanță; 3

funcție supremă în administrația de stat.

eres, -ese, s.f. — dezbinare; 2 erezie, linie proprie.

ermafroditis (el.), s.f. și adj. — hermafrodit, bisexual; 2 perverșiune sexuală („poftă a doaă părți“).

essentia (lat.), s.f. — esență, categorie a ontologiei și a logicii aristotelice.

ethiop, s.m. — etiopian.

ethiopasc, adj. — etiopic, etiopian, ce ține de Etiopia.

etimologhicesc, adj. — etimologic, ce ține de etimologie.

etimologhie (el.), s.f. — etimologic.

evdemon (el.), s.m. — înger bun, asistență divină; 2 gând bun, intenție bună; 3 prieten, binevoitor.

evghenichi (el.), adj. — nobil, de neam ales (**cel mai evghenichi** — cel mai nobil, aristocrat).

evghenie (el.), s.f. — origine nobilă, neam ales, noblețe.

evlavie, s.f. — cucernicie, religiozitate.

europasc, adj. — european, euro-penesc; 2 apusean.

evsevie (el.), s.f. — evlavie, pioșenie, venerație.

evthihie (el.), s.f. — fericire.

exighisis (el.), s.f. — exgeză, interpretare, comentariu.

experienția, s.f. — experiență, cu noastră nemijlocită, senzorială.

extentru, -ri, s.n. — cerc, circumferință, punct pe o circumferință;

extentrurile astrologicești — cercurile astrologice.

ezetură, s.f. — revârsare, năboire.

ezi, vb. — a iezi, a da pe dinafară, a se revârsa.

F

face, a să ~ vb. — a se preface, a simula.

facere, s.f. — realizare practică, execuție, act.

falnic, adj. — mândru, îngâmfat.

fantastic, adj. — imaginar, închipuit, neîntemeiat pe realitate; **prepus fantastic** — bănuială închipuită, lipsită de temei.

fantazie, s.f. — fantezie, imagine, putere de reprezentare; 2 memorie; **deșartă fantazie** — închipuire goală, nefondată pe realitate.

fantazii, s.f. — planuri irealizabile, nechibzuite, utopii.

fapt, -uri, s.n. — fapt, faptă; 2 făptură, chip, înfățișare; 3 lucru, făptuire, activitate; 4 la pl. — fapte, întâmplări, situații, fenomene (stimulii exteriori ai cunoașterii).

faptă, s.f. — faptă, act săvârșit de cineva; **faptă ocărâtă** — faptă dezaprobată, condamnată de societate, faptă căzută sub oprobriul public; **faptă nevădzută** — crimă, fărădelege nemaivăzută; 2 zi-

dire, lume, existența în înțeles creaționist.

față, ~ețe, s.f. — chip, înfățișare; **față de lovitură** — înfățișarea unui apucat de criză epileptică; 2 persoană (față a trii — persoana a treia); 3 culoare, culoarea fetei; 4 aparentă, formă, aspect; 5 model, prototip; 6 specie (coresponde predicablei **species** din sistemul porfirian); 7 latură, fațetă.

faur, s.m. — fierar.

făcatorie, s.f. — faptă; 2 acțiune, activitate: 3 creație.

făcătoriu, s.m. — creator (**făcătoriul firii** — creatorul naturii; Dumnezeu); 2 făptuitor, care făptuiește ceva.

făgădă, s.f. — făgăduială, promisiune.

făptura, s.f. — înfățișare, aspect, aparență; 2 lumea ca produs al creației divine; 3 creatură, ființă; 4 creație, operă: 5 zidire, construcție clădire.

fărălege, s.f. — faptă urâtă, crimă, nelegiuire.

fărămușă, ~uri, s.f. — firimituri, resturi de la masă.

fărâmiie, ~iile, s.f. — fărâmă, bucuțică; 2 la pl. — pulbere.

fără numai ca, loc. conj. — doar ca.

farmăca, vb. — a fermeca, a uimi, a lua mintile; 2 a atrage, a impresiona.

făt, s.m. — fiu; 2 produs, rezultat („fătul nevoii“).

fățarnic, adj. — cu două fețe, ne-sincer, duplicitar; 2 nedrept, ne-cinstit.

fățănicie, s.f. — duplicitate, falsi-tate; 2 necinste, incorectitudine.

fâicav, adv. — gângav („limbă fâi-cavă“).

fântână, s.f. — izvor.

fârtat, s.m. — frate; 2 tovarăș, pri-eten nedespărțit.

feldeință, s.f. — calitate (*lat. qua-litas*), categorie a logicii aristoteli-ce (de la *lat. qualis*: ce fel de).

ferici, vb. — a ferici, a lăuda, a slăvi, a glorifica; 2 a felicita.

fericie, s.f. — bine, înăltare, urcuș social.

fericire, s.f. — bucurie, mulțumire; **cu fericire**, adv. — cu folos, cu câștig, cu plăcere, cu bucurie.

fericit, adj. — fericit, voios; 2 fa-vorizat de soartă; 3 bun, de bun augur; **mai fericit** — mai bun, de preferat.

ferman (*turc.*), s.n. — firman, or-din emis de sultan pentru numirea sau destituirea domnilor români.

fier, **fiare**, s.n. — fier, spadă, armă de luptă în genere; 2 ancoră; fi-arele corăbiilor — ancorele.

fiiere neagră — bilă neagră, me-lancolie, indispoziție sufletească.

figură, s.f. — formă (geometrică);

2 la *pl.* — mișcări, mișcări panto-mimice.

ființă, s.f. — ființă, viețuitoare; 2 exi-stență, realitate; 3 viață, condiție a existenței; 4 individ, fenomen, lucru; 5 zidirea, creația, lumea (în sensul de natură), (toată ființa — întreaga creație); 6 conținut, substanță (**cuvinte fără ființă**, voroave fără ființă, voroave deșerte — vorbe goale, fără conținut); 7 esență, substanță (în sensul categoriilor aristotelice); **ființa adevărului** — esența adevărului; **ființa fețelor** — esența, substanța speciilor, pro-totipurilor, modelelor primare; **ființa lucrului** — esența fenome-nului, quidditatea (una din predi-cabilele aristotelice); **ființa so-cotelii** — esența unei judecăți; **ființele trupești** — existențele materiale, organismele.

ființasc, adj. — existent, natural, produs de cauze naturale.

fitor, adj. — existent, în ființă.

fil, s.m. — elefant.

filaftie (*el.*), s.f. — iubire de sine, mândrie.

filohrisos (*el.*), s.f. și adj. — iubi-tor de aur, lacom de bani.

filoprosopie, (*el.*), s.f. — fățănicie, duplicitate, nesinceritate.

filosof, s.m. — filozof, cercetător al naturii, întelept; **filosof fizicesc!** — filozof al naturii.

filosofăsc, *adj.* — filozofic, care ține de filozofie.

filosofie cerească — filozofie religioasă, spiritualistă; 2 preocupări spirituale; 3 teorii și practici superstițioase, spiritism, astrologie; **filosofie cânească** — filozofie cinică, cinismul; **filosofie ethică** — etică; **filosofie fizică** („fizicească”) — filozofia naturii; **filosofie fizicească** — „știința lucrurilor ființăști”, filozofia realului; **filosofie obiceinică** — etica, morala (ca știință); **cu filosofie**, *adv.* — cu pricepere, cu știință, calculat la rece.

filosofisi, *vb.* — a filozofa, a gândi sau a vorbi ca un filozof; 2 a interpreta.

finic, *s.m.* — palmier (în special curmal); 2 pasarea Phönix.

fire, *s.f.* — fire, temperament, structură psihosomatică; 2 natură; 3 aspect, chip, aparență; înfațișare fizică; 4 constituție fizică, forță trupească; 5 constituție, predispoziție naturală, biologică; **ce lipsește în fire, ce iaste scădžut din fire** — lipsurile fizice, deficiențele naturale, ceea ce lipsește de la natură (cuiva); **pros-timea firii (cuiva)** — natură proastă, comună, vulgară, primitivă, animalică, care se află foarte jos pe scara evoluției spirituale; **de-a firea**, *loc. adj.* — om întreg

la fire, cu scaun la cap, înțelept, reprezentativ; **din fire**, *adv.* firește, în mod natural, de la natură; 2 spontan, în mod obișnuit; după fire: în mod firesc, natural; **după firea (cuiva)** — după natura sa, după felul său de a fi; a fi preste firea sa: a fi incompatibil, a fi în contradicție cu propria sa natură; **cele preste fire** — categoriile existenței, ale metafizicii; 2 lumea spirituală, divină; **firea în lucruri** — naturalul din lucruri, firescul din fenomene, legile după care se conduc fenomenele.

firean, *s.n.* — ființă biologică, existență ce aparține lumii naturale, care ține de natură și de legile ei; 2 omul ca produs al naturii („fireanul firii a urma să cade“).

firesc, *adj.* — natural, conform firii.

firește, *adv.* — în mod firesc, natural, conform legilor naturii.

cele firești — lucrurile, fenomenele.

fireștii — oamenii în înțeles de muritori, supuși legilor naturii.

firime, de-afirime, *s.f.* — integritate fizică, normalitate, prestanță fizică („deosăbit de de-afirimea trupului ce poartă... oarecare evghenie în neamul său are“).

fizic, *s.m.* — filozof, cercetător al naturii, om de știință pozitivă („filosof fizic“).

fizica, s.f. — știința naturii, filozofia fizică (în înțeles aristotelic).

fizicesc, adj. — fizic, natural, ce ține de natură, care se raportează la natura materială; **cele fizicești** — lucrurile, fenomenele, cele care aparțin legilor naturii.

fiziognomie, s.f. — preocupare ce pretinde cunoașterea omului după trăsăturile feței.

fișchie, s.f. — balegă, gunoi, scârnavie.

floare, s.f. — culoare; **cea din fire** — culoarea naturală, obișnuită.

fluturat, adj. — flușturistic, ușuratic, neserios, pe care nu te poți bizui.

foale, s.f. pl. — utilaj primitiv, pe principiul pompei de aer, folosit la aprinderea și întreținerea focului de cărbuni în atelierele fierarilor; 2 abdomen.

foamete, s.f. — foame, senzație de foame.

focul inimii — supărare, necaz mare, furie, mânie.

folosință, s.f. — folos; 2 răsplată.

formă, s.f. — forma, categorie a cauzalității aristotelice, cauza formală; 2 reprezentare, noțiune generală; 3 aparență, fenomen; 4 înfățisare, configurație, fel, chip; 5 schemă, construcție (logică); 6 la plural: figuri pantomimice; **forma filosofască** — forma, în sens de cauză formală, categorie

a ontologiei aristotelice; **forma înțelegerii** — schema logică prin care se realizează cunoașterea, schema raționamentului, a unei demonstrații (care face posibilă înțelegerea unui adevăr).

formui, vb. — a concepe, a imagina, a închipui, a-și reprezenta, a configura.

fortună, s.f. — noroc, succes, sansă; **fortuna biruintii** — sansa victoriei; 2 soartă, destin; **oarba fortună** — destinul orb.

fraged, adj. — fraged, Tânăr, deliciat.

frământătură, s.f. — cocă de pâine.

frătie, s.f. — frătie, prietenie.

frică cerească — teamă de Dumnezeu.

fricos, adj. — înfricoșător, care produce frică.

frântură, s.f. — luxație.

frumos, adv. — în mod fin, cu finețe.

frunddezare, ~zări, s.f. — frunziș, frunzar.

frundzeri, vb. — a frunzări, a mâncă foarte puțin, a ciupi de ici, de colo.

frunte, s.f. — frunte; 2 treapta socială cea mai înaltă, marea boierime.

fugaș, s.m. — fugar.

fune, s.f. — funie groasă, odgon, parâmă.

fur, s.f. — hoț, tâlhar.

furesc, *adj.* — hoțesc, tâlhăresc;
furească îmblare — pași de hoț,
furtună, *s.f.* — furtună; 2 nenorocire, năpastă.
fus, *s.n.* — fus, ax, axă.

G

galactea (*el.*), *s.f.* — Drumul-Robilor, Calea-Lactee, fâșia galactică, norii galactici.

gangur, *s.m.* — grangur, calofir (*oriolus galbula*).

gazdă *vieții* — casa vieții.
gazda *vieții* — casa vieții.

gălbegios, *adj.* — galben; 2 palid, fără sânge în față.

gălbeni, **gălbini**, **a să ~** — a veni de culoare galbenă; 2 a veni palid (de supărare), a se înfuria, a se supăra.

gărgăune, *s.m.* — gărgăun, viespe de talie mare, cu ac foarte veninos.
găsi, *vb.* — a afla; 2 a găsi de cununță, a socoti.

gătat, *adj.* — gătit, pregătit, preparat.

găunoșitura, *s.f.* — scobitură, gaură.

găurici mici — pori.

găzdălui, *vb.* — a mâncă, a fi în gazdă, a locui un timp; 2 a primi în gazdă, a adăposti.

gâcire, **gâcitoare**, *s.f.* — previziune.

gâlbăgios, *adj.* — galben, îngălbénit, bolnav de gălbenare.

gâlceavă, *s.f.* — ceartă, dispută, conflict; 2 agitație, frământări.

gând, *s.n.* — preocupare, tel; 2 la *pl.* — gândirea (ca a doua etapă în procesul cunoașterii), procese de intelectuale; **gând ascuns** — intenție, plan, preocupare; **gând potrivnic** — intenție de nesocotire, contrară autorității de stat; **gândul a dobândi** — a-și realiza gândurile, a-și împlini dorințele, planurile.

gârbov, *adj.* — cocoșat, adus de spate.

gârâi, *vb.* — a scoate sunete de gâsca, a gâgâi; 2 (despre oameni) a flecări, a umbla cu vorba, a pone gri.

gârliciu, *s.f.* — coș, horn: 2 intrare strâmtă într-o pivniță sau într-o bașcă (săpătură, fortificație subterană); 3 deschizătură ca un fel de gât, ca un fel de horn.

gârlită, *s.f.* — cerc de fier, prins de un lanț, pentru gâtul animalelor de casă, sau pentru răufăcători.

gârtan, *s. n.* — gâtlej.

gâtlăn, *s. n.* — laringe.

gâtlej, *s. n.* — gât.

gheneralis, *s.m.* — generalul, universalul (categorie filozofică).

gheomandie, *s.f.* — geomancie, ghicirea după crăpăturile pământului.

gheometricesc, *adj.* — geometric, ce ține de geometrie.

gheometru, *s.m.* — geometru, matematician.

ghib, *s.n.* — gheb, cocoașă.

ghigariu, *s.m.* — porcar, păzitor de porci.

ghimnosofist, *s.m.* — gimnosofist, adept al filozofiei digambara care cerea adeptilor săi să umble goi, să practice vegetarianismul și să ducă o viață contemplativă.

ghiulghiul (*turc.*), *s.m.* — floare în formă de ciorchine; 2 trandafir.

ghizdav, *adj.* — frumos, arătos; 2 ornat, împodobit.

ghizdăvie, *s.f.* — frumusețe.

giudeca, *vb.* — a judeca, a socoti, a-și da părerea, a cântări.

giudecată, *s.f.* — judecată; 2 conflict.

giudecătorie, *s.f.* — judecată, arbitraj.

giudeț, ~ete, *s.n.* — judecată (în sens juridic); 2 scaun de judecată, judecătorie, tribunal; 3 ceartă.

giunghere, *s.f.* — înjunghiere (jerftire prin înjunghiere).

giurământ, *s.n.* — legământ, angajament solemn (care în acea vreme se făcea pe bază de jurământ).

giurui, *vb.* — a promite solemn, a făgădui cu jurământ.

giuruită, *giaruință*, *s.f.* — promisiune solemnă, făgăduială întărită cu jurământ; **giuruință a da** — a promite, a făgădui.

glas, ~uri, *s. n.* — glas, voce, timbru vocal; 2 numire, predicabil („cinci glasuri a lui Porfirie”); 3 rostire, strigăt; 4 cântare, melodie, gamă melodică.

glăvătină, *s.f.* — măciulie, greutate care asigură echilibrul unui cântar și arată cantitatea măsurată.

gligan, *s.n.* — mistreț, porc sălbatic.

gloate, *s.f.* — mase, mulțime, oameni de rând; 2 armata neregulată, de adunătură, „oastea de strânsură”.

glogozală, *s.f.* — rumoare, discuții nedeslușite; 2 amestecătură, învălmășeală, agitație, frământare; **glogozit**, *adj.* — învălmășit confuz, încurcat.

glonț, *s.n.* — ghiulea.

gnomon, *s.n.* — horologiu de soare.

goană, *s.f.* — goană, alergare, urmărire, vânătoare; **goană de cap** — vânare de moarte.

gol, *adj.* — lipsit, neîmbrăcat, sărac; 2 pur, curat, neamestecat cu altceva; **stihii goale** — elemente pure, primare.

goliciune, *s.f.* — săracie, viață grea.

gonaș, *s.m.* — urmăritor.

gonitoriu, *s.m.* — gonitor, alergător, curier pe cal; 2 persecutor.

gonț (*polon.*), *s.m.* — gonaș, gonică, urmăritor.

grai, *s.n.* — vorbă, cuvânt; grai

fără chip — verb impersonal, („nici în gramatică graiul fără chip și cuvântul agiunge au învățat“); 2 noiune.

gramatic, s.m. — filolog, etimolog; 2 pisar, scriitor de cancelarie, grămatic.

gramatică, s.f. — gramatică, știința gramaticii.

grăini, vb. — a grăi, a vorbi, a cuvânta.

grămăgior, s.m. — diminutivul de la grumaz.

grăunceană, s.f. — grăunte mic, bob de grâu, semincioară.

grăunț, s.m. — mică greutate etalon de cântărit aurul în evul mediu românesc; 2 grăunte, sămânătă; 3 **grăunte mănuștele** — granule.

grebănos, adj. — gârbov, cocoșat, ghebos.

gresit, adj. — vinovat („smintit și greșit vădzindu-să“).

greu, adj. — dificil; 2 masiv, compact, voluminos; 3 cu autoritate, însemnat; 4 temeinic; 5 important, fundamental; **învățături grele** — științe importante.

greuime, s.f. — greutate, pondere; **greuimea firească** — greutatea naturală, greutatea trupului; 2 dificultate.

greutate, s.f. — apăsări, povară, sarcini grele; **a trage greutatea** — a suporta povara, apăsările, a duce tot greul.

grijă, s.f. — teamă, frică; grijă împotrivnică — teamă de ceva rău. **griji, a să ~**, — a se teme, a-i fi frică. **grijliv**, adj. — grijuliu, temător, care poartă grijă, îngrijorat.

gros, adj. — gros; 2 necioplit, primitiv, lipsit de finețe.

grosime, s.f. — masivitate, volum; 2 grosime, insensibilitate sufletească.

grozav, adj. — urât, pocit, slut, murdar; 2 rău, nelegiuit; **faptă grozavă** — faptă rea, faptă urătă, crimă, nelegiuire.

grozăvi, a să ~, vb. — a se urăti, a se poci.

grozăvie, s.f. — urătenie,

groznic, adj. — groaznic, înfri-coșător, cumplit, amenințător; 2 urât, slut.

groznicie, s.f. — grozăvie, faptă cumplită, crimă; 2 putere de înfri-coșare, drept de viață și de moarte.

grumadz, s.f. — gât, ceafă.

grumăgior, — diminutivul de la grumadz.

grundzāros, adj. — zgrunțuros, cu asperități.

gunoi scârnăv — balegă

(gură) a fi numai cu gura și cu cuvântul (față de cineva): a se manifesta formal, nesincer.

gurgui, sn. — sfârcul sănului.

gușă, s.f. — zona antepectorală la păsări; 2 anexă, sub formă de pungă a esofagului la păsări.

guziu; guziul orb, s.m. — cărtiță; 2 orbete.

H

- hadâmb**, (*turc.*), *s.m.* — eunuc.
hameleon, *s.m.* — cameleon.
harbuz, *s.m.* — pepene verde, lubeniță.
harmonie (*el.*), *s.f.* — armonie.
harnic, *adj.* — capabil, în stare; 2 pasionat, activ, muncitor; 3 demn, potrivit.
hasechiu (*turc.*), *s.m.* — comandanț, șef de unitate de bostangii.
hatman (*pol.*), *s.m.* — comandant șef al armatei în Moldova medievală.
hăolitură, *s.f.* — bocet.
hărariu, *s.m.* — desagă, sac, trăistă (din păr de capră).
hârăt, *s.m.* — erete.
hârâietură, *s.f.* — mârâit, mârâială.
hârtoape, *s.n.* pl. — povârnișuri, teren accidentat.,
hârzob, *s.n.* — vârtej; funie groasă folosită la coborârea sau ridicarea greutăților din adâncime.
hele ! — vai ! exclamație de uimire.
helge, *s.f.* — nevăstuică.
hendec (*turc.*) — șanț de război, tranșee.
hereghiiе, *s.f.* — origine, neam; 2 noblețe, origine nobilă; 3 semn de noblețe.
hersonisos (*el.*) — peninsula.
himeră, *s.f.* — himeră, monstru, fabulos; 2 absurditate, plan irealizabil; 3 anomalie.

- himerinos** (*el.*), *adj.* — de iarnă.
hinciu, hingiu, ~uri, *s.n.* — tufiș, desis, crâng.
hipothesis (*el.*) — substrat; 2 ipoteză.
hireș, hiriș, *adj.* — specific, propriu, personal; **hireșă mâna** — mâna proprie; 2 firesc, natural; 3 adevărat; 4 de origine, originar, de fel; *adv.* — exact, întocmai („când ar tălmăci hiriș numele de pre sunarea limbii arăpești”); **hiriș număr** — nume propriu.
hirișiiе, ~ii, *s.f.* — trăsătură, caracter distinctiv, particularitate, fire; 2 caracteristică naturală, particularitate, natură proprie; **stăpâna hirișii sale** — treapta specifică naturii sale; 3 proprietate, trăsătură definitorie, specific (în logică, în accepția predicabilului porfirian **proprium**) **chiară hirișiiе** — trăsătură definitorie, clară.
hirograf, *s.f.* — manuscris, autograf, scrisoare autografă, înscris, act de mâna.
hiromandie, *s.f.* — chiromancie, ghicire în palmă.
hluger, *s.n.* — lujer, tulpină ierboasă cu tendință de cățărare sau aderare la sol.
hof (*ebr.*) — zburătoare.
holbură, *-i*, *s.f.* — vânt puternic, furtună, vârtej; **potop de holbură** — potop de furtună, ploaie diluvială; 2 tulburare, răzmeriță,

răscoală; 3 conflict, dușmănie, certuri.

holbură, holburule, s.f. — bolboră, rochița-rândunicii; 2 zorele. **holm, s.n.** — dâmb, movilă, colnic; 2 deal, delușor.

holmuros, adj. — deluros; **valuri holmuroase** — valuri mari cât dealurile.

hortum, s.n. — trompă (de elefant).

hotar, -ă, s.n. — hotar, limită, capăt, punct terminus, măsură; **peste hotar a trece** — a depăși măsura, limita cuvenită; 2 termen, noțiune, cuvânt specific unei științe; **a firii hotără** — granițele naturii, granițele lumii materiale; **cele firești hotără**, — marginile firii, granițele legilor naturale; 2 limitele firești; **hotar mijlocitoriu** — termen mediu (în logică); **hotare gheometricești** — termeni de geometrie; **hotare lo-**ghicești — termeni de logică; **hotărăle firii** — granițele naturii, forțele („putințele”) naturii; **hotărăle rudenii** — granițele de rudenie, felurile de rudenie.

hotărî, vb. — a hotărî, a decide, a dispune; 2 a numi; 3 a considera, a socoti; 4 a defini.

hotărâre, s.f. — definiție, definire, circumscriere („putea-va cineva... a dzice... precum toată hotărârea pasirii în Struțocămilă să cu-

prinde?”); 2 importanță, rol; 3 semnificație, simbol; 4 decizie, rezoluție; **hotărâre filosofască** — definiție filozofică; 2 maximă filozofică.

hrisov, -ul, hrisovuluri, s.n. — hrisov, document emis de cancelariile domnești, privilegiu.

hrizm, hrizmos (el.), s.n. — prorocie, profetie, comunicare dinvină; 2 ghicire, oracol.

hronic, adj. — cronic, îndelungat.

hudițos, adj. — care ține de uliță, de stradă, mărginit de stradă; **hudițoși păreții** — pereții casei dinspre stradă.

hulă, s.f. — calomnie, ponegrire, insultă, jignire, ocară; **hulă drăgăstoasă** — reproșuri de amor, acuzații pornite din gelozie.

hulpesc, adj. — vulpesc, de vulpe; 2 nesincer, viclean.

hultoană, s.f. — altoi.

hultui, vb. — a altoi.

hulub, s.m. — porumbel.

I

iad, s.n. — loc de tortură a sufletelor după moarte (în concepțiile religioase); **umbrile iadului** — întunericul iadului.

iarbă, ierbi, s.f. — plantă medicinală.

iarbă pucioasă — pulbere, praf de pușcă.

iasmin (pers.), s.m. — iasomie.

ibovnic, s.m. — îndrăgostit.

icoană, s.f. — reprezentare (artistică), portret (bidimensional sau în relief).

ideea (*el.*), s.f. — chip, reprezentare abstractă, noțiune („chipul fietecui lucru“).

idol, s.m. — chip, imagine, reprezentarea unei zeități, idol.

ielcovan (*turc.*), s.m. — prigorie, bate-vânt; 2 curier, călăraș.

iepuri, vb. — a se comporta ca un iepure.

ieroglific, ieroglificesc, adj. — ascuns, simbolic, cifrat.

ieroglifie, s.f. — ieroglifă, semn grafic care reprezintă scheme de lucruri și animale; 2 simbol, cifră.

iertăciune, s.f. — iertare; 2 scuză.

ieși, vb. — a pleca; 2 a avea loc, a se întâmpla, a rezulta.

ieșire, s.f. — ieșire, plecare; 2 rezultat; 3 izbândă, izbândire; 4 rezolvare, soluționare; **ieșire a afă** — a găsi soluția.

iezetură, s.f. — stăvilar, baraj; zăgaz.

iezi, vb. — a bara, a stăvili apă printr-un zăgaz, printr-o stăvilă.

ii, s.f. pl. — abdomen, foale, pânaltece (la animale).

ijdărî, vb. — a produce, a condiționa; **a să ~**, — a se trage din; 2 a se zămisli; 3 a lua naștere, a se produce.

imăciune, s.f. — pată, spurcare,

murdărie; 2 necinste, imoralitate, perversitate.

informui, informălui, vb. — a contura mintal, a reprezenta; 2 a da formă; 3 a reproduce mintal un lucru; 4 a concepe, a-și reprezenta; 5 a aranja, a alcătui, a înjgheba.

inimă, s.f. — inimă; 2 suflet; 3

afect, participare afectivă la ceva; 4 gând; 5 bunătate, duioșie, înțelegere; 6 sinceritate; **inimă rea** — tristețe, melancolie; **inimă vi-**

tează — suflet viteaz (Cantemir folosește adesea: **inimă** pentru

suflet, psihic), natură îndrăzneață; **minea inimii** — gândul cel mai sincer, convingerea intimă; ascunsele inimilor- tainele inimilor;

ascunsul inimii — conștiința morală; **jelea inimii** — durerea sufletească, tristețea adâncă; **ticălosul inimii vas** (foarte frumoasă expresie literară) — nefericita corabie a inimii; **cu buna inima**, loc. adv. —

vesel, mulțumit, cu stare sufletească bună; **cu înfrângerea inimii**, loc. adv. — cu inima zdrobită, cu sufletul înaibusit, stăpânindu-și starea sufletească; **cu**

toată inima, loc. adv. — din toată inima, cu toată convingerea, cu toată hotărârea (cu sensul de: fără milă; fără nici o reținere); **din inimă**, loc. adv. — din suflet, cu

tot sufletul, convins, hotărât; **ini-**

ma ca nuca a ți se despica — a ți se frângе inima; **a pune la inimă** — a lua aminte, a fixa în minte, a se preocupă de ceva, a ține seama de ceva, a se încrăpnă de ceva; **a avea în inimă** — a dori din tot sufletul; **a-i spune inima** — a intui; **a pătrunde până la inimă** — se spune astfel despre o durere fizică, vie, atroce. **inimos**, *adj.* — activ, viteaz, curajos.

inorog, *s.m.* — licorn, animal fabulos, cu corp de cal, cap de cerb și în frunte cu un singur corn, simbolizând forță, rapiditatea și invincibilitatea; cornul său era socotit că ar avea virtuți vindecătoare.

interiecție, *s.f.* — interjecție; 2 sunet produs de vocea animalelor.

ipervolicesc, *adj.* — hiperbolic, exagerat.

ipoghei, *s.m.* — oamenii din partea opusă nouă, cei de la antipozi.

ipohimen (*el.*), *s.n.* — substrat, substanță.

ipohondriac, *adj.* — ipohondru, trist, melancolic, pesimist.

ipopsie (*el.*), *s.f.* — bănuială.

ipothesă (*el.*) — tema, subiectul unui discurs.

ipothesis (*el.*), *s.f.* — ceea ce stă dedesubt, ceea ce este fundamental în existență; materie, fenomen; 2 probabilitate, ipoteză.

ipothetic (*el.*), *adj.* — ipotetic, probabil, condițional, presupus.

irmafrodit, *s.m.* — hermafrodit; 2 (*fig.*) cu natură dublă.

iroas, iroi (*el.*), *s.m.* — erou, personal de epos.

irod, *s.m.* — inorog.

ironic, *adj.* — ironic, zeflemitor.

ironicesc, *adv.* — ironic, cu ironie.

iscoadă, *s.f.* — iscoadă, agent, spion.

iscodi, iscoti, *vb.* — a cerceta pe ascuns, a spiona, a tatona, a trage de limbă, a se informa.

iscoditor, *s.f. și adj.* — cercetător, făcut pentru a cunoaște; **a firii iscoditori** — filozofii naturii.

iscusit, *adj.* — artistic, cu artă; 2 frumos, ca o operă de artă, bine făcut, bine construit; **la chip iscusit** — chipeș, arătos, frumos la înfățișare, bine făcut; 3 parfumat, cu miros neîntrecut; 4 inventiv, creator; **minte iscusită** — inteligență creatoare, inventivă; 5 potrivit („sfatul plăcut și iscusit”).

isimeria (*el.*), *s.f.* — echinoțiu; 2. linia ecuatorului; dunga Isimeriei — linia ecuatorului (când soarele trece, la locurile de întâlnire ale eclipticei cu linia ecuatorului cresc — 21 martie și 22 septembrie — are loc ceea ce se numește echinoțiu de primăvară și de toamnă).

ispisoc, ~oace, *s.n.* — act prin care se acordă un privilegiu.

ispită, *s.f.* — încercare, dovedire, experiență; 2 tatonare, încercare, sondare; 3 încercare (a soartei), greutate, dificultate (a vieții); **ispitile în mâni luate** — încercările, greutătile, dificultățile cu care te luptă, pe care le înfrunți; **ispita credinții** — încercarea loialității; **ispita de toate zilele** — încercările zilnice, experiența cotidiană.

ispiti, *vb.* — a încerca; 2 a pune la încercare; 3 a cerceta, a detecta; 4 a iscodi, a tatona; 5 a examina. **ispitit**, *adj.* — încercat, probat; 2 învățat; 3 experimentat.

ispravă, *s.f.* — sfârșit bun, realizare, folos, succes.

isprăvi, *vb.* — a face, a efectua; 2 a realiza, a duce la bun sfârșit; 3 a pune în practică, a aplica.

istoriee, *s.f.* — povestire, istorie; 2 întâmplare adevărată, fapte povestite.

(istov) de istov, *adv.* — cu totul, cu desăvârsire.

istovi, a să ~, vb. — a se termina cu totul, a se sfârși; 2 a se împlini, a se realiza.

ital, *s.m.* — italian.

ithica (*el.*), *s.f.* — etică, morală.

ithicește, *adv.* — etic, moral, cu conștiința binelui și a răului.

cele ithicești — cele care aparțin domeniului moral, faptele oamenilor; 2 rațiunea morală, legile morale, sanctiunea morală.

iubirea firii — dragoste naturală, atracția naturală, care servește speciei.

iuboște, *s.f.* — iubire, dragoste carnală; 2 unire trupească.

iubovnic, *s.m.* — iubit, ființă iubită.

iușorime, iușurime, *s.f.* — ușorul, substanțele usoare, în opozitie cu substanțele grele care alcătuiesc materia, după concepția ontologică a filozofilor antici; 2 **iușurimea meșterșugărească** — ușurința plină de îscusință, rapiditatea conjugată cu şiretenia, promptitudinea în folosirea strategiei; 3 **iușurimea mintii** — inconstantă, agitație mintală, trecerea rapidă de la o părere la alta, incapacitatea de a aprounda și a urmări o idee, intelect aberant.

iute, *adj.* — rapid; 2 inimios, 3 sanguinic, mâniros, vijelios.

iuțime — rapiditate; 2 mânie.

ivală, *s.f.* — ivire, apariție, prezență, ceea ce este de față; **la ivală**, *adv.* — la lumină, în văzul tuturor, la vedere; **decât toată ivală**, *loc. adv.* — decât orice evidentă.

ivi, *vb.* — a arăta, a scoate la iveau; a face să apară; 2 a arăta, a releva; **a să ~** — a apărea.

izbândă, *s.f.* — victorie, realizare, îndeplinire, satisfacere; 2 răsplătă, judecată, pedeapsă, sanctiune; 3 răzbunare, dorință, nevoia de

răzbunare; **dzua izbândii** — ziua răfuielii, a răzbunării; **izbândă inimii** — realizarea dorințelor (inima fiind socotită sediul tuturor afectelor și dorințelor fizio-logică); **izbândă pricinirii** — realizarea cauzei; **izbândă voii** — îndeplinirea dorințelor.

izbândi, *vb.* — a reuși, 2 a se răzbuna.

izbânditoriu, *s.m.* — împlinitor, victorios; 2 judecător, pedepsitor.

izbânditoriu (de vise), *s.m.* — ghicitor, tălmăcitor de vise.

izdrărî, a să ~, *vb.* — a se naște, a-și avea originea.

izgnanie, *s.f.* — exil, alungare, surghiu.

(iznoavă), de iznoavă, *adv.* — din nou, iarăși.

izvod, ~oade, *s.n.* — listă, catalog, pomelnic; 2 act scris, însemnare;

izvodul norocului — cartea vieții, cartea sortii fiecarui om hotărâtă de la începutul lumii (în concepția creștină).

izvodi, *vb.* — a face, a da naștere, a alcătui.

izvodi, a să ~, *vb.* — a se naște, a apărea; 2 a produce.

izvoditorii legilor — alcătuitorii de legi, legislatorii.

izvoditoriu, *s.m.* — creator, alcătuitor, autor; **izvoditorul și pricinitorul firii** — Dumnezeu.

izvozdel de leacuri — rețetă.

î

îmbăiera, *vb.* — a lega cu sfoară, cu baier, a pune o toartă de sfoară.

(îmbla) mai tare a îmbla — a merge nesocotind primejdile, a se aventura.

îmblăzni, *vb.* — a (se) supăra, a (se) necăji, („îndrăzneala voroavei îi îmblăzni“).

îmblet, *-e, s.n.* — umblet; 2 alergătură, aranjament, combinație, faptă vicleană, intrigă.

îmbolditura, *s.m.* — împunsătură.

îmbumbăcat, *adj.* — înfundat, astupat (cu bumbac, cu vată).

îmbunător, *s.f.* — mijlocitor de bine, care luptă pentru a schimba în bine o situație.

împăna, *vb.* — a semăna; a căpăta pene, a se acoperi cu pene („nici penele a să încorna, nici coarnele a să împăna s-au cădzuț“).

împăratește, *adv.* — ca un împărat, împăratește.

împăratie, *s.f.* — împărat, sultan (cu sensul de autoritate imperială, Poarta Otomană).

împerechea, a să ~, *vb.* — a se certa, a se duela, a se lupta.

împărechere, *s.f.* — asociere, îmbinare, însotire; 2 disensiune, separatism, dezbinare, vrajbă.

împărți, a să ~, *vb.* — a-și împărți ceva, a se înfrupta.

împelițat, *adj.* — îintrupat; 2 legat

cu pielea („la copită îngemănată și ca gâștele pe dedesubt împelițată“).

împiedecare, *s.f.* — împiedicare, contracarare, împediment, întârziere în realizarea unei dorințe; 2 neîmplinire; 3 limitare, înfrânare, persecuție, constrângere; **împiedecarea voii** — limitarea voinței.
împiedecat, *adj.* — (despre vorbire) neclar, greu de pronunțat; **împiedecate voroave** — cuvinte pronunțate cu greutate.

împietroșere, *s.f.* — împietrire, insensibilitate; 2, inflexibilitate, imperturbabilitate, încăpățânare.
împietroșet, *adj.* — împietrit, insensibil; 2 neînduplecăt, inflexibil; **împietroșet la socoteala** — cu gândire inflexibilă, încăpățânat, nereceptiv.

împinge, *vb.* — a împinge, a îndemna, a atâta.

împistri, *vb.* — a puncta, a bălța, a împestrița.

împleteci, *vb.* — a împleti, a înfășura, a încolăci, a încurca, a împiedica; 2 a amesteca, a combina; **a să ~**, — a se împleti, a se încolăci; 2 a se încurca, a se zăpaci.

împletecit, *adj.* — încurcat; 2 fără noimă, fără înțeles, confuz, neclar.

împletecitură, *s.f.* — împletire, înnodare; 2 amestecatură, combinație.

împodobi, *vb.* — a împodobi; 2 a

înzestra, a dăruui; **a-și ~, vb.** — a-și împodobi; a-și găti.

împodobire, *s.f.* — podoabă, ornament, figură de stil; **împodobire ritoricească** — ornament verbal. împoncișa, a **să ~, vb.** — a se împotrivi, a fi contra, a face opozitie.
împoncișătoriu, *s.m. și adj.* — potrivnic, dușman.

împoncișere, *s.f.* — provoca, insultă; 2 înfruntare, ciocnire; 3 opozitie, antagonism.

împoncișitura, *s.f.* — îmboldire, ciocnire, provoca, ceartă, cirovăială.

împotrivă, *adj.* — potrivnic, opus, contrar, dușmănos; 2 nefavorabil, neprietic; **semne împotrivă** — indicii nefavorabile; *adv.* — contra; 2 în față, drept înainte; 3 invers („temerea iubovnicului către ibovnică și împotrivă“).

împotrivitor, *s.m.* — potrivnic, dușman.

împotrivnic, *s.m.* — dușman, rival; *adj.* — contrar, opus.

împrăștia, *vb.* — a pulveriza, a nimici; **a să ~** — a se răspândi.

împregiurare, *s.f.* — încunjurare, învărtire.

împregiurstare, *s.f.* — împregiurare, circumstanță (filos.).

împresura, *vb.* — a exercita o presiune din toate părțile, a apăsa greu asupra unui lucru, a înăbuși, a covârși („greutatea lucrului preste puțină lor îi împresura“).

împreuna, a să ~, vb. — a se întâlni; 2 a merge alături, a se întovărăși; 3 a se lipi, a se uni; 4 a se căsători; 5 a-și uni apele, a confluă.

împreunare, s.f. — întâlnire, adunare; **împreunarea sfatului** — unitate de vederi, asociere de idei sau planuri.

împropria, a să ~, vb. — a se apropia.

împungător, adj. — împungător, îmbolditor; 2 pătrunzător; 3 stimulator; 4 jignitor, provocator.

împunge, vb. — a împunge, a împinge, a stimula, a incita, a atâță.

împunsătură, s.f. — vorbă înțepătoare, mușcătoare.

împuțios, adj. — urât miroitor, împuțit.

înainte mărgătoarea simțire — treapta senzorială, prima treaptă în procesul gnoseologic, călăuză cunoașterii.

înainte mărgătoriu, adj. — premergător; 2 călăuză, călăuzitor.

înainte punere — prezentare, etalare; 2 premisă (în logică).

înalgișos, s.m. — cădere din situație, destituire, scoatere din demnitate, din dregătorie; 2 pagubă, prejudiciu, umilire; 3 nedreptate, inechitate.

înăcăjire, s.f. — supărare.

înădușală, s.f. — înfierbântare, transpirare; 2 sufocare, respirație grea; 3 constrângere, siluire.

înăduși, vb. — a transpira, a munci din greu, a face efort; **a să ~** — a se sufoca, a nu mai putea respira; **cu duh a să înăduși** — a nu putea suporta sufletește.

înădușit, adj. — sufocat; 2 încăios, sufocant; 3 obosit.

înăltare, s.f. — ascensiune, ridicare socială.

încăldzitura, s.f. — îmbrățișare; 2 aprindere, încălzire („a trupurilor încăldzituri“).

încărca, a să ~, vb. — a se arunca în spatele cuiva, a se năpusti după gât; **în spate a să încărca** — a se arunca în spate.

încășile, adv. — de asemenea, iarăși; conj. — chiar și.

începătură, s.f. — început, inițiativă, inițierea unei acțiuni; 2 principiu, element (*filos.*); începătura începăturilor — divinitatea în ipostaza de creator.

începere, s.f. — început, inițiativă.

încheia, vb. — a uni la capete (bucăți de material), a uni pe canturi, a îmbina.

încheiere, s.f. — sfârșit; 2 concluzie.

încheietură, s.f. — încheiere, final; 2 terminație morfologică (a unui cuvânt); 3 încheietură, articulație (anatomie); 4 îmbinare („încheietura în colțuri“); 5 concluzie; **încheietura voroavei** — terminația cuvântului, articol (gramat.).

închide, *vb.* — a umple, a bara (o cărare).

închina (cuiva), a să ~ — a face plecăciuni, a saluta până la pământ, a face temenele.

închinăciune, *s.f.* — considerație deosebită, supunere, umilită; 2 temenea, salut.

închipui, *vb.* — a imagina, a concepe, a reprezenta, a configura; 2 a transpune pantomimic.

închipuire, *s.f.* — reprezentare, înfățișare; **închipuirea minții** — imagine mintală, reprezentare.

încinge, *vb.* — a încinge, 2 a strângere, a constrânge; **a să ~** — a se aprinde.

încins, *adj.* — aprins, plin de ardoare.

încâlcit, *adj.* — prins, încurcat.

încâlcitură, *s.f.* — încâlceală, amestecătură; 2 încurcătură.

încorna, *vb.* — a capăta coarne.

încoruna, *vb.* — a încorona, a încununa; 2 a înzestra, a dărui

încrede, a să ~ vb. — a se bizui.

încredințare, *s.f.* — garanție, gaj; 2 incredere.

încruntare, *s.f.* — însângerare, răuire.

încuia, *vb.* — a închide, a zăvorî; 2 a închide, a înfunda (o cărare); 3 a concludе, a conchide; 4 a conține, a avea în sine; 5 a ascunde, a tăinui, a imprima un înțeles ascuns unui cuvânt.

încuiat, *adj.* — închis; 2 încadrat.

încuiere, *s.f.* — înceiere, concluzie; **încuierea urmării** — tragerea concluziei.

încungiurare, *s.f.* — încunjur, ocol, mișcare orbitală.

încungiurătură, *s.f.* — încunjurare, ocol, încercuire; 2 încolțire.

în darn, *adv.* — în zadar.

îndată, *adv.* — pe loc, pe dată, repede; **îndatași** — pe loc, imediat, chiar acum, într-o clipă.

îndatorii, *vb.* — a îndatora, a obliga.

îndatorit, *adj.* — obligat, obligatoriu; 2 provenit, produs, cauzat, descins („Acestea toate din forma Cămilii Îndatorită a fi, dovdă nu trebuie“).

îndămâna, *vb.* — a ușura, a îñlesni ceva, a sta la dispoziția cuiva, a căuta să intre în voia cuiva; 2 a obișnui, a face să piară stinghereala; 3 a înzestra; 4 a încuraja, a da ajutor, a sprijini („cu toată lumina privelii îl îndămâna“); **a să ~** — a se obișnui, a se familiariza; **a-și ~** — a lucra cu abilitate; 2 a împărți, a distribui („firea așe de întelegește pe la toti darurile sale și au îndămânat“); **îndămâna vremii**, **îndămânările vremii** — prilejul vremii, ocazie favorabilă, oportunitate.

îndămânare, *s.f.* — îndemânare, abilitate, înzestrare, dar, talent; 2 îñlesnire, folos; 3 desfătare, viață fără griji.

îndâmânat, *adj.* — înzestrat, dăruit.

mai îndâmână, *adv.* — mai la îndemână, mai lesne.

îndâmânările firii — darurile naturale, talentele, înlesnirile firești.

îndâmânător, *adj.* — care stă la îndemână, care ascultă, care execută.

în de, *prep.* — între; înde ei — între ei.

îndelung, *adv.* — mult timp; 2 târziu.

îndelunga, *vb.* — a întârzia un lucru, a trena.

îndelungare, *s.f.* — întârziere, trenare.

îndelungat, *adj.* — lung; 2 de durată, cronic.

îndemâna, a sa ~, *vb.* — a se ocupa, a se preocupă, a-și face de lucru („cu binele altora nici cearcă, nici poftește să să-ndemânedze“).

îndemnare, *s.f.* — îndemnare, pricepere, abilitate; 2 prilej, oportunitate.

îndemnare, *s.f.* — îndemn, incitare, impuls.

îndemnător, *adj.* — stimulator, activant.

îndesare, *s.f.* — comprimare.

îndesat, *adj.* — concentrat, presat.

îndestuli, *vb.* — a îndestula, a mulțumi pe cineva; **a să ~** — a se sătura, a se declara mulțumit, a se mulțumi; 2 a-și realiza dorin-

țele, a-și satisface un deziderat, a ajunge la scopul urmărit.

îndestulit, *adj.* — îndestulător, satisfăcător.

(în desert) de îndeșert, *adj. și adv.* — ridicol, de râs.

în divuri, *adv.* — în chipuri, în feluri.

îndârji, a să ~ vb. — a se semeti, a se înverșuna, a căpăta un curaj deosebit.

îndobândi, *vb.* — a câștiga, a obține.

îndoînță, *s.f.* — îndoială; 2 bănuială, suspiciune, presupunere; 3 nehotărâre, indecizie, incertitudine, stare de cumpănă; 4 echilibru; **cumpăna îndoînții** — cântarul în stare de echilibru.

îndrăptnic, *adj.* — contrar, opozant; 2 vrâjmaș, dușman, care îți pune obstacole.

îndrăptnicie, *s.f.* — fire, nărvă, apucătură, comportament („în fierea și îndrăptnicia hadâmbilor cade“); 2 îndrăptnicie, încăpățâname; 3 opoziție, opunere.

îndrăptnicuine, *s.f.* — faptă rea, neajuns, răutate.

îndrăpt, *adv.* — înapoi; 2 cu dreptate, în adevăr; 3 cinstiț, corect.

(îndrăzneală) îndrăzneala aderăvului a lua — a îndrăzni să spui adevărul; **îndrăzneală cu socoteală** — îndrăzneală bine gândită, prudentă, chibzuită, strategică; **îndrăzneală fără soco-**

teală — îndrăzneală oarbă, ne-gândită, stăpânită de furie, nesă-buință.

îndrăznitor, adj. — care îndrăz-nește, obraznic.

îndreptariu, s.n. — riglă, îndrep-tar (folosită de dulgheri pentru constatarea neregularităților).

îndulci, a să ~, vb. — a se îndul-ci; 2 a se bucura, a se desfătă.

îndupăca, a să ~, vb. — a se îndupa, a se ghifțui, a înghiții, a înfuleca.

îneca, vb. — a îneca, a sufoca; 2 a gâtui, a sugrumă.

înecare, s.f. — sufocare, oprirea respirației.

înecat, adj. — încat; 2 astupat.

înfla, a să ~, vb. — a se umflă, a se mări, 2 a se mândri, a se su-praprecia, a se trufi.

înflat, s.m. și adj. — umflat; 2 tru-faș, semet; **înflații cu mintea** — mândrii, trufașii.

înflăcios, adj. — care se umflă, semet, trufaș; **duh înflăcios** — mândrie, semetie.

înflăciune, s.f. — umflare, um-flătură.

infoca, a să ~, vb. — a se mânia, a se aprinde de mâniei.

infocare, s.f. — ardere, combustie; 2 mânie, supărare; 3 ardoare, zel.

înfocat, adj. — aprins, incandes-cent; 2 mânișos, supărăt; 3 pornit din dragoste, de îndrăgostit, in-tens alimentat de sentiment; **sus-**

pinele înfocate din inimă — suspinele alimentate de focul de dragoste al inimii.

înformui, vb. — a informa, a da formă (ontologie); 2 a alcătui, a orândui; 3 a formula („socoteala își orândui și cuvintele își înor-mui”); a contura (*o imagine, o idee*); **a să ~** — a lua formă („corb pestriș să va înmormui”).

înformuit, adj. — sistematic, ordo-nat, logic.

înfricoșetură, s.f. — înfri-coșare, îngrozire, amenințare.

înfrânge, a să ~, vb. — a-și călcă pe inimă, a face ceea ce nu ești obișnuit.

înfrântoare, ~ori, s.f. — ruptură, şanț, adâncitură; **înfrântorile mânii** — adânciturile mâinii.

înfrântură, s.f. — luxație.

înfrunta, vb. — a certa cu asprime; 2 a brava un pericol.

îngăduință, s.f. — răbdare; 2 pă-suire, amânare; 3 îndurare, milă.

îngăima, și a să ~, vb. — a șovăi; 2 a tăărăgăna („alt chip de chiver-nisală să afle și spre aceia a să ne-voi să nu să îngăime”); 3 a se încurca, a se amesteca („în glogoza-lă în zădar vă îngăimăți”).

îngăimală, ~ele, s.f. — îngăimare, vorbire neînțeleasă; bolborosire; 2 protest verbal, crâcnire, împo-trivire; 3 nehotărâre, stare de

inerție, șovăială; 4 pregetare; 5 întârziere, tărăgânare; fără nici o îngăimală — fără nici o întârziere.

îngăimare, s.f. — șovăială, încurcătură, confuzie („ce să răspundă cu toții în îngăimare sta“).

îngemăna, a să ~, vb. — a se uni, a se împreuna; 2 a se bifurca.

îngemănat, adj. — unit, îmbinat; 2 despicate, bifurcate.

înghimpos, adj. — cu mărăcini, mărăcinos.

în giur împrejur, adv. — în circumferință.

îngrăditură, s.f. — zid, construcția unei cetăți, ansamblul exterior de fortificații.

îngreuiere, s.f. — dificultate.

îngrijili, a să ~, vb. — a purta de grijă, a se teme de viața cuiva.

îngrozătură, s.f. — amenințare, înfricoșare.

în loc de, prep. — ca, drept; **în loc de basnă** — ca poveste.

înmuiu, a să ~, vb. — a se îndupleca.

înnăcăji, vb. — a necăji, a supăra.

în-patrupicioare, s.m. — patrupe.

însămna, vb. — a însemna, a fixa, a indica, a numi; 2 a prevedea, a hotărî; 3 a propune în scris; 4 a se traduce, a se tâlcui, a simboliza.

însămăre, s.f. — notare, consemnare; 2 semnificație, tâlc; **însăm-**

narea cuvintelor — înțelesul, sensul cuvintelor; 3 însemnătate; importanță.

însămnat, adj. — orânduit, fixat; 2 anumit, dinainte stabilit.

însomnorat, adj. — somnoros; 2 adormit,

însoții, a să ~ vb. — a se întovărăși, a acționa împreună.

însoțitoriu, s.m. — însoțitor, vorăș.

înșelătură, s.f. — înșelătorie, capcană, perfidie.

înștiință, vb. — a încunoștință, a aduce la cunoștință; a învăța (pe cineva); a să ~ — a afla; 2 a se încunoștință, a se informa; 3 a cunoaște.

întări, vb. — a întări, a adeveri, a confirma („povestea Vidrii... aşe o întărim“); 2 a stabili.

întăritor, adj. — care rămâne stătonic, neschimbător.

întăritură, s.f. — întărire, întărirea unei convenții, a unei înțelegeri, confirmare.

întemeiat, adj. — clădit, fundat; 2 sigur, hotărât, stabilit.

întemeiere, s.f. — creștere în situație, îmbogățire, stabilitate în situație; 2 putere economică și politică.

înteti, vb. — a iuți, a impulsiona, a activa.

întinare, s.f. — pătare, necinstire.

întindere înainte, s.f. — presupunere, anticipare, prognoză.

întirii, *vb.* — a fugări de aproape, a nu slabi din fugărit; 2 a alunga, a goni.

întâi, *adj.* — primul, caracteristic, principal; **chipul întâi** — trăsătura definitorie, prima trăsătură; 2 persoana întâia.

întoarce, *vb.* — a întoarce, a schimba, a preface; **a să ~, vb.** — a se întoarce, a reveni; 2 a-și călcă angajamentul, promisiunea; 3 a se schimba, a se transforma; 4 a se roti.

întoarcere, *s.f.* — părăsire, schimbare de atitudine; **întoarcerea fetii** — schimbare de atitudine, răcirea sentimentelor.

întornă, *s.f.* — întoarcere, înapoiere.

întors, *adj.* — schimbat, prefăcut.

într-adânc, *adv.* — profund, temeinic.

într-aripa, *a să ~ vb.* — a prinde, a căpăta aripi, a-i crește aripi

întreba, *a să ~, vb.* — a se întreba, a-și pune probleme.

întrebare, *s.f.* — întrebare, chestionar, problemă.

întregime, *s.f.* — întregime, integritate; 2 totalitate.

întregiune, *s.f.* — integritate (fizică), plinătate.

întruloca, *a să ~ vb.* — a se aduna, a se îintruni.

întrulocare, *s.f.* — aşezare la un loc, adunare, îintrunire.

întunecarea soarelui — eclipsă de soare.

întunericul veacului (în concepția creștină) — întunericul veacului de apoi, de după sfârșitul lumii.

înturna, a să ~, vb. — a se întoarce; **de înturnat** — de întoarcere.

înturnare, *s.f.* — întoarcere.

întelege, *vb.* — a pătrunde cu mintea; 2 a afla, a se informa.

întelelegere, *s.f.* — întelelegere, rațiune intelectivă („suflet întelégatoriu“); 2 cunoaștere, cunoaștere intelectuală, abstractă (de la lat. *intelligo*); **cu întelelegere**, *adv.* — cu pătrundere, cu conștiința unui lucru ce se impune, întelegând rațiunea din lucruri.

întelepciune, *s.f.* — prevedere, prudență, calcul; 2 gândire, rațiune prevăzătoare; **întelepciunea firii** — rațiunea din natură, rațiunea imanentă, ordinea intelligentă a naturii, întelepciunea naturii.

întelept, *s.m.* — filozof; 2 om care învață din experiență, care supune totul chibzuinții, gândirii; *adj.* — chibzuit, cu scaun la cap, judecat, prudent.

întelepțește, *adv.* — cu întelepciune, bine gândit, cu măsură, prudent, rational.

înțelepti, a să ~, vb. — a câștiga în experiență, a trage învățăminte din viață, a deveni mai prevăzător.

învălătuci, a să ~, vb. — a se înfășura, a se încolăci; 2 a se împiedica.

învălătucit, adj. — încurcat, înfășurat; 2 prins în plasă; 3 neclar, confuz, amestecat.

învălui, vb. — a învălu, a îveli, a ascunde, a acoperi, a înfășura; 2 a cuprinde, a ameți; **a să ~** — a-și pierde luciditatea, a-și pierde cumpătul, a nu fi stăpân pe sine, a-și pierde controlul, a se buimăci, a se zăpăci.

învăluială, s.f. — acoperire, ascundere; 2 confuzie, dificultate de a înțelege („perioadele mari în voroavă... la audzire și la pomenire învăluială face“).

învăluit, adj. — acoperit, ascuns; 2 cu tâlc, simbolic.

învăluitură, s.f. — învăluială, vorbire în pilde; 2 măguleală, vorbe amețitoare.

învăasca, vb. — a îmbrăca, a învesmânta; 2 a înfășa (un copil).

învătuci, vb. — a împletei; 2 a înfășura, a încolăci, a învălătuci.

învăța, vb. — a învăța, a cunoaște; 2 a sfătui, a îndemna; 3 a propune soluții, a consilia; **a să ~** — a lua aminte, a trage învățăminte, concluzii (dintr-o pățanie); 2 a se

deprinde, a se obișnui; 3 a se educa.

învățătoriu, s.m. — profesor, dascal; 2 filozof întelept; 3 consilier, sfătitor.

învățătură, s.f. — învățătură, cunoștințe căpătate, știință; 2 teorie, cunoaștere teoretică, sistem de gândire, filozofie, linie teoretică, dogmă; 3 știință, disciplină științifică, specialitate; 4 cunoștințe științifice, educație intelectuală; 5 principiu de viață, lozincă, tel; 6 plan; 7 sfat, părere, îndemn, îndrumare; 8 dispoziție, poruncă; **învățătura logicăi** — logica, știința logicii; **învățătura obiceinică** — etica, morala; **învățătura trupurilor cerești** — astronomia; **învățături grele** — științe.

învărteji, vb. — a răsuci, a întoarce, a răsturna; **a să ~** — a se înapoia repede, a se întoarce în fuga; 2 a se învârti, a se roti; 3 a avea senzație de amețeală.

învărtijire, învărtejire, s.f. — învărtire, ocol, evoluție periodică, ciclică, mișcare circulară, orbitală.

învoi, vb. — a învoi, a fi de acord, a consumă, a încuviința, a dezlega, a conveni, a se declara de acord cu ceva.

învoiesi, a să ~, vb. — a se învoioșa, a se înveseli, a se bucura, a fi mulțumit.

învoință, s.f. — încovoire, consimțământ, înțelegere deplină, convenire, acord.

învrednici, a să ~, vb. — a fi socotit demn de ceva, a fi vrednic, a se învrednici; 2 a fi în stare; 3 a i se acorda cinstea, a i se acorda favoarea, a căpăta permisiunea; 4 a avea norocul, a reuși într-o acțiune.

învrednicie, s.f. — învățătură, cunoștințe; 2 virtute; 3 educație morală, deprinderi și conduite morale.

J

jalobă, s.f. — jalbă, plângere scrisă; 2 pără, denunț.

jalnic, adj. — jalnic, trist, dureros; 2 plângăret, tângitor, rugător.

jepui, vb. — a jupui, a lua pielea.

jicniță, s.f. — cămară, magazie, hambar.

jiganie, jiganie cumplită, jiganie rea, s.f. — sălbăticină, fieră; **jiganie în patru picioare** — patruped; **jiganie zburătoare** — pasăre.

jiganiuță, s.f. — animal mic, neînsemnat.

jirtfă s.f. — jertfă, prinos, dar.

julire, s.f. — jupuire; 2 stricare, scădere, împuținare; 3 șturbire; **julirea cinstii** — șturbarea prestigiului.

L

lacherdă (el.), s.f. — pălămidă, pește din familia *Cybiidae*.

laconește, adv. — pe scurt, laconic.

laringă, s.f. — laringe; 2 gât.

lascav (polon.), adj. — binevoitor, milostiv; 2 bucuros, voios.

lat, s.m. — larg; **latul mării** — largul mării.

latin, s.m. — latin, roman.

laț ~e, s.f. — laț, cursă (de prin păsări).

laudă, s.f. — elogiu; 2 prestigiu, renume; **lauda numelui** — gloria, renumele; **de laudă, adj.** — remarcabil, de seamă, demn de elogii.

lavirinth (el.), s.n. — labirint.

lăcaș, s.f. — locuință.

lăcrămos, adj. — înlácrimat, care plânge.

lăcui, vb. — a locui, a sta, a viețui.

lămuri, a să ~, vb. — a se purifica, a se limpezi, a se curăța de impurități.

lăti, a să ~, vb. — a se întinde, a se extinde.

lăuda, vb. — a slăvi, a cinsti, a stimă, a acorda stimă și considerație.

lânged, adj. — lânced, slab; **lânged glas** — voce slabă, de-abia auzită.

lângedzi, vb. — a slăbi puterea (fizică).

lângoare, s.f. — lingoare, tifos.

leac, s.f. — doctorie, medicament; 2 vindecare; 3 soluție.

leah, s.m. — polonez.

lectică, s.f. — mijloc de transport din antichitatea romană, constituind dintr-un scaun, uneori acoperit, purtat pe umeri de doi sau patru oameni.

lega, vb. — a interzice, a prohibi; a să ~, a se obliga prin jurământ, a încheia o învoială, a făgădui, a promite, a se angaja solemn.

legământ, s.n. — legământ, convenție, tratat; 2 angajament solemn făcut prin jurământ (după practica vremii); **legământ cu jurământ** — promisiune, învoială, încheiată cu jurământ,

legătură, s.f. - legământ, obligație luată, obligație reciprocă, angajament reciproc (într-o convenție); 2 tratat, convenție; 3 constrângere, asuprire; 4 obezi, cătușe („mânule spre legături s-au îndoit“).

lege, legiuri, s.f. — lege, pravilă, normă; 2 religie, dogmă.

lege tiranească — fărădelege, procedeu arbitrar, silnicie.

leică, s.f. — pâlnie.

lemarghie, limarghie (el.), s.f. — lăcomie la mâncare; **izbânda limbăii** — satisfacerea lăcomiei la mâncare,

lembic, limbic, s.n. — alambic, cazan pentru distilat.

lepăda, vb. — a alunga; 2 a părăsi.

lesne adj. sprinten, ușor; adv. — ușor, cu ușurință; **pre lesne** — foarte ușor, fără dificultate; **cât de pre lesne** — cu foarte mare ușurință.

lesnire, s.f. — ușurință, facilitate; 2 înlesnire, ușurare; 3 succes, izbândă; 4 procedeu, mijlocul cel mai potrivit; **modul lesnirii** — procedeu cel mai potrivit, modalitatea înlesnităre; **la lesnire**, adv. — la vreme fără grijă, în timp de liniște, în situația prielnică.

leşinat, adj. — mort de foame, leşinat de foame.

leui, vb. — a se comporta ca un leu; 2 a rage.

lexicon (el.), s.n. — dicționar, enciclopedie de cunoștințe într-un anumit domeniu („lexicoane etimologicești“).

lighioaie, s.f. — viețuitoare în general, sălbăticuine, tot ce aparține regnului animal; **lighioaie pre pântece târâtoare** — reptilă.

likos (el.), s.m. — lup.

liman, s.n. — mal; 2 golf, lac cu deschidere la mare; 3 loc de adăpost, loc de ancorare, port; **limanul adăpostirii** — golf, loc de acostare.

limbă, s.f. — limbă, limba unui popor, vorbire; 2 neam popor.

limpegiune, s.f. — limpezime, limpidație; claritate.

lin, adj. — liniștit, potolit, domol.

linește, *s.f.* — liniște, pace; **cu liniște**, *adv.* — fără zgomot; **în linește**, *adv.* — pe timp de liniște, pe timp de răgaz.

linguși, a să ~ vb. — a măguli pe cineva pentru a-i câștiga bunăvoința, 2 a simula amicinția, a face pe binevoitorul.

lingușitură, s.f. — lingueală.

lipi, a să ~, vb. — a se apropiua, a se alătura; 2 a fi de acord, a cădea de acord.

liubov, s.n. — dragoste, iubire; 2 plăcere, pasiune; 3 ambalare, entuziasm.

liufegiu, s.m. — lefegiu, oștean cu plată, mercenar.

loc, s.n. — loc; 2 poziție socială; **la un loc a să ține** — a fi totuna, indistinct; **loc prea aspru** — loc imposibil de urcat, inaccesibil.

loghic, s.m. — logician.

loghică, s.f. — logică, știința logicii.

loghicesc; adj. — logic, ce ține de logică; 2 rațional.

logoș, s.n. — pitic; **adj.** — mic de stat, ca de pitic.

logoși, a să ~, vb. — a se micșora.

loză, loază, s.f. — lujer, vrej, vlăstar.

lua, vb. — a apuca, a prinde, a-și însuși ceva; 2 a considera, a socoti; **a lua la mijloc** — a ataca din toate părțile (pe cineva); (cu ceva) **a să ~** — a începe, a se porni, a se angaja (în ceva), a se antre-

na (în ceva); **a povesti mă luaiu** — mă antrenai în a povesti.

luciu, adj. — lucios, strălucitor („decât diamantul mai luciu era“).

lucra, vb. — a activa, a acționa, a opera; 2 a produce, a crea; 3 a se manifesta; **a să ~**, a se efectua, a se produce, a se petrece.

lucrare, s.f. — făptuire, acționare; 2 muncă, activitate; 3 produs, operă, creație; 4 manifestare.

lucrătoriu, s.m. — făptaș, făptuitor; **împreună lucrătoriu** — tovarăș de muncă; 2 creator; 3 agent al mișcării în lucruri, principiu motor (ontologie); **cel firesc lucrătoriu** — motorul natural, agentul natural al mișcării în fenomene (în ontologia aristotelică).

lucru, s.n. — lucru, lucrare; 2 acțiune, faptă, activitate, întreprindere; 3 operă, creație; **meșter-sugul lucrului** — arta cu care a fost realizată o operă; 4 practică, îndeletnicire; 5 faptă urâtă, negliuire; 6 chestiune, problemă; 7 întâmplare, fenomen; 8 realitate materială; 9 (la *pl.*) fenomene, obiecte, fapte și creații omenesti; **lucru adeverit** — probă concretă, dovedă, adevăr verificat; **lucru greu** — dificultate, problemă; **lucru mijlociu** — lucru îmbinat, făcut din două părți

distincte; lucru tâmplătoresc — fenomen întâmplător, imprevizibil, necuprins în legile firii; **lucrurile ființăști** — fenomenele naturale, produse prin cauze naturale; 2 existența materială; **lucrurile firești, lucrurile firii** — fenomenele naturale; **lucruri icasite** — opere artistice sau de înaltă tehnică; **lucrurile între muritori** — faptele oamenilor; **lucrul înțelepciunii** — faptă chibzuită; **lucruri înainte măr-gătoare** — acțiuni propuse spre a fi efectuate, acțiuni care, prin efectul lor, deschid perspective; lucruri înapoi următoare — întâmplări care sunt consecința unor acțiuni; consecințe, urmări, efecte; **lucruri lumești** — fapte omenești, întâmplări istorice; **lucruri mai sus de fire** — domeniul care aparține ontologiei, metafizicii; **bun sfârșitul lucrului** — lucrurile ce se termină cu bine; **de care lucru, conj.** — deci, aşadar, prin urmare, de aceea; 2 aşa încât; **de neștiut lucrul** — despre fapta necunoscută; **în lucru adv.** — în faptă.

lumesc, adj. — de lume, care aparține, lumii (în opozitie cu lumea divină), ceea ce ține de om și faptele sale; ceea ce este din lume. **lumină, s.f.** — lumină, strălucire;

2 ochi, privire; 3 **lumina ochiului** — pupila; 4 perimetru exterior al unei clădiri, partea care este expusă luminii solare; **în lumină, adv.** — la lumină, afară, în afară, la exterior; **cu toată lumină privelii** — cu amândoi ochii; 2 cu toată dragostea, cu întreaga afecțiune.

luminos, adj. — lucios.

lupește, adv. — ca un lup, lacom.

luptă, s.f. — efort, trudă.

lut, s.n. — pământ.

M

macar cum, adv. — nicidecum, sub nici o formă, cu neputință.

mai, ~uri, s.n. — ficat; 2 măruntăie.

mai-mare, s.m. — şef, conducător.

maara — ceas bun.

mamcă, s.f. — doică.

mamina, mămina, a să ~, vb. — a se mări, a se dezvolta.

mamină, s.f. — ridicătură, mărimi; 2 namilă; 3 încărcătură, greutate („mari mamini de la pământ în sus aruncă“).

maminos, măminos, adj. — gros, mare, uriaș, enorm.

marmure porfiră — marmură roșie.

mas, s.n. — oprire, rămânere pentru odihnă de noapte.

mascara, s.f. — păpușă de bâlcii, păpușă pentru teatrul de păpuși;

2 obiect de dispreț, de batjocură; 3 vorbă jignitoare, batjocoroitoare, batjocură, ocară; 4 bufon; paiață, măscărici.

mateologhie (*el.*) *s.f.* — delir, vorbire fără sir; 2 vorbă zadarnică, fără folos; 3 flecăreală.

mateologhisi (*el.*, *vb.*) — a delira, a vorbi în dodii; 2 a vorbi fără rost a flecări.

materie, *s.f.* — materie; 2 hrană („materie sățioasă”); 3 substrat, principiu al lucrurilor; 4 subiect, motiv, temă; 5 materia demonstrației (într-o operație de argumentare logică); **materie dihăniască** — materie biologică, ţesuturi de tot felul, carne; **materie filosofască** — categoria filozofică a materiei, materia ca obiect al filozofiei; **materia siloghismului** — părțile componente ale unui silogism; 2 adevarul inferabil.

materiesc, *adj.* — material, ce ține de materie.

mathematecă, *s.f.* — matematică, geometrie.

mathematic, *s.m.* — matematician, filozof pitagoreic, geometru.

mădulariu, *s.n.* — mădular, membru, parte componentă; 2 organ; 3 picior.

măgăraș, *s.m.* — măgăruș.

măiestrie, *s.f.* — îscusință, artă; 2 unealtă, instrument, mașină, mecanism, aparat; 3 capcană, cursă (pentru vânat); 4 mașinație, stra-

tagemă („măiestrii spre vânarea fililor punea“).

măluros, *adj.* — deluros, râpos, prăpăstios, accidentat.

mănușc, *s.n.* — mănușchi; 2 mâner.

mănușt, **mănuștel**, *adj.* — mărunțit.

mănuștăi, *s.f.* — măruntaie, visceră, intestine.

măraciuni, *s.m.* pl. — măracini, măraciniș.

mărgător, *s.m.* — animal cu picioare, patruped; *adj.* — care merge; **înainte mărgător** — care merge în față; 2 anterior, precedent; 3 din față, de dinainte; 4 care deschide calea, călăuzitor.

mări (pe cineva), *vb.* — a ridică pe scara socială, a urca pe cineva în demnități sociale, în situații de prestigiu; **a să ~** — a urca pe scara socială; 2 a se mândri, a se trufi.

mărimă, *s.f.* — mândrie, îngâmfare, trufie; mărimă numelui — prestigiu, 2 poziția socială pe care o acordă o dregătorie; mărimă sufletului — curaj, vitejie, temeritate.

mărturisală, *s.f.* — mărturisire, confesare.

măsura, a să ~, vb. — a se cântări, a se observa, a se studia; 2 a se înfrunta, a se lua la harță.

măsură, *s.f.* — raport cantitativ; 2 limită, plafon; 3 cantitate; **mă-**

sura căldurii — gradul de temperatură; **tot într-o măsură loc.** *adj.* — egal, de aceeași mărime, la același nivel.

(mână) **a mâñă** — în mâñă.
mângâia, mângâi, vb. — a mân-gâia; 2 a potoli (chinurile sufletești sau o durere fizică).

mângâiat, adj. — plăcut, liniștit; **odihñă mângâiată** — liniște plăcută.

mângâiere, s.f. — mân-gâiere; 2 încurajare, liniștire, promisiune de ajutor.

mângâios, adj. — ginggaş, suav, plăcut, încântător; 2 dulce, atrăgător, cuceritor, frumos; 3 dulce, calm, **mânie mângâioasă** — mânie dulce, prefăcută, pornită din dragoste.

mânie, s.f. — mânie; 2 iuțime, intensitate („mânia foamei“).

mântui, vb. — a scăpa, a salva, a scoate pe cineva dintr-o situație critică; **a să ~** — a scăpa de un rău; a se descotorosi de ceva neplăcut.

mântuială, mântuință, s.f. — mântuire, vindecare, însănătoșire; 2 scăpare de necaz.

mâzdă, s.f. — mită, bacşiş, dar, ca-dou pentru obținerea de favoruri. **megalopsihie (el.), s.f.** — curaj, vitejie, temeritate.

megiešiie, s.f. — vecinătate.

mehenghiu (arab.) — piatră mag-

netică folosită la încercarea metalelor prețioase.

mehlem (arab.) — unguent medical, cu funcție izolatoare în răniri. **meidean, s.n.** — loc deschis folosit ca teren de luptă; **meideanul cereului** — Calea-Lactee.

melanholie, s.f. — tristețe; **melanholie ipohondriacă** — ipohondrie, tristețe adâncă.

mjelciuri, s.n. pl. — orbitele ochiului („ochiul... din melciuri afară ca a broascăi iese“); 2 pielea care acoperă și apără ochiul la suprafață [„melciurile ochilor“ — conurile oculare (ale cameleonului)].

melodie, s.f. — cântec.

meni, vb. — a atrage asupra cuiva nenorociri prin însăși pronunțarea numelui lor (credință de origine magică).

menitoriu, adj. — menitor, amenințător, prevestitor („rău menitoriu“).

menitura, s.f. — prorocire, precizere rea; 2 blestem aducător de nenorociri.

mereu, meree, adj. — continuu, întins, nesfârșit, fără margini; **tablă meree** — întindere neîntreruptă.

merichi (el.), adj. — particular, individual.

meschiu, s.m. — mișchiu, otel de bună calitate.

meserniță, s.f. — măcelărie.

mești, vb. — a pregăti o băutură pentru a o servi.

meșterșug, s.n. — artă, normă, regulă, canon, tehnică, procedeu artistic, măiestrie, perfecțiune; 2 talent, pricepere, îscusință; 3 rațiune creațoare („meșterșugul făcătoriului firii”); 4 meșteșug, tehnică; 5 unealtă, armă de război; 6 dibăcie, viclenie, şiretenie; 7 mașinație, tactică, strategie, cursă; **din meșterșug, loc. adv.** — realizat printr-un procedeu tehnic, construit anume; **cu mare meșterșug** — după o soluție tehnică deosebită; 2 cu o deosebită îscusință; **cu frumos meșterșug** — cu plan subțire.

meșterșugesc, adj. — artistic, ce ține de artă, îscusit; 2 viclean, perfid, şiret; **putere meșterșugească** — forța şireteniei, a strategiei.

meșterșugi, vb. — a imagina stratageme, a concepe soluții inteligențe pentru a ieși dintr-o încurătură.

meșterșugul firii, meșterșugul din fire — rațiunea imanentă,ordonarea intelligentă a naturii, măiestria și perfecțiunea lumii, **meștersugul meșterșugurilor** — logica.

meșterșugul vărsatului — tehnică de turnare (a unui metal, a unei opere de artă în metal).

meșterșugul vorbirii, meșterșugul voroavei, a cuvântului

meșterșug, meșterșugul cuvântului — retorica, oratoria, arta cuvântului (în intenție de ansamblu de reguli și de tehnici); **a meșterșugului cuvântului învățător** — profesor de retorică.

metafizic, s.m. — filozof metafizician; 2 specialist în probleme de ontologie.

metafizica, s.f. — filozofia, ca ontologie.

metafizicesc, adj. — metafizic, ce ține de metafizică.

metal, ~uri, metalon (el.), s.n. — metal.

metamorfosin, metamorfosis (el.). s.f. — prefacere, metamorfoză, transmutație.

meteris, meteriz (turc.), s.n. — meterez, întăritura; 2 sănț de război, tranșee.

mică, s.f. sg., în loc. adv. — **în mica ceasului** — foarte repede, într-o clipă.

micropsihie (el.). s.f. — frică, lașitate.

micșorime, s.f. — micime, puținătate; **micșorimea sufletului** — frică, lașitate.

micșurare, s.f. — micșorare, scădere; 2 cădere din situație.

mierâi, adj. — albastru deschis, albastru faianță („ochii mierâi”)

mihaniie, s.f. — mașină, instrument, mașinărie; 2 mașină de răz-

boi, 3 mașinație, viclenie, cursă, combinație.

mijloc, s.n. — mijloc, posibilitate, modalitate; 2 intermediu, medie-re; 3 mod, situație, procedeu; 4 împrejurare, circumstanță; **prin mijlocul**, adv. — cu ajutorul, prin intermediu; **mijlocul lesnirii** — procedeu înlesnitor.

mijlocie, s.f. — mijloc, intermediu („cu mijlocia noastră“).

mijlocire, s.f. — mijloc, centru.

mijlocitoriu, adj. — mijlocitor, mediator; 2 mediu, **hotar mijlocitoriu** — termen medui (în logică).

mijlociu, adv. — de mijloc; 2 cu două naturi, format din două părți diferite, îmbinat; 3 îndoieilnic.

milă, s.f. — milă, unitate tradițio-nală de măsură în lungime de 1000 pași, adică în jur de 700 m.

milos, adj. — care stârnește milă, tângitor, care cere milă, îndu-rare; 2 jalnic, trist, înduioșător.

milosârdi, a să ~, vb. — a se înduioșa, a-i fi milă, a privi cu compasiune; 2 a ajuta din milă, a ridica suferința cuiva.

milosârdie, s.f. — milă, bunăvoi-nță, înțelegere, îngăduință; 2 aju-tor, asistență.

milostivi, a să ~ — a se îndura, a se înduioșa.

milostivire, s.f. — îndurare, milă.

minciunos, adj. — iluzoriu, apa-rent; 2 simulat, nesincer.

minte, s.f. — minte, înțelegere, pricepere, inteligență; 2 rațiune, judecată; 3 gând, adevăr intim, convingere intimă; **la minte ne-clătitoriu**, loc. adj. — cu stabili-tate mintală, capabil de concen-trare, cu mintea așezată (virtuți centrare agitației și instabilității mintale și structurii mintale abe-rante); **luat de minte**, adj. — apucat, nebun.

minune, s.f. — uimire; 2 ciudă-tenie.

minunat, adj. — extraordinar, su-pranatural.

miră, s.f. — măsură de lungime de aproximativ 1 km.

mirosală, s.f. — miros, parfum; **dulce mirosală** — parfum plăcut.

mirtă, s.f. — merță, baniță, măsură de capacitate de circa 30 kg.

mirtic (turc.), s.n. — mertic, mă-sură de cereale egală cu circa 15 kg; 2 impozit în natură în cereale, nafaca; 3 porție, rație.

mistui, vb. — a mistui, a rumega; 2 a face să dispară.; **a să ~** — a se ascunde, a dispărea, a pieri.

mistuire, s.f. — dispariție, ascun-dere.

mișelătate, s.f. — săracie, chin, viață plină de lipsuri, mizerie, ne-vie; 2 nenorocire, năpastă.

mișeliie, **mișălie**, s.f. — slabiciune; 2 perisabilitate; 3 viclenie, falsitate; 4 ticăloșie, nemernicie; **cu mare mișălie**, **cu mișălie**,

adv. — cu chinuri, cu efort penibil, cu mare suferință.

mișelime, *s.f.* — micime, puținătate.

mișelos, *adj.* — nenorocit, mizerabil, jalnic, demn de milă; 2 Tânugios, rugător până la umilire; 3 de nimic, fricos, demn de plâns, fără nici o valoare, stupid; **în chip mișelos** — în mod îngrozitor, insuportabil, cu dureri atroce; 2 în mod stupid.

mișină, *s.f.* — galerie subpământeană unde rozătoarele mici își depozitează semințele adunate pentru iarnă; 2 mușuroi, grămadă, adunătură, provizie de cereale.

miubaşir (*turc.*), *s.m.* — mumbaşir, slujbaş însărcinat cu încasarea dărilor, agent fiscal.

mod, *s.n.* — mod, chip, fel, procedeu, soluție.

moimâtă, *s.f.* — maimuță.

mojicie, *s.f.* — condiția socială a omului de jos, condiție socială umilă, apartenența la categoria socială a țărănimii; 2 stare de umilință socială, strâmtorare, săracie („statul trupului de mojicie i s-au schimbotit“).

molceluş, *adj.* — delicat, gingaș, fin.

moldoveni, *vb.* — a transpune în moldovenește, a moldoveniza.

moldovenisi, *vb.* — a vorbi în graiul moldovean.

(moldovenie), *în moldovenie*,

adv. — în moldoveană, pe moldovenește.

molidv, molidzi, *s.m.* — molid.

monarh, *s.m.* — domn, stăpânitor absolut.

monarhie, *s.f.* — autonomie, libertate de decizie; 2 autoritate politică; 3 stăpânire, domnie, putere politică neîngrădită; 4 stat în care conducerea e în mâna unei singure persoane, în mâna unui monarh absolut; 5 țară în generație; 6 împăratie.

monarhicesc, *adj.* — monarchic, domnesc.

monarhicește, *adv.* — ca un monarh, ca un stăpânitor.

monocher (*el.*) *s.m.* — licorn, inorog, rinocer.

monomahie (*el.*), *s.f.* — duel, luptă în doi, luptă corp la corp; **nocrul monomahiei** — sansa pe care o acordă duelul.

mosorâtură, *s.f.* — umflătură, tumefacție.

moșie, *s.f.* — moșie, loc natal, țară, patrie.

moșnean, *s.m.* și *adj.* — moșnean; 2 de loc, de țară, de moșie; 3 moștenitor.

movoeliță, *s.f.* — moviliță.; 2 con, ridicătură conică.

mreaje, ~eje, *s.f.* — plasă de prins pește; 2 capcană, cursă.

mreji, *vb.* — a împleti o mreajă; 2 a pregăti o cursă; 3 a unelti.

mrejitor, *s.m.* — pescitor cu mreaja; 2 pregător de curse, de capcane.

mrejitorie, *s.f.* — întindere de curse, pregătire de capcane.

muced, *adj.* — care a prins mucegai; 2 umed, mucilaginos.

muftiu (*turc.*), *s.m.* — șeful religios al unei comunități mahomedane.

muierareț, *adj.* — muieratic, afe-miat.

mulcomiș, **mâlcâmiș**, *adv.* — pe tăcute, pe nesimțite, în liniște, lin-iștit, în tăcere, fără zgomot.

multămită, *s.f.* — mulțumire, răs-plătire, recompensă.

muncă, *s.f.* — chin, durere fizică puternică; **munca tartarului** — chinurile iadului.

muritor, *s.m.* — om (în opoziție cu ființele divine, nemuritoare).

muritoresc, *adj.* — muritor, omenesc.

murui, *vb.* — a lipi, a tencui; 2 a zidi.

muse, *s.f.* — muze.

mușinoi, *s.n.* — mușuroi (de furnici).

mușită, *s.f.* — larvă de muște; 2 musculiță.

muște, *s.f. pl.* — (termen generic pentru) insecte înaripate zburătoare (albine, viespi, gărgăuni, muște etc.).

muta, *vb.* — a schimba; **a să ~** — a se schimba; 2 a se deplasa, a-și

schimba locul, a se îndepărta; 3 a se transforma.

mutare, *s.f.* — schimbare, transformare, modificare.

N

nafaca (*turc.*), *s.f.* — dare zilnică în natură, impozit în natură, tain.

namestnic, *s.f.* — locțiitor.

nard, *s.n.* — substanță uleioasă și frumos mirosoitoare, extrasă din planta cu același nume, folosită la iluminat și la arderi pentru parfumarea aerului în templele hinduse.

naștere, *s.f.* — naștere; 2 origine.

navarh (*el.*), *s.m.* — conducător de corabie; 2 stăpân, domn autocrat.

năboi, *vb.* — a năvăli apele, a se revârsa.

năboiu, *s.n.* — șuvoi, torrent, puhoi, năboire, năvală, revârsare de ape.

năbuși, *vb.* — a umple, a acoperi; 2 a se umfla (o apă), a se revârsa, a năvăli, a inunda.

năbușitor, *adj.* — sufocant; 2 care se revârsă, care dă pe dinafără, care acoperă cu ape.

năcăjitoriu, **necăjitoriu**, *s.m.* — care necăjește pe cineva, asupritor.

năcleios, *adj.* — lipicios, (lichid) consistent.

nădăjdui, **nedejdui**, *vb.* — a spera, a trage nădejde; 2 a se baza,

a se aştepta, a crede, a-şi imagina; **a să** — a se baza, a se bizui, a-şi pune nădejdea.

nădăduit, nedejduit, adj. — sperat, aşteptat, plănuit.

nădejde, nedejde, s.f. — speranţă; 2 sprijin, ajutor; **nădejde îndelungată** — speranţă ce se lasă aşteptată, care întârzie să se îndeplinească; **de nedejde, adj.** — util, folositor, în care te poţi încrude, pe care te poţi bizui; **bună nedejde** — speranţă intemeiată, neînşelătoare; **preste nedejde, preste toată nedejdea, loc. adv.** — pe neaşteptate, nesperat, fără a bănuia, fără să prevadă, pe negândite; **de (din) toată nădejdea a să scăpa** — a pierde orice speranţă, a nu mai avea nici o scăpare.

naduşi, a să — a transpira, a munci din greu; 2 a fi îngreuiat, a fi acoperit (de ceva), a se sufoca; 3 a-şi pierde sau micșora acuitatea (este vorba de simțuri).

năpârcă, s.f. — viperă, ohendră (**năprasnă**), **de năprasnă, adv.** — pe neaşteptate, pe negândite; 2 cu furie.

nărod, s.n. — popor, multime, oameni, lume.

născut, s.m. — pui.

năstav, s.n. — înclinaţie, predispoziţie; 2 impuls, îndemn, imbold; 3 îndrumare; **năstavul firii** — înclinaţie naturală, predispoziţie.

năstăvi, vb. — a îndemna, a impulsiona; 2 a călăuzi, a îndruma.

năvrăpi, vb. — a năvăli, a se năpusti, a se repezi, a ataca, a sări asupra cuiva; 2 **a să** — a se sili, a face tot ce stă în putinţă.

năvrăpitură, s.f. — năvală, năpustire, atac, repezitură (a unui câine, a unei fiare).

năzui, vb. — a se îndrepta către ceva, a căuta scăpare, refugiu.

năzuinţă, năzuire, s.f. — nădejde, speranţă, aspiraţie; 2 salvare, scăpare din nenorocire; **liman de năzuinţă** — loc de scăpare.

neagiuns, adj. — neajuns; 2 neînteleas, nepătruns cu mintea, ne-descifrat; 3 nepăsit, necălcat, ne-trecut.

nealcătuit, adj. — neorânduit, ne-aşezat, nesistematizat, neordonat, confuz.

neam, s.n. — popor; 2 fel, gen, specie; 3 sinonim cu **genus** (gen, neam), categorie porfiriană.

neamestecat, adj. — neamestecat, curat; 2 izolat; 3 clar.

neascultare, s.f. — nesupunere, indisciplină.

neaşedzare, s.f. — instabilitate, frământare, neorânduială, confuzie, anarhie.

neaşedzat, adj. — nestabil; mobil, fluctuant, schimbător, neastămpărat; 2 care-şi schimbă uşor atitudinea, care oferă nesiguranţă;

de neaședzat, *adv.* — care nu poate fi potolit, care nu poate fi liniștit.

neaședzământ, *s.n.* — anarchie, instabilitate, dezordine; **neaședzământul stăpânirilor** — anarchie, instabilitate politică.

nebetejire, *s.f.* — neștirbire, nealterare.

nebetejit, *adj.* — neschimbat, întreg, neafectat, nemodificat.

nebânuț, *adj.* — nesupărat, netulburat („la bârlogul lui nebântuit să lăcuiască poftește“).

nebun, *adj.* — nechibzuit, care nu învăță din experiență.

nebunesc, *adj.* — de nebun; 2 nereal, utopic.

nebuni, *vb.* — a înnebuni (pe cinea va), a zăpăci, a lua mințile (cuvava).

nebunie, *s.f.* — lipsă de înțelepciune, de prudentă, nechibzuință.

nechemat, *adj.* — neinvitat, nepoftit.

necinste, *s.f.* — rușine, afectarea prestigiului, umilire; **cu necinste**, *adv.* — cu rușine, în mod rușinos, umilitor.

neclătit, *adj.* — neschimbat, nemișcat, neclintit; 2 neațătat, neimpulsionat, nestimulat, neactivat.

necovârșit, *adj.* — netrecut, nedepășit, neînvins.

necredincios, *adj.* — viclean; 2 neîncrezător, suspicios.

necredzut, *adj.* — de necrezut, incredibil.

necromandie (*el.*), *s.f.* — necromanie, spiritism.

necum, *adv.* — nicidecum.

necunoștiță, *s.f.* — neștiință, necunoaștere, ignoranță.

necurat, *adj.* — impur, cu imputări.

necurmat, *adv.* — neîncetat, fără sfârșit, totdeauna, mereu.

nedeprins, *adj.* — neobișnuit, neîndemânic; 2 neînvățat.

nedezlegat, *adj.* — bine înnodat; 2 imbatabil („nedezlegate argumenturi“).

nedierisit (*el.*), *adj.* — nedespărțit; 2 identic, unitar, indecompozabil.

nedodeit, *adj.* — nesupărat, nedaranjat.

nedogorit, *adj.* — neaprins, neîncălzit, neînroșit (de foc sau de rușine); **cu nedogorit obraz** — cu obraz care nu roșește de rușine, fără obraz.

nedomiri, a să ~, *vb.* — a nu înțelege, a rămâne uimit, a nu avea clar în minte.

nedomolit, *adj.* — nepotolit, neîmplânzit, sălbatic.

nedumnădzăire, *s.f.* — faptă urâtă, fărădelege, crimă.

nefărâmat, *adj.* — nedistrus, întreg.

nefățärnicit, *adj.* — sincer, de încredere.

nefericit, *adj.* — nenorocit; 2 nefast, prevestitor de rău.

neființă, s.f. — moarte, distrugere totală, inexistență.

nefrică, s.f. — lipsă de frică, înfruntare, bravare.

negândit, adj. — nereflectat, insuficient controlat.

negreșit, adj. — care să fie fără nici o greșeală, care să fie perfect.

nehotărât, adj. — fără hotar, ne-sfârșit (ontologie).

neimat, adj. — curat, neîntinat; 2 cinstit, corect,

neispitit, adj. — neîncercat, neexperimentat, neprobat; 2 neînvățat, necultivat.

neiștelit, adj. — netămăduit, nevindecat, fără leac.

neizbândit, adj. — nerăzbunat.

nêimbiiat, adj. — neinvitat, nepoftit, neîndemnat (la masă).

neîncredințare, s.f. — neîncredere, suspectare, suspiciune.

neîndâmânare, s.f. — inopportunitate, împrejurare nefavorabilă; **a vremii neîndâmânare** — moment nefavorabil.

neîndestuli, a să ~, vb. — a nu-i ajunge, a fi nemulțumit, a rămâne în pagubă.

neîndoit, adj. — hotărât, neîndoios, neîndoielnic, sigur; **neîndoite arătari** — probe sigure.

neînfrânt, adj. — nerespins, nerefuzat („neînfrântă voie“).

neînsotitoriu, s.m. — nepărtaș, necomplice.

neînspăimare, s.f. — curaj, vitejie.

neîntors, adj. — neschimbat, nemîscat; **cuvânt neîntors** — făgăduială de necălcăt; 2 inflexibil, neînduplecăt, neconvins.

neînvățat, adj. — necultivat; 2 neobișnuit, nedreprins.

neînvoință, s.f. — neînțelegere, dezbinare.

nemăsurat, adj. — nemărginit, infinit.

nemerit, vb. — a afla, a ajunge, a găsi.

nemerit, adj. — atins, ajuns, găsit, aflat.

nemernicie, s.f. — scăptare, săracie; 2 țară străină, loc străin („celui rău toate rudele streine și toată moșia nemernicie îi ieste“).

(nemică) de nemică, adj. — neînsemnat, neglijabil fără valoare.

nemilostiv, adj. — crud, neîndurător, fără milă.

neminciunos, adj. — care spune adevărul, adevărat, real.

nemîsie, s.f. — noblețe, aristocratism.

(nemuritoriu) cel nemuritoriu — Dumnezeu.

nemutat, adj. — neschimbat, stabil.

nenedejde, s.f. — deznădejde.

nenedejduit, adj. — nesperat, neașteptat, neprevăzut; 2 fără speranță, care nu trezește speranță; **boala nenedejduită pre leac s-au dat** — boala fără speranță și-a aflat leacul.

nenevoință, *s.f.* — rea-voință.; 2 lenevire, pasivitate.

nenorocit, *adj.* — nefericit, îndurerat; 2 neprielnic, nefavorabil; **nenorocit norocul** — soarta neprielnică, neșansa.

neodihnă, *s.f.* — neodihnă, activitate sau mișcare continuă; 2 neliniște, nemulțumire, frământare.

neodihnit, *adv.* — fără odihnă, fără încetare, la nesfârșit (ontologie).

nepază, *s.f.* — neatenție („nepaza cârmaciului“).

nepărăsire, *s.f.* — perseverență; 2 neîncetare.

nepărăsit, *adj.* — mereu, continuu; 2 permanent, veșnic; **nepărăsita nevoință** — permanenta străduință, efortul continuu.

nepătitim, *adj.* — neîncercat, neîndurat încă.

neperigrăpsit (*el.*), *adj.* — de nedescris, care nu se poate traduce în cuvinte.

nepierdut, *adj.* — conservat, păstrat, menținut; 2 nemodificat, netransformat, nedesiințat.

neplecat, *adj.* — trufaș, mândru; 2 neîndurat, aspru, tiranic; 3 neînduplecăt, neconvins, inflexibil.

nepovestit, *adj.* — de neînchipuit, de nedescris.

neprepus, *adj.* — neîndoielnic, indiscutabil, sigur.

neprețălit, *adj.* — de neprețuit.

nepriietin, *s.m.* — dușman, adversar; **nepriietin de cap** — dușman de moarte.

nepriimire, *s.f.* — antipatie; 2 opozitionism, contrarietate, antagonism; **nepriimirea firii** — antipatie firească; 2 antagonismul din natură.

nepriimitoriu, *adj.* — care nu este de acord, care nu este de aceeași părere, nepărtaș.

nepriință, *s.f.* — dușmănie.

neputință, *s.f.* — incapacitate.

nerăscumpărat, *adj.* — care nu și-a achitat prețul eliberării sale din robie; **rob nerăscumparat** — rob pentru totdeauna.

nerăspundere, *s.f.* — tăcere, ne-participare la discuție.

nesăturat, *adj.* — nesătios, lacom.

nesăvârșit, *adj.* — nerealizat, ne-terminalat, nedus la capăt; 2 fără sfârșit, continuu.

nescuciurat, *adj.* — nescotocit, nescuturat; 2 necercetat.

neschimbat, *adj.* — stabil, statornic, imobil.

(nesecat) de nesecat, *adj.* — fără sfârșit, veșnic.

nesimțit, *adj.* — nevăzut, ascuns; **luptă nesimțită** — luptă interioră, sufletească; 2 neîncercat, neavut încă.

nesimțitorește, *adv.* — fără concursul simțurilor, pe nesimțite; 2 în mod spiritual, sufletesc, mintal.

nesmintit, *adj.* — întreg, nestricat, neschimbat, neprejudiciat; 2 fără greșeală; 3 nestrămutat.

nesocoteală, *s.f.* — nejudecată, pripeală, grabă, imprudență.

nespune, *vb.* — a nu spune, a nu anunța.

nestare, *s.f.* — mișcare, mobilitate; 2 nestatornicie; 3 mișcare permanentă (ontologie); **nestarea**

cuvântului — nestatornicie în promisiune, inconstanță în angajamente, neputință de a se ține de cuvântul dat.

nestăruitor, *adj.* — nesușinut, fără continuitate, lipsit de perseverență; 2 instabil; 3 perisabil, muritor.

nestătător, *adj.* — nestatornic, schimbător, mobil, mutabil; **la cuvânt nestătător** — nestatornic în angajamente, în promisiuni.

nestătut, *adj.* — în mișcare, mobil. 2 neîntrerupt, permanent, necontenit („o cătire nestătută și nebosită între toți să va scorni“).

nestidire, *s.f.* — lipsă de rușine, nerușinare, obrăznicie.

nestâmpărat, *adj.* — (despre foc) nestins, nepotolit.

nestropșit, *adj.* — nezdrobit, necălcăt în picioare.

nesufereală, *s.f.* — stare de nervozitate, tensiune nervoasă; 2 antipatie; 3 neacomodare.

nesuferire, *s.f.* — nesuportare, neterminare.

netainic, *adj.* — flecar, vorbăreț.

netâmpit, *adj.* — ascuțit, netocit.

netocmit, *adj.* — neordonat, ne-rânduit, dezordonat; 2 neînfrânat, neinhibat, nestăpânit, sangvinic („netocmită a duhului răpegiune“); 3 confuz, fără înțeles („chiote netocmite“).

netrezire, *s.f.* — netrezire, adormire.

neunire, *s.f.* — neînțelegere, cearță, dezbinare.

nevestedzit, *adj.* — netrecut, Tânăr, în putere.

nevestire, *s.f.* — nuntire, căsătorie.

nevăstuică, *s.f.* — mic mamifer carnivor din familia mustelidelor.

nevoi, a să ~, vb. — a se nevoi, a se sili, a se strădui, a-și da silință.

nevoie, *s.f.* — nevoie, trebuință; 2 greutate, încercare, primejdie, cumpăna, necaz, nenorocire, împrejurare sau situație critică, năpastă; 3 sarcină grea, trudă, osteo-neală; **la nevoie, adv.** — în situații grele, critice; **cu nevoie, adj. și adv.** — cu urmări nefericite, nefaste, cu nenorocire.

nevoință din suflet — ardoarea, pasiunea (în activitate).

nevoință, *s.f.* — silință, străduință, efort, osârdie, trudă, perseverență, pasiune în lucru; 2 nevoile, greutățile, dificultățile.

nevoieștie, *s.f.* — nevoie, necesitate; 2 slăbiciune.

nevrednic, *adj.* — care nu merită, nemeritos; 2 umil, biet; 3 nefolositor, păgubitor.

nezăbăvi, *vb.* — a se grăbi, a nu întârzie.

nezăticnit, *adv.* — fără piedică, netulburat, în liniște, în tîhnă.

nezburare, *s.f.* — incapacitatea de a zbura.

nezugrăvit, *adj.* — sincer, cinstit, corect; 2 adevărat, nemincinos.

ni... ni, *conj.* — și... și („ni asupra Corbului, ni asupra Struțocamilei mreajea a împleti să nevoia”); 2 când... când.

niciodânăoară, *adv.* — niciodată.

nigrit, *s.m.* — negru, om de rasă neagră.

nime, *pr.* — nimeni.

nimică, *s.f.* — nimic, neant, inexistentă.

noimă, *s.f.* — înțeles.

noroc, *nărōc*, *s.n.* — soartă (bună sau rea), viitor, destin; 2 decizia sorții; 3 întâmplare (buni sau rea); 4 șansă, întâmplare bună, fericire; **rău noroc**, **noroc nenorocit** — neșansă, nenoroc, ghinion; **fără noros** — fără șansă, ghinionist; 2 tulburat, fără liniște. **noroci**, *a să ~* — a se felicita, a se socoti norocos, a se considera fericit.

norocire, *s.f.* — noroc, fericire, întâmplare fericită, fericire nesperată; 2 favoare, sprijin, protecție; **cu norocire**, *adv.* — cu

șanse, cu sorti de izbândă; 2 cu bine, ușor, fără dificultăți.

norocit, *adj.* — norocos, ajutat de noroc, fericit de soartă, căruia i-a surâs norocul; 2 fericit, care se află într-o situație fericită, care are o situație socială de frunte.

norod, *s.n.* — populație, mase, multime, oameni din stările de jos; 2 locuitorii unei cetăți.

nuăr, *s.m.* — nour.

(numai) fără numai, *loc. conj.* — decât, altceva decât.

număr, *s.n.* — număr; 2 nume (ca sumă de litere).

nume, *s.n.* — nume, numire.

numi, a să ~, *vb.* — a figura, a fi considerat că există.

O

obadă, *~edzi*, *s.f.* — parte din circumferința roții de la car.

obiceinic, *adj.* — ceea ce ține de obicei, de deprinderi; 2 tradițional, cutumiar.

obiceiu, *~eie*, *s.n.* — obicei; 2 la plural: tradiție, obișnuință, deprimere, practici uzuale, legi nescrise, norme moștenite, drept cutumiar; **obiceiele locului** — legea nescrisă, cutuma; **obiceiele firii** — deprinderile naturale.

obidă, *s.f.* — necaz, ciudă, amăričiune; 2 plânset, suspin.

oblăduitoriu, *s.m.* — domn, stăpân peste o țară.

oblici, *vb.* — a afla, a dibui, a descoperi; 2 a întelege, a-și da seamă; 3 a prinde de veste; 4 a observa, a cerceta („adevărul și socrateala ce ne va arăta să obli-cim“).

oblicit, *adj.* — descoperit, aflat.

obosi, *vb.* — a obosi, a înfrângere, a bate.

obraz, *s.n.* — chip, aspect, față, înfățișare; 2 persoană; 3 îndrăz-neală; 4 om de condiție socială înaltă, față boierească.

obrăznicie, *s.f.* — îndrăzneală.

obrintitor, *adj.* — care obrinstește, care înrăutățește o rană.

obroc, *~-oace*, *s.n.* — vas de lemn pentru măsurat cereale (în epoca veche); 2 taler, strachină; 3 porție, tain; 4 impozit, obligație periodică asumată.

obște, *s.f.* — multime, adunare, societate, comunitate; **de obște**, *adj.* — general, comun, obștesc, al tuturor.

obști, *vb.* — a populariza, a da în vîleag, a face cunoscut, a aduce la cunoștință, a aduce la cunoștință generală, a face public; **a să ~**, *vb.* — a deveni public, a se face cunoscut; 2 a se aduna, a se strânge; 3 a se pune de acord.

oca, *ocă*, *pl. ocale*, *s.f.* — unitate tradițională de măsurat greutăți variind între 1260 și 1290 grame.

ocară, *s.f.* — jignire, rușinare, ne-cinstire, umilire, batjocură, insultă, desconsiderare; 2 rușine, oprobriu public; 3 înfruntare, certare, reproșare; 4 faptă rușinoasă, demnă de tot disprețul; **ocara numelui** — umilire, pierderea prestigiului.

ocărî, *vb.* — a critica; 2 a umili, a jigni, a lovi în prestigiul cuiva; 3 a disprețui în public.

ocean, *s.n.* — ocean.

(ochi) ochiul ceriului (*metaf.*)- soarele; **a trupului ochi** — ochii fizici; **ochiul lui Dumnedzău** — conștiința morală (în limbajul ideologic al vremii).

ocol, *s.n.* — ocol, curte, loc îngrădit, îngrăditură; 2 țarc; 3 mișcare circulară, orbitală.

ocoli, *vb.* — a înconjura, a da ocol.

odihnă, *odihniare*, *s.f.* — odihnă, relaxare; 2 pace, liniște; 3 înțelegeră, învoire; **odihna sfârșitului** — nonmanifestarea finală, moartea lumilor (ontologie).

odihni, *a să ~*, *vb.* — a se calma, a se potoli, a se liniști, a se astâmpăra; 2 a se simți satisfăcut.

odraslă, *s.f.* — făt, progenitură, copil.

odrăsli, *vb.* — a naște, a ivi; 2 a răsări, a crește, a se înălța.

odrăslitor, *adj.* — procreator, progenitor.

oftică, *s.f.* — tuberculoză pulmonară.

oglindă, s.f. — oglindă; 2 reflectare; **oglindă a fi** — a reflecta, a avea în vedere; 3 prefigurare.

oglindi, vb. — a reflecta, a vedea ca într-o oglindă; 2 a spiona, a privi cu interes, a sta la pândă, a supraveghea.

ohendră, s.f. — viperă.

oină, s.f. — carne de oaie.

olat, s.n. — regiune, ținut.

olăcariu, s.m. — curier, ștafetă.

olăcări, vb. — a anunța, a vesti; 2 a prezice, a prevesti; 3 a întînti, a viza („vrăjile lui spre moarte olăcării“).

olecăi, a să ~, vb. — a se văita, a se boci.

olecăios, adj. — väicărelnic, care se väicărește, plângăreț, jalnic, trist, tângutor.

olecăitură, s.f. — väietätură, väicăreală, bocire, plâns, tânguire.

omărât, adj. — omorât, mort.

omât, s.n. — zăpadă.

omeni, vb. — a cinsti, a respecta.

omeniei, s.f. — umanitate, dragoste și respect față de om, bunătate; 2 dreptate.

omenit, adj. — asemănător omului, cunoșcător.

omofil, (el), s.m. — rudă, din aceeași familie, de același neam.

omofilia (el), s.f. — iubirea față de cel din același neam.

omonie (el.), s.f. — înțelegere, bună înțelegere, acord, unire, unitate de vederi, consens, împreună.

omorî, a să ~ — a se chinui, a se zbuciuma; **cu sufletul a să omorî** — a fi într-un continuu zbucium sufletesc.

onirocrit, s.m. — tălmăcitor de visă.

opreală, s.f. — oprire, reținere, însușire („opreală vinitului“); 2 arest, închisoare; **opreală crocodilului** — închisoarea bostangilor.

opri, a-și ~, vb. — a se reține, a se abține, a nu da curs; **urechile a-și opri** — a refuza să asculte.

oprit, adj. — oprit, constrâns; 2 aservit, înrobit.

oproșca, a să ~, vb. — a se împroșca, a se lovi.

(orb) oarba fortună — destinul.

orbecăi, vb. — a bâjbâi, a umbla sau a căuta prin întuneric.

orbime, s.f. — orbire; 2 iraționalitate, lipsă de autocontrol; **cu orbime**, adv. — cu orbire, fără alegere, necontrolat, ca și când ar fi legat la ochi; **cu o orbime** — cu aceeași orbire.

organ, s.n. — unealtă, instrument, mașină; 2 instrument muzical; 3 organ senzorial, organ anatomic în genere, mădular; **organul ochiului**, **organele viderii**, **organele vădătoare** — ochii; **organul audzirii** — urechea; **organele limbii** — sunetele.

orizon, s.n. — orizont, zare.

orândui, vb. — a orândui, a orga-

niza; 2 a stabili, a fixa, a hotărî, a dispune, a destina; 3 a predetermina (în planul ontologic divin); **a să ~** — a se organiza, a-și fixa fiecare locul și rolul într-o acțiune; 2 a se programa; 3 a se aşeza la masă după un anumit ceremonial.

orânduire, orânduială, s.f. — sir, rând, ordine; 2 orânduială, organizare, ordine; 3 stăpânire, lege socială; 4 lege, normă imanentă (ontologie); 5 clasă, tagmă socială, poziție socială, rang; **orânduiala dintâi** — boierimea de rangul întâi; 6 hotărâre, dispoziție; 7 regulă, regim, ordine; 8 echilibru, dispoziție (anat. fiziol.); **orânduiala firii, a firii** **orânduiala, orânduiala firească** — ordinea naturii, regulă a naturii, lege naturală, limită naturală, organizarea lumii prin legi naturale, granițele firești; **orânduiala lesnirii** — legile, regulile și limitele în care putem să ne ușurăm realizarea unei acțiuni; **orânduiala sănătății** — dispoziția sănătății, echilibrul factorilor care asigură sănătatea; **orânduiala socotelii** — regulile judecății, ale silogismului; **orânduiala vecinică** — organizarea lumii de către divinitate, predeterminismul divin, ordinea divină prestabilită, pronia; **orânduiala viitoare** — viitorul, predetermin-

ismul, fatalitatea sub ipostaza viitorului, sfârșitul existenței materiale (în concepția religioasă).

orânduirea bună — ordinea, echilibrul (în natură și în societate).

orânduit, adj. — așezat, dispus într-o anumită ordine.

orânduitoriu, s.m. — dregător, boier în conducerea țării.

osăbit, adj. — deosebit.

osiie, s.f. — osie, ax; **osiia sferească** — axul lumii, axa pământului.

osândâ, s.f. — pedeapsă.

osândi, a să ~, vb. — a se pedepsi, a se chinui.

osândit, adj. — pedepsit; 2 obiect al sanctiunii divine încă din viață, predestinat la suferință.

osârdie, s.f. — stăruință, silință, efort neîntrerupt, sârguință, trudă, oboseală.

ostenință, s.f. — efort, silință, sârguință, strădanie; 2 muncă, activitate, muncă grea; 3 oboseală, trudă, istovire.

ostenitura, s.f. — silință, efort, muncă.

ostrov, ~oave, s.n. — insulă.

ostrovan, s.m. — locuitor al unei insule, insular.

otavă, s.f. — fân cosit; 2 iarba a două după coasă; 3 iarbă fragedă.

otcârmui, vb. — a cârmui, a conduce, a guverna; 2 a gospodari, a chivernisi, a administra, a dirija.

otcârmuire, *s.f.* — cârmuire, conducere politică.

otcârmuioriu, *s.m.* — cârmuitar, domn.

oteşire, *s.f.* — liniştire, alinare, potolire.

otăpoc, *s.n.* — tepușă, stepleag, tăruș; 2 aşchie, tandără; 3 piedică.

otărî, a să ~, vb. — a se înfuria, a se mânia, a se supăra, a se măhnii profund, a se aprinde, a vocifera; 2 a se semețti.

otăros, *adj.* — supărăcios; 2 supărător („otăros leac“); 3 supărat, măhnit; 4 cumplit, insuportabil; 5 furios.

ovili, a să ~, vb. — a se ofili, a se păli, a se veșteji.

oxia (*el.*), *s.f.* — accent ascuțit.

P

pacoste, *s.f.* — nenorocire, necaz mare.

padej (*sl.*), *s.n.* — caz (la gramat.).

padzerh, panzehr (*pers.*) — piatră prețioasă fabuloasă din poveștile arabo-persane, nestemată.

pag, *adj.* — cu pete albe la picioare (cal).

pagubă, *s.f.* — pierdere, stricăciune; 2 eșec.

paing, paingă, *s.m. și s.f.* — păianjen.

painjină, *s.f.* — păianjen, pânză de păianjen; 2 retea, plasă, capcană,

cursă; **painjina tartarului** — capcana iadului.

pajoră, *s.f.* — acvilă.

palat, *s.n.* — palat, curte domnească.

palestră, *s.f.* — arc cu vârtej, folosit prin secolele al XV-XVI-lea.

palinodie (*el.*), *s.f.* — melodie care se repetă, refren.

palmă, *s.f.* — unitate tradițională de măsurat în lungime de circa 25 centimetri.

paminte, *s.f.* — amintire, memorie; 2 pomenire.

papagaie, *s.f.* — ființă creată de Cantemir prin asocierea dintre papă (*el. papas* — preot) și gaie — o specie de uliu.

paradigma (*el.*), *s.f.* — pildă, poveste cu tâlc, fabulă, parabolă; 2 model, exemplu.

paradigmat, *adj.* — pilduitor.

paradosin, paradosis (*el.*) — învățătură orală, tradiție; 2 repetare.

parahorisis (*el.*), *s.f.* — lepădare, abandon; 2 apostazie, dezicere.

pară, *s.f.* — flacără, foc mare, vâlvătăie, văpaie; **pară de foc** — vâlvătăie, foc intens; **para tartarului** — flăcările iadului.

pardalis (*el.*), *s.m.* — leopard.

pardos, *s.m.* — leopard.

paremiie, parimie (*el.*), *s.f.* — proverb, maximă, adagiu; 2 parabolă; 3 cuvântare moralizatoare,

parimie; 4 chestionar cu tematică religioasă, folosit în școala medievală.

parenthesă, ~ii, s.f. — paranteză.

parigorie (el.), s.f. — mângâiere, mângâiere sufletească, consolare.

parisie (el.), s.f. — prezență, apariție în fața mulțimii.

parola, s.f. — cuvânt dat, cuvânt de onoare, promisiune de necăllat, angajament solemn; 2 parolă, consemn.

parte, s.f. — latură; 2 ținut; 3 tagmă; **partea cuvântului** — parte de cuvânt (gramat.); **partea materiacă** — partea ce ține de materie, materia în sensul de cauză materială.

partnic, părtnicesc, adj. — particular, individual.

πασα μπδιον διμιον — orice obstacol este spre bine.

patima sufletului — chin sufletesc.

patimă, s.f. — suferință, boală, suferință fizică, chin; 2 suferință în genere, chin sufletesc; 3 nenocire, pătanie.

pază, s.f. — măsură de precauție; 2 veghe; **fără nici o pază**, loc. adv. — fără să ia vreo măsură de precauție, fără a se asigura de nici o primejdie.

păcat, s.n. — greșeală; 2 faptă urâtă, crimă, nelegiuire.

păciuilire, s.f. — împăcare, împaciuire.

păli, a să ~, vb. — a se veșteji, a se îngălbeni.

părăsi și a să ~, vb. — a ceda, a renunța, a nu se mai împotrivă; 2 a înceta.

părăsire, s.f. — părăsire, abandon; 2 renunțare.

părere, s.f. — părere, opinie; 2 presupunere, convingere subiectivă, eronată, neîntemeiată pe realitate; 3 închipuire, ficțiune; 4 fantomă, iluzie, apariție fantomatică, halucinație; 5 închipuire, imagine; 6 aparență; 7 părere despre sine; **părere înaltă** — autoapreciere, îngâmfare, mândrie exagerată.

părintăsc, adj. — părintesc; 2 grijuilu, omenos.

părtăș, s.m. — complice; **părtăș vicleșugului** — complice la înselarea bunei-credințe, complice la comiterea unui rău prin înselătorie.

părtăsie, s.f. — părtăsie, complicitate.

părtile austrului — sud; **părtile calde** — ținuturile, țările cu climă caldă; **părtile crivățului** — nord-est.

păs, s.n. — greutate, necaz, impediment.

păsa, vb. — a pleca, a porni („de ai povăță ca aceasta bărbătește pasă“).

păsări, a să ~, vb. — a se trans-

forma în pasare, a-și lua chip de pasare.

păsărit, *adj.* — transformat în pasare.

pătimăș, *s.m.* — îndrăgostit, pa-sionat.

pătimăș, *adj.* — care suferă, care îndură, care se chinuie; 2 chinuit de dragoste; **împreună pătimăș** — simpatizant, prieten de nenocire.

pătimi, *vb.* — a suferi.

pătimire, *s.f.* — suferință, chin; **împreună pătimire** — suferință reciprocă, comună.

pătrunde, *vb.* — a pătrunde, a penetra; 2 a cunoaște, a pricpe, a înțelege.

pătrundzitor, *adj.* — penetrant; 2. puternic miroitor.

păți, *vb.* — a suferi.

păzi, **pădži**, *vb.* — a păzi, a feri, a păstra; 2 a apăra, a ocroti; 3 a respecta, a se conforma; 4 a urmări cu atenție; **a să ~** — a se păzi, a fi circumspect, a fi cu ochii în patru; 2 a se păstra, a se conserva, a se perpetua, a rămâne neschimbat.

păzit, *adj.* — prudent, înțelept, prevăzător.

păzitor, *s.m.* — paznic, străjer.

pârjol, *s.n.* — prăpăd, pustiire, urgie.

pârjolit, *adj.* — ars, trecut prin foc.

pârlit, *adj.* — aprins.

pecetlui, *vb.* — a pecetlui, a pune

pecetea; 2 a astupa; 3 a face să amuțească; 4 a ascunde o taină.

pecetluire, *s.f.* — aplicare de pe-cete; 2 zăvorâre, ascundere; 3 im-primarea unui sens ascuns unui cu-vânt, simbolizare, cifrare.

pecetluit, *adj.* — pecetluit, pe care s-a aplicat pecetea; 2 ascuns, in-comunicabil, cifrat, simbolic.

pedeapsă, *s.f.* — greutate, sufe-rință; 2 remușcare; 3 chin, fră-mântări sufletești intense; 4 în-vătătură, cunoștințe, instruire; **pe-deapsa sufletului** — chin su-fletesc; 2 remușcare; 3 rușine.

pedepsi, *vb.* — a pedepsi, a certa; 2 a învăța, a educa; **a să ~** — a se frământa, a se chinui.

pedepsit, *adj.* — învățat, cu în-vătătură, cu știință; 2 muncit; 3 pedepsit; 4 condamnat de soartă să intre într-o situație grea, fără ieșire.

pedestri, **a să ~**, *vb.* — a descăle-ca, a umbla pe jos.

peire, **pieire**, **perire**, *s.f.* — pieire, nimicire, distrugere, moarte; 2 strâmtorare, viață grea, plină de nevoi; 3 înfricoșare, frică, teamă de moarte, teamă paralizantă, groază.

pierit, *adj.* — distrus, mort.

pemintean, *s.m.* — pământe-an, om, muritor, locuitor al pământului (în opozиie ca lumea di-vină).

pemintesc, *adj.* — care aparține, care ține de lumea pământeană, omenesc (în opozitie cu ceresc, divin).

perigrapsi (*el.*), *vb.* — a descrie, a zugrăvi, a prezenta; 2 a încondeia.

period, *s.n.* — perioadă, ciclu; 2 orbită; **cursul perioadelor** — mișcarea ciclică, mișcarea de naștere și pieire.

perispomenă, *-i* (*el.*), *s.f.* — accent circomflex.

peristasă, **peristases** (*el.*), *s.f.* — împrejurări, circumstanțe; 2 condiții.

peristasis (*el.*), *s.f.* — situație de satelit; 2 circumvoluție.

persiesc, *adj.* — persan, de factură sau de origine persană.

pesti, *vb.* — a întârzia, a zăbovi.

pestriciune, *s.f.* — pată de culoare, băltare, culoare pestriță, amestecată.

petiutinderile, *adv.* — pretutindeni, peste tot.

petrecanie, *s.f.* — petrecere (a unui invitat, a unui mort), însotire; 2 alai, pompă.

petrece (pe *cineva*), *vb.* — a întovărăși, a însobi; **a-și ~** — a-și duce viața, a viețui.

piatră, *s.f.* — greutate (în vechime făcută din piatră) pentru cântărit (și astăzi se folosește termenul); 2 grindină; 3 bolovan, stâncă;

pietri strâmpte — defileuri, strâmtori (în munți).

pica, *vb.* — a păta, a uda, a puncta.

pica, **a să ~**, *vb.* — a se întina, a se murdări, a se păta.

picat, *adj.* — pătat; 2 pestriț.

picătură, *s.f.* — pată, pată mică.

picioară, *s.n.* — picior; 2 măsură de lungime, de aproximativ treizeci centimetri; **în patru picioare** — patruped.

piept, *s.n.* — piept; 2 inimă, suflet.

pildă, *s.f.* — povestire cu rol educativ, exemplu; 2 întâmplare, pățanie care servește de învățătură, de exemplu; **pildă aievea** — pildă practică, faptă pilduitoare, exemplu concret.

pilulă, **pirula**, *s.f.* — pilulă, primat farmaceutic; 2 hap.

piramidă, *s.f.* — piramidă, morâmant faraonic în formă de piramidă.

pirghel, *s.n.* — compas.

pirostii, *s.f.* — ustensilă gospodărească pe trei picioare, pe care se pune tuciul la fierit.

piști, *vb.* — a musti, a curge imperceptibil.

piștitor, *adj.* — care smârcește, care mustește, care zemuiește.

pititel, *s.m.* — peștișor, pește mărunț.

pițiguş, *s.m.* — pițigoi.

pizmă, *s.f.* — ură; 2 invidie; **rea pizmă** — invidie mare, împinsă până la ură.

pizmăluire, *s.f.* — pizmuire, invidie.

pizmos, pizmaş, pizmătariu, pizmătoriu, adj. — pizmătareț, invideos; 2 intrigant, rău, cărcotaș; **pizmașul de obște** — dușmanul tuturor, diavolul.

planetă, s.f. — planetă.

platan, s.m. — platan, o specie de paltin mediteranean.

plată, s.f. — plată, răsplată, pedeapsă, sanctiune (pentru o faptă rea); 2 mulțumire, recompenză.

platonicesc, adj. — platonic, ce ține de filozofia lui Platon.

plăcere, s.f. — plac; **după plăcere**, după plac, pe plac; 2 dorință, interes; spre plăcerea (cuiva) — pentru interesele (cuiva).

plăti, vb. — a răsplăti.

plăzmui, vb. — a închipui, a imagina, a reprezenta; 2 a inventa, a crea, a produce, a confectiona.

pleca, vb. — a pleca, a porni; 2 a îndupleca, a convinge; 3 a înmuiua, a îmbuna; 4 a pleca, a înclina; **a să ~** — a se aplica, a privi în jos; 2 a se înclina, a se îndrepta către; 3 a se declara învins, a face act de supunere.

plecarea într-o parte — înclinare, tendință.

plecare, s.f. — supunere; 2 renunțare; 3 înclinare; 4 înduplare, potolire.

plecat, adj. — supus, ascultător; 2 înduplecăt, convins.

plecătoriu, adj. — înclinător, care are tendință, care este gata pentru ceva.

pleonexie (el.), s.f. — poftă, dorință, cupiditate.

pleșă, s.f. — vârf (de munte), pisc neîmpădurit, stâncos, loc lipsit de vegetație.

pleșuv, a să pleșuv, vb. — a cheii.

plin, adj. — masiv, dintr-o bucată.

plineală, s.f. — împlinire, îndeplinire, realizare; 2 plinătate, întregime; 3 potență; **plineala fi-**

rii — integritate organică, integrate trupească, 2 potență sexuală.

plini, vb. — a termina, a duce la bun sfârșit ceva; 2 a îndeplini, a realiza; 3 a pune în practică; 4 a îndeplini, a se achita de o îndatorire; 5 a împlini, a umple, a îndopă; 6 a suplini, a ține locul, a acoperi, a compensa; **a să ~** — a se îndeplini; 2 a se aplica, a se potrivi; **a i să ~** — a i se realizeaza, a i se duce la bun sfârșit, a avea succes.

plinire, s.f. — realizare, împlinire; 2 maturizare, trecerea prin toate stadiile naturale (de la copil la bătrân); 3 parcurgerea unui proces, a unui ciclu.

plântător, s.m. — plantator, agricultor.

plomân, ~ii, s.m. — plămân.

plotun, s.m. — animal fabulos imaginat ca un cerb puternic și fioros.

poală, s.f. — poală; 2 streașină, partea de jos a unui acoperiș; **poalele cele mai de gios** — streașina inferioară.

poamă, s.f. — fruct, rod; 2 fruct comestibil; 3 struguri; **poama a legă** — a prinde rod.

(poate) **cât ce poate, adv.** — cu toată puterea.

pocitanie, s.f. — urâtenie, sluțenie, hidogenie; 2 gând rău, vorbă rea, blestemătie, pildă rea.

poeta, poetic, s.m. — poet.

poetică, s.f. — poetica, știința care se ocupă cu literatura, un fel de estetică literară.

poeticsesc, adj. — poetic, literar.

pofală, s.f. — laudă, 2 alai, pom-pă, măreție; 3 batjocură („cu mască în pofală a lua“).

poftă, s.f. — poftă, dorință de orice fel; 2 vrere; 3 cerință („după poftă dreptății giudecata să abați“); **poftă din părerea născută** — dorință întemeiată subiectiv, care nu ține seama de realități.

pofti, vb. — a dori; 2 a îndemna, a recomanda, a obliga, a cere, a impune (ca necesar).

poftori, vb. — a repeta; 2 a înnoui.

pogorâre, s.f. — cădere din situație, prăbușire din rang.

pogorâș, s.n. — pogorâș, coborâș.

pohârni, păhârni, a să ~, vb. — a se porni, a se povârni, a se răsturna, a se surpa; a se dărâma;

2 a năvăli, a asalta; 3 a decădea brusc.

pohârnire, s.f. — povârnire, aplecare într-o parte, alunecare, prăbușire; 2 cădere din situație, înlăturare, alungare din situație înaltă; 3 pornire, năvală, atac; 4 răscoală; 5 decădere.

pohârnitură, s.f. — alunecuș, povârniș, teren râpos, prăpastie, ponor; 2 deplasare de teren, prăbușire de teren; 3 povârniș.

pohoară, s.f. — povară, greutate, sarcină; 2 coborâre, aplecare.

poidinoc, s.n. — duel.

pojar, s.n. — incendiu, foc mare; 2 înflăcărare, ardoare („pârjolul mâñii și pojarul izbândii“).

polc, s.n. — regiment.

poleit, adj. — poleit; 2 nesincer, fătarnic.

polipichilie (el.), s.f. — varietate cromatică, policromie; 2 pestriciune.

politic, s.m. — om politic.

politicesc, adj. — politic, ce ține de politică.

politie, (el.) s.f. — fruntașii unei cetăți, ai unei țări; 2 sfat, consiliu, divan boieresc; 3 țară, stat, societatea sub raportul vieții și organizației politice; 4 stare socială, categorie socială, pătură socială;

tulburarea unei politii — agitația din cadrul unei pături sau categorii sociale.

polog, s.n. — rând cosit, porțiunea cosită de la un cap la altul; 2 acoperământ, polată, cergă, învelitoare („pentru ca pologul stidirii să să rădice“).

polos andartic — polul sud.

polos arctic — polul nord.

pomană, s.f. — dar; 2 ajutor.

pomăt, s.n. — grădină, livadă de pomi încărcați de fructe.

pomeni, vb. — a aminti, a reține.

pomenire, s.f. — apelare, cheamăre, menționarea orală a unui nume; 2 amintire, memorie.

pominoc, s.n. — dar, prinos.

pompă, s.f. — alai, paradă; 2 strălucire, fast.

ponegrit, ponegru, adj. — foarte negru, foarte întunecos, foarte trist; **ponegrite stihuri** — versuri triste, elegiace.

pont, punt, ~uri, s.n. — punct, articol, stipulație într-o convenție scrisă, într-un tratat.

popas, s.n. — oprire pentru odihnă de noapte.

poprea, popreală, ~ele, s.f. — proptea, susținere; 2 contrafort; 3 sprijin, reazem.

popri, vb. — a opri; 2 a reține, a aresta; 3 a zăgăzui, a stăvili.

por, s.m. — por.

porcie, s.f. — comportament de porc; 2 josnicie, porcărie.

poreclitură, s.f. — poreclă.

porfiră, s.f. — marmură policromă; 2 veșmânt imperial roșu.

(**Porfirie**) **cinci glasuri a lui Porfirie** (*quinque voces Porphyrii*): neamul (genus), chipul (species), deosăbirea (differentia), hirișia (proprium), tâmplarea (accidens).

porumb, s.m. — porumbel.

porumbreriu, s.m. — porumbar, o specie de arbust spinos din familia rozaceelor, cu fructe sferice astrițioase.

poruncă, s.f. — poruncă, dispoziție superioară; 2 legea, orânduirea, ordinea din lucruri, ca manifestare a dispoziției divine.

poslanie, s.f. — mesaj, scrisoare, depeșă.

post, s.n. — abstenență.

posti, vb. — a se abține, a nu da curs.

potolit, adj. — stins cu ajutorul apei (despre foc, cărbune).

potricăli, vb. — a pătrunde, a penetra, a găuri (acțiunea penetrantă a apei).

potricălit, adj. — găurit.

potrivi, a să ~, vb. — a fi pe măsură, a egala.

potrivire, s.f. — acomodare, armonizare; 2 integrarea într-un anumit tipar, într-o anumită schemă (logică, de pildă), ordonare; **potrivirea formii înțelegerii** — ordonarea schemei intelective, ordonarea raționamentului.

povăță, s.f. — sfat, îndrumare, învățătură; 2 îndemn, instigare; 3 călăuză, ghid, îndrumător.

povățitoriu, s.m. — consilier, sfătitor; 2 îndrumător, călăuzitor; 3 conducător; 4 agitator, instigator.

povelil, (perf. de la sl. *poveliti*), vb. — (în formule scriptice) am poruncit, am hotărât, am dispus.

poveste, vb. — basm; **basnă de poveste** — scornire de-ale basmelor.

povesti, vb. — a spune, a vorbi despre ceva; 2 a comunica, a dezvăluia, a relata; 3 a populariza, a face cunoscut; 4 a descrie, a analiza.

pozvolenie, s.f. — învoire, permisiune, îngăduire.

prag, ~uri, s.n. — treaptă (ierarhică), („săracul înțelept... defnafara pragurilor“); 2 cădere de apă, cataractă, cascadă; 3 categorie socială.

pravilă, s.f. — lege, normă; 2 regulă, principiu; **pravila firii** — orânduiala naturii; **pravile ethicești** — norme etice; **pravile cerești** — legi morale, legi religioase, canoane; **pravilă fără canoane** — lege fără nici o regulă, arbitrară, absurdă; **pravile obiceielor** — legile nescrise, dreptul cutumiar, obiceiul pământului; **pravile pemintești** — legi sociale, legi de stat; **pravilă strâmbă** — lege nedreaptă;

pravilele vitejii — regulile, limitele îndrăznelii, ale combativității; **topicească pravilă** — legea locală, cutuma locului.

pravoslavie, s.f. — dreaptă creștină, ortodoxism.

praxin, **praxis** (el.), — practică, făptuire, punerea unei idei în practică.

prădătoriu, s.m. — tâlhar, hoț.

prăpădenie, s.f. — prăpăd, distrugere, calamitate, pieire neasteptată.

prăvălie, s.f. — prăvălie, dugheană; prăvălie de carne — măcelărie.

pre dinafară, adv. — în exterior.

precopsală, s.f. — îmbogățire, câștig; 2 învățătură.

precum și cât ieste — după cum și este.

pre larg, adv. — în detaliu, amănunțit.

predoslovie, s.f. — introducere, precuvântare.

preface, vb. — a transforma, a schimba; 2 a distila; **vin prefăcut** — vin ars.

prefăcut, adj. — transformat, schimbăt.

pregiur, adv. — împrejur; **în jur**, prep. — pe lângă; **de pregiur**, prep. — din jur.

preobrajenie, s.f. — schimbare la față, transformare a infățișării.

preobrăji, a să ~, vb. — a se schimba, a se transforma.

prepelită, vb. — a se comporta ca o prepelită.

prepuitoriu, adj. — bănuitor, neîncrezător, suspicios.

prepună, vb. — a se îndoii, a nu avea încredere, a fi sceptic; 2 a presupune, a bănuii; 3 a imagina, a-și închipui; 4 a pune înainte, a lipi în față, a fixa, a lipi dinainte; **a prepune gând** — a-și fixa o idee directoare, a se conduce după o anumită părere; **a-și ~** — a-și pune în față, a se expune (unei primejdii), a risca.

prepus, s.m. — bănuială, presupunere; 2 scepticism, îndoială, neîncredere; 3 ambiguitate; **prepusul schipticesc** — îndoiala scepticilor.

prepus, adj. — pus înaintea cuiva, pus peste, în fruntea cuiva, mai mare peste cineva („neam prepus”); 2 bănuitor, neîncrezător, care exprimă o bănuială; **prepuse cuvinte** — cuvinte care exprimă o bănuială, o presupunere; **fără prepus, adv.** — fără îndoială, în mod sigur; **a ține (pe cineva) în prepusuri** — a bănui mereu (pe cineva), a-l suspecta, a-l trata cu suspiciune.

pretenție (de la lat. *pretendo*), s.f. — pretindere; 2 pretenție (pretenția de a întrevedea sfârșitul unui lucru).

prezentui, vb. — a prezenta, a arăta.

presenție, s.f. — prezență, aspect, față, înfățișare.

pricaz, s.n. — necaz, nenorocire; 2 piazărea, semn rău, aducător de nenorocire.

pricaznic, adj. — aducător de nenorocire.

price, s.f. — ceartă, gâlceavă, conflict.

pricepe, vb. — a înțelege, a-și da seama; 2 a lua cunoștință.

pricepere, s.f. — pricepere, putere de înțelegere.

pricină, s.f. — cauză, impuls (ontologie); 2 pricina, ceartă, conflict, animozitate; 3 motiv, pretext, scop, tel, mobil; 4 dreptate, drepturi, cauza cuiva (jurisprudență);

cu pricina (cuiva), loc. prep. — din cauza (cuiva); **pricina asupratoare** — cauză coercitivă, cauză constructivă, arbitrară, necesitate, obligativitate (oglinzind activitatea umană, Cantemir modifică schema aristotelică a causalității, măring numărul cauzelor); **pricina ce** — cauza care indică factorul pasiv (cauza materială); **pricina cine** — cauza care indică factorul activ (forma, cauza formală); **pricina clătitore** — cauza dinamizatoare, care provoacă mirarea fenomenelor, deplasarea lor; **pricina clătitore firească** — cauza impulsionatoare naturală, impulsul natural al mișcării (modificând schema aris-

totelică a cauzalității, Cantemir relevă importanța cauzelor naturale); **spre clătire îndemnătoare pricina** — cauză impulsiona-toare, impulsul exterior al mișcării; **pricina din ce** — cauza care arată substanța pasivă din care este făcut un lucru, cauza materială; **pricina din cine** — cauza care indică factorul activ prin care se produce un lucru, cauza formală; **din afară viitoare pricina** — cauză externă, impuls exterior, cauză care vine din afara unui fenomen; **pricina dintâi** — cauza primă, cauza inițială, cauza ultimă (în înțeles de inițială) care explică sirul întreg de procese și fenomene, în concepția ontologică aristotelică; **pricina făcătoare** — cauza eficientă; **pricina firească** — cauza naturală (a se vedea observația de la pricina clătitoare firească); **pricina formei** — cauza formală; **pricina iușurătoare** — cauză facilizantă, circumstanță favorizantă (Cantemir introduce ideea de **circumstanță** în efectuarea proceselor și fenomenelor, circumstanțe care apar ca niște specii ale cauzei eficiente. Oglindind factorii subiec-tivi, circumstanțele devin motivații); **pricina împingătoare** — cauză repulsivă, motivație aver-sivă sau circumstanță care deter-mină pe cineva să-i scadă intere-

sul pentru ceva (sens stabilit prin analogie cu expresia: „norocul cu o mână trage, iar cu alta împinge“); **pricina în ce chip** — cauza care indică modalitatea în pro-cesul efector, modalitatea fiind astfel o specie a cauzei eficiente; **pricina îngreuitoare** — cauză obstruc-toare, circumstanță nefav-orable, dificultate, obstacole; **pricina lățitoare** — cauză ex-pansionatoare, circumstanță care favorizează dezvoltarea, expansiunea, întinderea; **pricina materi-iască** — cauza materială; **pricina lesnitătoare** — cauză însesnitătoare, facilizantă, circumstanță identică cu pricina iușurătoare; **pricina pentru ce** — cauza care indică fi-nalitatea procesului efector, cauza finală; **pricina pricinelor** — cauza cauzelor, termen aristotelic pentru cauza ultimă, prin care Cantemir desemnează de obicei justiția divină; **pricina pricinelor a toate pricinele** — Dumnezeu; **pricina pricinătoare** — cauza condiționatoare, circumstanța cauzatoare; **pricina rădicătoare** — cauză anihilatoare (a efectului altei cauze), cauza eliminatoare, circumstanță care înlătură efectul altei cauze, permitând desfășu-rarea altui proces (prin analogie cu expresia: „iertăciunea greșeala... rădăcă“); **pricina săvâr-șitoare** — cauză eficientă; **pri-**

cina sfârșitului, pricina săvârșitului — cauza finală; **pricina strâmtătoare** — cauză obstrucțioare, circumstanță care înseamnă lipsa condițiilor favorabile, circumstanță neprielnică; cauză asemănătoare parțial cu **pricina îngreuitoare; pricina trăgătoare** — cauză de atracție, motivație pozitivă, circumstanță care face ca ceva să fie atras către altceva sau de către altceva (sens stabilit prin analogie cu expresia: „norocul... cu o mâna trage, iar cu alta împinge“).

pricini, *vb.* — a pricinui, a cauza, a produce, a face; 2 a promova; **a-și ~, vb.** — a-și pricinui, a-și cauza.

pricinitoriu, *s.m.* și *adj.* — pricinitor, cauzator.

prii, *vb.* — a prii, a favoriza, a fi favorabil cuiva, a se arăta binevoitor, a îngădui, a proteja, a aduce servicii cuiva.

priimi, *vb.* — a primi, a accepta, a fi de acord, a încuviința; 2 a fi favorabil, binevoitor, a accepta; 3 a îmbrățișa (o idee, o cauză); 4 a se obișnui cu ideea, cu situația; 5 a tolera, a suporta; 6 a se lăsa impresionat, a-i păsa; **a nu priimi** — a nu se acorda, a nu se împăca; **unul pre altul a nu priimi** — a se afla în conflict reciproc, a se afla în relație antagonică.

priimire de închinăciuni — răspuns la politețe.

priimit, *adj.* — acceptat, recunoscut. **priimitoriu**, *adj.* — (despre organele de simț) receptor, care recepează, care primește; **organele cele a viderii priimotoare** — organele primitoare ale vederii; 2 binevoitor; 3 care acceptă, care se lasă convins; 4 bucuros.

priință, *s.f.* — favoare, ocrotire, protecție, bunăvoieță, simpatie; 2 trecere (în fața cuiva); 3 fideliitate, devotament; **priință firească** — simpatia față de cineva din același neam.

priitoriu, *adj.* — favorabil.

prijeni a să ~, vb. — a se rezema, a se sprijini.

prialz, *s.n.* — părleaz, loc de trezere peste un gard.

primeni, *vb.* — a schimba, a înnoi; 2 a transforma.

princet, *adv.* — încet, cu băgare de seamă.

prinde, a să ~, vb. — a se prinde, a se obliga, a fi de acord; 2 a se lăsa prinț.

pripitoare, *s.f.* — pasăre cântătoare.

pripoiu, *s.n.* — aliaj de spoit și lipit metalele.

prisacă, *s.f.* — stupărie, crescătorie de albine.

prisăcar, *s.m.* — stupar.

prisosală, *s.f.* — belșug, prisosință.

de prisosit, *adv.* — suficient, des-
tul.

pristav, *s.m.* — ispravnic, slujbaş,
însărcinat cu muncă administra-
tivă; 2 administrator, şef; 3 crai-
nic, vestitor al poruncilor dom-
neşti.

pristăviiie, *s.f.* — conducere, şefie,
responsabilitate.

prităci, *vb.* — a pritoci, a limpezi,
a scoate de pe drojdia.

privală, *s.f.* — privire, uitătură, ve-
dere; 2 contemplare; 3 spectacol;
4 privelişte; **privala înțelegerei** —
contemplarea, notă specifică
înțelegerei (după Cantemir, ca şi
la Aristotel, înțelgerea, ca proces
cognitiv, are un caracter pasiv).

privat, *adj.* — particular, personal,
specific, propriu; 2 diferit, deo-
sebit.

privighere, *s.f.* — priveghere, ve-
ghe de noapte.

privilegie, ~ii, *s.m.* — privilegiu,
ispisoc, uric; 2 drept special, fa-
vor, avantaj; **cu ce privilegie?**
— cu ce drept, în baza căruia pri-
vilegiu?

proaspăt, *adj.* — nou, recent, de
curând.

probă, *s.f.* — încercare, dovdă
practică.

probăit, *adj.* — probat, încercat,
dovedit.

probozală, *s.f.* — certare, mustrare.

probozi, *vb.* — a dojeni, a mustra,
a certa; 2 a ocărî; 3 a înfrunta.

probozire, **probozătură**, **probo-**
zitură, *s.f.* — dojană, mustrare,
certare; 2 ocărâre.

procathedrie (*el.*) , *s.f.* — loc de
frunte, poziţie înaltă în ierarhia
socială; 2 locul din faţă, locul cel
mai de frunte, locul în capul me-
sei; **în procathedriiă mesii** — în
capul mesei.

prociti, *vb.* — a repeta.

procopsală, *s.f.* — spor, câştig, ave-
re, folos; 2 cunoaştere, ştiinţă,
învăţatură.

procopsi, *vb.* — a spori, a mări, a
înmulţi („duhurile puterii puţin
procopesc”); 2 a reuşi (în ceva), a
realiza.

prodrom, *s.n.* — prodrom, idee
călăuzitoare, introducere, călău-
ză, îndreptar, înaintăş.

profasin (*el.*) — pretext, motiv,
subterfugiu.

profesui, *vb.* — a învăţa (pe cine-
va), a da învăţatură, a preda, a
profesa sau a teoretiza (o idee);
2 a propovădui.

profitiie, *s.f.* — profetie, dar pro-
fetic.

prognostic, ~e, *s.n.* — pronostic,
prevedere, previziune.

prognostici, *vb.* — a prevedea, a
face previziuni.

proimion (*el.*), *s.n.* — partea intro-
ductivă la un discurs, preambul.

prolog (*el.*), *s.n.* — parte introduc-
tivă la o piesă muzicală sau de
teatru; 2 introducere.

pronie, pronia cerească, s.f. — asistență, grijă divină; 2 preștiință, prevederea divină, ordinea divină prestabilită (în concepția religioasă).

propovedui, vb. — a învăța (pe cineva), a mărturisi despre ceva.

propozit, s.n. — propunere; 2 subiect în discuție; 3 obiectiv, scop.

propozui, vb. — a propune.

prorocie, s.f. — pronostic, prognoză, previziune.

prost, adj. — prost, nepriceput incapabil, lipsit de inteligență; 2 simplu, umil, de rând, din popor; 3 fără carte, neinstruit; 4 lipsit de calitate, neînsemnat; 5 simplu, modest; 6 naiv, credul; 7 clar, curat; **prostacec, adj.** — naiv, simplu, lipsit de experiență.

prostie, s.f. — prostie; 2 obârșie; 3 obârșie joasă, origine umilă; 4 înapoiere (materială și culturală).

prostime, s.f. — prostie, grad de inteligență redusă, imbecilitate, tâmpenie; 2 simplitate, sinceritate, naivitate; **prostimea inimii** — naivitate sufletească, inocență; 3 bună-credință; 4 cei de jos, poporul, mulțimea; 5 ignoranță, necunoaștere.

protasă, protasis (el.) s.f. — premisă; **protase adeveritoare** — premise affirmative; **protase părtnicești** — premise particulare (affirmative sau negative).

prothimie (el.), s.f. — pasiunea de a efectua un lucru, ardoare, bunăvoiță, zel.

provatolicoelefant (el.), s.m. — ființă imaginată de Cantemir, alcătuită din oaie, lup și elefant.

provatos (el.), s.m. — oaie.

provideț, adj. — prevăzător.

provlima, ~te, (el.), s.f. — problemă, chestiune, situație care se cere rezolvată.

psifisi, (el.), vb. — a propune, a vota, a alege pe cineva într-o demnitate; 2 a decerna, a acorda.

πτήνον, πτυνόν — zburătoare.

publică, s.f. — sfat boieresc; 2 țără, stat; 3 republică, formă de stat, în care, în concepția lui Cantemir, puterea politică înseamnă dezordine, anarhie, instabilitate, lipsă de coeziune.

puchinos, adj. — urduros, nespatlat.

puhace, s.f. — bufniță.

punct, ~uri, s.n. — punct, loc, limită (în manifestare); 2 centru, tintă; 3 capitol, punct (într-un tratat sau convenție).

pune, vb. — a pune, a așeza într-un loc; 2 a închide, a arunca în închișoare; **a să ~** — a se așeza.

(punere) înainte punere — premisă (logică).

purcede, vb. — a pleca, a porni; 2 a proveni, a se produce din, a izvorî, a-și trage originea.

purcedere, s.f. — pornire, plecare; **oarbă purcedere** — pornire oarbă, furie.

purtă, vb. — a îmbrăca; 2 a transporta pe sus; 3 a plimba (pe cîneva).

(purtător) de războiu purtător — șef suprem al armatei în război.

pururea, adv. — mereu, continuu, totdeauna.

pustiu, s.n. — loc nelocuit de oameni; 2 loc locuit de duhurile rele (în concepția creștină); 3 dracul, diavolul, în expresia: cine pustiul? — cine dracul?

pustiu, adj. — nelocuit; 2 fără paznic, neînsoțit de om.

pușcă, s.f. — armă de foc; **pușcă mică** — săneață; pușcă mare — tun.

putere, s.f. — putere (fizică, economică, politică), putință, autoritate; **peste puterea sa** — între cându-și puterile printr-un efort extraordinar.

puterea meșterșugească — forța violeniei; **puterile firii** — forțele naturii.

putincios, adj. — cu putere, puternic (fizic și social); 2 dur, rezistent.

putință, s.f. — putere, forță, forță fizică, capacitate; 2 posibilitate, limită, graniță.

putințele firii — forțele naturii, granițele firii.

putredzitor, adj. — putrezitor, perisabil, muritor.

putregiune, s.f. — putreziciune, stare de putrefacție.

R

raft (*de obicei la plural*), s.n. — tacâm pentru cal, harnăsament.

ramură, s.f. — membru (mână, picior etc.).

rană, rane, s.f. — rană; 2 jignire, ofensă, afront.

rarău, s.m. — o specie de șoim de munte.

răcori, a să ~, vb. — a se potoli, a se liniști.

rădăcină s.f. — rădăcină; 2 început, bază, fundament; 3 esență;

rădăcina adevărului — esența adevărului.

răduce, a-și ~, vb. — a se asemăna („firea chipului cu firea dihaniei ca să-și răducă tare am nevoie“).

rămâitor, adj. — imperisabil, nemuritor.

rămânere, s.f. — menținere, permanenzare.

răpegiune, repegiune s.f. — iuțime, sangvinitate (temperament); 2 iuțeală, repeziciune; 3 fugă; 4

repezire, atac, iureș; **repede răpegiunea** — atacul rapid, iuresul.

răpedzi, vb. — a trimite, a îndrepta cu violență.

răpăosat, adj. — mort, răposat.

răscoli, a să ~, vb. — a se agita, a se tulbura.

răscumpără, vb. — a recupera, a recăştiga (ceva).

răsplătire, s.f. — răsplată, pedeapsă, sanctiune.

răspubică, republică, s.f. — țară; 2 adunare a țării, sfat boieresc.

răspunde, a-și ~, vb. — a răspunde (la o întrebare); 2 a corespunde, a se potrivi, a se adecva; 3 a-i fi pe potrivă, a i se potrivi, a-i fi caracteristic; 4 a se îndeplini.

răspundere, s.f. — răspuns (la o întrebare, la scrisori etc.); 2 reacție verbală, replică.

răspuns, s.n. — crâcneală, îndrăzneală, obrăznicie, replică; 2 provocare.

răspunsuri, s.n. — schimb de scrisori, corespondență.

răschira, vb. — a împrăștia, a risipi.

răsturna, a să ~, vb. — a se prăvăli, a se năruia.

răsufla, a să ~, vb. — a se goli de aer.

rătaci, a să ~, vb. — a se difuza, a se pierde, a se răspândi.

(rătăcire) rătăcirea firii — anomalie.

rătăcit adj. — rătăcit, rătăcitor.

răul, s.m. — omul rău, ticălos; 2 dracul, diavolul, în expresia: **cine răul?** — cine dracul?

răutate, s.f. — răutate, faptă rea, urâtă, mârșavie, neleguiire, fără-

delege, ticăloșie, crimă; 2 crizime, bestialitate; 3 grozăvie, spectacol plin de cruzime; 4 (în boala) răul, suferința; **răutatea boalii** — răul, starea de suferință adusă de o boală; 5, inconvenient, neajuns, stare de pericol; **răutatea locului** — loc periculos, nepriință locului.

războiu, s.n. — luptă, harță, înfruntare; **războiu a face** — a se lupta.

răzchiti, vb. — a socoti, a judeca în amănunte.

răzsipă, s.f. — risipire, distrugere, desființare, nimicire; 2 împăștiere, descompunere; 3 dezbinare, neunire.

răzsipi, a să ~ — a pieri, a se topi; 2 a se cheltui.

răzsipit, adj. — distrust, sfărâmat.

răzstalniță, s.f. — prag (de apă), cădere de apă, scos (la moară), cataractă, cascadă.

răzsufla, vb. — a răsufla; 2 a ofta.

răzsunare, s.f. — vâlvă, veste, răsunet, ecou; 2 sunet, sunet armonic (muzică) („precum unui organ de muzică toate coardele deodată lovindu-să o răzsunare oarecare dau“).

răzsuna, a să ~, vb. — a răsuna, a vui.

recetă, rețetă, s.f. — rețetă (pentru doctorii).

redui, ~uri, s.n. — пădure mică și

deasă, pădurice, desis („rediu cel mic“: crângul).

referendariu, s.m. — boier însărcinat cu corespondența domnească, transmițător al corespondenței secrete de stat.

regulă, s.f. — regulă, lege, normă, principiu.

reis (*turc.*) — conducător de corabie, căpitan de corabie, navarh; 2 amiral, conducător de flotă.

rele, s.f. pl. — fapte rele, urâte, fărădelegi; **marea relelor** — marea fărădelegilor.

repede, adj. — iute, rapid.

ritor, s.m. — retor, orator.

ritorică, s.f. — retorică, arta oratoriei.

ritoricesc, adj. — retoric, ce ține de retorică; 2 verbal.

ritorisți, vb. — a cuvânta, a vorbi mult, a vorbi retoric.

râdica, vb. — a absolvii, a ierta; 2 a aboli; a șterge, a anihila, a desfîința („iertăciunea, greșeala... râdică“); 3 a elibera.

râdicare, s.f. — înălțare (pe scara socială).

râmător, s.m. — porc.

rânceza, vb. — a necheza.

rând, s.n. — rând, sir, ordine; 2 rost, obiceiuri, specific; 3 orânduială, rânduială; **de-a rândul**, adv. — în rânduri; **pre rând**, adv. — succesiv, care urmează, unul după altul; 2 rânduri-rânduri, la distanțe egale, geometric.

rândunie, s.f. — rândunică.

rândză, s.f. — foios (la rume-gătoare); stomac (în genere).

râs, s.m. — râs, linx.

râvnă, s.f. — poftă, dorință; 2 ardoare.

roadă, s.f. — copil, născut, făt; 2 rezultat, efect.

rob, s.m. — prins de război, prizonier; 2 sclav rezultat din expedițiile de jaf sau de război; 3 datornic sau criminal condamnat la muncă silnică.

rod, s.n. — sămânță; 2 fruct; 3 naștere; 4 familie, neam; 5 părinte; 6 rezultat.

români, vb. — a transpune în limbă românească, a româniliza.

romfea, s.f. — sabie lată cu două tăișuri.

rost, s.n. — gură.

rudă, s.f. — neam, origine de sânge, familie.

rufos, adj. — murdar, nespălat; 2 zdrențăros.

rugă, s.m. pl. — mărăciniș de măces sau de muri.

rujdi, a să ~, vb. — a se roade, a se juli.

rumpător, adj. — care sfâsie; **pasire rumpătoare** — pasăre răpitătoare.

rumpe, vb. — a rupe; 2 a începe să vorbească.

rușinare, s.f. — sfială, timiditate, lipsă de îndrăzneală.

rușinea, s.f. — sexul, organele genitale.

S

sagriu, s.n. — o specie de măgar alb cu pielea granulată, ce trăiește în Africa de Nord; 2 piele tăbăcătă de sagriu.

salamandră, s.f. — mic batracian asemănător șopârlei, cu pielea neagră pătată cu galben, secretând un suc otrăvitor; imaginația populară a creat în jurul său credință că ar avea puteri asupra folclului.

sam (arab.) — aer stricat, otrăvit (în fabulațiile arabe).

sama, a face ~, vb. — a omorî.

sama a lua (la ceva) — a observa, a cerceta, a studia (un lucru); **în samă a băga** — a acorda atenție; 2 a lua în considerație; 3 a ține cont, a ține seama, a avea în vedere; **a fi în sama (cuiva)** — a fi la dispoziția cuiva, în posesia cuiva, la discreția cuiva, **în samă nebăgător** — disprețitor, trufaș, lipsit de respect, de considerație.

samă, s.f. — socoteală; 2 purtare de grijă, atenție, supraveghere; **nebăgare în samă** — desconsiderare, dispreț.

samsun (arab.), s.m. — câine fabulos din poveștile arabe, înezestrat cu o forță miraculoasă.

sapă, s.f. — crupă.

sarachen, s.m. — arab.

sațiu, s.n. — saț, săturare, îndestulare; **de sațiu**. adv. — din

destul, din belșug; **mai de sațiu**, adv. — mai din plin; **fără sațiu**, adv. — neîncetat, fără oprire.

savoane, s.f. — giulgiu, pânzătură pentru morți.

săciui, vb. — a tăia, a doborî (o pădure).

săciuit, adj. — tăiat („pădure săciuită“).

săditură, s.f. — plantare, plantatie.

săgetătură, s.f. — săgetare; 2 dureră ascuțită.

sălaș, s.n. adăpost, locuință; sălașul monarhiei — capitala țării.

sălășlui, vb. — a locui.

sălta, vb. — a juca, a dansa.

săltătoriu, adj. — mișcător, schimbător, nestatornic, instabil („inimă săltătoare“).

sămălui, vb. — a socoti, a calcula.

sămăluire, s.f. — asemănare; 2 comparație; 3 calculare; 4 judecată.

sămăluitoriu, s.m. — comparător, care ține socoteală, socotitor, care face comparație, cântărește, calculează; 2 judecător, evaluator; adj. — asemănător.

sămăna, a să ~, vb. — a se asemăna, a fi asemănător, 2 a se împăraștia, a se presăra.

sămîntie, simenție, s.f. — familie, neam, rudenie.

sămânță, s.f. — sămânță; 2 plantă.

sămn, s.n. — semn, indiciu; 2 semnal; 3 piață.

săos, seos, adj. — gras, plin de seu.
săpat, adj. — incizat; 2 sculptat, lucrat cu dalta.

sărăcit, adj. — lipsit.

sărdar, s.m. — serdar, comandant de cavalerie.

sărătă, s.f. — stăpânire de sine, cumpăt, luciditate, autocontrol, („toată sărita își pierdu”); **a-și pierde sărita** — a-și pierde cum-pătul, a-și pierde firea.

sărutătură, s.f. — sărutare.

(saturare) în saturare, adv. — în stare de sațietate, satisfăcut, îmbuibat, ghifituit.

săvârși, vb. — a face, a lucra, a execută, a efectua, a sfârși, a realiza, a termina; 2 a încheia (un proces); 3 a înceta; 4 a îndeplini; **a să ~**, — a înceta, a se opri; 2 a se realiza, a se pune în valoare.

săvârșire, s.f. — moarte.

săvârșit, sfârșit, ~uri, s.n. — sfârșit, capăt, rezultat; 2 țel, scop, finalitate; **adj.** — îndeplinit, terminat; **cel de apoi săvârșit** — moartea.

săvârșitură, s.f. — sfârșire, terminare, îndeplinire, efectuare, încheiere.

scandală, s.n. — nedreptățire, persecuție.

scară, s.f. — scară; 2 ordine, înșiruire; 3 tabel făcut într-o anumită ordine.

scaun, ~uri, s.f. — scaun; 2 tron domnesc; 3 situație, loc de cinste,

demnitate socială, rang, poziție socială, boierie da divan, loc de conducere; dregătorie, poziție conducătoare, putere politică; 4 loc, reședință (domnească); **în scaun a să sui** — a se urca în scaunul domnesc, a fi numit domn sau împărat, a succede la puterea politică; **scaunul oblăduirii** — scaunul domnesc.

scădere, s.f. — micșorare; 2 cădere din situație; 3 lipsă, defect; 4 neajuns; 5 pagubă; **de scădere, adj.** — de rușine, rușinos, umilitor; **scădereea cinstii** — micșorarea prestigiului.

scămos, adj. — cu scame, din scame; 2 prost, îmbâcsit, neluminat („scămos la minte”).

scărândăvi, a să ~, vb. — a se scârbi.

scărândăvios, scărândăvos, adj. — scârnăv, grețos, scârbos.

scărândăvitură, s.f. — scârnăvie; 2 îngreșosare, greață; 3 dezaprobară.

schimată, ~te (el.), s.f. — ținută, mimică, schimbare a feței; **schimata filosofești** — ținută, mimică filozofică (ironic).

schimbarea feții — schimbarea unui lucru, transformarea unui fenomen, alterarea lui, metamorfoză.

schimosi, a să ~, vb. — a se schimba, a se transforma, a se altera; 2 a se zbârci, a se rida, a

se urâți, a se poci, a se stâlcii; 3 a se strâmbă; 4 a se micșora.

schimosire, s.f. — transformare, schimbare, metamorfoză; 2 schimba monosire; strâmbare; 3 preface re, simulare; **schimosirea slujbii** — simularea îndeplinirii unei sarcini.

schimosit, adj. — schimbat.

schimositură, s.f. — strâmbătură; 2 aparență; 3 simulare; 4 schim bare, transformare.

schiptic, s.m. — sceptic; **filosofii**

schiptici — scepticii, filozofii sceptici.

schipticesc, adj. — sceptic, neîn crezător, îndoieleanic, ce ține de filozofia sceptică.

schiptr, s.n. — sceptru.

schith, s.m. — tătar.

schizmi, vb. — a concepe, a alcătui, a constitui.

schizmire, s.f. — alcătuire, întoc mire; 2 schimbare, strâmbare, figurare, modulare; **schizmirea trupului** — modularea trupului, în jocul pantomimic.

schizmuit, adj. — prefăcut, nesincer, simulat („vicleșugul ascuns și dragostea schizmuită sufletul intristeadză“).

scâncitura, s.f. — lătrat încet.

scârnav, adj. — scârbos, dezgustător; **fapt scârnav** — faptă tică loasă, crimă.

scârșnet, s.n. — scârțâit.

sclavesi, vb. — a netezi, a polei; 2 a lustrui („arc sclipuit de marmure foarte frumos sclavesit“).

sclavesit, adj. — netezit, lustruit, poleit.

clip, s.n. — arc, arcadă (element în arhitectonica orientală); 2 boltă, încăpere boltită.

sclipuit, adj. — arcuit, boltit.

scoatere de față — prezentare, etalare.

scociori, vb. — a căuta, a scormoni, a surma.

scorni, vb. — a inventa, a găsi, a imagina; 2 a afirma lucruri nedrepte, neadevărate, a pune la cale; 3 a produce; 4 a provoca; 5 a stârni; 6 a descoperi; 7 a obține, a realiza; 8 a face să rezulte; **a să ~**, — a se produce, a se ivi, a apărea; 2 a se declanșa, a se stârni.

scriitoriu, s.m. — autor, istoric.

script, s.n. — scripete („tăinuirea lucrului scriptul corăbiii ieste“).

scrisoare, s.f. — scrisoare, act, document; 2 scriere, operația de a scrie; **scrisori ieroglificești** — scrieri ieroglifice, scriere exprimată prin desene animaliere, florale etc., reprezentările având un înțeles pentru comunicare.

scruntariu, s.n. — peninsula; 2 loc nisipos, pietros la marginea unei ape (râu, mare).

scula, a să ~ (asupra cuiva), vb. — a se ridica (asupra cuiva); a

năvăli; 2 a porni cu oaste; 3 a complota.

sculare, *s.f.* — răscoală, răzmeriță. **scurea, a să ~, vb.** — a se scurge.

scutelnic, *s.m.* — țăran aflat în slujba domnului sau a unui boier, pentru care era scutit de bir.

scutitor, *s.m.* — ocrotitor, protector.

scutura, *vb.* — a discuta, a dezbatе, a analiza („tot feliul de voroavă cu dânsul am scuturat”); **a să ~**, — a se scutura, a se cutremura.

seciuri, *s.n.* — tăietură (de pădure), opritură, lăstăriș; 2 baraje de arbori tăiați; 3 palancă, întăritură de trunchiuri de copaci.

seimen, siimen, *s.m.* — seimen, ostaș din corpul de gardă al curții domnești, îndeosebi mercenar.

senator, *s.m.* — boier din divanul domnesc, consilier intim; 2 consilier imperial, ministru.

sentenie, ~ii, *s.f.* — sentință, adevară, maximă, adagiu, proverb, zicală; 2 normă; 3 cuvânt de ordine, deviză, lozincă; 4 sfat; 5 ordin, poruncă; 6 acuzare, concluzie, hotărâre judecătorească.

sete, *s.f.* — dorință puternică.

sfat, *s.n.* — sfat, învățătură, îndemn, consiliere; 2 părere, opinie; 3 hotărâre; **sfat ales** — maximă, adagiu; **sfatul cel de pre urmă** — hotărârea finală (într-o

adunare); **sfat de obște** — consiliu, dezbatere; 2 consens, hotărâre generală.

sfatul a-și obști — a se sfătu cu cineva; **sfat a sfâtu** — a complota.

sfatuitură, *s.f.* — sfat, consiliu.

sfera nestării — ciclul mișcării permanente, granițele lumii fenomene; **sfera activității** — sfera de manifestare, granițele manifestării în lumea fenomenală.

sferă, *s.f.* — sferă; 2 mers, proces ciclic, ciclu; 3 limită, graniță.

sferesc, *adj.* — sferic, privitor la sferă; 2 cosmic; **osilia sferească** — axul sferei cosmice, axa lumii.

sfetnic, *s.m.* — consilier; 2 boier din divanul domnesc.

sfigmos (el.), *s.n.* — sfigmos, vena după care se ia pulsul, artera radială.

sfiti, vb. — a arăta, a dovedi; 2 a hotărî, a dispune („gloatelor tăcere și mie voroavă sfitesc”); 3 a sfatui („de cuvinte adevărate grăitoriu să fii te sfitesc”); **a i să ~** — a i se arăta, a i se da semne („vrajea spre bine începuse a i să fiti”).

sfârșit, ~uri, *s.n.* — sfârșit, fine; 2 terminare, îndeplinire; 3 rezultat, urmare; 4 țel, finalitate, 5 moarte, dispariție; **la sfârșitul soarelui** — după moartea soarelui, adică niciodată; 6 decădere din situație, moarte socială; **sfârșitul la ce ar**

ieși — cum se va termina; **sfârșitul sfârșiturilor** — divinitatea în ipostaza de justițiar al creației. **shimă (schimă)**, **shimate**, *s.f.* — figură, procedeu.

shimate (*el.*), *s.f.* — mimică; 2 înfățișare, figură; 3 gest; **shimate filosofești** — procedee filozofice. **shizmă**, **shizmată**, ~e, *s.f.* — ruptură, dezbinare.

sicofand, *s.m.* — sicofant, denunțător, cel care dă la iveală pe rău-făcători și pe criminali; 2 clevetitor, calomniator („din gurile sico-fandilor să te mântuiestești“).

sicofandie (*el.*), *s.f.* — denunț; 2 intrigă, calomnie, clevetire.

siiala, **sială**, *s.f.* — sfială, sficiune, rușinare, respect deosebit, timiditate; 2 scrupul; 3 teamă, frică; **cu mare siială** — copleșit de teamă.

sii, a să ~, vb. — a-i fi teamă, a se teme, a-i fi frică, a se înfricoșa; 2 a se sfii, a se rușina; 3 a-și pierde din maiestate, din prestanță; 4 a se feri.

silă, *s.f.* — forță, putere; 2 tiranie, asuprire, constrângere, abuz împotriva voinei și libertății; **silă tiranească** — abuz de putere, nedreptate.

sileavă, silavă, *s.f.* — silabă.

sili, vb. — a sili, a îmboldzi, a zori; 2 a face efort, a munci din greu, a se strădui.

siloghismos, siloghism, ~uri

(*el.*), *s.n.* — silogism, raționament; silogism arătătoriu — silogism demonstrativ; **siloghism dialecticesc** — silogism dialectic, silogism discursiv, care servește discuțiilor; 2 silogism logic (spre deosebire de silogismul retoric); **siloghism înșelătoriu** — sofism; **siloghism ritoricesc** — silogism retoric, raționament retoric.

siltă, *s.f.* — cursă, lat, capcană de prinș păsări.

simbathia (*el.*), *s.f.* — simpatie, atracție.

simbriie, *s.f.* — leafă, salariu, plata muncii executate, retribuție.

simcea, *s.f.* — vârf, coamă, culme; 2 ascuțis, lamă, tăiș; **simceaoa muntelui** — vârful muntelui; **simceaoa minții** — ascuțimea minții, istețimea, inteligența.

simcelos, *adj.* — ascuțit, cu vârf, tăios.

simenție, seminție, *s.f.* — neam, familie.

simet, sâmăt, *adj.* — îndrăzneț, cutezător; 2 trufaș, obraznic, arogant.

simeti, a să-~ vb. — a se semeti, a se face semet, a prinde curaj, a deveni îndrăzneț, arogant, 2 a se îndărji.

simfonie (*el.*), *s.f.* — simfonie; 2 *fig.* — acord, consens.

σύμπολος α, — simpatie.

simperazmă (*el.*), *s.f.* — concluzie (la un silogism); 2 apodoză (în

logica retorică, propoziția principală din cadrul unei perioade condiționale), (simți, vb.) **de simtît** — de percepție, de cunoscut prin simțuri.

simțire, s.f. — simț; **simțirea auzului** — simțul auzului, auzul; 2 sensibilitatea, simțurile, totalitatea organelor de simț, totalitatea simțurilor; 3 senzație; 4 (la pl.) senzație, ca primă etapă în procesul cunoașterii, treapta senzorială în procesul cunoașterii („știință din povata simțirilor să află“); 5 cunoștință (căpătată senzorial); 6 luciditate, prezență de spirit, cum-păt; 7 sensibilitate sufletească; 8 acuitate senzorială, reactivitate; 9 receptivitate, înregistrare; 10 stare de conștiință, cunoștință, cunoașterea de sine; **simțirile trupului din afară** (în opoziție cu sufletul și activitatea intelectuală) — simțurile, organele senzoriale; încântare mărgătoarea simțire — simțurile, senzațiile călăuzitoare, sensibilitatea senzorială ca punct de plecare în procesul cunoașterii; **simțirile a batgiocuri** — a produce iluzii, a iluziona; **preste simțire**, loc. adv. — fără să-și dea seama, fără voie, inconștient, automat.

sin, s.n. — săn; 2 pieptul cămășii. (**sine**) de la sine, loc. adv. — din proprie inițiativă; 2 prin eforturi personale, fără a recurge la me-

diatori (în efectuarea unui lucru, a unei acțiuni); **fără sine**, loc. adv. — buimac, inconștient, fără autocontrol.

sinet, s.n. — pușcă cu cremene.

singe, s.n. — sânge; 2 crimă, ucidere; **singe a face**, loc. vb. — a omorî, a ucide.

singur (decalc după lat. *ipse*) — pr. pers. **de întărire** — însuși, însăși, el însuși, ea însăși (singur tu — tu însuți); **singur și** — lui însuși; **singur pe sine** — pe el însuși; **pre singur** — chiar pe el, pe el însuși); 2 propriu, personal (**cu singură sabia sa** — cu propria sa sabie); adv. — numai, chiar (**una și singură** — ea și numai ea; **pre singur** — chiar pe el); **singur a stăpâni** — a conduce personal, a conduce în chip absolutist; **singur cu sine**, adv. — de unul singur; **singură ființă lucrului** — esența însăși a lucrului, quidditatea (categorie a logiciei aristotelice).

în singurătate, adv. — de unul singur; 2 separat, deosebit.

sinhorisin, **sinhorisis** (συνχώρησις), s.m. — dans, 2 dăntuitor.

sinhorisis (συνχώρεσις), s.f. — iertare.

sinod (el.), s.n. — adunare.

sinonim, adj. — de același fel, identic, cu același înțeles („principala cu începătura sinonime sint“).

sinul limanului — golf, loc de acostare.

sirenă, sirină, s.f. — sirenă, ființă fabuloasă cu cap și trup de femeie și coadă de pește.

sirep, adj. — iute, nărăvaș, sălbatic, neîmblânzit (despre cal).

sirg, s.n. — efort, silință; 2 grabă; **cu sirg, adv.** — repede, în grabă.

sirgui, vb. — a sili; 2 a zori, a grăbi („viața lui a multora moarte sirguiesește“).

sistatichi (el.), — stabilitate.

sistima, s.f. — sistem.

siurmea, s.f. — colorant de gene, în genul rîmelului de azi.

slavă, s.f. — loc de cinste, treaptă socială înaltă, demnitate în stat, cinste deosebită; 2 slăvire, pom-pă; 3 măreție, grandoare, renume; **cornul slăvii** — cornul gloriei, prin asemănare cu cornul abundenței; 4 putere politică, înălțare socială.

slăbă-nog, adj. — fără putere.

slăbiciune, s.f. — boală, slăbiciune, neputință; 2 suferință datorită boalei, neputință; 3 condiție socială minoră, putere socială slabă.

slăvi, vb. — a prețui, a valora, a cinsti, a lăuda, a glorifica; 2 a învăța, a teoretiza, a demonstra, a susține; 3 a afirma răspicat; **a să ~** — a căpăta prestigiu, glorie, renume, onoare; 2 a se autoapre-

cia, a se lăuda; 3 a afirma răspicat.

slobod, *adj.* — liber; *adv.* — în voie, liber, nestingherit.

slobodzenie, s.f. — libertate; 2 îngăduință, permisiune; 3 ușurință, lejeritate.

slobodzi, vb. — a elibera, a da drumul; 2 a arunca, a lansa, a face să tâșnească; 3 a îngădui, a permite, a încuviința; 4 a da drumul, a lăsa să se manifeste; **glasul a-și slobodzi** — a-și da drumul la voce, a începe să vorbească; **a să ~** — a se arunca, a se lansa, a se avânta; 2 a se repezi (din zbor).

slobodzit, adj. — scos (din gură), cuvântat.

slovă, s.f. — semn grafic, literă.

slugile boierești — ciocoimea, categorie socială, formată din țăranii, aflați în serviciul boierimii, folosită pentru strângerea birurilor și pentru apărarea persoanei și avutului stăpânitor; **slugă dreaptă** — (în înțeles medieval) servitor credincios, devotat, care nu trădează.

slujba a purta, loc. vb. — a-și duce o sarcină, a îndeplini o responsabilitate.

slujbă, s.f. — serviciu, acțiune, activitate întreprinsă în folosul cui va sau în folosul societății; 2 sarcină, rol, funcție, atribuție, responsabilitate; 3 datorie implicată

de o responsabilitate; 4 (în înțeles medieval) serviciu, act de devotament, faptă devotată față de stăpân; 5 sarcină, misiune; ajutor, binefacere; 7 talent, dar, înzestrare; **slujba epitropiei** — demnitatea, funcția de domn; **slujba obștii** — dregătorie: 2 sarcină, funcție publică; 3 atribuție, responsabilitate privind nevoile populației; **slujbele firii** — darurile naturale; 2 sarcinile firești pe care le efectuează un animal potrivit cu specificul speciei, atribuțiile firești.

sluji, *vb.* — (în înțeles medieval), a servi, a aduce servicii; **a să** — a se servi, a se folosi, a întrebuința; 2 a colabora.

slujitor, *s.m.* — oștean din garda domnească sau boierească.

slut, *adj.* — urât, pocit.

smaragd, *s.n.* — piatră semiprețioasă de culoare verzuie; *adj.* — de culoarea smaragdului.

smidă, *s.m.* — grindina, piatră.

smintea, *s.f.* — abatere, greșeală; 2 stricăciune, vătămare; **la cuvânt smintea** — deplasarea înțelesului unui cuvânt, abaterea de la ideea de bază într-o cuvântare.

sminti, *vb.* — a strica, a aduce stricăciuni; 2 a îmbolnăvi, a schimba în rău.

sobol, *s.m.* — cărtiță.

sobor, **-oară**, *s.n.* — adunare; 2 totalitate, unanimitate; **în sobor a să obști** — a ajunge cu toții la aceleași vederi; a se ajunge la un consens unanim.

sobornic, *adj.* — universal, general, 2 ecumenic.

socolan, *s.m.* — șoim; 2 hârciog; 3 om strângător.

socoteala dreaptă — judecata dreaptă, rațiunea dreaptă, căluzata etică a faptelor.

socoteala loghicească — raționament, silogism.

socoteala pricinii sfârșitului — rațiunea cauzală a sfârșitului (în existență); **socoteala sfârșitului** — rațiunea, motivația sfârșitului, (în existență), rațiunea pentru care lumea există, finalitatea, sensul existenței (ontologie); 2 rațiunea finalității, interesul cunoașterii prin prisma scopului; **socoteala vecinică** — rațiunea nemuritoare, rațiunea divină; **socoteala vie** — rațiunea nemuritoare, rațiunea divină.

socoteală, *s.f.* — calcul matematic; 2 rațiune, înțelegere, intelect; 3 chibzuială, gândire, raționare; 4 judecată, reflectare, înțelepciune; 5 imaginea, putere de închipuire („făpturile și urdziturile aceleia toată socoteala muritorilor covârșește“); 6 judecată, raționament; 7 rațiune; 8 minte, gândire („acesta ieste din fire cu socoteală

înaltă“; 9 speculație pur rațională, nefundată pe datele senzoriale; 10 teorie, concepție, creație pur rațională; 11 știință; 12 voință rațională; 13 deliberare, libertatea de a hotărî; 14 gând, plan, intenție, obiectiv, scop, preocupare („mîntea... de i-au fost bună, spre rea socoteală i-o întoarsă“); 15 rațiune, motiv; 16 calcul, prevedere, planificare; 17 opinie, părere, idee („în ce socoteală se află ispititia“); 18 idee călăuzitoare; 19 învățătură, concluzie, adevăr rezultat din experiență; 20 rațiune internă, predeterminarea divină în lucruri; 21 rațiunea divină, motivația existenței, scopul existenței unui lucru (ontologie).

a minții socoteală — gândirea, puterea de concepție, forța de imaginare.

socoteală adevărată — adevărata rațiune, rațiunea divină.

cu socoteală, *adv.* — rezonabil, înțelept, cu chibzuință, prevăzător; 2 nu întâmplător, dintr-o anumită rațiune, cu motiv; **cu cea de obște socoteală** — după părerea generală, după opinia generală admisă; **pre socoteală** — rațional, organizat, după o concepție riguroasă; **preste socoteală** — fără să gândească, fără să-și dea seamă, automat, fără participarea

conștiinței; 2 împotriva așteptărilor, pe negândite; 3 peste măsură.

socoti, *vb.* — a socoti, a gândi, a judeca; 2 a cântări, a cântări lucrurile; 3 a planui; 4 a tinde, a aspira; 5 a lua în seamă, a ține seamă, a considera; **a să ~, vb.** — a gândi, a judeca, 2 a planui; 3 a se considera.

socotință, *s.f.* — socoteală, calcul, intenție, plan.

socotit, *adj.* — înțelept, prudent, calculat; 2 chibuzit, prevăzător.

socotitoriu, *s.m.* — chibzitor, bănuitor; 2 calculator, socotitor; *adj.* — care analizează, care cântărește, care reflectează, care adoptă o atitudine prevăzătoare, înțeleaptă.

sofismă, sofismată, ~ate (el.), *s.f.* — sofism, raționament înselător.

sofistic, *s.m.* — sofist, cel care face uz de sofisme.

sofisticește, *adv.* — în mod sofistic, ca un sofist.

soldz, *s.m.* — solz; 2 granulă a pielii; **soldzi măruntei** — mici granule ale pielii.

solichizmi, *vb.* — a comite solecisme.

solichismos (el.) — solecism.

somna, *vb.* — a dormi; 2 a visa.

soroc, *s.n.* — termen, dată fixată.

sorț, *s.f.* — întâmplare; 2 hotărâre a soartei; **sorțul firesc** — fatalitate, predeterminismul divin sub

forma legilor și necesității naturale și ca atare previzibile, fatalitatea previzibilă; **sorțul nărocului** — soarta, norocul; **sorțul tâmplătoriu** — întâmplarea în viața omului, neprevăzută, fatalitatea incognoscibilă.

soție, s.f. — soț, soție; 2 tovarăș, prieten; 3 părtaș, complice.

spată, s.f. — spate, spinare, siră; 2 spadă, sabie lată.

spăimos, adj. — care se sperie ușor, sperios; 2 însămânțător.

spăriat, adj. — speriat, înfricoșat; 2 care sperie, înfricoșător („spăriat vis“).

spătariu, s.m. — comandantul suprem al armatei în Țara Românească, boier de divan căruia îi erau încredințate problemele militare.

spic, s.n. — vârf.

spin, s.n. — mărăcine, la *pl.* — mărăciniș; 2 loc plin de spini.

spițer, s.m. — farmacist.

spândzurat, adj. — atârnat.

spori, vb. — a avea efect, a avea succes.

sprijeneală, s.f. — sprijin, ajutor; 2 întreținere, susținere.

sprijeni, sprijini, vb. — a sprijini, a ajuta; 2 a tine piept, a rezista; 3 a fixa, a imobiliza; 4 a capta, a primi apele (unei ape curgătoare mai mici); **a să ~, vb.** — a se sprijini, a se rezema, a se baza; 2 a se baza, a se încrede (în cineva); 3

a-și duce viață; 4 a se întemeia („filosofia fizicească în știința lucrurilor ființăști să sprijinește“); **a-și ~** — a-și susține.

sprintini, a să ~, vb. — a deveni sprinten, iute, ușor în mișcări.

sprintinie, s.f. — sprinteneală, vioiciune, agilitate.

spudză, s.f. — spuză, cenușă fierbinte, amestecată cu particule de cărbuni aprinși.

spudzi, a să ~, vb. — a se spuzi, a se aprinde, a se întinde o roșeață a pielii, a se face stacojiu, a se umple de băsici mărunte.

spurcat, adj. — murdar, scârnav, necurat, (mai ales în sensul moral); **spurcat lucru** — faptă murdară, necurată, ticăloșie, faptă mârșavă; 2 necinstit, tâlhar; 3 ticălos, mârșav, josnic, incalificabil din punct de vedere moral.

spurcăciune, s.f. — faptă imorală (prin care se înțelegea mai ales curvia).

spușeca, vb. — a stâlcii, a zdrobi.

sta (despre un conducător), *vb.* — a folosi puterea politică, a se manifesta sub raportul măsurilor politice.

stare, s.f. — încetare, oprire, întrerupere (ontologie); 2 stabilitate;

starea de față — prezență; **stare împregiur** — circumstanță, împrejurare.

stat, s.n. — statură, înălțime, mărimi; **statul trupului** — înăl-

țimea corpului; 2 trup; **staturi înalte** — trupuri înalte; 2 stare, condiție („statul vrednicii noastre în samă nu băgați“); 3 dispoziție sufletească; 4 plinătate, totalitate; **statul puterii** — deplinătatea puterii; 2 stare materială, bogăție; 3 poziție, treaptă socială; **micșorimea statului** — locul neînsemnat pe scara socială.

stavă, s.f. — gard, îngrăditură pentru ocolul unde staționează o herghelie; 2 herghelie.

stavilă, s.f. — baraj mobil pentru reglarea cursului unei ape; **stavila morii** — construcție la morile de apă pentru concentrarea și îndreptarea apei spre palete.

stăpân, s.f. — domn.

stăpânesc, adj. — de stăpân, de domn; 2 domnesc, ce ține de domn împărătesc.

stăpâni, vb. — a conduce, a domni.

stăpâniie, s.f. — conducere politică, domnie; 2 stat.

stăpâniire, s.f. — stat, conducere politică, formă de conducere politică; 2 putere politică, putere politică centrală, domnie, conducere, instituția puterii politice.

stăpânitor, s.m. — domn; **sie stăpânitor**, adj. — autonom, autocrat.

stăpânitul, s.m. — sluga; 2 aservitul.

stărui, vb. — a persevera; 2 a

rămâne neclintit, a nu ceda; 3 a rămâne, a persista („toată evghenii la muritori în lauda numelui videm că să stăruiește“); 4 a tinde, a aspira, a năzui [„inima (jigăniilor) totdeauna spre liniște le stăruia“].

stărui, a să ~, vb. — a rămâne, a persista, a se permanentiza.

stăruială, s.f. — permanentă, imutabilitate.

stăruit, adj. — permanent, persistent, de nemîșcat; 2 neschimbă; 3 neînlocuit.

stăruitoriu, adj. — perseverent, tenace; **la lucruri stăruitoriu** — perseverent în muncă, sărguinicios; 2 constant, neschimbător.

stăruitură, s.f. — stabilitate.

stătătoriu, adj. — permanent, constant, statornic, stabil; **văpsele din fire stătătoare** — culori stabile în mod natural; **la cuvânt stătătoriu** — statornic în cuvântul dat, în angajamente, om de cuvânt; 2 stabil, sedentar; **împotrivă stătătoriu**, s.m. — cel ce stă împotrivă, dușmanul.

steclar, s.m. — sticlar, făuritor de sticle.

stelesc, adj. — de stele, stelar, ceresc; **stelescul Leu** — Leul ceresc, constelația Leului, expresie metaforică pentru Dumnezeu.

steli, vb. — a scripsi, a scânteia.

stemă, s.f. — stemă, herb, emblemă; 2 cunună, coroană, podoabă imperială.

stepenă, s.f. — treaptă socială, rang de boierie; 2 loc pe scara valorilor (sociale, culturale etc.); 3 grad (în genere).

stepenă de cinste — treaptă, rang de boierie; 2 rang de mare boier, care asigură participarea la conducerea și administrația de stat.

stidi, a să ~, vb. — a se rușina.

stidire, s.f. — rușine, sfială; 2 teamă.

stih, s.n. — vers.

stihie, s.f. — element, principiu constitutiv al lucrurilor, substanță primară în structura lucrurilor, după concepția materialiștilor primitivi; **stiihile** — cele patru elemente constitutive ale lucrurilor, după materialiștii greci antici: apa, aerul, focul și pământul (la care Aristotel a adăugat pe al cincilea: eterul); **stiihia focului** — focul în ipostaza de element constitutiv al lucrurilor; 2 focul în ipostaza de forță primară a naturii; **stiihia hirișă** — elementul propriu cuiva, natura proprie cuiva.

stihotvorț, s.m. — poet, versificator.
stihurile de aur — versurile de aur (atribuite lui Pithagora).

stirpie, s.f. — sterilitate.

stâblă, s.f. — mânunchi, buchet, smoc; 2 ramură.

stâlciu, s.m. — buștean, trunchi

(„stâlciu stârp și fără roadă a fi l-au arătat“).

stâlp, ~uri, s.n. — stâlp, piatră, cruce de mormânt; 2 cap, început („stâlpul voroavii“).

stâlpit, adj. — încremenit, țeapăn, împietrit, ca un stâlp („la inima stâlpită și împietrită...“).

stâmpărare, s.f. — potolire, înmuiere, diluare, diminuare; **fără stâmpărare**, adv. — nepotolit; 2 nesatisfăcut.

stânjen, s.m. — unitate tradițională de măsură la lungime de circa 2 metri — 2,25 metri.

stârni, a să ~, vb. — a porni, a se dezlănțui.

stârv, s.n. — hoit, mortăciune.

straje, s.f. — pază, veghe.

stramță, s.f. — fâșie, crâmpei, bucătică, fire dintr-o țesătură veche; 2 zdreanță.

strașnic, adj. — cumplit, teribil, înfricoșător.

strat, s.n. — pat, așternut.

strataghemă, **strataghemată** (el.), s.f. — stratagemă, cursă, tactică, vicleșug în luptă („cu mihanii și strataghemate să slujăsc“).

străjeriu, s.m. — paznic, veghetor.

străjitoriu, s.m. — paznic, veghetor, străjer; 2 apărător; adj. — treaz, atent.

strâlumina, vb. — a strâluci intens, a lumina puternic (pe cineva) — a-i revela, a-i descoperi, a-l face să înțeleagă.

străluminare, *s.f.* — strălucire mare; 2 transparentă.

străluminat, *adj.* — strălucilor, foarte luminos; 2 distins; 3 foarte pur, curat, neîntinat.

străluminos, *adj.* — foarte strălucitor; 2 transparent; 3 translucid.

strămurare, *s.f.* — ţeapă, frigare; 2 împunsătură, străpungere, omorâre; 3 imbold, atâtare.

strămuta, *a să ~, vb.* — a se schimba cu totul, a-şi pierde individualitatea, a se preface, a se metamorfoza; 2 a pleca, a-şi părăsi locul de baștină.

strămutare, *s.f.* — plecare, schimbarea locului; 2 izgnanie, izgonire.

strein, *adj.* — străin, necunoscut; 2 ciudat, straniu, nemaiîntâlnit, nefiresc, nenatural; **strein lucru** — faptă ciudată, nemaiîntâlnită; 3 lipsit, neajutat, neasistat.

streleț, *s.m.* — arcaș, săgetător; 2 vânător.

strica, *vb.* — a distrugе, a nimici.

stricare, *s.f.* — distrugere, sfărâmare; 2 pagubă, prejudiciu; 3 schimbare în rău; **stricarea legii** — distrugerea religiei, a dogmei; 2 încălcarea, nesocotirea tradițiilor, obiceiurilor și legilor pământului.

strâmb, *adj.* — strâmb, incorect, necinstit; 2 care încalcă devotamentul (față de stăpân, în iubire);

3 nelegitim, ilegal; **strâmba asuprăală** — constrângere nedreaptă, samavolnicie.

strâmbătate, *s.f.* — incorectitudine, nesinceritate, falsitate; 2 nedreptate, inechitate, silnicie, împilare.

strâmptoare, *s.f.* — strâmtoare, ananghie, criză, nevoie, moment neprielnic, nenorocire, dificultate; **strâmptoarea vremii** — perioadă critică, împrejurare nefavorabilă.

strâmtos, *adj.* — strâmt.

strâncenos, *adj.* — aducător de tulburări, vrâjmaș, dușmănos.

strânciuna, *vb.* — a izbi cu putere, a zdruncina.

strunciunare, *s.f.* — zdruncinare, tulburare, mișcare violentă; 2 zbucium, zbuciumare.

strânciunat, *adj.* — tulburător; **voroavă strânciunată** — discuție care tulbură; 2 zdruncinat.

strâns, *adj.* — adunat, comprimat.

strânsoare, *s.f.* — constrângere, siluire.

strof, *-i, (el.)*, *s.m.* — repetiție în silogistica retorică, procedeu constând în reluarea, sub altă formă, a unei demonstrații silogistice (cu scopul de a sofistica adevărul), raționament înșelător, sofism; 2 vorbire icsusită și nesinceră.

stropși, *vb.* — a terciui, a zdrobi, a distrugе, a strivi (călcând în picioare).

stropiștură, s.f. — zdrobire, stri-vire, sfărâmare (prin presiune sau călcare).

strună, s.f. — coardă (de instrument muzical).

struțocămila (el.), s.f. — girafă.

subpământul, s.n. — subsol, re-giunea de sub fața pământului.

substare, s.f. — substrat al lucru-rilor, substanță.

subțiiere, s.f. — subțiiere, ascuțire; 2 șlefuire.

sucman, ~e, s.n. — haină, îm-brăcămintă.

sudoare, s.f. — transpirație; 2 mun-ca grea, efort considerabil; **sudori și durori** — efort chinuitor, mun-ca grea.

sudoros, adj. — care produce su-doare, greu, silnic („sudoroase ostenituri“).

sufereală, s.f. — suferire, îndurare; 2 răbdare, suportare („atâtă ne-voie nu face nenorocirea cea cu sufereală purtată“).

suferi, vb. — a îndura; 2 a supor-ta, a tolera, a trece cu vederea.

suferire, s.f. — îngăduire, tol-e-ranță.

suferitor, adj. — care suferă, care îndură; 2 rezistent.

suflare, răsuflare, s.f. — respi-rație.

suflet, s.n. — suflet, inimă, sensibi-litate sufletească; 2 idei, gânduri;

suflet întelegerătoriu — „întele-ge-re“, rațiune intelectivă, puterea

de a pătrunde cu judecata, suflet intelectual (anima intelectualis) „duh sămăluitar“ (spiritus ratio-nalis), intelect activ; **suflet ne-prijetin** — dușman, natură duș-mănoasă; **ochii sufletului** — ochii minții, judecata, conștiința morală; 2 imaginea, puterea de reprezentare; **puterea sufletului** — forța sufletească; 2 sufletul ac-tiv.

sughițos, adj. — cu sughițuri.

sure, s.f. — urcare, înălțare.

suiș, s.f. — suiș, urcuș, potecă de munte; fără suiș — fără potecă de urcat.

suleget, săleget, suleged, ~edzi, adj. — subțire, suplu, delicat, fragil, zvelt, elegant, mlădios,

sulimendriță, s.f. — salamandră.

sumete, vb. — a sufleca (mâ-necile), a înfășura poalele.

sunare, s.f. — sunet; 2 accent (în fonetică).

sunet, s.n. — zgomot; 2 foșnet; 3 strigăt; 4 răsunet, ecou; 5 veste, faimă, vâlvă; 6 timbru vocal.

supăr, s.n. — supărare.

supărare, s.f. — scandal; 2 ne-dreptătire.

supțiia, a să ~, vb. — a se subția, a deveni fin, delicat, a se spiritu-aliza.

supțiiere, s.f. — rafinare.

supțire, adj. — subțire, fin, delicat; 2 rafinat, siret, viclean.

supțire, *adv.* — fin, cu finețe.

supune, *vb.* — a pune dedesubt, a pune la bază, a pune sub ochii sau în atenția cuiva; 2 a supune, a învinge; 3 a ascunde, a tăinui; 4 a pune sau a prezenta ceva spre cunoștință, spre apreciere sau judecare („scara aci am supus“).

supune, a să ~, vb. — a sta sub, a constituи substratul unui lucru; 2 a se ascunde, a se piti.

supunere, *s.f.* — ascundere, tupilare, culcare la pământ ca modalitate strategică); 2 structurare, condiția de substanță.

supus, *s.m.* — supus, din cei de jos, om de rând; 2 substanță, substrat al lucrurilor (ontologie).

supus, *adj.* — umil; 2 culcat la pământ, ascuns; 2 pus, adus în discuție.

surpa, *vb.* — a prăvăli.

susior, ~ori, *s.m.* — subțioară.

suvac, *s.n.* — sulă pentru opinci.

στρουθοπέλας — struț-cămilă, girafă.

§

şagă, *s.f.* — glumă.

şar, *s.n.* — culoare, vopsea.

sepeliv, *adj.* — peltic.

şerbet (*turc.*), *s.n.* — băutură răcoritoare preparată din zahăr și apă de trandafir.

şicui, *vb.* — a alinia, a însira; 2 a pune în linie de bătaie, a organi-

za în rânduri (o armată); **alaiurile a şicui** — a pune trupele în linie de bătaie; **a să ~** — a se aşeza în ordine, a se alinia, a se organiza în linie de bătaie.

şicuirea oştii — front, paradă.

şicuire, *s.f.* — ordine, însirare, ordonare, aliniere, sirag; 2 front, paradă.

şicuit, *adj.* — poleit, ascuns, fals, prefăcut; **cuvinte şicuite** — cuvinte prefăcute, anume făcute pentru a însela, a induce în eroare.

şifariu, *s.m.* — amăgitor, înselător, escroc; la origine: geambaş, ne-gustor de cai și mijlocitor în vânzări de cai.

şipot, *s.n.* — izvor silit să curgă pe gjheab de lemn.

şipuri, *vb.* — a merge furișându-se, a se strecura, a se introduce pe nesimțite, a se furișa.

şirloiu, ~oiae, *s.n.* — şiroi, dungă, de lichid, care se scurge.

şirui, *vb.* — a însira, a construi unul după altul, a construi în număr mare; 2 a descrie cu amănuntul, a însira; **a să ~, vb.** — a se însira, a se aşeza în flanc.

şoarece mare, *s.m.* — şobolan, guzgan.

şopron, *s.n.* — adăpost pentru vite.

şoreca, şorecăi, *vb.* — a adulmeca, a vâna şoareci.

şpârcui, *vb.* — a spârcui, a terciui, a zdrobi; 2 a împrăștia, a risipi

(„mrejile în toate părțile le spâr-cui“).

ștergere, s.f. — anulare, suprimare; **de tot ștergere** — anihilare, nimicire.

știință, s.f. — știință, cunoaștere, totalitatea cunoștințelor, filozofie; 2 încunoștințare, avertizare, anunțare; **a lucrurilor știință** — cunoașterea lucrurilor, a fenomenelor sensibile, știință întemeiată pe cunoașterea lumii palpabile; **știința celor preste fire** — metafizica (în sens aristotelic); **știința firii** — științele naturii, filozofia naturii; **știința fiziognomască** — fiziognomia, știință ce pretinde cunoașterea omului după trăsăturile fizicului său; **știința gândului** — logica; **știința lucrurilor ființăști** — „filosofia fizicească“, filozofia naturii; **știința rea** — conștiința propriilor fărădelegi, mai denainte știință — precunoaștere, preștiință, prevedere; **proastă știință** — cunoaștere superficială; **de toată știința gol**, loc. adj. — care nu-și poate explica, care nu poate da nici o explicație sau soluție la o problemă; **preste știință**, loc. adv. — din necunoaștere, din neștiință; **preste toata știință** — pe negândite, pe neașteptate.

știubeiu, ~eie, s.n. — stup.

știupire, **știupitură**, s.f. — scuipare, scuipătură.

sugui, vb. — a glumi, a se distra.

șuier, s.n. — fluier, caval.

șură, s.f. — staul, saivan; 2 cocină de porci.

șuvăială, s.f. — șovăială, temere, frică; 2 cotitură, șerpui; 3 viclenie; **gânduri de șuvăială** — gânduri viclene.

șuvăi, vb. — a se strecura de urmăritori, a merge sinuos, întortocheat, a merge în cotituri.

șuvăit, adj. — întortocheat, sinuos, șerpuitor.

șuvăitor, adj. — șovăitor, șovăielnic (din calcul); 2 viclean, şiret, posesor al artei de a însela, de a duce în eroare.

șuvăitura, s.f. — cotitură, întortochere, mers sinuos; 2 discuție sofistică, nesinceră, vicleană, cu scopul de a însela.

șuvăiti, s.n. — întortochieri, sinuozitate, șerpuiuri.

T

tablă, s.f. — listă, catalog („din tablă neamului... am ras-o“); 2 suprafață, întindere („tot o tablă de zmaragd mereie a fi să părea“).

tagmă, s.f. — treaptă socială, categorie socială.

taină, s.f. — taină, secret; **de taină**, adj. — tainic, secret; **pre taină**, adv. — în secret, în particular, confidențial.

tainic, adj. — tainic, ascuns, secret;

2 care tăinuiește, care acoperă, tăinitor, care deține un secret.

tainiță, s.f. — ascunzătoare, loc secret.

tair, (arab.) — zburătoare.

talant, s.m. — monedă antică greacă de o sută de drahme.

talhâsciu (turc.) — referendar, slujbaș, care avea în sarcină corespondența de stat în Imperiul Otoman.

talpă, s.f. — fundația la casele din bârne (sinonim cu „temelie“ la clădirile de zid).

tartar (el.), s.n. — iad, loc de pedepsire pentru păcătoși, în concepția creștină.

tăcător, adj. — tăcut, care tace.

tacea, vb. — a tacea; 2 a lăsa ne-descoperit, a lăsa nevestit, a lăsa nepopularizat.

taciune, s.m. — bucată de lemn carbonizată de foc.

tăgădui, vb. — a refuza.

tămăduire, s.f. — vindecare.

tăriie, s.f. — putere; 2 constrângere, arbitriu, samavolnicie.

tărime, s.f. — putere, tărie, soliditate („tărimea argumenturilor îl spăria“).

tăun, s.m. — tăun, insectă dipteră care se hrănește cu săngele vitelor mari.

tâlc, ~uri, s.n. — tâlc; 2 interpretare, exgează.

tâlcui, vb. — a tâlcui, a tălmăci, a traduce; 2 a interpreta, a descifra.

tâlcuire, s.f. — traducere, transpunere; 2 descifrare, clarificare, lămurire; 3 interpretare.

tâlcuitoriu, adj. — tălmăcitor, traducător, exeget; 2 dezlegător de taine, de înțelesuri sau adevăruri ascunse; 3 gânditor, filosof, cercetător; **a firii tâlcuitor, tâlcuitor al firii** — cercetător, filozof al naturii, filozof fizic; 2 filozof pitagoreic (în ipostaza de dezlegător al tainelor existenței).

tâmp, adj. — neascuțit, bont; 2 prost, tâmpit, neînvățat.

tâmpi, vb. — a toci; **a să ~** — a se toci, a se bonti; 2 a se micșora, a se slăbi, a pierde din acuitate (un simț); 3 a orbi.

tâmpenă, s.f. — tâmpină, timpan, tobă.

tâmpina, vb. — a întâmpina, a ieși înaintea, în calea cuiva.

tâmpla, a să ~, vb. — a se întâmpla, a avea loc, a se petrece.

tâmplare, s.f. — întâmplare; 2 circumstanță, împrejurare; 3 ocazie, prilej; 4 accident, însușire întâmplătoare, neesențială a unui lucru, nedefinitorie (logică);

tâmplări de năprasnă — întâmplări, situații neașteptate, neprevăzute (de obicei nenorocite, critice); **cu tâmplare, adv.** — din întâmplare, pe neașteptate.

tâmplă, s.f. — osul temporal, tâmpla.

tâmplător, *adj.* — întâmplător, accidental.

tâmplătoresc, *adj.* — întâmplător.

tând... tând, *adv.* — când... când.

tângui, *vb.* — a jelui, a väicăra; a căina.

tânguios, *adj.* — tânguitar, jeluitor, harmonie tânguoasă — armorie elegiacă.

târg, *s.n.* — târg, cetate.

târâi, a să ~, vb. — a se prelungi (în timp), a trena; **boala a să târâi** — a trena boala.

târâietoare, *s.f.* — târâtoare (nume impropiu dat de Cantemir patrupedelor).

târvelește, *s.f.* — loc călcat în picioare, cu vegetația strivită, făcută una cu pământul.

tefterdar, defterdar, (turc.), *s.m.* — birar, strângător de biruri în Imperiul Otoman.

temei, *s.n.* — bază, fundament; 2 hotărâre, statornicie; 3 încredere; 4 țel, scop; **de temei**, *adj.* — real, adevărat; pe care te poți baza, pe care-l poți lua în considerare.

temelie, *s.f.* — bază, fundament; 2 rădăcini.

temere, *s.f.* — teamă, temere, suspiciune, gelozie.

temperament, *s.n.* — fire, temperament.

tersana (*turc.*), *s.f.* — arsenal de marină, loc folosit și ca închisoare

portuară, destinată muncii forțate pentru sclavi și condamnați.

teslă, *s.f.* — cioplitoare (unealtă de tâmplărie).

‡ rroz — îndrăzneală, bravădă; 2 încredere.

theatru, *s.n.* — teatru; 2 adunare, asistență, multime strânsă, lume (în genere).

theofovie (*el.*), *s.f.* — teamă de Dumnezeu.

theologhicesc, *adj.* — teologic, ce ține de teologie.

theologhie, *s.f.* — teologie.

theorie, *s.f.* — teorie, adevăr teoretic, sursă de adevăruri; 2 ideologie.

therapevtis (*el.*), — cel ce împacă, cel ce aduce odihnă; 2 tămăduitor, vraci.

therinos (*el.*), *adj.* — de vară, văratic.

thron (*el.*), *s.n.* — tron, scaun domnesc.

ticăială, *s.f.* — neliniște, tensiune sufletească.

ticăit, *adj.* — nenorocit, necăjit, supărat; 2 sărman, vrednic de plâns.

ticălos, *adj.* — ticălos, mârșav; 2 sărac, sărman, biet, umil; 3 nenorocit, peste care a căzut o nenorocire, o năpastă, ajuns într-o situație grea, năpăstuit de soartă; 4 nefericit; 5 demn de plâns, demn de milă.

ticăloșiie, *s.f.* — nenorocire, năpastă, suferință, chinuri; 2 stare

deplorabilă, de plâns, sărăcie, nevoie, situație grea.

ticneală, s.f. — liniște, pace, tihňă.

tidvă, s.f. — craniu, țeastă.

timpina, vb. — a întâmpina, a ieși în cale.

tină, s.f. — mocirlă, noroi.

tindită, s.f. — mic antreu la casele tărănești.

tipar, s.n. — formă.

tipări, vb. — a imprima, a transpunе, a turna; 2 a întipări, a înregistra, a fixa („gândul a ascunsului inimii nici chip, nici floare are... fără numai când icoana în cuvinte sau în lucruri își tipărește“).

tipărit, adj. — scris, desenat, zugrăvit, pictat; 2 aplicat, întipărit, imprimat, turnat.

tipăritoriu, s.m. — turnător (de metal în tipare, în forme), metallurgist.

tiran, s.m. — asupritor; 2 criminal, ucigaș.

tiranie, s.f. — stăpânire abuzivă, nedreaptă; 2 cruzime, ferocitate.

tirănesc, adj. — tiranic.

tirănește, adv. — cu tiranie, nedrept, silnic, samavolnic; 2 cu crizime, fără milă.

tirăni, vb. — a domni tiranic.

titul, s.n. — titlu; 2 nume.

titulus, s.n. — titlu, titulatură.

tiz, s.m. — persoană care poartă același nume cu alta; 2 semen.

toapsăc, s.m. — otravă, venin, toxină.

toci, vb. — a ascuți.

(tocma) de-a tocma, adj. — egal, de aceeași calitate sau mărime; adv. — de aceeași înălțime, până la același nivel.

tocmală, s.f. — întocmire, alcătuire, organizare, ordonare; 2 obligație, stipulație, condiție într-o convenție; 3 paradă, ordine de paradă, pompă; 4 calcul, plan, planificare; 5 înțelegere, convenție.

tocmală de oaste — organizarea oștirii; **tocmală de pace** — condiții de pace; **tocmală înainte mărgătoare** — plan, schemă călăuzitoare, principiu director.

tocmi, vb. — a întocmi, a orândui, a ordona, a organiza, a disciplina; 2 a statornici; 3 a da o formă, a configura; 4 a alcătuи, a constituи; 5 a potrivи, a alcătuи ceva după anumite reguli; **a să ~** — a plănuи, a pune la cale, a aranja lucrurile, a proiecta; 2 a se potrivи, a se asemăna.

tocmit, adj. — organizat, ordonat, clar, creat după reguli; 2 potrivit, meșteșugit, ticlit („voroavă tocmită“).

tocmire, s.f. — potrivire, armonizare; 2 ordine, echilibru.

tocmitor, adj. — alcătuitor.

topi, vb. — a înmuia; **a să ~**, — a suferi de sete.

topicsc, adj. — de loc, localnic; 2 autohton, local.

topsăcos, *adj.* — sufocant, greu miroitor, otrăvitor.

topsica, *vb.* — a otrăvi.

topsicat, *adj.* — otrăvit.

tot, *adj.* — întreg; *pron.* — orice, fiecare, același; **tot într-un pântece** — în același pântece; **nu tot stomahul** — nu orice stomach.

totdeodată, *adv.* — dintr-o data, într-o clipă, pe neașteptate; 2 în același timp, concomitent; 3 prompt, imediat.

tractate, *s.n.* — tratative; **tractatele de pace** — tratativele de pace.

trage, *vb.* — a scoate, a trage; 2 a sili; 3 a târî; 4 a implica (într-un proces); 5 a inspira, a trage aer în piept; 6 a cântări, a avea greutate; 7 a trage, a îndura, a lua asuprăși, a păti, a pătimi, a suferi (adesea cu sensul de a suferi o pedeapsă); 8 a trasa, a asigura linia dreaptă pe verticala zidului; **a să ~** — a se trage, a se îndrepta către.

tragere, *s.f.* — îndemn, impuls; 2 pățanie, pericol, viață grea; 3 cântărire, greutate; 4 executarea cu ardoare a unei activități;

tragerea cuvintelor — discuții, tratative.

traghelaf — capră-cerb, antilopă; 2 ființă imaginară alcătuită din țap și elefant; 3 nonsens, absurditate;

traghelaful chitelii, ar însemna traghelaful judecății, absurditate logică. Numele a fost inventat de

Aristotel pentru a demonstra că despre un nume fictiv nu se poate da o definiție de esență, ci numai una nominală (Aristotel, *Analitică secundă*, II, 7,92 b); **traghelaful firii** — îmbinarea dintre un țap și elefant pe care Cantemir o vedea încrustată în Struțocămilă, vrând să insinueze absurditatea și ficționalitatea unei asemenea îmbinări.

traghicesc, **tragodicesc**, *adj.* — tragic, care inspiră milă, compasiune.

tragodic, *s.m.* — cântec trist, sfâșietor, cântec de jale.

träctui, *vb.* — a trata, a duce tratative, a negocia; 2 discuta, a se consfătui, a se consulta.

trägäna, *vb.* — a dura, a se menține, a continua; 2 a tärägäna, a întârzia.

treabă, *s.f.* — lucrare necesară, activitate utilă; 2 necesitate; **de treabă**, *adj.* — folositor, util.

trece, *a să ~*, *vb.* — a se vesteji, a îmbătrâni.

trece, *vb.* — a trece; 2 a deveni, a se transforma; 3 a trece cu vedere, a nu avea în vedere, a uita;

izbânda nu vor trece — nu vor lăsa nepedepsit; 4 a depăși, a trece peste, a întrece măsura; **a firii sale hotără a-și trece** — a-și depăși limitele impuse de natura sa proprie, a-și îngădui mai mult de-

cât îi îngăduie cerințele naturale; **a să** ~ — a se termina.

treći, s.n. — anus („puii ohendrii prin treci îm ies“).

trebuință, s.f. — nevoie, necesitate.

trebuitor, adj. — necesar.

trecător, adj. — trecător, muritor, perisabil, coruptibil.

trecere, s.f. — umblare; 2 favor.

tremur, s.n. — cutremur; 2 spasm, convulsie.

tremura, vb. — a se cutremura.

tremurător, adj. — tremurător, vibrant, emotoionat.

tremuros, adj. — tremurător, fără stabilitate, nesigur.

trezviie, s.f. — trezie, stare de trezie, deșteptare din somn.

trigon (el.), s.n. — triunghi.

tripod, tripos (el.), s.n. — trepied.

trântor, s.m. — masculul albinelor (în caracterologia producțiilor populare trece ca un simbol al leunei și parazitismului).

troahnă, troajnă, s.f. — troahnă, guturai; 2 flegmă; 3 epidemie (de gripă).

trop, ~uri (el.), s.n. — figură de stil, stil figurat, constând în întrebuiințarea unui cuvânt într-un sens diferit de cel obișnuit. Principali tropi: metafora, metonimia, sinecdoca; **tropuri ritoricești** — figuri de stil, procedee retorice.

tropic, s.n. — tropic; **tropicul himerinos** — tropicul de iarnă, tropicul Capricornului; **tropicul therinos** — tropicul de vară, **tropicul Racului**; adj. — tropic, ce ține de tropice.

tropicesc, adj. — tropic, stilistic, ce ține de tropuri, de figuri de stil, de ornamente oratorice.

tropși, vb. — a călca, a călca cu zgomot, a zdrobi, a strivi, a terciui, a face să părăie prin călcare.

trudă, s.f. — trudă, muncă grea, efort.

trulă, s.f. — turlă, turn.

trunchi de meserniță — buștean de măcelărie.

trup, s.n. — trup, corp; 2 materie; 3 conținut; 4 corp, în înțeles de element, stihie (ontologie); **trupul firesc** (τὸ φυσιῶν σῶμα) — corpul fizic; **trupul istoriei** — conținutul istoriei; **trupuri cerești** — corperi cerești, astre; **trupuri de stihii** — materie stihală, materia ca substrat al lucrurilor, elemente ultime.

tufos. adj. — stufos, des.

tulburare, s.f. — agitație, neorânduială, dezordine; 2 învrăjire; **duh de tulburare** — diavolul (în ipostaza de învrăjbitor al oamenilor).

tulburat, adj. — tulburat; 2 care tulbură, care sperie („tulburat vis“).

tumpina, a să ~, vb. — a se întâlni (din întâmplare).

tun, s.n. — tunet, trăsnet.

tupila, a să ~, vb. — a se ascunde, a se piti.

turmă, s.f. — roi (de albine).

tusăros, adj. — cu tuse, din tușit.

Ț

țară, s.f. — țară, moșie strămoșească; 2 poporul, cei mulți.

țarină, s.f. — ogor.

țăpini, vb. — a deveni tare, vârtos, viguros, voinic, robust, puternic („lângedul să țăpinește“).

țărămonie, țeremonie, s.f. — ceremonie, ceremonial, practică uzuială, ritual; 2 formulă de polițe; **țărămonii politicești** — formule, purtări politicoase („cu chipuri filosofești și țărămonii politicești înainte adulmecând purceasă“).

țarm, ~uri, s.n. — mal, margine de râpă; **țărmurile malului** — marginile râpei.

țărmuros, adj. — râpos.

țarnă, s.f. — țărână, pământ; 2 praf, pulbere; 3 trup, materie biologică (în înțeles biblic).

țânc, s.m. — pui (de animal, de sălbăticină).

țenchiu, s.n. — țanc, limită, hotar, capăt, punct terminus; 2 sfârșit, fine; 3 tel, țintă, scop; **la ~,** — la momentul potrivit („cuvinte toc-

ma la țenchiul adevărului dusă și nemerite“); **țenchiul sfârșitului** — punctul terminus în existență, vremea sfârșitului în existență.

țidelă, s.f. — săgeată („din smicellele țidelelor... scăpau“); 2 pamphlet.

țievie, s.f. — țeavă.

țiiotoriu, s.m. — domn, conducător, **singur de sine țiiotoriu** — autocrat, monarh absolut.

ține, vb. — a ține, a ocupa, a avea; 2 a cuprinde, a se întinde; 3 a simpatiza, a iubi; **a să ~** — a se considera, a se socoti, a se da drept; 2 a se alătura, a sta în jurul cuiuva, a evoluă în jurul cuiuva; **a-și ~** — a se menține, a-și menține, a rămâne la fel, neschimbă.

ținere în nemică — desconsiderare, dispreț.

țintă, s.f. — țintă, centru, punct central, 2 obiectiv.

țircălam, s.n. — cerc, circumferință (geometrie); 2 îngrădire, îngrăditură, încercuire; 3 lăuntru, interior; 4 ciclu, perioadă; **țircălam ceresc** — circumferință cerească; 2 orbită (astronomie), drum planetar; **țircălamul hotarelor** — perimetru granitelor; **țircălamul lunii** — orbita lunii (Cantemir vorbește în termenii astronomiei tradiționale ptolemeice, orbită însemnând și „cerul“ cutărei sau cutărei planete); **țircălamul minții** — cercul conștiinței, conștiință, cercul cunoașterii; 2 lucidi-

tate, stăpânire de sine; **din țir- călamul minții îi izgonia** — îi scotea din sărite, îi făcea să-și pi- ardă cumpătul.

țircumstanță, ~ii, s.f. — împre- jurare, circumstanță; 2 condiție.

țirulic, s.m. — vraci, chirurg em- piric, medic de campanie.

țistui, vb. — a striga cuiva „țist“ pentru a tăcea, pentru a cere li- niște („cine țistuiește, nu sie, ce altuia... a tăcea îi poruncește“).

țitii, vb. — a cânta (un greiere).

U

ucinic, s.m. — uenic, învățăcel, școlar; 2 student, audient (la Aca- demie).

uleu, s.m. — uliu.

ului, vb. — a uimi, a zăpăci, a bui- măci, a năuci; **a să ~** — a se uimi, a se mira, a rămâne perplex; 2 a-și pierde controlul, lucidita- tea, cumpătul; 3 a-și pierde min- țile, a-și pierde rațiunea; **mințile a să ului** — a-și pierde contro- lul, a-și pierde cumpătul, a nu mai ști ce este de făcut.

uluire, s.f. — uimire, confuzie.

umedzală, s.f. — umezeală; 2 li- chid.

umilință, s.f. — smerenie, atitu- dine umila, plină de respect și de sentimentul supunerii.

(una) a să face una (cu ceva), loc. vb. — a deveni asemănător, identic; 2 a se unifica, a se integra. **undă**, s.f. — apă în clocot; la pl. — valuri.

undelemnos, adj. — unsuros, lu- necător; 2 care se strecoară, insi- dios, perfid, şiret.

unghi, ~uri, s.n. — colț.

ura din fire, **urăciunea din fire** — contradicția din natură, anta- gonismul din lucruri (ontologie).

(urca) a să urca în capul cuiva, expr. vb. — a se obrăznici, a specu- la, a profita de bunătatea cuiva; **în capul altora a să urca** — a se aşeza în fruntea vietii sociale; **în spatele cuiva a să urca** — a profita de munca cuiva, a se lăsa hrănit și îngrijit de cineva, a pa- razita pe cineva.

urduros, adj. — puchinos, nes- pălat la ochi, murdar, plin de ur- dorii.

urdzală, s.f. — urzeală; 2 urzire, proiect, începutul unei lucrări; 3 scheletul unei construcții („urdza- la casii“).

urdzitură, s.f. — lumea ca produs al creației divine; 2 proiect, plan, schiță, schemă; 3 construcție, structură (de obicei arhitecto- nică).

(urechi) în urechi a să suna, loc. vb. — a-i veni la ureche, a auzi.

(audzitoriu) urechi drept audzi-toare — urechi cărora le place să audă numai adevărul și dreptatea.
urgie, s.f. — pedeapsă divină; 2 nenorocire, calamitate; 3 mânie, furie, răzbunare; **cu urgie**, adv. — cu ură, cu furie oarbă (alimentată de ură).

urgisi, vb. — a înlătura, a înde-părta, a alunga, a izgoni, a lipsi pe cineva de considerație sau de drepturi, a ține pe cineva departe de tot binele; 2 a se răzbuna, a persecuta.

urgisit, adj. — pedepsit, înlăturat de la fericire, izgonit din drepturi.

uric, ~e, s.n. — document de pri-vilegiu emis de cancelariile dom-nești din Moldova.

uricariu, s.m. — uricar, scriitor de urice, scrib, secretar de cancelarie domnească.

urâcios, adj. — morocănos, tăcut; 2 urât; 3 necuviincios, de ne-suferit, insuportabil, intolerabil.

urâciune, s.f. — ură, ceartă, vraj-bă; 2 faptă urâtă, imoralitate; 3 opoziție, antagonism (ontologie).

urmare, s.f. — consecință, rezul-tat; 2 evoluție, desfășurare, dez-voltare, curgere („a firii urmare“).

urmă, s.f. — urmă; 2 imprimare, pecetie; 3 semn; **de pre urmă**, adj. — următor, care urmează; 2 ultim.

următor, adj. — care ascultă sau urmează o poruncă, îndeplinito-

al unei porunci; 2 discipol, parti-zan, sectator; 3 urmaș, moștenitor, („pre acela următoriu și moște-nitoriu epitropiii.... să-l priimim“).

urni, vb. — a mișca din loc.

uscat, s.n. — pământ.

ușeriu, s.m. — ușier, demnitar de încredere la curtea domnească.

uștiurmurg (arab.) — cămilă-pasăre.

V

va, vb. pers. III, sg. — vrea, voiește.

(valoma) de-a valoma, loc. adv.

— împreună, de-a valma, în co-mun, la un loc.

vargă, s.f. — nuia, creangă Tânără, mlădiță.

varia (el.), s.f. — accent grav.

vartă, (pol.), s.f. — casă de pază, arest; 2 strajă, pază.

varvar, adj. — străin, barbar, de alt neam; 2 necioplit.

varvarismos (el.) — barbarism (în limbă.)

varvarizmi, vb. — a vorbi o limbă barbară, străină, neînțeleasă.

vas, ~e, (~uri), s.n. — vas, reci-pient; 2 artere; 3 organe ale apa-ratului digestiv; 4 corabie; **vase**

priimotoare — aparatul digestiv.

vatologhie (el.), s.f. — specie de poezie în care versurile se repetă invers și simetric, glosă.

vădi, vb. — a descoperi, a demas-ca; 2 a evidenția, a reliefa; 3 a arăta, a demonstra, a dovedi; 4 a

scoate la lumină, a face să fie cunoscut, a populariza; **a să ~** — a se arăta, a se dovedi, a se descoperi.

văera, a sa ~, vb. — a se văita, a se văicări, a se plânge, a se plânge cu glas tare.

văpaie, s.f. — flacără mare și dogoritoare; **înfocată văpaie** — foc intens.

văpsea, văpsală, s.f. — vopsea, culoare.

vărsa, vb. — a turna, a umple o formă cu metal fluid („chip de bodz... în metal vărsat.”).

vărsare, s.f. — turnare (în forme); **vărsare de tot** — revărsare, năboire.

vărsat, s.n. — operație de turnare, turnat; **adj.** — turnat (în forme);

icoane de argint și de aur pline vărsate — portrete turnate din argint, și din aur masiv.

vărsătoriu, s.m. — turnător, metalurgist, artist care cunoaște tehnica turnătoriei.

vărsătură, s.f. — vărsare, confluență, unirea apelor; 2 calomnie, insultă.

văzduh, s.n. — aer.

veac, ~uri (~eci), s.n. — epocă, etapă întinsă în istoria omenirii; 2 epoca actuală a istoriei omenirii în relație cu cea după sfârșitul lumii (în concepția creștină).

vâlfă, s.f. — vâlvă, veste, renume, celebritate, glorie; **vâlfa stăpânirii** — gloria de a fi domn.

vâna, vb. — a vâna; 2 a dobândi, a obține.

(vânat) vânatul a dobândi — a prinde, a captura vânatul.

vână, s.f. — mușchi, tendon; **lipsa vinelor** — lipsa puterii fizice.

vânătoare, s.f. — vânătoare; 2 vânat, pradă,

vândzătoriu, adj. — trădător, 2 vânzător, denunțător, delator; **prijetin vândzătoriu** — om care folosește prietenia cu scopul de a denunța.

vândzătură, s.f. — mărturisire, demascare, denunț; 2 descoperire, destăinuire.

vânslă, s.f. — vâslă, ramă.

vânsli, vb. — a vâsli,

vânturi, s.n. pl. — puncte cardinale.

vânturos, adj. — care vântură; 2 care amestecă lucrurile.

(vârî) una sub alta vârâte — împellete.

vârsta, vrâsta, vb. — a colora, a păta, a împestrița cu diferite culori, a învârsta, a vârga, a dunga.

vârtej, s.n. — vârtej, mișcare circulară sau spiralată, ciclu; 2 hârzob.

vârtejiie, s.f. — învârtire, rotație, mers circular, mișcare de rotație (astronomie).

vârtejirea tîrcălamurilor cerești — mișcare orbitală (astronomie).

vârtoapă, vârtop, ~oape, s.n. — crăpătură, eroziune adâncă,

groapă mare săpată de apă, râpă, văgăună, adâncitură; **de vârtoapă** *adj.* — râpos, cu văgăuni.

vârtos, *adj.* — tare, solid, dur, puternic, rezistent; *adv.* — cu putere; 2 fără greș, radical; **mai vârtos**, *adv.* — mai ales, mai cu seamă, cu deosebire.

vârtute, *s.f.* — tărie, vigoare, putere, forță; 2 capacitate, forță combativă, energie; 3 viață, forță vitală; 4 calitate, înzestrare; **vârtutea firească** — puterea, forța fizică, forța trupească, naturală (în opoziție cu forța mintii, capabilă de forța artificiului, a violenței).

vâzâi, *vb.* — a bâzâi, a scoate zgromot din aripi.

vâzâială, *s.f.* — bâzâială, zgomot produs de aripile insectelor.

vlâgos, *adj.* — puternic, plin de vlagă.

vechi, a să ~, vb. — a se încechi, a se trece, a se îmbătrâni.

vechii, *s.m.* — cei vechi, anticii; **vechiu la minte** — experimentat, cu experiență.

vecinic, *adj.* — permanent, fără sfârșit.

vecinie, *s.f.* — starea de vecin, de rumân, iobagie („a muștelor prietenșugul și frăția, iară nu vrăjmășia și vecinia să poftim“).

veninat, *adj.* — înveninat, veninos, otrăvitor.

veri... veri, conj. — ori... ori.

vers, verș, ~uri, *s.n.* — vers, stih; 2 (la pl.) cântare în versuri.

veseli, a să ~, vb. — a se bucura.

veselie, *s.f.* — bucurie; **deplina veselie** — vestea cea bună, împuternicirea vestei.

veste, *s.f.* — știre, anunț, înștiințare, prevenire; **fără veste**, *adv.* — pe negândite, pe neașteptate; 2 în grabă; *adj.* — nebănuit, neașteptat; **nevoie fără veste** — nevorocire neașteptată, neprevăzută.

vestit, *adj.* — celebru.

veșcă, *s.f.* — sită; 2 partea de lemn a unui ciur, văcălie.

vetrelă, vetrilă, ~ele, *s.f.* — pânză de corabie; 2 (la pl.). — velatura.

(viață) proastă viață — viață dusă în lipsuri, cu venituri materiale la limită; **viața a-și pune, loc. vb.** — a-și risca viața, a se exponă primejdiei de moarte; **viata a-și trage, loc. vb.** — a-și duce (din greu) viața, a-și duce zilele.

vicleni, *vb.* — (în accepție feudală) a trăda; 2 a însela.

viclenitoriu, *adj.* — înselător, mincinos; **prijetin viclenitoriu** — prieten fals.

vicleșug, *s.n.* — (în accepție feudală) infidelitate, trădare; 2 amăgire, capcană; 3 faptă sau intenție necinstită, necinste; 4 înselătorie, demers incorrect; 5 (la pl.) mășinății, combinații; **vicleșuguri a**

pune — a întinde curse, a organize capcane.

videniie, s.f. — vis, viziune.

viderat, adj. — luminos, strălucitor, limpede; 2 vădit, neîndoios („Corbul ale Lupului, decât soarele mai viderate... cuvinte audzind“).

videre, s.f. — vedere, privire de ansamblu.

liers, s.n. — muzică, melodie; 2 glas, cântec.

viieriu, s.m. — vier, paznic de vie.

viespe, s.f. — insectă himenopteră înrudită cu albina; în *Istoria ieroglifică* semnifică pe soldații mercenari.

vinars, s.n. — rachiu, spirt, alcool, tărie.

vinde, vb. — a da pe cineva pe mâna cuiva; **a să ~**, — a se da, a se da pe mâna cuiva.

vini, vb. — a veni, a sosi; 2 a se întâmpla.

vinit, s.n. — venituri, câștiguri, bani rezultați din dări, impozite sau din afaceri personale.

vintri, s.f. — vintre, partea de jos a abdomenului.

vinui, vb. — a învini, a acuza, a cere socoteală.

vios, adj. — viu, cu multă viață, rezistent, puternic.

vipt, s.n. — fruct, rod; 2 produs, rezultat, consecință.

vită, s.f. — animal de povară.

vitioan, ~oană, adj. — (despre vite) slab, costeliv, puțintel, ușor în greutate; **de vitioan** — din cauza slăbirii („de n-ași fi fost de vitioan aşe de iușor“).

vitiona, **vitioni**, a să ~, vb. — a slăbi, a pierde din greutate.

vitionime, s.f. — slăbiciune, slăbire, pierdere în greutate.

vitionire, s.f. — slăbire.

vivor, s.n. — vifor, furtună de zăpadă; 2 tulburare, răzmeriță.

voia inimii — entuziasm, ardoare.

voie, s.f. — dispoziție sufletească; 2 voie, plac; 3 dorință, vrere; adv.

— **după voie** — după plac, în mod arbitrar; **preste voie** — fără voie, împotriva voinei, împotriva așteptărilor; **voie desfrânată** — silnicie, nedreptate; **voie rea** — indispoziție, tristețe, amărăciune; **voie slobodă** — libertate; **voie vegheată** — proprie inițiativă, proprie voință; 2 favoare, protecție.

voinic, adj. — viguros, puternic.

volatilis (lat.) — zburătoare.

volbură, **vorbură**, **holbură**, s.f. — furtună, furtună cu vârtejuri, uragan.

volnic, adj. — liber, independent.

voroavă, s.f. — cuvânt, vorbă; 2 cuvântare, discurs; 3 discuție, conversație; 4 sfat, maximă; **întreagă voroavă** — vorbă plină de înțelepciune; **voroavă poeticeas-**

că — expresie poetică, metaforă, figură de stil; **voroavă a face, loc. vb.** — a discuta, a conversa; **în voroavă a cădea, loc. vb.** — a intra în vorbă, a se angaja în discuție.

vorovaciu, s.m. și adj. — vorbăret; 2 vorbitor, orator.

vorovi, vb. — a vorbi, a discuta; 2 a judeca, a-și da părerea.

vorovitoriu, adj. — vorbitor, vorbăret.

vraciu, s.m. — medic empiric.

vrajă, s.f. — vrajă, descântec; 2 ghicire, oracol.

vrajbă, s.f. — ceartă, conflict.

vrăjitură, s.f. — minciună, înselare, amăgeală.

vrăjmaș, s.m. — dușman; 2 criminal; **adj.** — dușmănos, cu ură; 2 sălbatic, cumplit, săngeros, necruțător, neîndurat; **vrăjmaș la inimă** — crud, feroce.

vrăjmășește, adv. — dușmănos, cu ură; 2 cu cruzime, cu ferocitate; 3 bărbătește, crâncen.

vrăjmășie, s.f. — dușmănie, conflict; 2 ferocitate, cruzime; 3 asuprire, tiranie.

vrednic, adj. — demn, potrivit; 2 harnic, capabil; 3 de nădejde, folositor; 4 valoros, meritos, demn de a fi remarcat; 5 demn, căruia i se cuvine; 6 pasibil, susceptibil de a i se aplica o măsură; 7 hotărât, intransigent; **vrednic nepriietin** — dușman hotărât.

vrednicie, s.f. — calitate, înzestrare, talent, posibilitate; 2 capacitate, ansamblu de însușiri superioare; 3 demnitate, superioritate (în opozиie cu **nevrednicie** — inferioritate); 4 vrednicie, hănicie, putere de muncă; 5 demnitate socială; 6 faptă măreată, deosebită; 7 calitate, virtute; 8 virtute morală; 9 merit („nu puțină vrednicie ieste și pentru neprijetin adevărul a mărturisii”).

vreme, s.f. — timp (în genere); 2 an; 3 anotimp; 4 timp prielnic, oportunitate; **vreme de treabă**

— moment prielnic, timp potrivit; **vremea a afla** — a avea prilejul, a găsi momentul, a i se ivi momentul propice; **vremea a-i slui**

— a-i ajuta împrejurările; a-i merge lucrurile; **vremea a vâna** — a urmări momentul prielnic; **după vreme a îmbla** — a se conforma, a se manifesta în funcție de succesiunea anotimpurilor; **fără vreme** **adv.** — inopportun, ne-trebuitor; **în toată vremea, adv.**

— oricând, permanent; **nu preste toată vremea, adv.** — nu tot timpul; **prin multă vreme, adv.**

— mult timp.

vreodânăoară, adv. — vreodata, cândva.

vrere, s.f. — vrere, voință, dorință vie.

vulturi, vb. — a se comporta ca un vultur.

Z

zaceală, s.f. — capitol, paragraf, început de perioadă; 2 verset; 3 punct (într-o convenție).

zahara (*turc.*), s.f. — provizii alimentare, hrană pentru oameni și vite (în situație de război).

zapis, s.n. — înscris, legământ în scris, act.

zare, s.f. — orizont, linia de orizont; **zarea soarelui** — zorile; **zare de foc** — lumină slabă de foc în depărtare.

zarvă, s.f. — ceartă, vociferare; 2 dezordine, răzvrătire.

zavistiiе, s.f. — invidie, pizmă; 2 ură, (din invidie); **prin zavistie veche** — din ură veche; 3 intrigă; 4 ponegrire.

zavistnic, s.m. — invidios, pizmutor; 2 bârfitor, calomniator.

zavistui, vb. — a invidia; 2 a pizmui, a gelozi, a nu lăsa în pace; 3 a intriga, a ponegri; 4 a provoca ceartă, neîntelegere.

zăbavă, s.f. — întârziere; 2 odihnă. **zăbăvi**, vb. — a întârzia; **a să ~ a-și** petrece timpul, a se delecta, a se odihni.

zălud, adj. — năuc, nebun.

zâminti, vb. — a vântura, a tulbură, 2 a amesteca (cu lingura).

zămisli, vb. — (despre plante) a încolții; 2 a rămâne însărcinată; 3 a produce, a provoca.

zămislire, s.f. — rodire, însărcinare.

zăstalniță, s.f. — stavală la moară. **zăticneală**, s.f. — stinghereală; 2 oprire, barare, împiedicare.

zăticni, vb. — a împiedica, a stingheri, a face greutăți, a deranja.

zăvor, ~oară, s.n. — zăvor, lacăt; 2 piedici, plase; 3 par, răzlog, despicătură dintr-un trunchi.

zbate, vb. — adezbată, a discuta; 2 a cerne.

zbatore, s.f. — convulsie; 2 mișcare violentă; 3 cernere.

zbici, vb. — a usca, a seca.

zbânăi, vb. — a zumzăi, a scoate zgomot din aripi.

zdrumica, vb. — a zdrobi, a terciui, a sfărâma.

zdvorî, vb. — a ține pe cineva la ușă, a lăsa să facă anticameră; 3 a sluji, a servi la curtea domnească.

zelotip, adj. — gelos, invidios.

zelotipiie, **zilotipie**, s.f. — ardoare, dragoste înfocată, pătimășă; 2 gelozie, invidie; 3 suspectare, suspiciune, presupunere, bănuială (din gelozie).

zemberec, s.n. — coardă, vârtej, sistem de încordare a palestrelor.

zephir, s.m. — zefir, vântul dinspre apus.

zgârci, a să ~, vb. — a se strângă, a se contracta.

zgrăbunț, -i, s.m. — grăuncior; 2 (la pl.) — asperități, zgrunțuri.

zidire, *s.f.* — creație, lume, natură (în înțelesul de produs al creației divine).

ziditură, *s.f.* — construcție, clădire.

zimți, *s.m.* — creneluri; 2 raze (ale soarelui).

zizanie, *s.f.* — neghină; 2 zâzanie, vrajbă, ceartă.

zmău, *zmeu*, *s.m.* — balaur, dragon.

zmicea, ~ele, *s.f.* — mlădiță, rămurică, nuia; 2 vârful cozii.

zmult, *adj.* — smuls, jumulit („pasire zmultă“).

zugrav, *s.m.* — pictor.

zugrăvală, *s.f.* — colorare, zugrăveală; 2 fățărnicie, falsitate; 3 acoperire, tăinuire, inducere în eroare.

zugrăvi, *vb.* — a vopsi, a acoperi ceva cu un strat de vopsea; 2 a picta, a reprezenta, a configura; 3 a da o înfățișare falsă lucrurilor, a nu lăsa să se vadă adevăratale intenții din spatele cuvintelor, pentru a induce în eroare; **a să ~** — a se remarcă, a se contura, a se distinge.

zugrăvit, *adj.* — pictat; 2 configurat, reprezentat, conturat.

zugrăvitor, *adj.* — nesincer, fals.

zugruma, **a să ~**, *vb.* — a se spânzura.

zvânănaï, *vb.* — a suna, a face zgomot, a răsuna („de foame deșert coșul Lupului cu sunet au zvânănaït“).

APRECIERI

Cel întâi istoric... a fost Cantemir, un cap genial, căruia niciodată nu i-a lipsit puterea de a străbate prin problemele cele întunecoase ale trecutului.

În *Etymologicum Magnum Romaniae*, tom IV, B., 1898, p. VIII.

În privirea literară, dacă nu și în cea politică, Dimitrie Cantemir va trăi cât însăși limba.

Bogdan PETRICEICU-HASDEU, D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București, 1965, p. 318.

Adevărata și cea mai nobilă curiozitate este aceea care se unește cu o caldă iubire pentru scopul cercetărilor întreprinse. Așa a fost setea de știință, revărsată asupra atâtior tărâmuri, a lui Dimitrie Cantemir, cel care a murit la cincizeci de ani cu aceeași ochi lacomi de a pătrunde tot ceea ce se găsea în raza lor de privire și gata de a pune în cărți noi toate gândurile.

El a fost în această nesfârșită tinerețe a lui, desigur, un entuziasmat în cel mai curat înțeles al cuvântului.

Nu i-a plăcut numai de ce vădesc și descopăr cărțile, în multe limbi, pe care le-a răscolit cu degetele nerăbdătoare ale frumoasei mâini de stăpânire. Ci asupra ființei omenești însesi s-a întins această patimă nebiruită, de care s-a zbuciumat din anii celor dintâi încercări până în clipa când moartea singură l-a împiedicat de a merge mai departe.

N-are deloc aerul unui savant veștejtit din pragul însuși al vieții publice acel frumos Tânăr cu profil curat, cu buzele subțiri umbrite de o fină mustață, cu nasul sau, mai curând, peruca de modă apuseană cu buclele curgând pe umeri, pe care-l înfățișează portretul lui, de un necunoscut pictor apusean. Jucăria cu prefacerea în dobitoace și păsări ale fabulei a cunoșcuților, prieteni și dușmani, din *Istoria ieroglifică* arată că-i plăcea pe

vremea aceea a băsnui asupra istoriei, în care era însuși atât de intim amestecat, a vremii sale.

Cronicile vremii și un grec ocrotit la curtea domnilor Moldovei ne arată pe un om care vădit cauta să-și câștige prietenii bune pentru un scop mare, pentru una din acele încercări ce hotărâsc asupra vieții și asupra unei țări întregi. Ca un fiu pentru cei bătrâni, ca un frate pentru cei de-o seamă cu dânsul, ca un părinte pentru cei tineri. Iubirea lui se îndreaptă mai ales către acest tineret, care el însuși, și de mult, alergând sub toate steagurile creștine, se luptă, se cere la lucruri noi și râvnește necontenit la isprăvi extraordinare, la mari vitejii, la lovitură de aventură.

Nicolae IORGA, *Sfaturi pe întuneric*. Conferințe la radio, Editura Militară, București, 1976, p. 73-76.

Pentru a înțelege *Istoria ieroglifică*, întrebarea principală este motivul pentru care a alcătuit Dimitrie Cantemir această scriere și cărui scop era hărăzită.

În această carte care aruncă un vâl poetic și filozofic asupra realității urâte și triste, autorul a scris în ascuns ceea ce nu putea striga în gura mare, a notat pentru posteritate ceea ce nu putea spune pentru vremea lui, cel puțin, pentru cei mai mulți din vremea lui. *Istoria ieroglifică* este o operă semnificativă, se citește greu, dar cu folos pentru înțelegerea vremilor, a gândirii autului și a gradului la care ajunseseră literatura și gândirea românească.

Autorul a adoptat această formă literară pentru scrierea lui, deoarece dezvăluia secrete politice și personale, fapte care ar fi putut fi primejdioase pentru autor dacă le-ar fi dat în vîleag în chip public. Mai ales că aceste fapte ating onoarea unor familii boierești și domnești.

Este evident că *Istoria ieroglifică* a fost o *istorie secretă*, citită sub manta, destinată unor oameni de încredere și... posteritate. Se poate că unele copii să fi circulat fără cheie, lăsând pe cititor să bănuiască numai.

În literatura bizantină există un caz celebru de asemenea scriere istorică secretă. Procopios din Cesarea, după ce scrisese istoria oficială a lui Iustinian, a scris și *Istoria secretă*, dând pe față scandalurile și imoralitatea care se ascundea sub strălucirea de suprafață a acelei domnii. Este sigur că Dimitrie Cantemir a cunoscut operele lui Procopios, pe care-l folosește în *Hronicul vechimii a romano-moldo-vlahilor*. Pe de altă parte, se știe că în Apus, în secolul al XVII-lea pamfletul politic ajunse la forme literare superioare. Dimi-

trie Cantemir l-a combinat cu o imaginea aproape orientală de basme, creând un gen literar cu totul inedit.

P. P. PANAITESCU, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, Editura Academiei Române, București, 1958, p. 75-90.

Opera literară viabilă a lui Dimitrie Cantemir este *Istoria ieroglifică*, adevărat *Roman de Renard* românesc, însă cu scopuri polemice. Metoda de a travesti observația asupra oamenilor în figurație zoologică e de o tradiție străveche și durabilă și lăsând la o parte genul fabulistic, ilustrat de Firenzuola, de La Fontaine, în 1802, abatele Casti relua, aproape cantemirian, tema în *Gli animali parlanti*. Fraza scriitorului s-a limpezit acum și dacă mai păstrează sintaxa ampoloasă latină, cadeană de imperfecție în care intenția rimei persiflatoare e adesea vădită, inventia verbală extraordinară, portretistica grotească dău istoriei o savoare rară. Scolasticismul din *Divan* este aici cultivat cu conștiință în scopuri caricaturale, după procedeul lui Voltaire. Pe Eliodor, scriitorul l-a urmat în punerea începutului la mijloc și a mijlocului la început. Toți cei care au răsfoit *Istoria ieroglifică* s-au interesat numai de substratul istoric, luând în serios ca document fiece punct. Totuși chiar fără cifru, și oricine vede că, fără a destăinui mult peste ceea ce știe, roman-cierul s-a complăcut în ficțiune.

* * *

Cantemir are talent, evident în *muzica frazei*, în ideea de a percepe concret figurile simbolice ale constelațiilor. Cronicarii au farmec lingvistic și dar de povestire, Cantemir e scriitor, creator, aducând idei și combinații. Figura lui, umbrită până azi, e a unui om superior. Voievod luminat, ambicioz și blazat, om de lume și ascet de bibliotecă, intrigant și solitar, mânuitor de oameni și mizantrop, iubitor de Moldova lui după care târjește și aventurier, cântăreț în tambură, țarigrădean, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunosător a tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, Dimitrie Cantemir este Lorenzo de' Medici al nostru.

G. CĂLINESCU, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 44, 47.

Dacă nu s-ar cere să caracterizezi prin anticipație și în chip fabulos figura lui Dimitrie Cantemir, nu aş alege ca simbol nici îngerul din alte tărâmuri,

nici leul, nici vulturul din lumea noastră, ci o ființă pe jumătate reală, pe jumătate de poveste și legendă: unicornul. Simbolul ar fi desigur cel mai potrivit să lege la un loc contururile pământești și cele nepământești ale apariției ce ne preocupa. Interesant e că în *Istoria ieroglifică*, operă în care Cantemir povestește în formă alegorică întâmplările printre care viața până la o anume vârstă, cu atâtea fundături și ieșiri, l-a amestecat sau l-a încurcat, boierii moldoveni și munteni figurează sub numiri, unii de dobitoace, alții de păsări, și iarăși alții sub numiri de corcicuri mitologice. Ni se vorbește aici despre corb și vidră, despre struțocămila, leopard și elefant. Sub aceste numiri se ascund personaje istorice precum Constantin Brâncoveanu, cutare Duca, cutare Racoviță... În fabulos deghizata *Istorie ieroglifică*, Dimitrie Cantemir însuși își joacă rolul sub înfățișarea Inorogului, numele slav, adoptat de cronicarii noștri, al Unicornului. Inorogul, animal cu copite nedespicate, având un fantastic corn lung, ce izbucnește drept înainte din mijlocul frunții, reprezintă una din plăsmuirile cele mai sugestive ale imaginației mitologice. Inorogul, animal de o sălbăticie de nedomesticit, dar sublimat totodată, unealtă a miraculosului adesea, era în literatura medievală un simbol al castității, și prin derivație apoi și un animal al puterii spirituale.

Viața lui D. Cantemir e o viață la răscrucie de vremuri și rezumă, prin profilul ei abrupt, prin peripețiile ce o înalță și o sfășie, un ansamblu de situații dintre cele mai dramatice ale istoriei noastre.

Lucian BLAGA, *Izvoare*, Editura Minerva, București, p. 141-147.

Istoria ieroglifică poate fi asemuită unui roman social prin toată acea substructură, pe care se intemeiază fabulația și care nu e alta decât însăși viața principatelor, moldovenesc și muntenesc, în decurs de șaptesprezece ani, între 1688 și 1705 – cu alte cuvinte între începutul domniei lui Brâncoveanu și cea de a doua domnie a lui Antioh Cantemir, Elefantul sau Filul pe ieroglificește, și pe care mezinul nu-l cruță defel de săgeți din cele mai bune —, viața politică în primul rând, ale cărei ițe răsucite și încurcate de continue rivalități pentru domnie sunt trase cu brutalitate de la Poartă, din Cetatea Epitimii sau a Poftei, cum îi spune Cantemir în romanul său...

Și toată această desfășurare de întâmplări, toată această încrucișare de drumuri, tot acest război al râvnelor și dezamăgirilor, toată această gâlceavă a patimilor, tot acest machiavelism de Fanar, se desfășoară într-un ritm atât de viu și de susținut, încât impresia că deschizi, în mână cu singurul fir ari-

adnic al scărilor tâlcuitoare, în labirintul geometric al unui pasionant roman de aventuri, stăruie tot timpul. Negreșit: roman social, memorii și roman de aventuri — *Istoria ieroglifică* este toate acestea la un loc, cu precizarea numai că în modul care toate acestea se realizează e unul perpetuu alegoric, că drumul nu e din cele mai lesnioioase și că multe din părțile străjuite ale acestui castel din basme pot și trebuie să fie forțate, fără ca după canaturile dense și enigmatice să pândească amenințători ochi de balauri. Si cu aceasta ne întoarcem la arta literară a lui Dimitrie Cantemir, la expresia romanului său, la timbrul său particular, la stilul socotit obscur când nu și greoi, la toate acele note specifice ce țin de însăși natura *Istoriei ieroglifice*.

În ce măsură însă toată această construcție, inaccesibilă la prima vedere, este, totuși, în ciuda ornamentației prea încărcate, mai puțin opera unui alexandrinism steril și, dimpotrivă, rodul viabil al unui artist hrănit nu numai la izvoarele celor mai icsuși dascăli ritoricești, dar și la acelea autentic populare, nimic n-ar putea-o mai bine arăta decât un popas la câteva din paginile acestei complexe fictiuni.

PERPESSICIUS, *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, 1948-1956, ES-PLA, București, 1957, p. 286-304.

Desigur, cronicarii moldoveni Grigore Ureche și Miron Costin, sau urmașul său de o generație cu dânsul, Ioan Neculce, au scris mai limpede ca el și s-au făcut mai accesibili, lectura lor necerând din partea cititorului mijlociu un efort oarecare. Ca Dimitrie Cantemir, cei doi sus-numiți înaintași au beneficiat de aproximativ aceeași școală latinească, dar nici ei, nici Neculce nu și-au impletit învățăturile acesteia cu lecturile baroce ale stilisticii Orientului Apropiat, care și-a pus pecetea pe fraza și pe imaginația mai învățatului lor emul. De ce am ascunde-o. Dacă socotim *Istoria ieroglifică*, fără exagerare, capodopera scriitorului, în plenitudinea talentului său la data compunerii ei, trebuie să recunoaștem însă că această operă capitală, monument al imaginației și al expresiei poetice, a primit altoiul unei culturi răsăritene, turco-arabo-persane și că peste arborele înfipt în humă generoasă a Țării Moldovei a crescut, înfășurându-l din toate părțile, viața de vie sălbatică a cărei sămânță a fost adusă de vânturile meleagurilor îndepărtate. Fraza însăși cu rime interioare, cu verbele la același timp, cadențate monoton, într-o arborescentă totuși impresionantă, este străină de geniul limbii noastre, dar lexicul și sucul acestuia stăruie cu vitalitate, păstrându-i farmecul.

Serban CIOCULESCU, *Itinerar critic*, vol. II, Editura Eminescu, București 1976, p. 81-87.

Istoria ieroglifică ne înfățișează efortul unui mare scriitor, care este și un mare învățat, de a da limbii române o formă literară.

Prin cultura lui poliglotă și cunoașterea aprofundată a limbii române vorbite, Dimitrie Cantemir a fost pus în situația de a cunoaște și a mânuia expresii și cuvinte rare. Dar Cantemir nu este numai un meșter al cuvântului. În munca sa de scriitor, el a făcut apel la literaturile occidentale și orientale, pe care le cunoștea deopotrivă.

Istoria ieroglifică trebuie deci considerată ca o încercare făcută de un om de talent de a crea o limbă literară românească cu un moment mai devreme. A trebuit să treacă mai bine de un veac pentru ca, în împrejurări favorabile, să se ivească o pleiadă de scriitori care, independent de Cantemir, vor relua munca sa și vor reuși în această întreprindere. Opera lui Dimitrie Cantemir, cunoscută prea târziu pentru a fi contribuit în mod util la formarea limbii noastre literare, apare, în izolarea ei, ca un monument de preț al culturii românești din secolul al XVIII-lea.

Al. ROSETTI, *Buletin științific*, Secțiunea de știința limbii, literatură și artă, tom I, nr. 1-2, 1951, p. 15-23.

Simți, parcurgând scările sale — care depășesc în număr și varietate orice altă operă anterioară a vreunui creator român — succesiunea anotimpurilor vieții, de la contemplarea lacomă a lumii, cu orgia de imagini în culori pe care o proiectează în operă, la experiența oamenilor și a vieții, născând satira și melancolia, apoi împlinirea în edificii monumentale de vastă exploatare documentară, de profundă gândire și de incisivă ironie.

Istoria ieroglifică este o poemă eroi-comică în proză, inspirată din adevărul societății contemporane, un roman cu tâlc, menit să fie gustat de contemporani în felul — să zicem — al *Bielului Ioanide*, dar pe care astăzi îl citim pentru pura literatură dintr-însul, detașați de *modelele* posibile sau inventate. Scriindu-l, Cantemir, care avea geniul satiric al lui Budai-Deleanu, a dat curs vocației sale scriitoricești. Opera este fără îndoială și un catarsis al amărăciunilor și al veninului acumulat de omul politic contrariat în aspirațiile sale, dar adevărata valoare stă în faptul că autorul uită de caracterul critic al personajelor, animale, păsări și pești, lăsându-se furat de lumea fabuloasă căreia i-a dat naștere.

George IVAȘCU. În *Istoria literaturii române*, Vol. I, Editura Științifică, București, 1969, p. 243-249.

Istoria ieroglifică, scrisă la Constantinopol în 1705, este opera literară cea mai însemnată a lui D. Cantemir, roman alegoric cu personaje din lumea animală ca *Le roman de Renard*, și pamflet politic asemenea *Istoriei secrete* despre domnia împăratului Justinian de Procopios din Cesarea. Autorul a împrumutat numai un procedeu tehnic din *Etiopica* lui Eliodor (punerea mijlocului la început și a începutului la mijloc), în rest servindu-se de decoruri din *Halima*, de măști din *Bestiarii*, de parabole populare și de cugetări din Homer, Horațiu, Hesiod, Sf. Augustin și Miron Costin.

Construcția latină a frazei, ascunderea eroilor sub nume de animale adesea himerică, încifrarea întâmplărilor în ieroglife, proporțiile neobișnuite ale scrierii (ediția Academiei trece de peste 400 de pagini) sperie pe cititorul dornic de a pătrunde arcanele fabulei; adevărul este că romanul, complicat din punct de vedere stilistic până la baroc și bombasticism, nu dezvăluie prea multe lucruri inedite din viața autorului și a contemporanilor săi. Imaginea epică și săracă, în schimb darul de a vedea aspectul grotesc, caricatural, al lucrurilor și ființelor, gustul ficțiunii fantastice sunt, tot atâtea laturi ale talentului lui Dimitrie Cantemir.

Tendența principală a scrierii rămâne cea satirică, și în această direcție scriitorul a îndreptat toate mijloacele artistice de care dispunea. Mai mult decât un roman cu subiect epic și caractere, Cantemir a vrut să facă un pamflet politic pornind de la fapte și eroi reali, cărora ochiul său le-a dat aparențe bufone comice. Scriitorul a fost nevoit să recurgă inițial la forma alegorică pentru a se pune la adăpost de urmări și a oferi o carte cu sensuri, de citit sub manta, numai mai târziu dezvăluite prin scară.

Istoria ieroglifică, scrisă la vîrsta de 32 de ani, este opera literară cea mai importantă a lui Dimitrie Cantemir și întâia creație adevărată din literatura noastră.

Alexandru PIRU, *Istoria literaturii române — Perioada veche*, vol I, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970, p. 336-365.

Pamflet și carte de înțelepciune, povestire cu prefigurații de roman și reactualizare a scrierilor din genul *Fiziologului*, *Istoria ieroglifică* îl interesează pe cititorul de azi pentru bogăția ei uimitoare, chemându-l să dezlege tainele, pecetluite de un ermetism surâzător, să-i cuprindă frumusețile, mângâiate de inteligență ce nu se lasă amăgită, și să-i cuprindă *versul uman*, asemănător celui din epopeile homerice. Lectura nu e usoară, aşa cum autorul și-a aver-

tizat cititorul contemporan cu el; a devenit mai grea pentru noi, mai ales datorită faptului că nu mai practicăm același gen de lectură ca cititorii din vremea Inorogului: în locul lecturii intensive, care nu părăsea o pagină până nu-i descoperea toate straturile înțelesurilor și felurimea frumuseților, noi practicăm lectura extensivă, care acumulează cât mai multe cărți. În numele acestei practici s-a vorbit despre faptul că scrierea principelui s-ar preta la selecția soldată cu mutilarea în *cele mai frumoase pagini*. Ca și *Divina Comedie*, istoria lui Cantemir nu cuprinde pagini frumoase și pagini îngropate de timp; ea formează un tot. Și de aceea trebuie citită în clipele de răgaz, eventual în paralel cu cine știe ce povestire mai diluată.

Dacă ar fi fost tipărită în timpul vieții scriitorului, cu siguranță că mulți ar fi citit-o pentru a râde pe seama lui Racoviță, a lui Țifescu, a Ruseteștilor; dar, nu este mai puțin sigur, că mulți ar fi parcurs-o pe îndelele, reluând poveștile și învățând pe dinafară sentințele.

Alexandru DUȚU, *Prefață la Istoria ieroglifică*, ediția a II-a B. P. T., Editura Minerva, București, 1983, p. XIX.

Operă de ură și răzbunare *Istoria ieroglifică* își sacrifică acest caracter pentru a putea vorbi despre om și neliniștile lui de todeauna. De la un nivel al său, cartea încetează să fie numai o *istorie ieroglifică*; ea devine o istorie a situațiilor fundamentale. Prin aceasta tocmai *Istoria ieroglifică* — departe de a fi o *apariție surprinzătoare, aproape improbabilă* — poate fi înscrisă într-o tradiție a literelor românești, cu strălucire ilustrată de câteva cărți scrise până la 1705. Ne gândim la acele opere având caracter de interogație asupra rosturilor și sanselor omului, situate pe un segment evolutiv mărginit, la celălalt capăt, de *Învățărurile lui Neagoe Basarab*. Fiecare dintre ele rezumă o experiență și o prezență în aşa fel încât să câștige adeziunea la valorile supreme pe care le proclamă și care sunt, întotdeauna, acelea ale vieții.

Doina CURTICĂPEANU, *Melanholia neasemuitului Inorog*, Editura Dacia, 1973, p. 16.

Dimitrie Cantemir se prezintă în începereea noastră ca o imagine superioară a eruditiei. Dorința lui de a cunoaște legile universului și mecanismul vieții sociale e uriașă, asociindu-se în conștiința noastră cu eforturile eroilor de legendă. Așa apare el în scrisul său, care poartă semnul îndrăznelii. Dar, înainte de a fi om erudit, D. Cantemir un om de acțiune. Fiecare din scrie-

rile sale se naște dintr-o confruntare cu realitatea istorică a concepțiilor sale despre om și societate, despre popor și drepturile lui la libertate.

* * *

Istoria ieroglifică e o capodoperă a literaturii românești. Ea îmbină perfect cugetarea sentențioasă filosofică cu expresia literară, limbajul logic cu imaginea poetică, rămânând o creație aproape irepetabilă în istoria spirituală a poporului nostru.

* * *

Este *Istoria ieroglifică*, cum se susține, un pamflet?... Părerea aceasta nu poate fi acceptată, nici sub titlu de tendință. Dacă ne-am orienta la sentințele romanului, am putea clasa opera lui Cantemir la genul *caracterelor*, de felul acelor ale lui Teofrast sau La Bruier. Fragmentele cele mai mari și mai numeroase ale cărții se încadrează perfect în genul dialogurilor. În sfârșit, satira, deseori violentă, nu dă dreptul de a trece această scriere la pamflete. Temenul cel mai adecvat pentru *Istoria ieroglifică* rămâne, totuși, acela vechi de roman satiric, acțiunea bazându-se pe naratiune, descriere, dar nu pe discurs.

Vasile COROBAN, *Dimitrie Cantemir — scriitor umanist*, Editura Cartea moldovenească, Chișinău, 1973, p. 157, 183, 281.